Tadeusz Novakovski

Azizler Kampı



TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

Her hakkı
Kültür Yayınları
İş-Türk Limited Şirketi'ne aittir.

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 292 41 11
Birinci Basım 4000 adet, Haziran 2000
ISBN 975-458-212-2
OTM 11011701
Basımevi Şefik Matbaası (0212) 551 55 87
İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

azizler kampı

Tadeusz Novakovski
Çeviren Zeyyat Selimoğlu

Roman

1

Kamp kapısından içeri adım atanın gözüne çarpan ilk canlı varlık, hemen nöbetçi kulesinin ardındaki tuğla arasında esmer, ufarak oğlan. Beş yaşlarındaki bu bücürün elleri yırtık pantolonunun ceplerinden çıkmaz. Papenburg'un bu canlı simgesinin büyük parlak gözleri, kalkık bir burnu var. Çocuğun solgun yanaklarında bir yara izi görülüyor, savaştan kalma bir iz. Elleri kırmızı lekelerle kaplı, ikinci dereceden yanık izleri. Çeşitli adlarla çağrılmakta: Kubuş, yetim, piç ya da bambino. Ama gerçekte kimin nesidir, adı sanı nedir, bilen eden yok. Kubuş, ana ve babasını Dresden bombardımanında yitirmiş. Başörtülü kadınlar sorup dururlar çocuğa:

"Kubuş, baban nerde senin?"

"Baba yandı."

"Ya annen?"

"Anne de yandı."

İtalyan savaş tutsakları, çocuğu yanan bir sığınaktan çıkarıp beraberlerinde Batı'ya geçirmişler. Ne var ki, bulunmuş çocuk onlara yük olunca birkaç Ukraynalı kadına armağan etmişler. İçlerinden Kaliş'li çocuksuz bir kadın, oğlanı benimsemiş. "Kurtuluş"tan bir gün sonra, kadın ishalden ölmüş. İşte o günden beri Kubuş, herkesçe ve hiç kimsece eğitiliyor, kendi kendini eğitiyor. Ayak bileklerine kadar çamura batmış, aşçıdan bir kaşık şeker koparıncaya dek, mutfak penceresine sıçrıyor köpek gibi, boş konserve kutularıyla da futbol oynuyor. Ama en sevdiği oyun pilotluk. O zaman kırmızı ellerini cebinden çıkarıp, kollarını açıyor, barakalar arasında homurdanarak dört dönüyor.

Başörtülü kadınlar "Kubuş ne yapıyorsun öyle?" diye soruyor.

Saçları keçeleşmiş pilot "Kubuş bombaldıman ediyoy!" diye bağırıyor.

Bir daire çizerek kanadının üzerine eğiliyor, gözleri pırıl pırıl bütün kampta yansıyan bir sesle bağırıyor:

"Bum! Bum! Bum!"

Kamp Komutanı Binbaşı Kosko Almanlardan nefret ettiği için, vatansızlarca yakınlık duyulan bir adam. Son Noel gecesi, fukara Sobçak "Cichanoc, swieta noc" diye şarkıya başlar başlamaz, Noel ağacının hemen de altında bas bas bağırmıştı Binbaşı.

"Kes o şarkıyı, Almanların 'Sessiz gece, kutsal gece' başlıklı Noel şarkısıdır o! Sözüm ona koro şefi olacaksın, çoktan bilmeliydin bunu. Sanki bizim kendi öz Noel şarkılarımız, Leh şarkılarımız yok..."

"Bu Noel şarkısı Alman değil Avusturya şarkısıdır, binbaşım." diye kendini savunmaya kalkışmıştı Sobçak, "Bestecisi Avusturyalıydı. Kanıtları var bunun. Yoksa Binbaşım Avusturya'nın ilhakı fikrini benimsiyorlar mı?"

"Saçma konuşma Sobçak!" diyerek koro şefini azarlayan Binbaşı, bütün salona kendisi ses vermişti: "Tanrı doğdu ey karanlık güçler".

İtfaiye kurslarından birinde de Binbaşı:

"Almanlarla ilişki yok" demişti, "Alman itfaiyesini yardıma çağıracağıma bütün kamp yanıp kül olsun daha iyi. Tamam mı?"

Düzinelerle genç gırtlaktan "Baş üstüne Binbaşım!" diye bir ses yükselmişti.

Binbaşı Almanlardan nefret etse de Alman kadınlarına bir diyeceği yok. Özellikle gençlerine. Zaman zaman o kıskanç Buşkovska'yı bile atlatıp karanlıkta kamptan sıvıştığı anlatılıyor. Sivil giyinerek. Dosya çantasında da bir kilo kahveyle.

Binbaşı nöbette mi, ellerini ovuşturarak övünüp duruyor: "Bir kilo kahve ne demek? Rahibeler bile geri çeviremez beni, nerde kaldı ki kızıl saçlı bir Alman hatun. Militanlar, vurun Almanya'ya, harcayın Almanları!"

Kampın daha içerilerine girildi mi, Aziz Antonius barakasının duvarı ardında yaşlı bir adamın inlediği duyuluyor:

"Ey Hıristiyan düşmanı iblis, acı bana ne olursun! Başımı ezip durma böyle."

Yaşlı Grondziel'in kötü durumda olduğu çoktandır bilinen bir şey. Yarı kör, hastalıklı ayyaş, Çenştohavlı celep Grondziel, kendinden şöyle söz açıyor:

"Savaş yedi bitirdi beni. Kafam kuruntulardan kurtulmuyor. Şeytan yakamı bırakmıyor hiç, beni yaşamaya bırakmıyor! Bir çeyrek rakı verseniz hemen geçecek!"

Krizler çok düzensiz geliyor. Zaman oluyor, bir ay süresince aklı başında konuşuyor Grondziel, ranzada oturup kâğıt oynuyor, hatta ötekileri aldattığı için kazanıyor bile yaşlı, kör herif. Ama bir de krizi tuttu mu, Tanrı korusun! Barakada, sandıkların ardındaki inine çekilip başı iki dizinin arasında, oturup kalıyor, inim inim inliyor, bir gün, iki gün, kimi zaman da daha uzun bir süre...

"Ben mucize yaratabilirim" diye kükrüyor barakada. "Cehennem Prensine selam olsun!"

"Bırakın onu" diyor başörtülü kadınlar, "Yarın bir şeyi kalmaz."

"Tedavi ettirmeli bunu" diyor biri, çekingen. "İhtiyarı akıl hastanesine kaldırmalı."

Bir başkası, "Alman hastanesine mi?" diye bağırıyor. "Öldürsünler onu diye mi?"

İhtiyar, kırlaşmış kirpiklerini kırpıştırıyor. Sıska dizleri yırtık pantolonundan dışarı fırlamış. Mavi damarlı ellerini kaldırıp, kısık bir sesle ve boğuk boğuk inliyor:

"Ey iblis, başımı ezip durma böyle."

Ona acıyan biri, şehirde ihtiyarın hastalığından söz açmış olacak ki, arabayla Grondziel'i almağa geliyorlar. Bir doktorla iki bakıcı. Gel gelelim, Binbaşı Almanları kampa bırakmak istemiyor. Başörtülü kadınlar, ne olur ne olmaz deyip ihtiyarı saklıyor –tedbir bilgeliğin anasıdır– yorganların altına gömüyorlar. Almanlar bu arada kamp kapısı önünde düşünüyor, kendi aralarında görüşüyor, ne yapa-

caklarını bilemiyorlar. Neden sonra doktor, boşver anlamında bir işaret yapıp iki bakıcıyla arabaya dönüyor. Çekip gidiyorlar.

"Eeyt, bizimkilere diyecek yok doğrusu. Şunlara bak, dayak yemiş enik gibi çekip gittiler. Bravo bizim Binbaşıya, Grondziel'i teslim etmedi."

Savaş alanlarında gecelemiş, unutulmaz anılarla henüz ateşi sönmemiş tutkuların etkisindeki insanlar, geçen o acılı yıllardan sonra, hoşgörü gibi lüks duygulara ilgi göstermiyor, üzerinde bile durmuyorlardı. Hemen savaştan sonra, 1947 yılında, vatansızlar kampında, toplama kampında yaşayan insanlarla nefret ve öç tutkusu içinde yaşayanlar bakımından bir Polonyalı da, bir Alman kadınla evlendiği için vatan haini sayıldı.

Bir zamanlar "Boyovka" direnme örgütünde "Öcalan" diye anılan Teğmen Stefan Gregorçik, Ursula Hayneman'la aşk evliliği mi yapmıştı acaba? Bugün Papenburg ile daha sonraki bütün olayların açısından bakılınca, Gregorçik'in bu pervasız adımını değerlendirmek gerçekten güç. Kadercilik mi? Mutsuz gençliğinin bir eğilimi ya da kompleksi mi? Aşk mı? Öyleyse, gerçekten de garip bir aşk...

Daha işin başında şöyle sorulabilirdi: Acaba Ursula'nın annesi şarkıcı Diana savaştan önce Stefan ile tanışmamış olsaydı ve daha o sıralarda –ne kadar oluyordu gerçekten?– aile ilişkileriyle ilgili birtakım şeyler geçmemiş olsaydı teğmen, ursula Hayneman'la yine de evlenir miydi?

İki yıl kadar önce savaş tutsaklığından kurtulup, en sonunda Papenburg Kamp Okulu'na tarih öğretmeni olan Teğmen Gregorçik'in evlenmesi, kurtuluştan beri kampın en büyük olaylarından biri oldu. Göklerde çakan bir şimşek. Alman polisiyle, İngiliz jandarmasıyla kanlı çatışmalar, işgal birliklerinin karaborsacılara gece baskını, UNNRA'nın aldığı kararlara karşı açlık grevi gösterileri, Yeniden Vatandaşlığa Kabul Komitesine karşı açılan hukuki savaş ya da yurtsever asi gençliğin çiftliklere yaptığı idolojik baskın ve soygunlar bile, Polonyalılar arasında, Gregorçik'in at-

tığı şu anlaşılmaz, şu kepaze adım kadar heyecan uyandırmamıştı.

"Hadi bir sivil yapsaydı bunu neyse" deniyordu toplantılarda. "Ama kasketi yıldızlı bir subay kalksın da... Hem de ayaklanmada kazanılmış bir yıldız! Hadi baldırı çıplağın biri, sığır güden bir herif yapsaydı neyse, ama okumuş yazmış bir adam kalksın da..."

Küçük kilisenin yan odasından "İşbirlikçi n'olacak!" diye bağırılıyordu.

"Dönek Teğmen!"

"Polonya askerinin üniformasını kirletti!"

"Vatanına döneklik etti! Can düşmanına katıldı gidip!"

Ekmek kuyruğuna girmiş başörtülü kadınlar, "Almanların Varşova'da, Austhcwitz'de bütün o yaptıklarından sonra, kalkıp vesikalı, adi bir Alman orospusuyla evlenirsin ha!" diye söyleniyordu. "Savaştan hiç mi hiç ders almamış!"

"Almandan da beter bu, Almanın damarında bir damla Alman kanı vardır hiç olmazsa, ama bu adıyla sanıyla Gregorçik sözüm ona, yedi ceddimizden beri Polonyalı Gregorçik."

Okul önünde ana babalar, "Böyle bir vatan haini kalkıyor da çocuklarımıza Polonya tarihi öğretiyor" diye öfkeyle söyleniyordu.

Bayan Buşkovska gazinoda, "Hem kendi acısını hem de bizim acımızı alaya aldı" diyordu. "Bahtsızlığımızla eğlendi!"

"Gregorçik, vatan haini!" Bütün Papenburg'a onu yeren bir inanç yayılmıştı. Vatan haini, asker kaçağı.

Gregorçik gibi aklı başında, vatansever, şimdiye dek lekesiz ve şerefli kalabilmiş bir vatandaş nasıl oluyordu da Ursula ile daha doğrusu Froylayn Ursula Hayneman ile evlenebiliyordu? Papenburg'daki bütün Polonyalılar arasında tek bir kişi bile yoktu bu tahriki açıklayabilen.

Binbaşı Kosko bir toplantıda, "Tutalım kitaplara geçmiş o büyük aşklardan biri söz konusu, tutalım Romeo ve Jülyet gibi bir aşk" demişti. "Ne var ki, şu yeryüzünün en de-

rin, en sıcak, en dürüst aşkı bile bu kepazeliği, bu köpekçe budalalığı haklı çıkaramaz. Hem Gregorçik dediğimiz adam da küçük bir köpek değil eninde sonunda, yaşını başını almış bir beygir. Buna rağmen, sen kalk da vatanına yuh çek. Gerçek, acı gerçek, işte bu! Kendini tutamıyor idiyse" demişti Binbaşı Kosko, "o Alman karıyla birkaç kez yatıp kalkabilir, isterse bir piç, şöyle küçük bir Hitler de doğurtabilirdi ona, hoş –elbette ki– göze çarpmaksızın, gizlice! Ben çok şeyi anlayışla karşılayan bir adamımdır, hepimiz insanız eninde sonunda *errare humanum est*, ama kalkıp evlenecek ne vardı sanki? Yüce Tanrı'yı neden tedirgin etmeli, güzelim Polonya adını neden kirli işlere karıştırmalıydı? Kendi aramızda, kendi evimizde değiliz burada, *nota bene*, yabancı bir yerdeyiz..."

"Düşmanın değirmenlerine su vermek diye buna derler. Varşova bir duyarsa kimileri Alman kadınlarıyla evleniyorlar diye" diyordu kamp gazetesi Razem'in yazıişleri müdürü üstat Raçka, "Boyunduruk altındaki vatanımızın gözünde ne duruma düşeriz görün! Korkunç!"

Bayağı konuşmalar ustası yazıişleri müdürü, günlük olağan konuşmalarda bile kendi duvar gazetesindeki üslubunu kullanıyordu. Onun için rakip demek "can düşmanı" demekti, vatan "boyunduruk altında"ydı, uyanıklığın "keskinleştirilmesi", safların "kapatılması" gerekiyordu. Cumartesi günleri kamptakilere "Azize Sesili" Barakasında laternalık şarkılarla hoşça vakit geçirtmeye çalışan destancı, Gregorçik'e saldıranlara katılmıştı.

Boşuna, boşuna küçük org'um, boşuna,
Baba dersen Polonyalı, ana dersen Alaman,
Doğan çocuk nedir dersen,
Gregorçikzade bir oğlan...

Aslında her zaman gülmeye hazır olan dinleyicilerden hiçbiri, kalkıp da bu dizelerden sonra alkış tutmaya ya da gülmeye yanaşmamıştı. Konu acılı mı acılıydı, böyle ağır şakaları kaldıracak gibi değildi.

Bütün bu işler nasıl başlamıştı?

Rastlantı sonucu karşılaşmalar kötü filmlerde gerçek hayattakinden daha sık görülür. Gel gelelim, Gregorçik'in, Diana Foss'un kızıyla karşılaşması o filmlerdekine taş çıkartacak kadar garip olmuştu. Teğmen geçmiş günle karşılaşmayı hiç istememişti aslında, o kendiliğinden gelmişti.

Teğmen daha çocuk yaştayken, Fossovna'nın (oyuncu kadın böyle anılıyordu o zamanlar) Ursula adında bir kızı olduğunu duymuştu. Anası kızı kim bilir nerede, belki de yabancı bir ülkede okutuyordu. Ursula'nın yüzünü hiç görmediği gibi, bir iki kez onunla karşılaşmış da olsa, yüzünü herhalde hatırlayamazdı. O zamanlar kahvelerde söz konusu olan haberlere bakılırsa, kadın, yaşlı görünmemek için, yetişmekte olan kızıyla bir arada görünmeyi özellikle istemiyordu.

Ekim ayının ortalarıydı. Papenburg'da soğuk kuzey rüzgârları esiyordu. Kıyı gerçi uzakta, şöyle böyle otuz, kırk kilometre kadar uzaktaydı ama, sokaklarda hava nemli ve deniz kıyısındaki gibi tuzluydu. Gregorçik küçük kentin terzisine gitmişti, Kızıl Haç'ın verdiği bir battaniyeden, savaştan sonraki ilk kışlık paltosunu diktiriyordu.

Atölyeye açılan kapının önünde duran, muşambalı, ağır erkek çizmeli, uzun boylu ve zarif kadını gördüğünde karşısındakinin kim olduğundan haberi bile yoktu henüz. Terzi, müşterisi bayana seslenmemiş olsa belki hiç öğrenemeyecekti aslında:

"Güle güle, Froylayn Hayneman!"

Ve dikiş atölyesinden gelen bir kadın sesi de eklememiş olsaydı:

"Teşekkür ederiz, Froylayn Ursula!"

Hayneman!.. Arkadaşlarınca "Şişko Haynemanek" diye anılan Hayneman! Bu ad Gregorçik'e, ana babasının Grünwald Strasse'deki savaş öncesi evlerinde kalan şişman kiracıyı hatırlattı o saat: Ağzının iki yanında bıçakla çizilmiş gibisine iki çizgi, büyük, etli bir burun, şiş gözkapakları ve bu gözkapaklarının altından bakan tembel, yaşlı, alkolik göz-

ler. "Şişko Haynemanek'in gözyaşları konyaktır" derdi babası hep. Kiracının ayık hali daha da feciydi: Gözlerinde kötü bir ateş parlardı o zaman. Onca yıl sonra bile, Hayneman'ın havasız odasındaki o iğrenç kokuyu burnunda duyuyordu Gregorçik: Baygın bir pipo kokusu, çamaşır dolabında tutulan bozulmaya yüz tutmuş yiyeceklerin ekşi kokusuna karışmış!

"Hayneman" adı, Gregorçik'in belleğinde, hatırlamayı hiç istemediği olayları canlandırıyordu. Diana Foss'un o boyalı yanaklarını görüyordu gözlerinin önünde yeniden, babasının sağlıklı, güneş yanığı yüzünü, annesinin kuşkulu bakışlarını. Şişko Haynemanek ile Diana Foss! Ana babasının evi üzerinde iki gölge, iki ad! Bu iki ad isteye isteye anılmaz, bir solukta anılmazdı, ama çocukların da, ana babanın da çok iyi bildikleri adlardı.

Ursula Hayneman? Şu taşra şarkıcısının şu küçük tiyatro yıldızının kızı mıydı bu gerçekten? Neden Hayneman soyadını taşıyordu Ursula? Ayyaş kiracı o tiyatrocu kadınla hısım mıydı yoksa? Ursula savaştan önce kimin adını taşıyordu? O hoppa ve şuh Diana Foss'un "çocuklu bir matmazel" olduğunu ummuştu hep.

Kaparo olarak terzinin masasına yüz tane Chesterfield sigarası sayan Gregorçik, provadan vazgeçip Diana Foss'un, savaştan önce bütün ailesinin alın yazısını uğursuzca etkilemiş olan Diana Foss'un kızının ardından merdivene yürüdü.

Merdivenden aşağı inerken bir yandan da geçen yılların hesabını yapıyordu. Başına buyruk aktrisin kızı savaştan önce olsa olsa on dört yaşında olabilirdi, daha fazla değil. Sonraki on yılı da katarsak 24 yıl ediyor. Yaşı denk geliyor, benzerliğe gelince... İşte o biraz kuşkulu. Diana Foss cicili bicili bir taşbebekti, bir porselen figürdü; yanaklarda gamzeler, altın püsküllü saçlar, menekşe gözler, şimşek gibi parıldayan dişler, yapmacık gülüşlü, yürek şeklinde boyanmış küçücük bir ağız. Dört parça da kızılkahve kürk vardı üzerinde: Sarı saçlarının üzerinde kürk kalpağı, boynunda kürk yakası, biçimli vücudunun orta-

sında duran el kürkü, mantosunun eteklerinde de kürk kenar. Uzaktan, dişi bir kürklü hayvanı andırırdı. İkide birde el kürkünü yanağına götürüp şöyle bir yaslar, tüylerin yumuşak dokunuşunu içine sindirir, bu kadınsı kürk merakının temelinde bir hayvanın içgüdüsel eğilimi uyuklamaktadır, demek isterdi herkese sanki. Konuşurken, yabancılarla bile olsa, konuştuğu adama yaslanmak istiyormuşçasına, adamın yakınına, hemen dibine sokulmak gibi bir alışkanlığı da vardı bu dişi, yavru ayının. Şaşkınlığı içinde –bu şaşkınlığın gerçek mi yoksa yapmacık mı olduğu anlaşılmazdı– kara sürmeli kirpiklerini açıp kapatır, şemsiyesini döndürür ve küçücük başı yukarda, ağzı yarıaçık, ayak parmaklarının ucunda yaylanırdı. Pastanede pasta mı yiyor, çikolatanın bıraktığı izleri küçücük pembe parmağından yalardı.

Oysa erkek çizmeli, yeşil bereli şu genç kadın güvenilir, sağlam bir insan havasındaydı, varlığı tedirgin etmiyor, tersine rahatlık veriyordu insana. Yüzünün çizgileri düzgündü. Davranışları biraz ağır olmasına ağırdı. Düşünceli bir yüzü vardı, hoppa annesinden ne o içe işleyen bakışları, ne de o fettan, sakarin tadındaki gülüşü almıştı ama yine de çirkin sayılmazdı. Teğmen, yakınlık duyarak gözden geçirdi genç kadını. Yorgunluktan gölgelenmiş gözler hayranlığını uyandırmıştı. Şu tatlı, cana yakın kızlardan, biyolojinin zaferi şu gürültücü patırtıcı, şu hayat ateşiyle fokur fokur kaynayan kızlardan hoşlanmazdı. Alman kadınlarındaki erkeksi davranışlar ve erkeksi güven, şu hayattan korkmazlığın aşırı ölçüdeki devinimi öteden beri itici gelirdi teğmene. Hitler spor alanlarında o kadınların bacaklarını birkaç santim daha gerginleştirmiş, kollarını, göğüslerini sertleştirmişti, ama ne pahasına; kırmızı yanaklı yüzler anlamsız ve bomboş kalmış, çekirgenlik, incelik, katılığın karşısında geri çekilmişti.

Sokakta hafif hafif çiseleyen bır yağmur vardı. Genç kadını yol kavşağında dururken buldu.

"Annenizi iyi tanıyan bir adamın oğluyum ben" diye bir

cümle kurdu onunla nasıl konuşmağa başlayacağını düşünerek. "Babam, Yan Gregorçik..."

Karşıya geçerken, yolun ortasında bir yerde ona yetişti, karşı kaldırıma aynı zamanda ulaştılar. Pörsümüş bir akağaç yaprağına bastı ve birden sıkılganlığı tuttu.

Ben de budalalık ediyorum galiba, diye düşünerek bocaladı son anda. Köy zamparası gibi böyle sokak ortasında kadınla konuşmaya kalkmak! Öğrencilerimden biri şu sıra beni görecek olsa! Üstelik ya Diana Foss'un kızı değil de şu ülkede yaşayan yüzlerce Froylayn Hayneman'dan biriyse?

Gelip geçen bir otobüsün camlarında kendini gözden geçirdi. Alnına dökülmüş perçemlerini, koyu renkli kaşlarının arasındaki çizgiyi, cesur bakışlı gözlerini, biçimli burnunu, hafif çıkık elmacık kemiklerini, sağlıklı dişlerini fark etti.

Aslında pekâlâ yakışıklı sayılırım, diye geçirdi içinden kendinden hoşnut kalarak. Kadınların hoşuna gideriin pekâlâ. Babam da gençken böyleydi.

Bereket üniformalı değildi. Sırtındaki giysi Kveker'lerin* armağanıydı –ve– daha bir yıl önce Wisconsin'li ya da Massachussets'li soylu bir yardımseverin giymiş olduğu bir takımdı. Sivil giyimliyken bir yanlışlık yapmak rizikosu daha çok azalır kanısındaydı üniformaya göre.

"İyi akşamlar, Floylayn Ursula" dedi hiç de doğal olmayan sözüm ona bir rahatlıkla.

Hemen bir saniye sonra da, şapkasının kenarına elini dokundurduğu sırada, Diana Foss'un kızının lehçe anlamadığını fark etti.

"Babam Yan Gregorçik" diye söze başladı Almanca ve çekingen, "Savaştan önce Bromberg'de, Grünwald Strasse'de oturduğumuzda..."

Sustu. Başlangıç hayli karışık oldu gibi geldi kendisine. Dolambaçlı bir yol denemeksizin sordu:

"Siz Diana Foss'un kızı mısınız?"

* Kveker'ler - Amerika'da bir mezhep.

Sabırsızlıkla beklediği karşılığı vermeden, sorulan soruya hayli şaşıran Froylayn Hayneman bir süre sustu, sonra:

"Evet" dedi "Annemdir. Evet, annemdir."

Öbür gün, yedinci sınıfta derste, Gregorçik Ursula'nın bu sözünü tekrarladı durdu içinden. Ursula'ya rastlayalı Diana Foss'u, geçmiş savaş öncesi yıllarını kafasından söküp atamıyordu. Gariptir ki, Ursula'yı değil de annesini düşünüyordu. "Geçmişi eşelemekten sakının!" Kamp rahibi Henias'ın sözlerini düşünmekten alamıyordu kendini. "Çevrenize bakınıp durmayın, ardınızda kalan şeyleri görmeye çalışmayın. Eurydike'in başına gelenlerden haberiniz yok mu? Çevresine bakındı diye neler geldi zavallı kızın başına, bilmiyor musunuz?"

Froylayn Hayneman'ı ilk otobüs durağına kadar götürdü. Gelip geçen arabaların gürültüsü içinde beton durağın üzerinde, alelacele bir şeyler sorup karşılığını verdiler birbirlerine. Bu arada sorulacak en önemli şeyi unuttu Gregorçik: Diana Foss ile o şişko Hayneman'ın ne olduğunu. Kızın adresini yazmak istedi. Pestalozzi Strasse 5. Ne var ki kurşunkalemini bulamadı cebinde. Bu arada frenler çoktan gıcırdamış, millet mavi otobüse doğru seğirtmişti.

"Özür dilerim" diyen genç kadın, ağız ağıza dolu otobüse sığınmıştı hemen. "Yağmur yağıyor. Bir dahaki otobüs yarım saat sonra. Allahaısmarladık!"

Ve gitti. Onu bir pastaneye davet etmeliydim, diye düşündü Gregorçik, ama neden sonra. Sabırsızlık içinde geçirilen birkaç dakika, artık yarısını tekrarlayamayacağı birkaç cümle, boşa giden bir rastlantı, dünyanın en olağan ve sıradan rastlantısı... Gel gelelim, bütün o geçmiş, uzaklardan kalkıp geri gelmişti işte. Eliyle anılarını kovabilirmiş gibi, alnını şöyle bir sıvazladı. Okul barakasının tahta tavanına gözlerini dikip bakmak yetiyor: İs tutmuş tahtaların üzerinde, tıpkı kararmaya yüz tutmuş bir sinema perdesindeymişçesine, parfüm kokulu o küçük aktrisin utanmaz kedi gözlerindeki iki ışıltılı noktacık, babasının kötü boyanmış

bıyığındaki kırlaşmış teller ve Grünwald Strasse'deki kiracının kirli, bumburuşuk yakası görünüyor...

Sınıf odasında, öğrencilerin iniltili solumalarıyla kesilen bir uyku sessizliği var. Gencecik tekelerin o keskin kokusu, ter ve amonyak kokusu, sıralardan Gregorçik'in yüzüne çarpıyor. Tam önünde, defterlerin üzerine eğilmiş üç numara tıraşlı üç sıra çocuk kafası. Zaman zaman önündeki kâğıttan ayrılan bir çift göz, kompozisyon konusunun tebeşirle çiziktirilmiş olduğu kara tahtaya dikiliyor: Kazimir devrinde Polonya (1444-1492). En önemli olayları sırala ve anlat!

Öğretmen dediğin, doğuştan öğretmen olur. Zoraki öğretmenlik olmaz. Bu körebe oyununun bir anlamı olmadığı zaman zaman kafasına dank ediyordu. Barakanın penceresinden dışarı baktı, bir süre dalıp kaldı öyle. Mesleğinin sonu gelmez "idarei maslahat"çılığına içerliyordu. "Prusya ile Pomerenya'nın birleştirilmesi. Bohemya ve Macar tahtlarında Polonyalılar. Litvanya'yla birleşme uğrunda savaş." Bu zavallı bilginin şu çocuklara ne yararı dokunur hayatta! Yakılan ödağacının dumanından ölüye ne? Savaş biteli iki yıl olmuş, hayatının baharında canlı bir insan, bir kampa kapatılmış, dışarı çıkamıyor. Şu küflü Papenburg'da akvaryumda balık gibi hissediyordu kendini. Milletlerarası hayır örgütleri, zaman zaman tutup bir sinek atıyorlar suyun içine balıklar geberip gitmesin diye. Çağımız insanının o soylu cömertliğiyle verebileceği şey, ancak bu! Önceleri cama kafa atmayı denemedi değil aslında, ama camın çok kalın olduğunu çok geçmeden anladı ardından. İşte şimdi burada yatıp kalmış, böyle uyuşuk, çamurun içinde, dipte. Dört bir yanı yosunlar, sazlar içinde, neyi beklediğini bilmeksizin, bekliyor. Sözüm ona da özgür, çünkü kurtarılmış. Ama aslında basbayağı tutsak, Azizler Kampı'nda yakasından yakalanmış, duruyor.

Ne de iddialı isim! Aylar süresince, Azizler Kampı'nda kaldığı fikrine alıştıramamıştı kendini. Rahip Henias'ın bir çok buluşu gibi bu da aşırı garip gelmişti ona. Bütün bu iş böyle olagelmişti. Kurtuluştan birkaç hafta sonra Binba-

şı'nın yönetimine verilen kampın yönetimi konusu konuşulurken, baraka kıdemlileri Papenburg'daki barakaların numaralanmasına karşı çıkmışlardı. Yeşil tahtanın üzerine kireçle yazılacak rakamlar herkese savaş yıllarını yeniden hatırlatmış olacaktı. Tahta barakaların yeniden nasıl adlandırılacağı tartışılırken iki ayrı görüş ortaya çıkmıştı. Biri, üstat Raçka'nın temsil ettiği laik ve "dünyevi" görüş, öteki de, rahip Henias'ın ortaya attığı "uhrevi" görüş. Raçka, barakaların Polonya kent adlarıyla adlandırılmasını önermekteydi. Minsk ile Bobruysk da aralarında olmak üzere, yeniden alınmış ve yitirilmiş bütün kentlerin özellikle üzerinde durulmalıydı. Henias'a gelince, rahip önerisini kutsal bir şarkının dizeleriyle dile getirmekteydi: "Tanrı'yla başladı her şey, atalar böyle dedi." Hayatın her anında olduğu gibi kamp hayatında da Yaradanın varlığını duyurmak gerektiğini öne sürüyordu. Henias'ın kanısınca bütün barakalar teker teker, Tanrı'nın birer azizini kendilerine "hami" seçmeli ve bütün kampı İsa'nın takdisine sunmalıydılar. Kurtuluşa kavuşmanın şükran borcuydu bu.

Raçka, bir kaşık dolusu hintyağı içmişçesine yüz çevirince, Henias öfkelendi.

"Aramızda kendini hırsa kaptırmış açıkgözler var!" diyerek, zorlama bir kabadayılıkla, doğuştan sahip olduğu çekingenliğini maskelemeye kalkıştı. "Bunlar, savaşan kilisenin eylemini kutsallığın dört duvarı arasına sürmek istiyorlar. Kutsal süsler, dua, dominus vobiscum ve tamam. Ama ben o oyuna gelmem, baylar, çocuk değilim ben." Rahip kendinden geçmişti artık. "Bana Tanrı'nın ceberrutu derler. Barakalara da, insanların kalbine de zorla girerim."

"Hmm..." diye mırıldandı Raçka.

Binbaşı Kosko'ya gelince, o uyumlu erkeksi bariton sesiyle ve hayretle söze karışmaktan kendini alamadı:

"Nasıl olur? Tutup Aziz Anton adını mı vereceğiz buradaki bir barakaya, Meryem Ana Barakası mı diyeceğiz? Küfür olmaz mı bu? Yoksa Efendimizin haberleri mi yok? Bizim bıçkınların kargalar gibi hırsızlık ettiğini, ispirtoyu çe-

kip zom olduğunu, bıçakla birbirinin karnını deşip bağırsaklarını dışarı döktüğünü, izninizle ranzaların üzerinde sabahtan akşama dek karılarla haşır neşir olduğunu bilmiyorlar mı yoksa?"

"İşte tam da bu yüzden" diyerek üsteledi Henias, "onların gözünü Tanrı'ya döndürmek gerek!"

"Korkarım Efendimiz fazla iyimserler" diyerek güldü Raçka yüksek sesle.

"İyimser olmasaydım ruhların çobanı da olamazdım" diye karşılık verdi Heniàs.

Sonunda iş tatlıya bağlanıp, Henias'ın önerisi Kardeşler Birliği üyelerinin de desteklemesi ve çoğunluk kararıyla kabul edildi. O günden beri Papenburg'da koro, Azize Sesili Barakasında prova yapıyor, itfaiye, Aziz Florian Barakasında toplanıyor, Vilna ve Novogrodekli kamp sakinleri, Litvanya'nın hamisi Aziz Kazimir Barakasında kalıyorlar. Gregorçik de öbür öğretmenlerle birlikte Azizler Barakasında kalıyor.

Teğmen, şöyle bir akşam gezintisi için ne zaman kamp kapısına çıkacak olsa, derin bir soluk alırdı. Güz havası sanki kazıklarla yapılmış çitin öbür yanında kamp avlusundakine göre daha bir sağlıklı olurmuş gibi, kent dolaylarının sisini ve nemli havayı içine çekerdi. İlk soluğu alıp verdikten sonra olduğu yerde durur, dikkatle dört bir yana bakınır, ardından, adımlarını sıklaştırırdı. Hapis odasından sıvışan bir tutuklu gibi sıvışırdı oradan. Ve bu hep böyleydi: Balçıklı, kaygan çayır bölgeyi geçip de ayaklarının altında sert asfaltı duyunca, dakikalarca, bir huzursuzluktur kaplardı içini. Sanki hemen ardından, nöbetçi barakasından bağıracaklar da, barakana dön, diyecekler gibi gelirdi ona. Tıpkı bunun benzeri bir korku duygusuna da dönüş yolunda yakalanırdı. O nefret edilen kamp kapısının kazıkları önünde, ayakabılarının çamur içinde kaydığını duyar duymaz, içgüdüsel bir hareketle asker kaputunun içine sinerdi hemen. Esen rüzgârın düz damlardan aşağı bastırdığı duman gırtlağını tıkardı. Beyaz badanalı nöbetçi barakasına

her baktığında aynı sızıyı duyardı yüreğinin dibinde. Telefon tellerinin sarılmış olduğu yukardaki dallardan gözlerini kaçırırdı. Alacakaranlıkta, iple bağlanmış elleri andırırlardı da ondan.

"Dikenli tel kalıntıları dışarı uğruyor içimden" diye mırıldanırdı kendi kendine, kamp avlusundan geçerken. Papenburg'dakilerin çoğunda görülen tutuklu psikozu, katılaşmış alışkanlıklar, dünden kalma bir baskı, ruhsal sakatlıklar.

Bir polis görür görmez, aranıp izlenmekte olan hırsızlar gibi şaşırıp bocalayan ne şerefli, ne ağır başlı kamplılarla karşılaşmıştı sokakta: Son saniyede, gördükleri ilk apartmanın kapısından içeri saparlar, köşebaşında yok olurlar, hızlı, sinirli adımlarla yolun karşı kaldırımına geçerlerdi. Kimileri de, arayan soran olmadığı halde, ceplerinden kâğıtlarını çıkarırlardı hemen. Geçiş belgelerinin, kimlik kartlarının, izin belgelerinin doğurduğu kamp hummasının etkisiyle kendiliklerinden delil göstermeye kalkışırlardı.

Komşu baraka "Azize Sesili"de mandolin çalıyordu biri. Mandolinin uykulu sesine bir de yazı makinesinin tıkırtısı karışıyordu zaman zaman. Çayırın ardındaki korunun yanındaki, bu gürültü bir ağaçkakanın gagasından çıkıyor sanılabilirdi. Oysa, ertesi günkü gazetesi için çalışan üstat Raçka'ydı bu aslında.

Pencerenin önünden kara bir bulut geçti yeniden. Yağmur tıpırdayıp duruyordu. Sınıf odası kararmış, kasvete büründü.

Bonin yine Kovalçik'den kopya çekiyor. Teğmen esnedi, gözlerini kapadı düşünceye daldı. Bu tahtadan mezarın içinde neden oturup kalıyorum böyle? Kafayı üşütmeksizin ne süre yaşanabilir bir kampta? diye sordu kendi kendine, bu arada, uykulu kirpiklerinin altından genç kafalara şöyle bir baktı. "Kafayı üşütmek" diye bir deyimi güzelim lehçe sözlüğünde bulamazdın. Kafayı üşütmenin Papenburg kampı argosundaki anlamı: şaşalamak, sabit fikirli olmak, bozulmak, ruhun paslanması, aklını kaçırmak!

Kampta kimler kafayı üşütmemişti ki? Bitkisel hayat yılları, yapacağını yapmıştı. Kimileri vardı ki, gezinirken bulutları sayıyor, kimileri kahve falına bakıyor, boş konserve kutuları topluyor, Polonya'ya edilen haksızlıklar üzerine muhtıralar kaleme alıyor ya da ceplerindeki son meteliği verip, Papa'ya ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na dilekçe yazdırtıyorlardı. Bereket zararsız delilerden oluşan bir tarikat daha vardı, sürekli bir mikrop korkusu çeken sağlık bağnazları. Onları eldivenlerinden, bir de ürkek yüzlerinden tanırdın. Kapı kulplarına dokunamazlar, el sıkmaksızın selamlaşırlar, dağılan at etinden sucuk dilimlerini kâğıdın içinden dikkatle çıkarırlar, kap kacaklarını kaynar suda haşlarlardı. Bütün değnekçil ve yuvarlak mikropların inadına her sabah yataktan kalkınca ve l er akşam yoklamasından sonra açık pencere önünde beden eğitimi yaparlar, süt beyazı vücutlarını eğip bükerlerdi. Gel gelelim, bütün bu önleyici tedbire rağmen, belki de salt bu yüzden –bu sağlık havarileri hasta revirinde soluğu alırlardı. Kimi zavallılar da, baskıdan çıkmış yazının gücüne besledikleri inanç içinde, politik broşürler yayımlamanın ardındaydılar. Örneğin, böyle bir okumuş yazmış deli, 'Polonia Eterna' adı altında tarihi düşünsel bir çalışma yayımlamıştı "kendi yayını" olarak. Hatta bir de düşünür çıkmış, "Kıtalar arası Polonya" diye bir tasarı atmıştı ortaya. Bu tasarıya göre, Kıtalar arası Polonya, ilerdeki yerleşme alanının otuz ülkesi üzerine –bu otuz ayrı ülkenin her biri bir voyvodalık olacaktı– bir çatı gibi çekilecekti. Kanada'daki Polonya'ya Kanada Voyvodalığı, Peru'dakine Peru, Avustralya'dakine Avustralya Voyvodalığı adı verilecekti. Bütün bu voyvodalıklar kendi voyvodalarını seçecekler, tümü "anavatan şura"sını meydana getirip, her üç yılda bir Roma'da (Latin kültürüne bağlılığımızın simgesi) toplanacaktı.

Bu tasarı sahibi, 'gezegenler arası eşek' diye anılıyordu alay olsun diye, gel gelelim, mülteciler Polonya'sı göller ormanlar arasındaki ve kazıklar üzerinde yarı Slav, yarı mis-

tik bir metropolit dairesi haline sokulacak olsa bile kimsenin bir şey diyeceği olmayacaktı.

Gregorçik zaman zaman, subay gazinosu diye anılan barakada atak konuşmalar yapmaktan geri kalmazdı: "İnsan, politika ile kehanet arasında bocalayan bir sözüm ona çalışmaları okudukça, cehaletle savaşmanın yararı var mı, diye kuşkuya düşüyor. Buyurun işte, öğretim zorunluluğunun ve kolayına bir eğitimin zararlı sonuçları. Okuryazar olmanın ne sonuçlar doğurabildiğini siz de görüyorsunuz, Binbaşım. Bundan kurtulmanın tek bir yolu var: Bütün alfabeleri yakmak..." Binbaşı, tiyatro sahnelerine yakışan bir hareketle kırlaşmış şakağına dayıyordu elini. Suçlama dolu bakışları dinleyiciler üzerinde dolaşıyor, bakın şu genç mızmız yine ne budalaca şöyler geveliyor, siz de tanık olun işte, diyordu sanki. Duvar gazetesinin yayımcısı, Binbaşı kadar tedbirli olmadığı için, yerinden fırlayıp el kol etmekten geri kalmıyordu.

"Buna bozgunculuk derler meslektaşım" diyerek protesto çekiyordu öğle yemeğini hep bir arada yerlerken. "Nükteleriniz abartmalı, oysa bu işler ciddidir ciddi."

Gregorçik'in alay ederek verdiği karşılıkları küçük, kıllı eliyle sinek kovar gibi baştan savıyordu.

"Çoğu aydınlarımızın durumunu göstermesi bakımından ilginç doğrusu" diyordu sinirli sinirli, "delil yerine nükte, ana sorunların tartışılması konusunda isteksizlik, kısacası, ruh ve zekâya karşı düşmanca bir tutum. Biliyorum meslektaşım, bana vereceğiniz karşılık şudur şimdi: Bu Raçka da her şeyi fazla ciddiye alıyor, mizah anlayışından yoksun, bağnaz bir ilkeci bu Raçka. Böyle bir suçlamadan gocunacak değilim... tam aksine: Ben..."

Kupkuru kurumuş, kafası çok erken dazlaklaşmış ufarak adam, dumanı tüten tabağının üzerinden daha bir süre verip veriştiriyordu. Yeleğinde kopya mürekkebi lekeleri, kollarını iki yana açıyor, uzun bir süre havada tutuyordu kollarını. Böyle, iki elinin arasında tuttuğu yün çilesini sardırıyormuş gibi duruyordu. Bu arada, açık alnı

akordeon körüğü gibi kat kat oluyor, "tam aksine" sözünü üzerine basa basa ve sertçe tekrarlıyordu. Gel gelelim Gregorçik, yapma çiçeklerden bir bukete gözleri dalmış gitmiş, Raçka'yı ne görüyor ne de sesini duyuyordu artık. Kamp hayatında kazanılmış o garip uyuşukluk ve ağırlık üzerine çöküveriyordu yeniden. Üstat Raçka! Böyle gösterişçi sahte ilahların, kavgacı zevzeklerin bolluğuna diyecek yoktu Papenburg'da. Normal koşullar altında bunlarla bütün bir bakanlığı doldurmak işten değildi, diye düşünen Gregorçik, gözlerinden yaş gelinceye dek esniyordu.

Dersin bitmesine yirmi dakika var. Sonra, yine o subay gazinosundaki toplu yemek, aynı suratlar, milletlararası durum üzerine Binbaşının konuşması, yemeğin sonunda da Raçka'nın bayağılıkları yine, öfff... Kimin ne söyleyeceği önceden belli. Orkestra şefi Sobçak'ın vatanseverliklerle ilgili hezeyanları, Küçük rahibin, tespihten yularıyla şu battal poni atının, abartmalı ve yüksek perdeden bir sesle yakınması, cemaatinin hoşgörüsünü kazanmak için ahlak hocalığına kalkışması.

Ah evet, öğle yemeğindeki şu budalaca konuşmalar, tartışmalar! Tam bir garnizon şurası! Dünya ile güneşin, sayın Binbaşı'nın üstün kişiliği çevresinde döndüğü şu Papenburg gezegenler sistemi, giderek çekilmez bir hal alıyor. Son günlerde Binbaşı sık sık Hamburg'a gidip gelmekteydi. Yıkıntıları görmeye gidiyordu. Bir gün, konuşma etik ve psikolojik sorunlardan, evet, hatta estetik sorunlardan açıldı.

"Baylar, beni oraya sürekleyen şey nedir, biliyor musunuz?" diye sordu Binbaşı döndükten sonra gazinoda. "Yolculuk zevki, yaşama isteği, baraka hayatından bıkkınlık sanacaksınız... Ama hayır, bildiğiniz gibi değil."

"Nedir peki?" diye soruldu içtenlikle. "Sayın Binbaşıyı Hamburg'a çeken ne?"

"Psikoterapi."

"Psikoterapi mi?" diye hayret edildi nezaketle. "Sayın Binbaşı şaka ediyorlar herhalde. Nasıl olur?"

"Bakın," Binbaşı dumanı içine çekti, "Freud ile ilgili bu. Herhalde duymuş olacaksınız: Sigmund Freud, Viyanalı bir Yahudi. Psikoanaliz. Bilinçaltı. Başka bir deyişle: İnsan denen hayvanın içinde uyuklayan ve atılmaya hazır bekleyen canavar."

"Şu Yahudilerin de bilmediği şey yok" diyerek içini çekti rahip Henias alaycı.

"Hadi canım" diye atıldı Raçka, "Shakespeare çoktan farkındaydı onun!"

"Bırakın da Binbaşı konuşsunlar" dedi yeni açıklamaları merakla bekleyen biri. "Buyurun sayın Binbaşım!"

"Beş yıldır beni ayakta tutan tek bir tutku vardı içimde: Öç almak, evet, kanlı bir öç! Kendimi nefret denen duyguyla zehirledim. Ruhum yaralı, ve ateşler içindeydi. Ruhumdan kovalarla zehir ve çamur pompalasalar da, yine yeteri kadar tortu kalabilirdi içimde, iğrenç bir tortu. Ne var ki, şimdi bir şeyin farkındayım: O yıkıntılar arasındaki Pompei görünümü içinde durup da darmadağın olmuş caddelere bakınca, şerefim üzerine söylüyorum, kendimi hafiflemiş hissettim, kin gütmekten kurtulduğumu, rahatladığımı duydum, giderek insan oldum yeniden..."

Kitaplık ile Birlik odasını yöneten ve "Küçük Böcek" diye anılan Bayan Buşkovska'nın bir tutkusu da şiirdi. Savaştan önce kadın dergilerine sinema eleştirileri yazardı. Binbaşı'ya sevdalanmış olduğu söylentileri de boşuna değildi aslında. Alnına düşmüş kâkülünü şöyle yana sıyırıp, derin, sıcak sesiyle kültür sorularına değinmeye bayılırdı.

"Sayın Binbaşı demin çok ilginç ve canlı bir konuya değindiler" diyerek gülümseyip burun kıvırdı, "oysa ben bayların dikkatini yıkıntıların estetik yanına çekmek istiyorum. İtalyanlar o yıkıntıların güzelliğini keşfetmekte öncü oldular. Bombardımana uğramış şehir, bugün sinema sanatının bir elemanı durumundadır. Olağanüstü bir dekor. Kısa bir süre önce Hamburg'dayken, ressam ya da sinema yönetmeni olmadığıma çok üzüldüm. Kubbeli bir yapının iskeletini gördüm batan güneşin ışınları içinde. O yanık kirişlere yan-

sımış kızıllık, o kan kızılı neydi! Yangın hâlâ sürüp gidiyordu sanki!"

İnatçı kâkülü alnına düşmüştü yine. Danstan sonraki bir dansözün becerikli hareketiyle başını sallayıp, kâkülü geri attı.

"Ne görünüm" diyerek devam etti bir melodi mırıldanırcasına. "Ardında ne insanlar ne de evler bulunan isli bir apartman duvarından ne efektler çıkarılmaz? Hayalet evler! İçlerinden gökyüzünün baktığı pencereler. Esrarlı bir ay, ışıklarını kiremitlerin üzerine dökmüş... Yıkıntılar ile ayışığı bütün o dehşetiyle tam da kamera için düşünülmüş gibi!"

"Sahte tiyatrocu seni!" Gregorçik dehşet duyuyordu. "Bulaşık karı, büyücü, falcı karı!"

"Binbaşı ile dostunun yıkıntılar için duydukları bu eğilimde sağlıksız bir şey vardı, vatanseverlikle falan ilgisi yoktu bunun, olsa olsa cinsel sapıklıkla ilişkisi vardı. Buşkovska'nın resim albümlerinde görülen kolları kopmuş aziz heykelleri, elleri havada boş kalmış –iki elinin arasındaki trompeti, düşen bir bomba parçalamış da ondan– melaikeye kuleleri dibinden biçilmiş kiliselere, tek kanatlı barok meleklerine bakılırsa, bu kadın daha küçücük çocukken sineklerin bacaklarını koparmış olsa gerekti.

Son dersin bitmesine on beş dakika var!

"Bozguncu konuşmalar..." Şu küçük barbarlara ders vermek görevini üzerine almıştı teğmen. Hem can sıkıntısından, hem de Binbaşı Kosko'nun inadına. Bayrak, her şeyin başlangıcı olmuştu.

Teğmen bir gün üçüncü sınıfa verilen tarih dersine dinleyici olarak katılmıştı. Binbaşı tam da vatanseverlik üzerine ders veriyordu o gün.

"Söyleyin benim ateşböceklerim bakayım, Polonya bayrağı neden kırmızı beyazdır?"

Kosko, özellikle, dinleyiciler arasında yer alan ana babalar içinde güzelliğiyle göze çarpan bir anneye ve eski silah arkadaşlarına caka satıyordu.

Pırıl pırıl çizmeleriyle dans eder gibi adımlar atarak, okul barakasında bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu kafeste aslan terbiyecisi gibi. Elinden çıkardığı eldiveniyle çocukların başlarını okşuyor, ürkek ürkek bakan kızların çenesini tutuyordu candan bir tavırla.

"Beyaz... saflığın rengidir..." diye kekeledi köşeden biri kendi kendine söylenir gibi hafifçe.

"Erdemin ve saflığın" diyerek ekledi ilk sıradan bir kız öğrenci.

"Aferin size küçük böcekler, çok güzel. Peki ya kırmızı?"

Çocuklar susuyor, alınlarını kırıştırmış, derin derin düşünüyorlardı. Binbaşı, babacan bir gülümseyişle duvardaki haçı gösterdi. Çocuklar hâlâ bulamıyorlardı verilecek karşılığı.

"Hadi bakalım... bir düşünün şöyle" diyerek yüreklendirmeye çalışıyordu çocukları.

Öğrenciler uzun bir süre düşündüler böyle.

"Ee?.. Ku... kur... kurbanların kanı" diyerek açıkladı Binbaşı. "Evlatların kanı, saf kurbanların kanı, anavatan uğrunda dökülen saf kurbanların kanı."

"Polonya bayrağı" diye yükseldi sonuç çıkarmayı bilen birkaç çocuğun sesi, "kan ve saflık demektir!"

"Elbette, elbette, vızıldayan küçük böceklerim benim! Elbette!" Binbaşı memnun, başını salladı.

Saçları briyantinden pırıl pırıldı. Yanar çemberden geçen kaplanın başarısına sevinen bir hayvan terbiyecisi gibi sevindi. Ana babalar, onaylarcasına başlarını salladılar eğitmene. Gösterişli anne, boynundaki eşarbı fettan bir hareketle düzeltti. Çok sevdiğimiz bu çocuklar yetişiyor, iyi vatanseverler olarak büyüyorlar, öç alınması gereken yerde öç alacakları kesin...

Örneklik ders, Binbaşının tam başarısıyla sona erdi. Azizler Barakasındaki heyecan herkese yayılmıştı, ne var ki Gregorçik'e çok dokunmuştu bütün bunlar. Gözlerini ne yapsın, nerelere kaçırsın, bilemiyordu. Bu çırılçıplak ve çiğ vatanseverlik gözlerini kör ediyordu. Anavatan Tanrı-

çası etekliğini sıyırmış da morarmış gerilerini gösteriyormuş gibi geliyordu ona. Ne şu kaba saba Binbaşıyı, ne şu kısa pantolonlu buzağıları, ne de niçin sevindiklerini bilmeyen, kendi yamyamlıklarından habersiz olan şu ana babaları görmek istiyordu. Acı çeken Polonya ile ilk karşılaşmasını düşündü. Okul sıralarından mezara değin süren bir sadakat. Daha o zamanlar bile bu türden duygusallıklara karşı içgüdüsel bir tiksinti duyardı. Lisedeyken, korkunç "hamasi" bir manzumenin bin kadar dizesini ele almışlardı: Slovaçki'nin 'Makrina Ana ile Konuşma' adlı manzumesini. Bu siyasal pornografinin bayağılığı şu zirve noktasına yükselip de kahkalarını tutamayınca, saçları kırlaşmış sayın bir bay olan Lehçe öğretmeni, kapı dışarı etmişti onu:

Sonra vurup yüzüme bir dişimi söküp kopardı.
İki yaramdan kanım kıpkırmızı akarken,
Yüzümde umursamaz bir anlam,
Sökülen dişimi uzatıp ona, al, dedim:
Al da nişanlarının arasına as onu.
(Makrina şaire böyle demişti.)

Öföföf, işte bizim duygusal eğitim, ulusal mazoşizmin ikiyüzlülüğüne ilk adım!

Göstermelik dersten gülmeksizin ayrıldı. Yerle bir olmuş, ezilip bozulmuş patates tarlasının ardındaki Aziz Anton Barakasında yuva kurmuş sefaleti düşündü. Papenburg'da çok seyrek görülen böyle neşeli günlerde, ranzaları arasındaki tünelden çıkıp bir sağlık yürüyüşüne katılan, Toplama Kamplarından arda kalmış insan yıkıntılarını düşündü. Zayıflıktan, dermansızlıktan oldukları yere çökmemek için, duvarlara sıkı sıkı tutunuyordu bu insan kalıntıları. Ne mene insanlardı bunlar! Şimdiye dek sırtlarına yemedikleri sopa kalmamıştı. Acı çekmek ikinci benlikleri olmuştu. Soruşturma yargıçlarının odalarında dişlerini yitirmişler, dayaktan geçirilmiş vücutları kadavralar gibi kamp alanlarına gerilmişti, bit kırmışlar, kan tükürmüşler, dizan-

teriden ölmüşler, inatla yaşadıkları bir serabı, neden, kimin adına yaşadıklarını yine de anlatamamışlardı.

Ne bir soru yöneltmişler, ne koşul öne sürmüşler, ne de kızmışlardı. Boğulmak üzere olanlar nasıl sazlara sarılırsa, onlar da dua kitaplarında hayal edilmiş, havada asılı kalmış bir vatan kavramına dört elle sarılmışlardı. Binlercesi bataklıklara gömülmüş, pis kokulu bir çirkefin derinliklerinden uzattıkları kaskatı kesilmiş parmaklarıyla, yırtılmış bir bayrağın sarkan bir kenarına, gümüş işlemeli kuşun yolunmuş bir tüyüne tutunmuşlardı. İnsanın sahip olduğu, yerine konulamaz, yeniden elde edilmez biyolojik varlığını, insanın, biricik hayatını vatanına kurban etmesini, vatan hak ediyor mu acaba? Karşılıksız bir sevgi! Şu bahtsız yontulmamışlar! Savaştan önce, kerpiç kulübelerinde patates kabuklarını yiyen onlar, tavuk kümeslerinde yokluk çeken, birkaç zloti uğrunda didinen onlar, ve sonra, saçma bir heyecanın doğurduğu iddia nedeniyle, kavruk vücutlarını, derisi yüzülmüş ellerini, ve sadık kalplerini sonuna dek bu vatana adayan yine onlar!

Binbaşı Kosko'nun durumu başka! diye düşünüyordu Gregorçik. Azizler Barakasındaki tımar memurlarının ya da benim durumum başka! Aynı göğün güneşi bizleri daha çok aydınlatıyor. İpekli gömlekler, mevkiler, sanat sergilerindeki resimler, filarmoni konserleri, kitaplıklardaki kitaplar, tiyatrolar, Kriniça'da tatiller, Doğu Denizinde yat gezintileri, birinci dereceden maaş zamları, bayramlarda terfiler, bizler için! Yatak daha rahat, iş daha kolay, yemek daha iyi, bizler için!

Gübre taşıyan hiçbir yanaşmanın sezinleyemediği birtakım düşüncelerden acı çektiğimiz bahanesini pekâlâ öne sürebiliriz biz: Moral rölativizm, şüphe, ruhsal nezle, ideolojik iktidarsızlık, insancıl tutumların gerekliliği sorunları, düşünsel şüphecilik, geceleri yüreğe ve beyne üşüşen ne varsa, tümü!

Vatanseverlik denen şey nedir? Vatan nedir? diye düşünüyordu Teğmen. Zehir mi, yoksa ilaç mı? Tanrı'nın bir lüt-

fu mu yoksa küfür mü? Hayır mı, yoksa insanı mahvetmek için cehennemin buluşu bir şer mi? Çoğu insanlar böyle sorular çıkarmıyorlar karşılarına. Yerinden uğramış raylara basıp, yürüyorlar.

Ertesi gün, ne mucize, Gregorçik altıncı ve yedinci sınıfların tarih dersini gönüllü olarak üzerine aldı.

"Bakındı hele! Canlı torpido, düpedüz intihar diyebiliriz hani" diye söze başlayan Binbaşı, gazinoda, bu beklenmedik gelişmeden memnun, nüktesini savundu. "Bizim bulanık suda balık avlayan meslekten bozguncumuz, bakaloryayı bitirdiğini ilan etti! Av bölgemdeki ruhsatsız avcıyı selamlarım!"

"Bir aya varmaz bıkar" diyerek kehanette bulundu rahip Henias.

"Utanmaz zevzeklerden değil, öyle olduğu söylenemez" dedi yazıişleri müdürü memnunlukla, "gerçi yemekte bozguncu konuşmalar yapıyor, hor görüp aşağılıyor ama, hele bir işe koyulsun doğru yola girer, iş o duruma girdi mi de, o da tıpkı bizler gibi kendi payına düşeni yapar günlük çalışmalarda."

Günlük çalışma! Bozguncu konuşmalar, diye düşündü teğmen. O tür konuşmalar hoşuna gider benim.

O günden sonra, gazinodaki kâğıt örtülü uzun masada, gönüllüye daha iyi bir gözle bakılmaya başlandı.

Teğmenin, Salt Lake City'li "Mormon" Mister Thompson'u hizaya getirmesi de hemen hemen aynı zamanlara rastladı, ve bölge yöneticisi Mister Thompson ile her çatışma atak ve gözü pek gençlerin "Polonyalı Papenburg"un sempatisini kazanmasına neden oldu.

Bu rastlantıyı düşünerek için için gülümseyen Gregorçik, canlı, hemen hemen dans eder gibi attığı adımlarla sınıf odasında birkaç kere gidip geldi.

"Bonin, kopya çekme!" dedi göstermelik bir sertlikle. Aslında, Bonin'in Kovalçik'ten kopya çekmesine pek de karşı değildi.

Başlı başına filmlik bir hikâyeydi geçen olay. Kasketin-

deki emaye küre ile iriyarı, bıyıklı babalık bir adam olan Mormon UNNRA adına Kamp'ın bakımı ile meşguldü. Bir gün, hepsini tiyatro barakasında toplantıya çağırmıştı. Her ihtimali karşı kapıda, bacaklarını ayırmış, kolları göğsünde kavuşmuş, iktidarın gerçek simgesi bir İngiliz jandarması duruyordu. Güvenliğin koruyucusu olan bu jandarma, başka yıldızlardan gelmiş gibiydi. Başında, yüzünün yarısını kapatan beyaz bir miğfer, kuvvetle ileri fırlamış fildişi gibi perdahlı ve cilalanmışçasına parlak çenesi. Beyaz palaska takımı, beyaz tozluklar, beyaz palaskaya takılı beyaz fişeklikler, beyaz kılıfı içinde müthiş bir makineli tabanca, dirseklere dek uzanan domuz derisi eldivenler, hatta lastik cop bile beyaz boyalı. İçeri giren, bembeyaz donatılmış bu devin yanından dehşete kapılarak geçiyordu. Daha jandarmayı görür görmez, kasketler korkuyla ele alınıyordu çoğunlukla. Yağmurdan ötürü millet koşar adım giriyordu barakadan içeri. İyice yumuşamış gri pardösüler, ceketler ve başörtüler, kalabalık içinde ısınıyor, berbat bir koku yayıyordu. Barakanın döşemesi yoktu. Delikli tavandan damlayan sular çimento sıvanmış yerlere akıyordu. Yüksekçe set ile bankoların ilk sırası arasında daha şimdiden küçük bir göl görülüyordu. Biri gelip çinko bir leğen oturttu aynı yere.

Binbaşı Kosko kara kara düşünüyor, öyle oturmuş, pırıl pırıl çizmelerinin burunlarına bakıp duruyordu boyuna. Yazıişleri müdürü, notlarına dalmış, dizlerinin üzerinde bir tomar kâğıt, elindeki dolmakalemi havada sallayıp duruyordu. Rahip Efendi Henias, çenelerini çatlatırcasına esniyor, küçük bir tel parçasıyla tırnaklarını temizliyordu. Millet, kilisedeymiş gibi sessiz, suskundu. Öksüren bile yoktu, çocuklar da ağlamıyordu, yalnız bir müzik gerecine dönüşmüş olan çinko leğen, hep o aynı melodiyle sessizliği eşit saniyelere bölüyordu. Birden, bisiklet kasketli birkaç genç göründü. Alışkan davranışlarla bir film perdesini açmaya koyuldular, bir sandığın içinden film makinesiyle birkaç da alüminyum bobin çıkardılar. Kısa bir an sonra, beyaz perdede gümüş ipliklerden bir yağmur titreşti, isli, kapkara yı-

kıntıların küt uçları, yanmış pencerelerin çukura kaçmış gözleri, yıkıntı günlerinin hayaletleri olan kalıntı yığınları ve şu yazı göründü: 'Varşova yeni bir hayata gözlerini açıyor.' İnsanlar, dilsiz bir dehşet ve dört açılmış gözlerle, tuğla yüklü arabalara, ortadan, sallanıp duran bir sal gibi ilerlemeye çalışan köylü arabasıyla, arabayı zorla çeken hurda ata bakıyorlardı. Erkek ceketli kadınlar molozları arabalara yüklüyor, yoksul köylülerden oluşmuş bir zincir, tuğlaları elden ele geçiriyordu. Çentik çüntük ağzı, buruşuk suratıyla, sırıtan bir gazeteci çocuğun büyük plan resmi, kasketi yırtık pırtık. Sonra, merdivene çıkmış asker kaputlu bir adam, tahta bir kulübeye bir tabela çiviledi, bıyıklı bir gölge gibi pencereyi kapadı ve kontrplak tahtasıyla, zavallı bir yaşlı kadın, Slezya'dan şehir için ilk kömürü getiren tren memurlarının elini sıktı.

Beyazperdeden şu yazılar geçti:

Kuzeyde bir ev yıkıldı gitti,
Özgürlük, adalet ve iş günüdür artık.
Sapan, kalem ve kazmaya sarılmanın zamanı,
Zamanıdır evimizi yapmanın, yurdumuza dönmenin.

Seyirciler, donuk bakışlarla bakıyor, yazıyı heceliyorlardı. Perdedeki sözler, tahrike yönelmiş niyeti bakımından etkiliydi, propaganda nitelikliydi.

Yeni bir bobin gösterilmeden önce kısa bir ara verildi. Seyirciler arasında yine o ölüm sessizliği, yine çinko leğendeki damla şakırtısı. Beyaz başlıklı sütun, yirmi dakikadır yerinden kıpırdamamıştı. Thompson'un hemen yanı başında, gözlüklü, kasketi yine küreli, süslü püslü bir kızın durduğu görülüyordu, kız Thompson'un omuzlarına bile yetişemiyordu pek. Örgütün çevirmeni Miss Singer'di bu. Kolunda "çevirmen" diye yazılı bir şerit vardı. Resmi kasketini şık bir bayan şapkası biçimine sokmuştu. Yukarı kaldırılmış siperliğinin altından, kısacık kesilmiş kâkülleri dışarı fırlamıştı. Tomasov ya da Brest-Litovsk dolaylarından yabancı Papenburg'a gelmiş başörtülü kadınlar, gözlerini

Miss Singer'in cilalı kırmızı tırnaklarından ayıramıyorlardı. Neden sonra ikinci bobin de dönmeye başladı ve seyirciler, köyde öğretmenler, ana babalar ve öğrenciler tarafından hep birlikte yapılan bir okul gördüler. Bu sefer bobin çok hızlı dönüyordu: Çocuklar yapı yerinde görülmemiş bir hızla hareket ediyorlar, el arabaları beyazperdeden dörtnala geçiyorlar, ellerinde bir pencere pervazı taşıyan bir öğretmen, Şarlo'nun eski filmlerindeki gibi zıplayıp duruyordu. Kısacası: İkinci kısa film, seyircilerin kalbinde Varşova görüntülerinin uyandırmış olduğu her şeyi silip süpürmüştü.

Bir süre sonra sahneye fırlayan Thompson, seyircileri selamlamak üzere ve tıpkı ringdeki bir boksör gibi, ellerini havaya kaldırıp salladı. Geleneksel Polonya-Amerikan dostluğundan söze başladı. Koçiusko, Pulaşki ve Paderevski adlarını yanlışsız sayıp döktü, Wilson'ın on üçüncü maddesini hatırlattı. Sonra, dizlerini yaylandırarak, savaşın, özgürlükçü kuvvetlerin despotluğu yenilgiye uğratmasıyla sona ermiş olduğunu söyledi; bütün dünyanın barış özlemi içinde olduğunu, moral ve maddesel kalkınmayı özlediğini, yıkıntıların arasından yalnız okul ve kiliselerin değil, insan kalplerinin de yükselmesi gerektiğini, bunca ayrılık yıllarından sonra yuvaya, aile ocağına dönme zamanının çoktan gelmiş olduğunu da sözlerine ekledi.

"Home, sweet home" dedi içini çekerek. "Tıpkı sizin gibi sevgili Polonyalılar, sizlerin köy ve kentlerinizi özlediğiniz gibi, ben de Utah eyaletindeki Salt Lake City'yi özlüyorum..."

Nordsee ile Hannover arasındaki bütün Alman savaş alanındaki on dört kampın bölge deneticisi Bob Thompson, bu cümleleri öylesine sık tekrarlamıştı ki şimdiye dek, tümünü ezbere biliyordu. Ama yine de kötü bir hatipti. Büyük, kabak yuvarlaklığındaki yüzünde, yüzüne oranla hayli küçük olan ağız boşluğu hemen göze çarpıyordu. Bir nikel para büyüklüğündeki delikten, büyük bir zorlamayla, kısık, aynı zamanda da öfkeli sesler çıkarıyordu. Hatibin kendi dilinden ötürü boğulacağı sanısına kapılıyordu dinleyiciler

zaman zaman. Cümleler arasındaki boşluklarda Mormon hemen toplantı açılmadan biraz önce sahneye getirilmiş olan esrarlı, büyük bir paketi eliyle gösteriyordu. Çevirmen kız, şefinin sözlerini bir saatin tekdüzeliği içinde lehçeye çeviriyordu. Bütün bu süre içinde cansız gözlerini dinleyicilerin başları üzerindeki bir noktaya dikmiş olan kız, bir aralık kendini aşırı hıza kaptırıp, Thompson'un kekelemesine kalmadan erken erken çevirdi sözleri.

"Polonyalılar vatanseverlikleriyle ün yapmışlardır hep. Biz sizlere vatan sevgisini aşılayacak değiliz. Ne Military Government ne de UNNRA makamları size baskı yapacak değillerdir. Dilediğiniz gibi hareket edin. Kalbinizin sesine kulak verin. O sizi aldatmaz..."

Mormon, esrarlı pakete yaklaşınca, milletin merakı daha da arttı. Bir yandan paketi açmaya koyulurken, bir yandan da tantanalı ve heyecanlı toplantı havasından ticari bir havaya bürünmüştü Mormon. Artık kekelemiyordu. Olacak şey değil, bütün söyledikleri su gibi akıyordu şimdi.

Bir sokak satıcısının ses tonuyla, "İşte 'Havuç Harekâtı' çerçevesi içinde parasız dağıtılacak bir paket" dedi. "Bu salonda bulunanlardan her kim Polonya'ya gitmek üzere adını yazdırırsa, 35 kiloluk paketimizi yolluk olarak alacaktır."

Mal övmek Mr. Thompson için bir yenilik değil. Daha önce de yapmıştı bu işi. Daha bir yıl önce, vatanı Utah'da, bayanlar için el çantaları yapan bir fabrikanın gezgin satış mümessiliydi. Gel gelelim, o zamanki iş bugünkünden çok daha kolaydı: Gülümseyerek, sarı zincirli bir kara el çantasını havaya kaldırır, ceketinin iliğine iliştirilmiş bir mikrofondan seslenirdi:

"Baylar! İşte eşinize iyi bir Noel dilemenin yeni bir yolu! Şu harika çanta halis dana derisidir..."

Burada, Okyanus'un bu yakasında, dana derisinden çantalar yerine sürüyle canlı insanı boşaltmak gerekiyordu dükkândan. Güç işti.

Bob J. Thompson, karnaval zamanı olağanüstü bir rastlantı sonucu ün yapmıştı: UNNRA memurlarının kostümlü

balosuna Toplama Kampı tutuklularının giyimi içinde, ayaklarında tahta ayakkabılar ve bileğine mürekkeple bir numara yazılı olarak gelmişti. Bu yüzden kendisine çıkışanlar olunca, uçuk kaşlarını kaldırarak ve çocuksu bir şaşkınlık içinde:

"Ne çıkar bundan yahu?" diye sormuştu Fransız ve İngiliz iş arkadaşlarına. O sırada yüzünde beliren korkunç bir safdilliğin ışığı, bilinçli kötü niyetten daha ağır felaket doğuran bir şeydi insanlar için. Thompson'un ruhsal durumunu tamamlayan şey, çalışma odasında asılı 'National Baseball Association' diploması ile bir fotoğraftı. Bu resimde, yaşama sevinci içinde kocaman omuzlu, spor kasketli boğa gibi delikanlı, beyzbol sopasını çağlar öncesi insanının tokmağı gibi kaldırmış, vuruşa hazır görünüyordu.

Thompson, silindir şapkasının içinden tavşan çıkaran bir hokkabaz edasıyla, elini karton kutuya daldırdı. Kutunun içinden sürüyle konserve kutusu ve kâğıt torbalar çıkardı, bütün bu çıkardıklarını çevirmen kıza verdi. Gözlüklü küçük bayan ayak parmaklarının üzerinde yükselip, göstermek istediği şeyi başının üzerinde havaya kaldırıyordu, herkes, hatta en arkada duvar dibinde oturanlar da görebilsinler diye. Sahneden, kalabalığı aşka getirecek bir ses yükseliyordu:

"Halis tereyağı, Danimarka'dan!"

"Orijinal İtalyan salamı!"

"Şeker!"

"Fındıklı sütlü çikolata!"

"Portekiz sardalyası!"

"Ciğer ezmesi konserve!"

"Kuru hurma!"

"Camel marka beş yüz adet Amerikan sigarası!"

"Çekirdek kahve!"

"Yumurta tozu!"

Bu "yumurta tozu"nun ardından, Gregorçik'i şeytan dürttü Mormon'un keyfini kaçırsın diye, ve Gregorçik gırtlağının bütün gücüyle bağırdı: "Bok tozu!"

Ayağa fırlayıp da: "Arkadaşlar, bu sihirbaza inanmayın, diktatörlüğün egemen olduğu Polonya'da özgürlük, sosyal adalet olamaz!" diye bir vatansever konuşması sıralamış olsa, başarısı, şu önemsiz görünen, sansüre karşıt seslenmenin doğurduğu başarının yarısına bile ulaşamazdı. Millet kahkahalarını tutamaz oldu. Kimileri aynı sözü tekrarladılar. Alkışlar yükseldi. Danimarka tereyağının sihri bozulmuştu. Ürkek kalabalık güven kazanmıştı yeniden.

"What do you mean by that?"* diye sordu konferansı veren, tedirgin. Bocalayan çevirmen kız, tam bir çeviri için hiç acele edeceğe benzemiyordu. Bütün salon, danslı bir eğlence varmışçasına, dalgalanıyordu. Hiçbir şey anlamayan Mormon, mucize paketin içindekileri övmekten vazgeçti. 'Havuç Harekâtı' başarısızlığa uğramıştı.

"Bu işe son verelim" diyen Mr. Thompson, kasketiyle yüzünü havalandırmaya koyuldu. "Sorulacak bir şey var mı?"

Süslü püslü kız, Lehçeye çevirdi soruyu.

"Evet, var!" Duvar gazetesinin yazıişleri müdürü ayağa kalktı. "Mr. Thompson'a sorun bakalım, Japonlar Utah eyaletindeki memleketi Salt Lake City'yi işgal etmiş olsalar, Amerika'ya döner miydi?"

"Bu soruyu çevirmem" diye karşılık verdi çevirmen kız. "Başka soru var mı, konu ile ilgili sorular?"

"Bay direktörden sormak istediğim bir şey var, malımız mülkümüz ne olacak? Luck'da bir parçacık toprağım vardı." Koyun postuna bürünmüş ufak tefek, erkek bir adamcağız eğildi, bu arada kasketini de sıkı sıkı bastırdı göğsüne. "Beş hektarlık bir toprak. Luck şimdi Rusların elinde. Toprağım bana verilecek mi diye sormak istiyorum."

"Neniz var neniz yok, geri alacaksınız. Savaştan öncekinden daha fazlasını alacaksınız."

"Beş hektar toprağımı alacak mıyım?"

"Silezya toprağından alacaksınız. Belki beş, belki on hektar."

* Ne demek istiyorsunuz?

"Beş mi, on mu?"

"Bay direktör 'belki' dedi."

"'Belki' ne demek? Beş, on demek değildir ki!"

"Bunu bay direktör de henüz tam bilmiyor, ama merak etmesinler, diyor. Zarara uğramayacaksınız..."

"Beş mi, on mu?" diye inatla duruyordu adamcağız sorusu üzerinde.

Thompson bir süre çevirmen kızla görüştükten sonra, kız sonucu açıkladı:

"On."

"Peki ama, iki de ineğim vardı, bayan çevirmen..."

"İki ineğinizi alacaksınız."

"Daha neler? On hektar toprakla sadece iki inek mi?" diye hayret etti adamcağız. "Dört inek verin, tamam."

"İki inek" diye tekrarladı çevirmen kız sabırsızlıkla. "İki!"

"Bir de atım vardı..."

"Bir de atınız olacak."

"Nasıl? Bir tane mi?"

"Bizi oyalamayın efendi" diye öfkelenir gibi oldu çevirmen.

Ürkek adamcağız kıpkırmızı oldu hırstan, bütün salonu sevindiren bir öfkeyle bağırdı:

"Ya, demek böyle? Sizi oyalıyorum demek? Kusura bakmayın uygunsuzluk ettiğimin farkına varamadım. Bana bugün ineklerle atı çok görenler on hektar toprağı bağışlarlar mı sanki? Dolandırılıyorum galiba!"

Hektar sorunuyla ilgili konuşma başarısızlığa uğrayınca, Bob Thompson kömür sorununa geçti. Durumu kurtarmak için bütün oradakilere, eskiden işçi olanın ustabaşı olacağını, ustabaşı olanın da madenin yönetimini ele alacağını anlattı. Ne dediyse boşuna. Sıra adların yazılmasına gelince, baraka boşalıverdi hemen. Bin beş yüz kişiyi bulan kamp sakinlerinden yüz kişi bile çıkmadı adını yazdıran. Çevirmen bayan omuz silkip kâğıtlarını topladı, deri bir dosya çantasına koydu. Düş kırıklığına uğrayan Mormon, konserve kutularını yararsız oyuncaklarmış gibi, kutuya attı tekrar. Bisik-

let kasketli gençler, alüminyum bobinleri tahta bir sandığa koydular. Bütün takım, bozuk bir yüzle arabalarına binip, öteki kampa yollandılar. Görevi son bulan, miğferini çıkarmış olan jandarmaya gelince, yalnız o, ağzında bir sigara, insansı görünüşünü yeniden elde etmişti. Ayrılırlarken, arabadan eğilip, eldiveninini çocuklara salladı.

Bütün millet, başarılı bir tiyatro oyunundan ayrılıyormuşçasına, neşeli ve memnun, dağıldı. Bir kamp gününün tekdüzeliğini bozan ne olursa olsun, ister Ukraynalılara karşı, savaş niteliğinde bir futbol maçı, ister mutfak barakasında at hırsızı Mrozek ile depo memuru arasında bir kavga, ister yönetmen Thompson'un görevsel sorunları düzenlemek üzere çıkagelmesi, bütün bunlar, o gri tekdüzeliğin bozulması özleminin gerçekleşmesi, sürünün hayatında bir değişiklik demekti. Neden sonra "bir şey oluyordu!" Kampta en kasvetli şey, "bir şey olmaması"ydı. Bunun içindir ki, üstat Raçka, Razem Gazetesindeki sütunlar arasında yer alan makalesinde şöyle diyordu: "Beklenmedik olaya şükürler olsun! Günlük tekdüzeliğin dışına çıkan olaya şükürler olsun! Senin nasıl baş tacı edileceğini ancak kamp acısını çekmiş olanlar bilir!"

Aslında atletik Amerikalının davranışı daha fazla kötüye de yorulmadı. Bu kadarı iyi olmuş, zılgıtı yemişti. Islatılmış gibi de çekip gitmişti işte. Gerçi toplantıda ipe sapa gelmez şeyler söylemişti ama, geçen Noelde yarı maaşıyla çocuklara armağanlar aldığı da gerçekti. Bu davranışı hesaba katılmıyordu elbette.

Görevsel denetimle ilgili olarak her kampa geldiğinde yanında bir de pikap getirmesi onu çekilebilir hale sokuyordu. Thompson tutkulu bir plak koleksiyoncusuydu. Yeni plaklarla ilgili konserini dinletmek üzere milleti çalışma odasına çağırır, yerlere oturturdu. Gözleri sevinçten pırıl pırıl parlarken, odada bir aşağı bir yukarı dolaşır, her yeni plakta savaş narasını andıran esrarlı sesler çıkarırdı.

"Yma Sumac! Mario Lanza! Canto amoroso! Mambola! Jambalaya! Manuela-Banbo! Boogie-Woogie-Tip-

Express! Make love to me! Adios, adios Amigo! Ma belle Mademoiselle! Jamaican Rumba! Granada! Estrelita! El Mosquito!"

Köşeli gözlük camlarıyla şu üniformalı çevirmen bayan, aslında daha kötü bir etki yapmıştı. Sesindeki kendini beğenmişlik havası yine de bağışlanabilirdi ama, kan kırmızı tırnakları dayanılacak gibi değildi.

Kamptaki kamuoyunun yaratıcısı şu renksiz, her yeni olaya şaşıp kalan, ve aval aval bakınan kalabalık değil, aydın takımıydı. Mutfak barakasındakilerin pek de övücü olmayan deyimiyle, "nafile" aydın takımı.

"Savaş hiçbir şey öğretmedi bunlara" deniyordu aşağılayarak, özellikle hukukçulardan ve emekli memurlardan oluşan bu bir avuç yaşlı tilki için. Gerçekten de, kendilerine takılan bir lakabın laf olsun diye takılmadığını kanıtlarcasına, kamuoyunu, bu işe en uygunsuz olan yerde geliştiriyordu bunlar.

Kampta iki hela vardı. Biri, eskiden kalma, ilkel, açık hava helası, ikincisi ise, sağlık komitesince yeni yaptırılmış, akarsuyu, elektriği ile yeni hela. Serin güz havasına rağmen, eski ve açık hava helasını yeğleyen garipler eksik değildi Papenburg'da. Kampta yaşayanların yaşantısında alışkanlığın çok önemli payı vardı. Bununla ilgili olarak, savaş günleri ile tutukluluk günlerinin ortak anılarıyla birbirlerine bağlılık duyan birkaç yaşlıca baş, kazıklı çitin ardında buluşmak alışkanlığındaydılar. Kulakları, kırlaşmış şakakları atkıyla sarılmış, ceket yakaları kalkmış, sırtları budaklı kirişlere dayalı, en yumuşak bir kulüp koltuğuna kurulmuşcasına, rahatsız kalasların üzerinde oturup kalır, vakit geçirirlerdi. En önemli olayları görüştükleri yer işte burasıydı. Bu oturumlar "Büyükler Toplantısı" ya da "Lordlar Kamarası" diye anılıyordu.

"Anlamadığım bir şey var, üstat. Bizim şu zavallılar neden evlerine barklarına dönmezler. Burada, bu yabancı göğün altında çürüyüp gidiyorlar. Burada yalnız aktif ve aydınlanmış elemanların, uluslararası forumda politik eylem

gösterebilecek kimselerin kalması yeterli. Yaşlılar, kadınlar, hastalar ve çocuklar safradan başka bir şey değil ki!" diye fısıldıyordu köşeden biri ürkek ürkek. "Siz de aynı kanıda değil misiniz sayın avukat?"

"Ben o kanıda değil miyim? Elbette değilim! İnsanlar kendi iradelerinin aksine bir tutumla mutlu kılınamaz, baylar! Dönmek istselerdi onları evlerine dönmekten hiçbir kuvvet vazgeçirtemezdi. Dikenli telörgüleri, sınırı, kaçarak, gizli gizli geçerlerdi. Bunu istemiyorlarsa belli başlı bir nedenleri vardır elbette, ne var ki sayın doktor, herkesin kendi sorumluluğunu taşıdığı konusunda sizinle beraberim..."

"Hayır, hayır baylar" diye söze karışıyordu kazıklı çitin ardından gelen başka bir ses, "kimi zaman insanları kendi iradelerine karşın mutluluğa zorlamak gerekir. Örnek mi, işte koruyucu aşılar, işte salgın hastalıklar ile savaş..."

"İradelerine karşın mı? Komünist konuşması bu sizinki! Ben böyle mecazlı konuşmalardan anlamam."

"Art düşünceli totalitarizme karşı savaşırken yanlış bir liberalizm uygulanmasın da tek! Tehlikeli bir rakiple savaşıyoruz. Bana kalırsa yuvaya dönüş propagandasına karşı koymalıyız. Dayanıklı olmayı herkese aşılamalıyız, bu zehirin yayılmasını önlemeliyiz. Sirenler adasının önünden geçen Odyssea, gemicilerine, kulaklarını balmumu ile tıkamalarını kendi çıkarını düşünerek emretmiştir. İnsanı baştan çıkaran o siren şarkılarını duymayınca, tuzaktan sağ salim kurtulmuşlardır."

"Sorunu moral açıdan değerlendirmek gerek: Sorun, sadakatin korunmasıdır."

"Sadakat dediğiniz, köpekler erdemidir. Bütün hayatım boyunca sadık kaldım. Ne oldu? Dişlerimi söktüler, ciğerimi tükürdüm. Bana sadakatten söz açmayın; yaşlı, bunak bir çomar gibi havlamaya başlarım sonra."

"Bu çizgide tartışmamız olanaksız!"

"Fakat, sayın baylar, böylesine ciddi ve hassas bir konunun tartışılacağı yer mi burası?"

"Neden olmasın? 1940'da, Paris'in düşmesini, Atlantik

Antlaşmasını, Hitler'e yapılan suikastı, Rusların Polonya'ya yürümesini, daha bir sürü önemli sorunu burada, bu yalnızlık içinde, tartışmadık mı? Hatırlamıyor musunuz?"

"Elbette" diye birkaç ses duyuldu, "elbette hatırlıyoruz."

Büyükler Toplantısı üzerine, ancak yakın dostlar arasında görülen, derin bir sessizlik çöktü.

Bu arada Teğmen, gazinoda günün kahramanı olmuştu, "kurmay heyeti"nin tebriklerini kabul ediyordu. Thompson'a karşı çıkışından ötürü biraz mahcup, "Üç Büyükler"in övgülerini dinliyordu.

"Très bien!* Şu 'bok tozu' için teşekkür ederim. Yani, Hızır gibi yetişti doğrusu." Binbaşı gülüp, bu arada sivri dişlerini şöyle bir yaladı, "Hani az kalmıştı, açlık çeken dostlarımız zehir paketinin tuzağına düşüyorlardı!"

Binbaşı, hareket adamlarına özgü kısa, lastik gibi bir kıpırdanışla Gregorçik'in elini sıktı. Binbaşı, astlarının elini sıkarken hiç uzatmazdı elini. Gerilmiş parmaklarını hemen kaburgalarının dibinde tutardı. Bu arada dirseğini öylesine sıkı yapıştırırdı ki kalçasına, kolu ile vücudunun arasına kamçı bile sokamazdın. Ona karşılık, açılmaya daha hazır bir karakterde olan rahip, elini daha yaklaşmadan uzatırdı canlı bir armağanmış gibi.

Sayın rahip Henias kutlamalara, "Tanrı biliyor ya, şu ip cambazlarına uygunsuz bir şey söyleyebilsem diye ben bile can atıyordum" diyerek katıldı. "Sövmek ruhun dışarı çıkmasıdır, der Almanlar."

"Tamam" diyerek sevindi üstat Raçka. "Kitleler üzerinde psikolojik etki çok önemlidir. Bunun ne demek olduğunu hemen anlatacağım. Hatırımda kaldığına göre, Varşova ayaklanması sırasında..."

Şu gençlik taşkınlığıyla ilgili alayının psikoloji ile ne ilgisi vardı, bilemiyordu Gregorçik, ne var ki, mesele çıkarmış olmasın diye, Raçka'nın Varşova ayaklanması ile ilgili anı-

* Fransızca "çok iyi" anlamında.

sını sabırla dinlemeyi göze aldı. Aslında her kamp sakininin kendince önemi olan anıları vardı böyle. Duvar gazetesinin yazıişleri müdürü, bir "ayaklanma uzmanı" idi. Ayaklanmadan başka şey konuşmaz, düşünmez, yazmazdı. Onun gözünde zaman, 1944 Ağustosunda bozulup durmuş bir saatti. Binbaşı ve rahip ile birlikte Papenburg'dakileri yönetmeyi üzerine alıyorsa, bu vatanseverlik sözlüğündeki kimi sihirli sözler aşkına oluyordu: Kediv, Soçka, Şemsiye, Kampinos, Gri Satır, Starovka, Küçük Sabotaj, Montör, Mokotov, Fırtına...* Bu sözleri, kamptaki vatansızlara, tıpkı Rodezya'daki zenci çocuklara takdis edilmiş madalyonlar dağıtan bir misyoner gibi, dağıtıyordu. Bu sözleri herkes saygıyla ağza alıyor, saygıyla kalbine gömüyordu.

Can sıkıntısından ötürü olsun olmasın, eninde sonunda ben de aynı şeyi yapıyorum ya. Kamp havarisi pozundayım ya burada, diye düşündü öğretmen keyifsiz. Yavaş yavaş Binbaşı Kosko ile yazıişleri müdürü Raçka'yı aynı kişide birleştirmiş olacağım. Bir ay sonra, şu köftehorlar için Ekim Ayaklanması şerefine tantanalı bir yıldönümü töreni hazırlayacağım. Çocuklar, "Polonyalı silah başına" diye seslenecekler, ben de onları yüreklendirecek bir söylev çekeceğim...

"Bonin, kopya etme!" diye bağırdı öfkeyle.

Dersin sonuna doğru, çocuklar defterlerini verirken, kamp hayatındaki olaylar ile ilgili gözlemlerini bile bile, özellikle incelediği kafasına dank etti Gregorçik'in: Binbaşı'nın göstermelik dersi, "Thompson ekibinin ortaya çıkması, Luck'lu göçmenin çalınmış toprağı, Bay Raçka'nın şişirme konuşmaları –bütün bunları, birkaç saattir kafasını asıl meşgul eden şeyden kurtulmak için ele almıştı. Anılarından kaçmak isteği, yüzeyin hemen altındaki su damarlarını örtmeye yarayacak kum tabaka. Zil çalıp da dersten çıkarken, şu delice dizelerin bir parçası kafasına takıldı. Yıllar öncesi, kendinden büyük kız öğrencilerin anı defterlerine yazmıştı bunları!

* 1944 Varşova Ayaklanması'nda kullanılan kamufle sözler.

... ne kaçmak vardır, ne de unutmak, bilin
kendi gölgesi üzerinden atlayamaz hiç kimse...

Evet, annemdir... Ursula Hayneman, Diana Foss'un kızıydı. Bu düşünü bir iğne gibi bütün öbür tabloları delip geçiyor, huzurunu kaçırıyordu. "Kendi gölgesi üzerinden atlayamaz hiç kimse."

Pestalozzi Strase 5 numaraya doğru yola koyulmaya karar verdi. Oradan, yolun Grünwald Strasse'ye geri gideceğini biliyordu. Yan ile Margarete'ye.

2

İki haftadır ilk yağmursuz gün.

Sisler içindeki bataklıktan bu yana sağlıksız, güz mevsimi için aşırı sıcak bir batı rüzgârı esiyor. Barakalar üzerinden uçarak geçen kargalar sessiz, bağırmıyorlar. Hemen biraz önce iki kapkara sürü geçip gitmişti üzerlerinden: Biri Hollanda yönünden, Flagtvedde kesiminden gelmiş, öteki aksine, Papenburg üzerinde dönüp dolaştıktan sonra, sınırdaki yeldeğirmeninin ardında yok olmuştu.

Gregorçik pencereyi açtı. Kurumaya yüz tutmuş sokak pisliğinin kokusu yüzüne çarptı. Şu kötü saman kokusu, küçük odadan yavaş yavaş çekildi. Teğmen, atkısını boynundan çekti, yüzünü kıt ekim güneşine doğru çevirdi. Yarıaçık gözlerinin arasından buharı tüten su birikintilerini seyre daldı. Rüzgâr suların yüzünü kırıştırıyordu. Sararmış akçaağaç yaprakları su birikintilerinin kara yüzünde sallanıyordu.

Geçmiş gün, mevsimler gibi geri geliyor, yeni çıkmış ay gibi büyüyor, bizleri denizin dalgaları gibi kapsıyor. Doğanın bir parçasıyız. Kendince "Diano Foss Çayı" diye adladırdığı o çirkin zamanı düşünmekten çoktandır vazgeçmişti, kişisel anılarını çoktandır yenilgiye uğratmış, geçmişin olayları ile arasında bağlantı kuran görünmez zinciri koparıp atmıştı; ama şimdi burada, sinsice ve dolambaçlı yollardan geri dönerek gelen, Grünwald Strasse'nin gölgesiydi.

Yüzünü yumruklarına dayanıp, gözlerini kapadı.

Başlangıçta, önseziler ve sezinlemeler ile dolu bir geçmiş: Bacasından dumanı tüten herhangi bir gemi... bir gemi mi?

Belleğini zorladı. Öyle ya: Geçmişin sisleri arasından bir nehir gemisi çıkıyor. Yaz sonları. Birkaç gün daha, güz mevsimi neredeyse bütün şehrin üzerine çökecek. Suda kat-

ran kokusu var. Yapraksız ağaçlar nehrin iki yakasında kapkara görünüyor. Nehir kıyısındaki yedek çekme yolunda sararmış yapraklar, çit tahtaları çürümeye yüz tutmuş. Bostanlarda yakılan yapraklardan çıkan yanık kokusu genzi tırmalıyor. Gemi her köprü altından geçtikçe, bacanın yukarı kısmı indiriliyor; dumanlar bayrak ile güvertedeki birkaç yolcuyu sarıp sarmalıyor. Gemi bir gezintiden dönüşte, yarı dolu: Mevsim geçmiş.

Akşam iniyor. Nehir kavşağının ardında, sisi pusu delip geçen ilk ışıklar görünüyor. Demir köprü üzerindeki gaz feneri yakılmış. Ufuktan akşam treninin gürültüsü geliyor. İki köprü ile bir nehir dirseği daha ve iskele görünecek.

Bu yenilikler karşısında kendinden geçmiş küçük çocuk, merdivenlerden aşağı, kamaraya iniyor. Biraz sonra iskelede olacaklarını haber vermek niyetinde.

Kamara karanlık. Karanlıkta, söndürülmüş bir gaz lambasının kokusu var.

"İçeri girme! Güverteye dön!" diye seslendiğini duyuyor babasının.

Çocuk, gözlerini zorluyor. Kamaranın köşesinde, battaniye örtünmüş iki kişi görüyor. Yaklaşıyor. Baygın bir koku çarpıyor yüzüne. Hızlı hızlı, tedirgin solumalar.

"Kiminle oturuyorsun burada babacığım?" diye soruyor çocuk hayret içinde. "Lambayı neden yakmıyorsun?"

"Çabuk yukarı!" diye bağırıyor babası öfkeyle. "Defol, ama çabuk!"

Çocuk yukarı çıkıyor. Küpeşteye yaslanıp, sararmış eğir otu saplarının yüzdüğü suya dikiyor gözlerini, ama hiçbir şey göremiyor. Güverte altındaki makinenin tepinmesini kendi içinde duyuyor. Kafasını toparlayamıyor bir türlü. Kimdi o, aşağıdaki kimdi? Babası yalnız değildi orada. Karanlıkta iki kişi vardı. Babası neden kovmuştu onu kamaradan?

Çocuk sıcacık yanağını demir küpeşteye dayıyor. Bakışları suyun kara yüzünde kalakalıyor öyle. Haksızlığa uğradığını, içinde duyuyor.

Teğmen pencereyi kapayıp, tahtadan kafesinde gidip gilmeye başladı düşünceli.

Diana Foss: Yaşayan, canlı tahta içindeki şu yanık izi! Çocukken bir okul gezintisi ile Lublin'e gitmiş olduğunu hatırladı. Görülmesi gereken eski eserleri gezerlerken, bir ağaca dağlanmış şeytan pençesinin izi, içinde yer etmişti. O sırada parmaklarıyla ize dokunmuş, içine buz gibi soğuk bir korku yerleşmişti. O kadın da ailesinin savaş öncesi hayatında böyle kapkara bir yanık izi değil miydi, Diano Foss adındaki o kadın?

Pomeranya'daki o uzak şehir, kırmızı kiremitli damları, paslı balkon parmaklıkları ile yeniden canlandı kafasında, kavşakta acı sesler çıkaran eski tramvayı ile Grünwald Strasse...

Kendi belleğinin çıplak kalmış temellerini görüyordu sanki. Aylık coğrafya dergisindeki tektonik bir kesitin renkli resmi gibi gözlerinin önünde yaygınlaşıyordu her şey. (National Geographic Magazine'in beş cildi Amerikalılar tarafından kampın okuma odasına gönderilmişti.) Kesitin en alttaki katı temizdi, yas ile bulanmamıştı. Bir bahar güneşinin ışığı yansıyordu oradan.

Grünwald Strasse'deki müzelik tramvay, güneşli boz bulutların arasından ilerliyordu. Yol kavşağında tramvaydan inip, bir demir çubukla rayları karıştıran vatman! Tramvaydan gelen çan sesi, gün görmüş arabanın yola devam edeceğini haber veriyordu. Tramvayın camları tıngırtılar içinde! Tellerden mavi kıvılcımlar sıçrıyordu. Dallardan cıvıltılarla serçeler havalanıyordu. Camlardan birinde şu budalaca ilan: "Esmerten kremi güneşsiz esmerleştirir!" Böyle ne önemsiz ayrıntılar, böyle ne çok ayna kırıntısı taşır insanoğlu bir hayat süresince yanında!

Nasıldı hani? Kilisenin oradaki duraktan, çarpıcı giyimli, ufak tefek sayılabilecek bir kadın biniyordu. Dans eder gibi bir yürüyüşle, hemen hemen sıçrayarak, arabanın içerlerine doğru ilerliyordu. Küçük para çantasındaki bozukluk parayı daha kolay bulabilsin diye file eldivenlerini çıkarı-

yordu ellerinden. Bu arada kendi kendine gülümseyerek, sivri, ıslak dişlerini ortaya koyuyordu. Abartmalı bir iç çekişle kendini tahta sıranın üzerine bırakınca, dört bir yanına yayılan parfüm kokusu çocuk Gregorçik'in yüzüne çarpıyordu. Vücut sıcaklığını da beraberinde getiren bir dalga gibi yüzüne çarpan bu kokuyla, havada insanı sersemleştiren bir dişilik bulutu asılı kalıyordu sanki. Ceketinin kolunda kadının çıplak kolunu hissediyordu. Göz ucuyla bakınca, aşırı büyük göğüslerini görüyordu. Kırmızı noktalı, kolsuz bir bluz, yukarı kalkık göğüsleriyle gerilmiş...

"Bakma oraya" diye fısıldadığını duyuyordu tedirgin annesinin. "Yeni gelen tiyatrocu bu, yeni primadonna..."

Yeni primadonna mı? "Primadonna" Hoşuna gidiyordu bu sözcük. Tavus tüyü gibi pırıltılı bir sözcük. Çocuk, eskiden tiyatroda bir primadonna görmüş olduğunu hatırlıyordu. 'Ne istediğini bilen kadın.' Bütün sınıf bu operette soluğu almıştı yasadışı bir davranışla. Gel gelelim, o primadonna bambaşkaydı. Kocaman, battal bir kadındı. Bir elinde yelpaze, kalçasında koca bir tüy, ağır adımlarla yürüyebiliyordu. Geniş kalçalarını farbalalar, renkli şallar, lame püsküller sarıp sarmalamıştı. Tuvaletinin kuyruğu sahne döşemesi üzerinde canlı bir küçük köpek gibi izliyordu ardından. Şapkasının geniş kenarında sıra sıra tüyler vardı. Meksika sombrerosunun altından bir çift patlak göz bakıyor, takma kirpikler açılıp kapanıyordu. 'Ne istediğini bilen kadın', uzun, gümüş bir ağızlıkla sigara içiyor, dumanını ustalıkla savuruyordu. Derin, yorgun bir sesle konuşuyordu. Saçlarını düzeltirken bir yandan da şarkısını okuyordu sahnede: "Aşktan yooorgun düştüm bennn!" Boynunda gerdanlığı, kolunda bilezikleri, kulaklarında kristal küpeleri vardı, bütün bunlar ışıldağın altında pırıl pırıl parlıyordu. Ayağında sandaletleriyle "bu yeni gelen" çok başka, tavus kuşundan çok saka kuşunu andırıyor. Bu, kalçasında tüyleriyle ucuz bir yıldız değil, aklı başında, sportmen bir kişi, bir cıva. "Kolibri" diye yazmıştı biri, iyi niyetli eleştirisinde, "bir hayduk kızı."

Şu "tahta kabir"den yüzlerce kilometre ötedeki bir şe-

hirde, Diana Foss ile ilk karşılaşma, yıllar öncesi belleğinin dibine yazılmış ilk karşılaşma, buydu. O an, albüm içinde sıkışıp kalmış, ezilmiş bir çiçek gibi dağılıp gitmişti. Geriye kala kala koku ve renk kalmıştı yalnız: Sımsıcak atan şakaklardaki papatya kokulu saç, güneş yanığı kolun dokunuşu, ve annesinin küçümseyen, uyaran fısıltısı...

Ama bütün bunlar, anılarda, kara camlı gözlük olmaksızın yaşayamayacak kadar utanç verici ve acılıydı. Onun içindir ki arka plana itti bütün bunları. Ana babasını "üçüncü kişi" olarak düşünmeye zorladı kendini. Böyle anılarda annesini "Bayan Margarete", babasını "Bay Yan" diye adlandırdı. Görüp görebileceği en çirkin kiralık apartman (yaprak yaprak dökülen badana, uygunsuz çirkin yazılarla kirletilmiş hol, yanık patates kokan merdiven) geçmişin suları içinden batık bir gemi kalıntısı gibi yükseliyordu.

Nasıl insanlardı onlar? Hangi sorular harekete geçiriyordu onları? Tutkusuz bir hava içinde hatırlamaya zorladı kendini. Herhangi bir gazete romanındaki kahramanları hatırlarcasına.

Bizim oralarda puro, varlıklı olmanın bir simgesiydi. Bugüne dek Sam Amca ile John Bull, karikatürlerde ağızlarında kalın birer puro ile gösterilmez mi? Şehirde, nehir kıyısında, bütün görünen şeyler geleneğin demirden yasasına bağlıydı: Dosya çantası, memurun dış görünüşünü tamamlardı, lastik mes ve şemsiye, profesörün simgesiydi, araba lüks demektir, gözlük, zekâ ile ilişkiliydi. Tutup da bir işçiyi 1 Mayıs afişlerinde bağa gözlüklü göstermeyi akıl alır mıydı hiç? Gerçi şehir dolaylarındaki varlıklı köylüler altın diş taktırıyorlardı kendilerine ama, yaylı gözlük takan bir tornacı görülmüş ve görülecek şey değildi. Gözlüklüler, hakları olmayan bir saygı görüyorlardı. Miyopluk, savaş alanında alınmış bir yaradan farksızdı: Bilim ya da resmi makam ile ilişki. Yan, "serbest meslek" erbabıydı. Zoraki bağımsızlığını iyice belirtmek için bundan zevkle söz açardı. Ve gezmeye çıktıkça, bağa gözlüğünü takar, purosunu da unutmazdı. Kibirli bir insandı. Gelip geçenlerin ne düşündüğü çok önemliydi onun için.

Hayatın durmadan yokuşa sürdüğü önlüklü bir kadıncık, kahve değirmenini karnına sıkı sıkı bastırmış: İşte bu da Margarete'ydi. Annesi şikore kokardı hep. Sobanın üzerinde elma pişirir, sarı şekerler eriyip dururdu. Etekliğinin altından modası geçmiş iç etekliği görünürdü. Grünwald Strasse'li Bayan Margarete küçük şehirde iyi tanınırdı. Ülkenin başka bir kesiminden, Viyana Kongresi Polonya'sındandı. Posenliler ile Kongre Polonyalıları arasındaki melez evlilikler ilgi, hatta çelişki uyandırırdı eskiden. Annesi kırkının üstünde bir kadıncağızdı, sonsuza dek ev işiyle, kocası ve çocukları ile uğraşan bir kadın. Çocuklardan ikisi yetişkindi hanidir, üçüncüsü, küçük Mişel ise, ilkokula yeni başlamıştı. Ailenin gururu büyük oğul Stefan, liseyi bitirmişti. Kızları Hedvig, ince ve çekingen bir kız, ayda yetmiş zloti ücretle belediyede sekreterlik yapıyordu. Bayan Margarete, dertleri olan bir kadındı ama evden anlamasınlar diye elinden geleni yapardı. Kuru, çok açık duran gözlerinin çevresinde çizgiler belirmişti, ağzı aşağı doğru bükülmüştü at nalı şeklinde, çenesi korkmuş bir çocuğun çenesi gibi titrerdi. Zorlanarak adım atar, ayakkabılarının çok dar olduğundan yakınırdı bu arada. Akşama doğru, bütün günün ev işinden hurdası çıktığında, ayak bilekleri şişmiş olurdu. Sürekli yorgun ve meşguldü. Yemek odasındaki muşamba koltuğa şöyle bir oturup da soluk almaya, gazete okumaya pek vakit bulamazdı.

'Birlik' Basım ve Ciltevinin yöneticisi olan kocası Yan, ayda beş yüz zloti kazanırdı; savaş öncesi koşullarına göre az para sayılmazdı bu ama, ev için iki yüz zlotiden fazla para bırakmazdı ki Yan. Gece yarıları uykudan uyanan kadıncağız, açık gözleri tavana dikilmiş, kafasından hesaplar dururdu zlotileri. O kara, nefretlik sayılar, pis solucanlar gibi, alnında, gözkapaklarında, şakaklarında dolaşırdı. Her ne yapsa da iki yüz zloti yetmiyordu eve. Zaman zaman, değerli eşyayı gizli gizli götürüp rehine veriyordu. Daha sonra da, mantosunun içinde gümüş bir şamdan, sokaklardan iki büklüm geçerek, yemek odasındaki yemek takımı

haczedilmesin diye koşturup duruyordu. Yıllardır kocasından ne birkaç zloti fazladan istemiş, ne de aylığının geri kalanıyla ne yaptığını sormuştu.

Teğmen bu anıyla, annesine çıkışmak, annesini suçlamak duygusuna kapılıyordu hemen. Bu başına buyruk insanın tutumuna neden hiç karşı gelmemişti annesi? Neden körü körüne kabullenmişti her şeyi? Kendini neden hiç yakınmaksızın ya da başkaldırmaksızın kurban etmişti? Kocası ne zekâ, ne soy sop, ne de karakter bakımından üstündü karısına. Evdeki hizmetçi kızla evlenmiş küçük beylerden değildi ki. Yaşlı, çökmüş, ama zengin bir kadının ağına düşmüş genç, baştan çıkaran bir hovarda da değildi. Şu sürekli ürkütülen, her işe hazır, dürüst kadıncağızı böyle ezmeğe hakkı yoktu ki.

Gregorçik şimdi, uzun yıllar sonra bile, annesinin nasıl kirli çamaşır gibi aşağılandığını duyuyordu vücudunda. Annesinin o pasifliğine, o "ölüme dek boyun eğme" tutumuna akıl erdiremiyordu. Ne de olsa Mısır'da değil, Polonya'nın kuzeybatısında oturuyorlardı. Ve hem ana, hem de eş olarak ne yanlışlar yapıyordu ne yanlışlar! Tutalım, çocukları keyfine düşkün babayı aramaya yolluyordu...

Kimi akşamlar hep birlikte 'Adler', 'Monopol' ya da 'Rio' barlarını aramaya çıkarlardı. Margarete, içeri girmeyi göze alamadığı için, dışarda kalırdı hep.

"Güzel güzel söyle, içkiyi fazla kaçırmasın" diye tembih ederdi oğluna.

Kapıcının yanından ustalıkla sıyrılmak, gardırobun önünden çabucak geçmek gerekirdi. Kırmızı çuhadan kalın bir perde ve perdenin ardından gelen piyano, keman sesi! Perdenin daracık aralığından incecik bir sigara dumanı yılan gibi kıvrıla kıvrıla çıkardı. Oğul, yüreği küt küt ederek içeri girer, ışıktan kamaşan gözlerini kısarak bakınırdı. Üzerindeki spor giysiden, kısa pantolonundan, eskimiş ceketinden ötürü utanırdı. Ekşi bir koku dalga dalga çarpardı yüzüne. Kirpiklerinde yapışkan bir sıcaklık hissederdi. Her an kötü bir garsonla çarpışmak ya da lokalin

öfkeli sahibi tarafından yakalanmak korkusu içinde, yol halısının üzerinde, çabucak yürüyüp sonsuz bir tünelin dibine dek ilerler, müzik sesinin arasından o tanıdık sesi duyup çıkarabilecek mi diye dikkatle kulak kabartırdı. Müşterilerin şaşkın bakışlarını üzerinde hissederdi. Dans eden çiftlerle dolu pistin üzerinde küçük, gümüş bir yeldeğirmeni dönerdi hep. Barın önündeki taburelerde bir sıra çıplak sırt parlardı. Salona dizleri çıplak ve kirli ayakkabılarıyla girdi diye düşünüp korkuya kapılırdı. İlk kenar locasının perdesini şöyle bir aralayıp, içeri göz atardı. Babasını göremeyince, ikincisine bakardı ardından. Biri eline vurunca korkuyla irkilirdi. Hızlı kedi adımlarıyla çıkışa yönelince ardından biri bağırırdı:

"Küçük Grogorçik babasını arıyor! Gel bakalım küçük casus, seni götüreyim."

Şişmanca, güzel yüzlü bir adam kolundan tutup, orkestranın yer almış olduğu sahnenin yanındaki locaya götürürdü onu. Boğazına bir şey oturur, tıkanacak gibi olurdu o zaman. Şişko kendisini salondan geçirirken, polis tarafından suçüstü yakalanmış bir hırsız olduğu kanısına kapılırdı. Ardından yükselen kahkahaları duyardı. Bir bıçak olsa elimde, şu sırıtıp duran dev gibi alçağın karnına saplayıverirdim, diye düşünürdü. Babasını, köşede, çiçek resimleriyle kaplı tahta siperliğin ardında, gülüp duran bir grubun içinde görürdü. Saçları gözlüğünün üzerine düştükçe babası, yelesini savuran bir at gibi silkinir, bir yandan da kıkırdar, soytarı gibi güler dururdu. Garip bir müzik gereci gibi sesler çıkarırdı bu arada. Yanaklarının kızarmış, kulaklarının al al olduğu görünürdü. Elindeki yüzükle de müziğin temposunu tutardı içki sürahisinde. Eliyle alnına düşen saçları iter, gözlüğünü çıkarır, bir miyopun bulanık bakışlarıyla çevresine bakınırdı babası.

"Annen gönderdi seni anlaşılan... Anasının oğulcuğu anasının sopası... Babasına karşı hem..."

"Bir parça pasta ister misin?" dediğini duyardı bir kadının. "Bir parça kremalı turta?"

Başını kaldırmazdı. Kirpiklerinin altındaki ateşin tuzlu suya dönüştüğünü hissederdi.

"Babasını arasın diye de çocuk bara yollanır mıymış?" diye meraklanan bir kadın sesi duyardı. Kuvvetli bir parfüm kokusu yüzüne çarpardı. Kısa bir süre sonra yanağına sıcak bir elin dokunduğunu duyardı.

Başını kaldırıp da bakmak istemezdi. O baygın sesten korkardı da ondan.

"Eve gidelim" diye tekrarlar dururdu başını hiç kaldırmaksızın, "hadi eve..."

Kadın "Yılbaşında ne istersin?" diye sorardı uyumlu bir sesle. "Futbol topu mu? Çıngıraklı bir bisiklet mi?"

"Belki de yeni bir anne istiyordur yılbaşında" diye homurdanırdı içki fıçılarından biri. "İstemez misin?"

"Kendine gel!" derdi şefkatli, güzel kokulu kadın. "Çocukla konuşuyorsun sersem! Baylar, sarhoşsunuz!"

"Bütün keyfimizi kaçırdı bu" diye gök gibi gürlerdi tam tepesinde bir ses. "Bu çocuğu iyi bir pataklamalısın, Gregorçik!"

Babası, küçük Gregorçik'i korurcasına kolunu omzuna atar, şefkatle kendine çekerdi onu.

"Bir yudum şarap iç Stefanek" diye kekelerdi. "Babacığın ikram ediyor. Senin ne kabahatin var, kabahat annende... İçsene, yavrucuğum! İyi bir şaraptan kötülük gelmez."

Kalın parmaklarıyla oğlunun dudaklarını aralardı. Parmakları tütün kokardı. Yarım bardak kekremsi, ekşi sıvıyı ağzından içeri akıtınca, çocuk tiksintiyle silkinir, öğürecek gibi olurdu.

Eğlenen grup başka başka masalara dağılırdı. Sarhoş baba, hoş bir içki sürahisini başına koyup gezinmeye kalkışır, garson bu oyuncağı, babayı yatıştırarak elinden alırdı. Sarhoş, garsonu iki yanağından öper, tarağını saçlarından böyle bir geçirir, birkaç kez hıçkırır, sallanarak ve paltosuz, bardan çıkardı. Anne sağ yanından, küçük Stefanek de sol yanından destek olurlardı. Bir tanıdığa rastlamak korkusu

içinde, yarı şehri dolaşırlardı böyle yürüyerek. Merdivenden yukarı çıkmaya başlamalarıyla, baba da bangır bangır şarkıya başlardı. Vakit gece yarısını geçmiş, bütün apartman uykuda olurdu.

"Şarkı söyleme, Yan" diye yalvarırdı anne yavaşçacık, "herkes duyacak."

O zaman baba açardı ağzını yumardı gözünü, bütün hol inim inim inlerdi sesinden. Tahta tırabzanın parmaklıklarına topuklarıyla tekmeyi basan Yan, keyfi istediği zaman sarhoş olup şarkı söyleyebileceğini, hele biri engel olmaya kalksın, onu da öldüreceğini haykırarak ortaya dökerdi. Margarete ilk tokattan kaçınıp, dirsekleriyle tam zamanında korunurdu ama, ikinci bir tokatla kaşı patlayıp yerlere yuvarlanırdı. Boğuk bir sesle inleyerek olduğu yerde kalır, buruşuk bir suratla ağlamaya başlar, ama hiç sesi çıkmazdı. Hırsa kapılmış herif üçüncü tokatı indirmeye kalkışınca, oğul annesinin üzerine eğilirdi korumak için. Hemen o anda da yanağında sımsıcak bir acı, kafasında sert darbeler duyardı.

"Bu karıyı boğacağım, boğacağım bu karıyı" diye haykırırdı baba Gregorçik.

O şiş suratı, buğulu gözlük camlarının üzerindeki karmakarışık saçları, çenedeki sarhoş salyasını, lekeli boyunbağındaki sahte inciyi belleğinden kovmak istiyormuş gibi silkindi Teğmen.

Babası buydu ise, sarhoş bir taşra ciltçisi. Kötü bir insan değildi aslında. Zavallı, mutsuz bir kişiydi. Babasının başka halini de bilirdi. Tribündeki birkaç bin seyirci önünde, kürek yarışları için koyduğu kupayı uzatırken, boynunda beyaz şalı, halkın sevgisini kazanmış nazik, gülümseyen bir bay. Yıllar sonra bile saygılı mırıldanmaları duyuyordu hâlâ:

"Direktör Gregorçik, Su Sporları Kurucusu..."

Evet, Yan şehirde sevilen, sayılan bir adamdı. Toplum ile politikanın öncüsü adamlardandı. Yıllarca üye seçildi Belediye Meclisine. Çok dostu, çok hayranı vardı. Özellikle seçim zamanı ortaya kordu yeteneğini. Doğuştan hatipti.

İnsanları nasıl etkileyeceğini bilirdi. Bir öncü, bir konferans üstadı yok olup gitmişti benliğinde. Halkın sevgi gösterisine rağmen, hem hayatından hem de kendinden memnun değildi. Kaçırdığı fırsatlardan ötürü duyduğu bir öfke içini yiyip bitiriyordu.

"Taşra dediğin, bütün mesleklerin mezarıdır" diye patlardı zaman zaman. "Doğru dürüst bir işe sahip olabileceğin tek yer Varşova'dır. Topluluklar, hısım akrabalıklar vardır orada. Bir şeye sahip olabilirsin. İşinin ehli olmasan bile, kalitesizliğine bakmaz, seni kendilerinden bilip, kendi aralarına alırlar. Ama vay senin haline yağcılık yapmaz da boyun eğmezsen karşılarında, yerler seni yerler. Elinden tutan biri yoksa Varşova'da, ağzınla kuş tutsan işe yaramaz. Topluluk demek sağlık demektir. Kahrolası dünyada her şey orta değerde ve sevgi dilencisi yaratıklar için. Geri kalan bütün o yığın taşrada yok olsun gitsin!"

Margarete, kocasının fazla ilerlememiş olmasından ötürü içten gelen bir üzüntü duyardı. Bunu, çevresinin kötü niyetliliğine yorardı. Günün birinde, Yan, keyifsiz ve asık suratla eve geldiğinde, Margarete kocasının yine bürodaki dolaplara kurban gittiğini hemen anlamıştı. Tutalım Kulik, o kesimdeki tımar sahibinin kayınbiraderi, aylardır evdeki üzüntünün nedeniydi. Yan'ın işine göz dikmiş olduğu, onu her ne pahasına olursa olsun püskürtmek niyetinde olduğu, ona elinden gelen zararı vermeye hazır olduğu sır değildi artık. Bu Kulik yüzünden az geceler mi uyku girmemişti gözüne?

Yan, kafeste kaplan gibi gidip geliyordu evde. Bakışları ister istemez mobilyalar, duvar kâğıtları üzerinde dolaşıyordu. Yumruk yaptığı elini şişmiş suratından geçirip duruyordu boyuna.

Karısı elini Yan'ın omuzuna koydu.

"Büroda öfkelendin yine muhakkak. Şu Kulik'tir yine garanti..." dedi tatlı bir sesle.

Yan, dikkatle karısını gözden geçirdi.

"Ne biçim ellerin var senin!"

Kadıncağız, irkilerek parmaklarına, mutfak dumanından nemlenmiş şişkin parmaklarına baktı. Ellerini önlüğüne silip arkasına sakladı.

"Kendine hiç bakmıyorsun. Başka kadınlar manikürlü hep!" diye azarladı karısını.

"Başka kadınlar didinmiyorlar, böyle benim gibi" diyerek savunacak oldu kendini Margarete.

"Kendine bakmıyorsun, saçını arkaya tarayıp kurdeleyle bağlamalısın başka kadınlar gibi."

Yan haklıydı. İşten baş kaldıramayan, borçlara batmış Margarete eski güzelliğinin izlerini bile ihmal etmişti. Evde hep eski kirli etekliklerle dolaşıyordu. Aylardır berbere gitmemişti. Saçları yanık yağ ve is kokuyordu.

Kızardı. Saçını başını düzeltmek için bitişik odaya koştu. Birkaç defa saçını "başka kadınlar" gibi kurdeleyle bağladı boşuna. Yan giderek azdı. Başkaları ile beraber mi, o zaman canlanıyor, nükteler savuruyor, eskisi gibi gülüyordu, ama odada tek başlarına kaldılar mı içini gizli bir öfkenin kemirip durduğu anlaşılıyordu.

"Şu yemek kokuları da evin havasını berbat ediyor" diyordu sesini yükselterek. "Süpürmeyi kes artık! Bırak şu tencereleri be!"

Öğle yemeğine elini bile sürmeden, paltosunu kaptığı gibi sövüp sayarak dışarı fırlıyordu evden.

"Hizmetçi karı!" diye bağırıyordu koridorda.

Margarete, dumanı tüten tabak elinde, saçları kurdele ile bağlanmış, olduğu yerde donup kalıyordu korkudan. Bu yeni çıkışmadan ötürü çocuklardan utanıyor, umutsuz bir tavırla önlüğünü çıkarıyordu ama çok geç, aşağıda hızla vurulan kapının sesi geliyor, kocası nefret ettiği evden çoktan çıkmış oluyordu.

Teğmen yorgun gözlerini oğuşturdu. Kızarmış gözlerinden, ana babasının evinde tanık olduğu sürüyle feci sahneden birinin anısını silmek istedi böyle. Grünwald Strasse'deki o sessiz ve sabırlı kadını hatırlamak, içinde acıma ile birlikte öfke duygusunu da uyandırmıştı. Kendine saygı

gösteremeyen o kadına, şu hayal kırıklığına uğramış öfkesi burnunda ve kaba ciltçi mi saygı gösterecekti? Arabaya koşulmuş, eyer vurulmuş bir kadın durumunda çok fazla sabır göstermişti annesi boyun eğerek.

Bir ilkbahar günü, Yan'ın hanidir evde yemek yemediği günlerden bir gün on iki yaşındaki oğlu, şehir yakınındaki bir gezinti yerinde babasının gizlisini ortaya çıkardı. Gençliğinin en kötü günlerinden biri, pırıl pırıl bir bahar güneşi ile birlikte anılarının içinden çıkıp geldi Teğmenin önünde.

Nehirden hoş bir meltem esiyordu hafif hafif. Haziran güneşli bahçelerin üzerindeydi. Kahvenin önündeki masada üç kişi oturuyordu. Babası beyaz keten giysili, başında şık püskülüyle bir bere ve güneş gözlüklü. Yanında da gülümseyen, güneş yanığı tiyatrocu "Kolibri", geniş kenarında yapma kirazlarıyla renkli hasır plaj şapkası da başında. Ve bir de, şiş gözkapakları, ağzının kenarında piposu ile şişko bir adam, şu Hayneman'ın ta kendisi!

Eğlendiği belli olan oyuncu kadın –onu daha çok uzaktan tanımış, gözlerinden hiç ayırmamıştı– güneş yanığı bacaklarını, sandalyenin üzerinde, salıncaktaymış gibi sallıyordu. Şarap ve güneşten kızarmış yanaklarını şişirip üflüyor, Hayneman'ın piposundan çıkan dumanları havaya savuruyordu. Dudakları o biçimindeydi. Etekliği büyük bir tekerleği andırıyordu, büyük mavi çiçeklerle bezenmişti. Kalın mantar tabanlı keten sandallarından ince parmakları dışarı fırlamıştı. Tırnakları kırmızı cilalıydı.

Çocuk, annesinin ayaklarını nasıl da beceriksizce içeri içeri bastığını düşündü. Yan bir seferinde "Ördek gibi yürüyor" demişti. Uzun süren bir gezintiden sonra annesinin ayakları şişmişti daracık ayakkabılarının içinde.

"Affedersin, baba" diye kekelemişti küçük Gregorçik. "Seninle önemli bir şey konuşacağım."

"Önemli bir şey konuşacakmış" diye öykündü pipolu şişko. "Halinden belli zaten! Seni kurnaz seni, garanti harçlık isteyeceksin."

"Öyle bir şey değil!" diyerek karşı çıktı ve hemen o an içinde de, o şişko Hayneman ile ilk karşılaşması olmadığını anladı bu karşılaşmanın. Anılarının karanlığından, bir mahzenden, ıslak ve tombul bir fareyi andıran müthiş bir olay canlanıp yükseldi. Yarasa kanatları şakaklarını sıyırdı. Boğazında bir şey düğümlendi, çocuk yüreği buz kesti o anda. Şu olay! Bir dolabın çekmecesi önünde ayak parmaklarına basarak yükselmiş, merakla çekmecenin içine bakmıştı. Hayneman'ın kiraz tahtasından dolabı! Dolabın tam orta yerinde, dünyanın dört bucağından gelmiş değerli şeylerle dolu esrarlı bir çekmece! Sedefler, antika paralar, yabancı şehirlerden kartlar, mermi kovanları, kartallı düğmeler. Ama çekmecenin tam dibinde... "Elleme onu" diye çıkıştığını duymuştu kızgın bir sesin o sırada. "Haller'in* muhafızı Bay Hayneman'ın bir savaş anısıdır o" Mucize çekmecenin sahibi, uzun, kenevir kayış gibi bir şey tutuyordu elinde! Kalınca, kıllı, uzun ve hevenk. Çürüksü, ekşi bir koku çarpmıştı yüzüne. Kanepeden çıkarılan at kılı kokusu gibi bir koku. "Yahudi sakalı!" diye gülmüştü şişko. "Savaşta sakalını kestiğim Yahudilerin sakalları! Korkma, ısırmaz!" Elinde tuttuğu o kara şeyi şöyle bir sallamıştı havada. "Tam on iki adet kapkara sakal! Malın hasıdır hası!" İnce, uzun flamalar gibi sallıyordu onları neşe içinde. Ve tıpkı Kızılderililerin bıçakla yüzdükleri kafa derisinden gurur duydukları gibi bu da kendi avından gurur duyuyordu. "On iki adet kızıl sakal!" Dolabın çekmecesinden yeni bir gerdanlık çıkarmıştı şimdi de. "Hepsi de kızıl saçlı Yahudiler!" Bu kez de kızıl bir çelenk sarmıştı boynuna. Odada dans ederek dolaşıyordu. O kocaman kalçalarıyla Honolululu Havay dansözleri gibi dansediyordu. Kalçalarını sallayıp duruyor, şişko pençelerini havada döndürüyordu. Kızıl çelenk, kolalı gömleğinin önünde sağa sola sıçrıyordu boyuna. "Şimdi de on iki adet kır sakal!" diye haykırıyordu kendinden geçerek. "Hepsi de haham! Bütün

* General Jozef Haller, Birinci Dünya Savaşında bir Polonya generali.

alayda böyle koleksiyona sahip tek bir kişi bile yoktu. Malın iyisi, hası! Kiyef malı, Kiyef!"

Yıllardır babasının en candan dostu olmuş adam, bu insandı işte!

Şaşkına dönmüş bocalayan çocuk, kahve masasının önünde durmuş, bekliyordu. Saniyeler uzayıp gidiyor, iyi kapatılmamış bir musluktan damlayan damlalar gibi, kulaklarında uğulduyordu. Hayneman'ın kendisine karşı olduğunu, oyuncu kadının merakla baktığını hissediyordu.

"Pardon, bir dakika" dedi Yan dostlarına, oğlunun elinden tutup, abartmalı bir hızla masadan birkaç adım uzaklaştırdı.

"Sen ne arıyorsun burada?" Parmaklarını koluna geçiriyordu oğlunun. "Konuş hadi?"

"Ben..." diye kekeledi çocuk şaşkın, "senden şeyi rica edecektim."

Neler söyleyeceğini daha yoldayken, Oplavitz yolunda, trendeyken tasarlamıştı, gel gelelim babasını görür görmez kafası boşalıvermişti sanki.

"Evde yemeğe bekliyoruz her akşam..." diyerek söze başladı mutsuz.

Yan'ın yuvarlak vücudunu aşırı dar biçilmiş beyaz bir spor ceket ile çok yıkanmaktan havlanmış bir keten pantolon örtmüştü.

Babasının dış görünüşünde hoppa, züppece bir hava vardı. Kırmızı püsküllü garip beresi, çiğ benekli papyonu, kapkara boyanmış bıyığı, o keskin lavanta kokusu, ceviz yağı ile esmerleştirilmiş cildi, kırmızı iskarpinleri, sarı çorapları... Bir de bambu kamışından bastonu olsaydı, tamamdı hani. Horozlaşmış bir baba!

Babasının gözlük camlarının ardında kötü bir ışıltı kıvılcımlandı "Defol git hadi! Anan casusluk edesin diye göndermiştir seni garanti!"

Ve birden, bir umutsuzluktur kapladı içini. Hem ötekiler, hem de babası duysun diye, yüksek sesle haykırdı.

"Be adam, kendine gel artık." Babasını elinden yakala-

dı. "Bütün aile mahvolup gidiyor. Senin yüzünden! Evet senin, bir de şu iğrenç kadının yüzünden..."

Yaşlı Gregorçik, herkesin gözü önünde oğlunun suratına tokatı indirdi aynı anda.

"Alçak, sinsi köpek seni!" diye bas bas bağırdı bahçede oğlunun ardından. "Defol gözüm görmesin seni!"

Çocuk nemli çayırda koşarken bir yandan da ateş gibi yanan yanağını tutuyordu.

"Geberesice" diye tekrarlayıp duruyordu bütün nefretiyle. "Geberesice köpek! Seni yontulmamış herif seni, seni iğrenç Pomeranya andavalı seni!"

3

Bütün yollar Grünwald Strasse'ye çıkıyor. Gece yarısı, ranzasından kalkan Teğmen, barakada birkaç kez gidip geldi. Yıllar önce babasını lanetleyen kendi sesini duyar gibi olmuştu sanki. Üniforma ceketinin dar yakasını açıp, düğmelerini çözdü. Bir sigara yaktı. Uykusuz geceler, duvarlarındaki badananın döküldüğü apartmana götürüyordu onu, Grünwald Strasse'ye. Kötü anılarla dolu cadı kazanından kurtulmak için, İngilizce ders kitabını aldı eline, okumaya koyuldu: "In October 1805 a fomous sea-battel took placę off Cape Trafalgar"... "Please keep off the grass"...* Trafalgar'ı da, cer harfinin nasıl kullanılacağını gösteren bütün öbür örnekleri de şeytan görsün!

Yabancı dildeki metin bir türlü girmiyordu aklına. Dilbilgisi kitabını bir kenara bıraktı, ranzaya uzandı, gözlerini kapadı.

Ve birdenbire, o kadın elinin kendine özgü bir hareketi aklına takıldı. Diana Fossovna'nın saçının perçemlerini kulağının arkasına attığı sıradaki hoppa hareketi. Kadının elini, sarı papağanlar işlenmiş turuncu bir duvar kâğıdının önünde görüyordu. O odayı matematik bir kesinlikle tanımlayabilirdi. En ince ayrıntısına kadar. Gençlik heyecanıyla yaptığı ziyaretin her saniyesini, güzel kokulu oyuncunun odasında geçen her anı, dile getirebilirdi.

Evde yeni bir olay çıkmasa, Margarete yeniden aşağılanmış olmasaydı, kalkıp da o kadına gitmezdi asla. Günün birinde Yan'ın kötü ruhu, "şişko Haynemanek", Grünwald Strasse'de boy gösterdi. Bir de tavsiye mektubu getirmişti beraberinde.

* Ekim 1805'de, Trafalgar açıklarında ünlü bir deniz savaşı yer aldı. Lütfen çimlerden uzak durun.

"Biraz sıkışmanız gerekecek" diye yazmıştı Yan bir yemek listesinin arkasına kaş kalemiyle, "çevrilen bazı entrikalardan ötürü Belediye tasarruf sandığındaki veznedarlık görevinden olan dostum Bay Haynemanek'e bir yer ayırın evde, dostum henüz nereye gideceğini bilemiyor."

Yan'ın gözde arkadaşı, valizler yüklü bir taksiyle kapıya dayanmıştı. Üzerinde ufaklık olmadığı için taksi parasını da Margarete ödemek zorundaydı üstelik.

"Sonra toptan hesaplarız" diyerek üzerinde fazla durmayan Haynemanek, şişko göbeğini Hedvig'in odasına taşıdı.

Yeni kiracı rezalet bir davranış içindeydi. İçip içip sarhoş oluyor, geceleri beraberinde sokak kadınlarını eve getiriyordu. Piposunun külüyle perdeleri yakıyor, sabah kahvaltısında koyu süt ile kızarmış patates istiyordu. Öğlelere dek uyuyordu. Yan'dan söz açtı mı öylesine senli benli konuşuyordu ki, Margarete ile çocukların yüreğine işliyordu söyledikleri.

"Eşeğin daniskası bu herif, seks, seks, diye mezarı boylayacak!"

Kaldığı odayı kısa süre içinde domuz ahırına döndürmüştü. Çoraplarını çıkarmadan uyuyor, kunduralarını el havlusuna siliyordu. Yiyeceği şeyleri çamaşır dolabında saklıyordu. Pencereyi açmıyor, yerlere tükürüyordu. Bu pis şişkonun, tasarruf sandığından zimmetine para geçirdiği, mahkemeye verilmek tehdidi altında bulunduğu dedikodularına karşın, Margarete sabırla ve boynu bükük dayanıyordu belaya. Hayneman karşı bile koymuyordu bu dedikodulara. Kısacık, etli elleri vardı. Penguenlerin güdük kanatlarını andırıyordu elleri. Şöyle, hiç önem vermeyerek başından savuyordu söylenenleri:

"Nedir ki yani, olağan bir kasa açığı! Dünyadaki bütün veznedarların meslek hastalığı. Üç yüz zloti için Staviski patırtısı."

Zamanla Grünwald Strasse'deki dertler arttı. Margarete'nin kulağına geldiğine göre, Yan çok kötüleşmiş, zayıflamış, gözleri çukura kaçmış, kaşları kırlaşmıştı. Kalp yeter-

sizliğinden yakındığı, bir kadeh içti mi, ellerinin titremeye başladığı söyleniyordu. Şehrin sevilen basımevi yöneticisi halk arasındaki itibarından olmuştu. Belediye Meclisi seçimlerindeki adaylığı yıllardır ilk kez hoş karşılanmıyordu. Yan'ın siyasal rakipleri tarafından hiç çekinmeksizin kaleme alınmış seçim broşürünü, çocuklar ne yapıp edip Margarete'den saklamışlardı:

"Katolik seçmenler, iyi düşünün!"

Kendilerini Hıristiyan (!) demokrat diye tanıtanları bir gözden geçirin! Hıristiyan demokratların as'ı, adı kötüye çıkmış Yan Gregorçik, parasını zevk ve sefa alemlerinde votka ve aşiftelere harcıyor. Tek kadınla yetinmiyor. Seçmenler, iyi düşünün! Kendi eşine sadık kalmayan bir insan, seçmenlerine verdiği sözü tutabilir mi?"

Bu iddia inandırıcıydı. Katolik seçmenler iyi bir düşündüler, ve Hıristiyan demokratlar gümbür gümbür verdiler seçimi.

Sonra olan oldu, ciltçi, Belediye Başkanının yıllık toplantısına davetiye almadı. Kıvrandı durdu bundan ötürü. Derdinden romu çekti ve fitil gibi sarhoş, üzerinde spor giysi ile kayak gömleği; davetsiz, toplantıya gitti. Ondan sonra olan bitenler üzerine hiç kimse kesin bir şey söyleyemedi. Görgü tanıklarının söyledikleri birbirini tutmuyordu. Kimilerine göre, Yan sallana sallana Belediye Meclisi binasından içeri girmeden önce, birkaç resmi giyimli hademe ile dalaşmış, birinin yanından hızla geçerken yere yuvarlanmıştı. Yine başkalarına göre, merdivende Belediye Meclisi üyesi bir baya hakaret etmiş, "Sersem Galiçyalı" diye bağırmıştı adama. Daha sonra anlatıldığına göre, bu dövüş horozunu, "Belediye Başkanının, yöneticilikteki doğuştan hüneri sayesinde" kapı dışarı etmemişler, aşağı kattaki Belediye Meclisi hademesinin odasında bir kanepeye yatırmışlardı. Öbür gün olay bütün şehre yayılmış, üstelik ne yazık ki iki yabancı konuk da toplantıda hazır bulunmuştu: Praglı iki gazeteci.

Olay, sonuçlarını da beraberinde getirmişti. Belediye ödeme gününden hemen kısa bir süre önce, binlerce tram-

vay bileti ve ihbarname broşürü siparişini durdurmuş ve Hedwig bütün bu olan bitenle hiç ilişkisi olmadığı halde, Belediye'deki yetmiş zlotilik işinden olmuştu.

"Kara eylemciler! İşçi dünyasının düşmanları! Kapitalist sülükler!" diye haykırıp duruyordu basımevi yöneticisi. Şöyle böyle bir düzine insan çalıştırıp iyi de para kazanıyor, ama kızdı mı, Hıristiyan demokratlar safında azılı Bolşevik kesiliyordu.

"Sakin ol, Gregorçik" diyordu mürettipler. "Kabahat sende, yaşadığın tatlı hayatın sonu!"

"Haklısınız! Kabahat bende. Varşova'ya gitmeliydim, bu şehirde kalıp paslanmamalıydım." Baştan savarcasına el sallıyor, meyhaneyi boyluyordu yine.

Acımasızlığın içyüzünü bu sıralarda öğrendi. Banka kredi yi kestiğini bildirdi bildirecekti nerdeyse. Bayram kutlama kartlarının sipariş sayısı hızla eksildi, birkaç düzineye inivermedi hemen. Yıllardır tıraş olduğu berberi bile, onu fıkralarıyla eğlendirmekten vazgeçmişti. Yüzünü bir ölüm sessizliği içinde sabunluyordu artık. Ama içini en büyük acıyla sızlatan şey, eski arkadaşlarının nankörlüğüydü. Belediye Meclisi memurları, kendisini görür görmez ilk apartmanın kapısından içeri dalıyorlardı hemen. "İşi bitik" Gregorçik ile bir arada görünmekten çekinir olmuşlardı. Saçları kırlaştıkça işlerinden olmak korkusu da o kadar büyüyordu içlerinde: Şehirde yeterinden fazla işsiz aydın vardı; gazetede bir iş ilanı çıkmaya görsün, yüksek eğitim görüp açlık çekenlerden yüzlercesi başvuruyordu. Acılı Yan'ın içini, giderek daha büyük bir tiksinti kaplıyordu şehirden ve insanlardan.

"Vatan uğrunda hayatından olmak; bizde millet geveler durur bu boş lafı ağzında" diye felsefe yapıyordu içki masası başında, "ya işinden olmak? Nüfus artışı içindeki yoksul ülkemizde o gözü pek insanı görmek isterdim. Böyle olmasından suçlu olan kim, kahrolası! İnsanın yapısı mı, devletin yasası mı, özgürsüzlük yıllarının mirası baskılar mı? Polonya'da tek bir ulusal kutsallık var. Ama bu ne Çenştohav ne de Vevel. Bir işi olmak, o kadar!"

Gel gelelim, mutsuz basımevi yöneticisinin bu şakadan konuşmasını bile umarsamıyordu mürettipler. Onu hiç mi hiç ciddiye almıyorlardı artık. Bütün hayatı boyunca az mı gevezelik etmişti? Bir seçim broşüründe, sosyalistlerin Gregorçik üzerine yazdıklarını, olduğu gibi hatırlıyordu:

"Bu Yan Gregorçik, karından konuşan bir politikacıdır. Diyanet İşleri Başkanının, tımar sahibinin, 'Birlik' basımevi ortaklarının yazılı izni olmadıkça başkaldıramayacak bir ihtilalci. Piskopos duymuyorsa, iri lafların en irisi onda. Arka merdivenlerde ve sarhoşken, ekmeğini kazandıranları çekiştirir gizli gizli, ama piskopos asasıyla tehdit edildi mi de, küçük dilini yutar. Çalışan halk için neyin daha tehlikeli olduğunu söylemek gerçekten güç; kapitalist sömürücüler mi, yoksa Gregorçik türünden sahte "ihtilalciler" mi? Su katılmamış Hıristiyan demokrat olup, kendini sosyalist göstermeye kalkışmak; politik zina diye işte buna derler."

Mutfak temizlendikten sonra, akşam saatlerinde Margarete kendine birkaç dakikalık bir zaman ayırabiliyordu. Yaylı gözlüğünü takıp, zavallı bir gaz ışığında gazetesini okuyordu. Yorgun gözleriyle, karıncalanıp duran harfleri seçmeğe çalışırken, bir yandan da kendi kendine mırıldanırdı. Okuduğu her yeniliği çocuklarına anlatmaya bayılıyordu.

"Olacak şey değil" diye hayret ediyordu yüksek sesle. "Hong Konglu botanik bilgini Lindley, bambu kamışının günde 60 santim hızla büyüdüğünü saptamış. Mişel Hong Kong neredediir biliyor musun?"

"Afrika'da" diye bir ses geliyordu yorganın altından.

"Asya'da!" diye düzeltiyordu Hedvig.

Anne okumayı sürdürüyordu:

"Fordon Kadınlar Cezaevindeki gardiyanlar, Gorgonova'nın ateş gibi çalıştığını söylüyorlarmış... Şunu bir kenara yazın çocuklar, bana kalırsa katil o değil... Pazar günü şehir stadyumunda spor bayramı. Bizim Leo Barçişevski kurdeleyi kesecek, yeni stadın açılışı... İngiliz bilginleri ne diyor haberiniz var mı? Yeryüzünde savaş olmayacak artık. Teknik gelişmeler savaş açılmasını önleyecekmiş. Gelecek

bir savaşta ne yenen ne de yenilen kalacağını bütün insanlık öğretmiştir, demiş Londra'daki Profesör Bell – savaş, milletlerarası anlaşmazlıkların bir çaresi olmak niteliğini yitirmiş çoktan... Mişel, Londra neredediir biliyor musun acaba?"

"Asya'da!" diyordu yorganın altından gelen ses.

"İngiltere'de" diye düzeltiyordu Hedvig.

"Size de okulda hiçbir şey öğrettikleri yok artık" diyerek içini çeken Margarete, öbür sayfaya geçiyordu.

"Gdlingen'e yeni bir özel tren; on zloti. Pahalı sayılmaz. Ama nereden bulmalı? Yarın 'Yenilikler' sinemasında Boris Karloff'un başrolde oynadığı 'Frankenstein' başlıyor. Giriş gençlere yasak..."

Yorganın altında Mişel'in üzülerek içini çektiğini duyuyordu.

"Ne biçim filmler gösteriliyor günümüzde!" Margarete omuz silkiyordu. "Ne var ne yok teknik, gürültü patırtı, sanattan eser yok. Eskiden, oyuncular rollerini gerçekten yaşarlardı, ama bugün öyle mi ya, beyaz perdede koşturup duruyorlar yalnız. Osis Osvalda, Asta Nielsen'in 'Uçurum'u, 'Savaşan Kadın'ı, Mia May, Lilian Gish, Henny Porten, Fern Andra, bunlar sanatçıydı sanatçı..."

"Peki tiyatroda ne var?" diye soruyordu Hedvig düşüncesiz.

Margarete, açmış olduğu gazetenin sayfasını katlıyor, gözleri önce, yukarıdan aşağıya doğru, sonra tersine, araştırıyor, öyle kaşlarını çatarak uzun süre susup kalıyordu.

"Önemli bir şey yok" diyordu. "Şehir Tiyatrosunda 'Bayan General'in Trafiği' oynuyor."

"Peki 'Halk Tiyatrosu'nda?"

"Sıradan bir operet işte" diye homurdanıyordu Margarete.

Gazeteyi bırakıyordu. Yorgun gözlerini oğuşturuyor, sonra odayı topluyor, mekanik bir hareketle büfenin görünmez tozunu siliyor, yatmaya gidiyordu.

Genç Gregorçik, eline aldığı gazeteyi düşürecek gibi oluyordu az kalsın. Gazeteyi boydan boya kaplayan çarpıcı bir

başlık: HALKIN SEVGİLİSİ DIANA FOSS, DANSLARI, ŞARKILARI İLE ÇARDAŞ FÜRSTİN'DE. Altında da, yarım sayfayı kaplayan resmi. Güzel bir ağız ile gülen gözler. Saçında çiçek. Çingene küpeleri... Daha aşağıda da şöyle bir başlık: "Sihirli 'Kolibri'yi soyunma odasında ziyaret ettik."

Kötü röportaj yazarı, pohpohlamayı, bayağı duygusallıkları eksik etmiyordu hiç. "Çardaş Fürstin" röportajının en budala okuyucular için yapılmış olduğu sırıtıyordu hemen.

"Batıl inançlı mısınız?" diye soruyoruz soyunma odasındaki güzel yıldıza sahneye çıkmasına az kala. "Oyuncular çoğunlukla bu eğilimdedirler, değil mi?"

Bayan Diana gülerek bize maskotunu, küçük bir oyuncak ayıyı gösteriyor.

"Hangi sporları yaparsınız, Prenses Çardaş? Diana'nın av tanrıçası olduğu bilinen bir şey. Avcılığa ilgi duyar mısınız?"

(Babamın parasını avlıyor ya, diye düşündü çocuk Gregorçik.)

"Zavallı hayvancıklara çok acırım" diyor yetenekli sanatçı. "Canlı varlıklara nasıl ateş edilir, anlamıyorum! Tenisi, yüzmeyi severim."

"En sevdiğiniz yazar?"

"Tarihsel romanlar ile gezi yazılarını severim."

(Çek defterini seversin, çek defterini, diye gülüyordu çocuk.)

"Bu güzel konuşmanın sonunda okuyucularımıza söylemek istediğiniz bir şey?"

"Bromberg seyircisi" diyor Diana, oyuncu yeteneğinin hayranlarınca çok iyi bilinen o sihirli gülümseyişle, "kültürü ve güzel sanatlara duyduğu eğilimi ile seçkin bir seyirci. Bu seyirci önünde oynamak bir zevk ve şereftir. Brahe kıyısındaki bu güzel şehirden ayrılmak zorunda kalsam gerçekten çok üzülürüm. Kendimi Bromberg hemşerisi hissediyorum. Bu şehri de, bu şehrin hemşerilerini de çok seviyorum..."

"Sadık olan sadakat görür, Bayan Diana, diyerek ayrılırken, bütün şehrin duygusunu dile getirmiş oluyorum böylece..."

Koca budala! Bunu yazmak için babamdan yüz zloti koparmıştır garanti, diye düşünüyordu çocuk öfkeyle. Oyuncu kadının gülen yüzünü gösteren gazeteyi yırtıyor, kâğıdı buruşturup dertop ediyor, çöp kutusuna atıyordu.

Hayneman soruşturma yargıcının karşısına çıkınca, Yan, mürettiplerden borç almış, altın saati satmış, radyoyu rehin etmiş, şanssızlığın izlediği veznedara, açığını kapatacak parayı vermişti.

O akşam, kafaları şampanyadan dumanlı, eve gelmişlerdi. Merdivenden yukarı çıkarken, kol kolaydılar, birbirlerine yaslanıyorlardı. Kucaklaşıyor, iki dakikada bir, histerik sarhoş kahkahaları ile ortalığı ayağa kaldırıyorlardı. Evden içeri, selamsız sabahsız, paltoları sırtlarında, şapkaları başlarında, meyhaneye girer gibi girmişlerdi.

Yan'ın Grünwald Strasse'den hanidir uzak kalmış olmasından ötürü, Margarete, kocasının "görev yolculuğundan biraz başka türlü döneceğini umuyordu. Yan ona da selam vermeden girmişti içeri.

"Gel bakalım, Alaman tekesi!" Kiracının yanaklarını şefkatle okşuyordu nerdeyse.

"Eş-şoğlu" diye kekeleyen Hayneman, bir yandan da penguen kollarını sallıyordu havada. "Se-ni koca-mış eş-şek! Sana bir karı armağan ettim, şeker-şeker..."

"Bana bak, Haynemanek, bizi pes ettiremezler!"

"Ettiremezler, eşşoğ... Sana bir karı verdim, şeker-şeker!"

"Verdin, Haynemanek, köpoğlu, verdin, Alaman tekesi seni..."

"Şeker, eşş..., şeker..."

Şişko uzun bir cümle kurmak istiyordu ama, dilini döndüremiyordu ağzında, dili bütün ağzını kaplamıştı sanki. Tıkanacak gibi oluyor, soyunup duruyordu, sonunda, gülmekten sallana sallana, kocaman kaba etleriyle yol halısının üzerine çöküp oturdu. Bir süre kişnedi, miyavladı, soludu, havladı, yerlerde yattı yuvarlandı, neden sonra, ağzına parmak salıp kustu. Yüzü gözü morarıp şişmiş şişkoyu, sürükleye sürükleye banyoya götürdüler.

"Ne pislik be" diye küfürü basıp, kirli çamaşır sepetinin üzerinde uyuyakaldı.

Omuzdaşı, şapkasını hâlâ başından çıkarmaksızın, elleri cebinde, acemi adımlarla odadan odaya dolaşıyordu. Müze gezer gibi geziyordu evi. Duvar kâğıtlarına, mobilyalara, resimlere bakınıp duruyordu, sanki hayatında ilk bugün görüyordu bütün bunları. Çerçeveli fotoları büfenin üzerinden alıyor, sisli, bulanık, gözlerine götürüp bakıyordu. Sonunda, topuğunun üzerinde şöyle bir dönüş yapmak istediği sırada, kanepenin üzerine düşüp kaldı. Baba Gregorçik'in ağzından keskin bir alkol kokusu geliyordu. Ağzına kibrit tutsan patlayacaktı.

Margarete'nin ağzı at nalı biçimini almıştı yine. Gözlerinin altındaki kırışıklar titriyor, Margarete kendi yönteminice ağlıyordu; gözyaşı dökmeksizin. Parmaklarını birbirine geçirmişti, bileğindeki kemik, derisinden fırlayacak gibiydi, iyice ortaya çıkmıştı. Tedirginlik içinde, kocasının öfke krizini bekliyordu.

Gel gelelim, olacak iş değil, Yan köpürmüyordu. Şapkası burnuna düşmüştü. Kötü boyanmış bıyığında, kırlaşmış kıllar parlıyordu. Sakalı uzamıştı. Acıma duygusu uyandırıyordu. Margarete ile, kapı aralığından bakan oğluna, sarhoş can çekişiyor gibi görünüyordu. Öte yandan yaşlı Gregorçik, yüzünü şapka ile örtüp saklamıştı, acınacak bir şekilde ağlamaya başlamıştı da, ondan.

"Sıkıştırıyorlar ını seni yoksa?" diye sordu Margarete kocasına acıyarak.

"Evet!" En feci tiyatronun en kötü oyuncusu gibi, yapmacıklı ve gülünç ağlıyordu. "Son meteliğime dek yoldular beni, aldattılar, alay ettiler benimle... Haynemanek ile şu şekercik, Kolibri... Beni sıkıştırıyorlar... Stefanek nerede? Onlardan korkmayan bir o var... Yardım edin, boğuluyorum!" diye sızlanıyordu sarhoş sarhoş, "Kuyudan çıkarın beni... İmdat! Stefanek, imdat!"

Çok geçmeden, o ağır sarhoş uykusuna dalmıştı bile.

Margarete, uykudaki kocasının şapkasını yüzünden al-

dı. Rahat etsin diye başının altına bir yastık sürdü dikkatle. Kanepenin yüzünü çekip kocasının üzerine örtmeden önce, alnından yana itti. Kirlenmiş iskarpinlerini ayaklarından çıkarırken, Yan'ın çoraplarının yırtılmış olduğunu gördü. Başparmağının tırnağı kara pamuklu çoraptan dışarı fırlamıştı, parlıyordu. Başı önüne eğik, odadan çıktı Margarete. Her şeyden kendini suçlu buluyordu. Yıllardır kocasının gömleklerini yıkamış, ütülemiş, çoraplarını dikmişti, oysa bugün... Ellerini kızarmış gözlerinden geçirdi dertli dertli. Kuluçka tavuk gibi kuşkuluydu.

"Şşşşşşt", parmağını dudaklarına götürdü. "Babanız uyuyor... Çok çalışmaktan yorgun düşmüş..."

Her şeye rağmen, Yan eskiden bambaşkaydı. Genç Gregorçik, çocukluk yıllarındaki o başka, henüz "bozulmamış" babayı hatırlıyordu. Kalbinde yer etmiş bir babaydı o zamanlar. Eskiden dosttular. Birlikte şehir dışına çıkarlar, ormanda uzun geziler yaparlardı. Stefanek sekiz yaşlarındaydı o sıralarda, yüzlerce soru yağdırır, dünyayı tanımak ateşiyle yanardı.

Ormanın kenarında, bitkileri her dem taze duran çitin ardında, fabrikatör Millmann'ın lüks villası görünürdü. Akşamları, karanlık inince, büyük pencerelerin ardında avizeler yanardı. Taraçadan müzik sesi gelirdi. Giriş kapısının orda, silahlı bir bekçi, yanında kurt köpeği ile, kapıyı beklerdi.

"Çitin üzerinden bakalım. Yukarı kaldırsana beni" diye dilerdi küçük Gregorçik. "Taraçada öyle güzel dansediyorlar ki!"

"Bakma oraya!" diye fısıldardı babası ıslıklı bir sesle. "Bizim için değil o işler, gel hadi!"

"Neden? Burada oturanlar iyi insanlar."

"İyi insanlarmış" diye kızardı Yan elinde olmayarak. "Neden?"

"Tanrı yardım etmiş onlara da ondan."

"Hadi canım!"

"Öyle işte öyle!" diye çıkışırdı küçük Gregorçik. "Bi-

zim bayan öğretmen öyle diyor, Tanrı iyi insanlara yardım edermiş!"

"Çekilelim buradan hadi!" Baba Gregorçik sabırsızlanırdı. "Yoksa hırsızlık edeceğiz sanacaklar..."

Çocuk kederlenirdi.

"Bizim neden güzel bir villamız yok? Biz iyi insanlar değil miyiz?"

"Elbette, elbette, iyi insanlarız..."

"Peki sen villanı ne yaptın, babacığım?"

"Benim hiç villam olmadı ki yavrum!"

"Nasıl olur!" Şaşkına döner, kalırdı öyle çocuk. "Babanın kundura fabrikası varmış..."

"Kim dedi onu?"

"Annem söyledi, büyükbabamın kundura fabrikası varmış..."

Tam bu sırada yeni konuklar gelirdi. Otomobilden inmeleriyle kapıcının kasketini yerlere kadar indirmesi de bir olurdu. İçgüdüsel bir hareketle Stefanek de elini kasketine götürür, selamlamak isterdi.

Yan, oğlunun elini yakalar, kesin bir sesle konuşurdu:

"Selam vermeyeceksin onlara, tamam mı? Hayatın boyunca hiçbir insan karşısında alçalmayacaksın, kafana koy bunu!"

Yeni gelen bayanlar ile baylar, arabadan inerken "Ne oluyor?" diye sorardı.

"Bir şey yok" diye homurdanan Yan, dişlerini göstererek. "Uşaklık etmek için doğmadığını öğretiyorum oğluma."

Eve dönünce; Margarete'yi çağırıp kızgın bir sesle konuşurdu:

"Stefanek'e büyükbabasının ne olduğunu söyle bakalım."

Margarete şaşkın. "Bırak canım" derdi "neden sanki..."

"Lütfen, söyle ona hadi!"

Margarete'nin bütün kanı başına çıkar, kekelerdi:

"Büyükbabanının... bir kundura mağazası vardı..."

"Doğru değil" diye keserdi karısının sözünü Yan. "Ba-

bam, yani senin büyükbaban, yoksul bir kunduracıydı, kundura onarırdı, o kadar. Büyükbaban neymiş?"

"Kunduracı" diye karşılık verirdi bacaksız.

"Ben de, matbaacıyım, mürettibim. Neymişim?"

"Mürettip" diye tekrarladı çocuk boyun eğerek. "Babam mürettiptir."

"Sen ne olacaksın büyüyünce?"

"Fabrikatör!" diye bağırırdı küçük Gregorçik hiç düşünmeden.

"Seni küçük budala!" İkisi birden gülerlerdi.

Grünwald Strasse'de dertsiz kahkahaların duyulduğu günlerdi o günler.

Zaman geçmişti aradan, çok zaman...

O iyi günlerin Yan'ı, kusursuz vatandaş Yan, alfabenin ilk harfleri ile birlikte oğluna doğduğu şehre sevgi ile bağlanmayı da öğretiyordu. Orman bekçisi oğluna ağaçlar ile kuşları tanıtır, çiftçi oğlunu tarlaya götürür, tahıl, ot ve çiçek türlerini öğrensin diye. Şehirli de küçük oğluyla uzun pazar gezintileri yapar, oğlu caddelerin, alanların, bulvarların, yapıların alfabesini bellesin diye. Küçüğü elinden tutup, eski şehrin köşe bucağına kadar götürüyor, ona kiliseleri, pazar yerindeki eskiden kalma küçük evleri, ortaçağ kalıntısı duvarları gösteriyordu. Küçük Stefan, Brahe dünyanın en büyük nehri midir? diye sorunca, Gregorçik uzun bir süre düşünüp karşılık veriyordu:

"Dünyanın en büyük nehri değil ama, en büyüklerinden."

Çocuk daha büyüyünce, ona vatan toprağının tarihini belletmeye başlıyordu.

"Şu yosunlu, nemli tuğlaya dokun! Çocuğunun elini eski bir duvar kalıntısına değdiriyordu." "On beşinci yüzyılın ilk yarısı. Grünwald savaşı günleri. Cemaat kilisesi de aynı tuğladan yapılmıştır. 1380 yılında. Tekrarla!"

"1380."

"Şu is tutmuş resim 'Güllü Meryem Ana'yı gösteriyor, tımar sahibi Yan Koçielski'nin armağanı. On beşinci yüzyıl. Daha on üçüncü yüzyılda bile surların üzerinde çöm-

lek atölyesi vardı. Bizim çömlekler mavnalarla Danzig piyasasına giderdi" derdi babası ve bunu söylerken, o çömlekleri yıllarca önce kendisi yaparmış gibi bir hal takınırdı. "Bizdeki kunduracılığın ünü ki büyükbaban da o işteydi, 1370 tarihine dayanır. Ne dersin? Hayli eski bir firma değil mi?"

Nereye gitse, nerede dursa, ilginç bir şey görürdü orada.

"Şu loş, romantik köşeyi görüyor musun? Şair Klemens Yaniçki, Belediye Başkanının kızı ile burada buluşurdu işte. Şu kırmızı badanalı eve bak şimdi de! Sigmund Augustus zamanında üstat Tvardovski burada otururdu. Krakau'dan kaçtıktan sonra, şeytanın şerrinden. Avluya bak, tahta balkonun altında altın sarısı tüyleri bulabilir misin bakalım! Sihirli horozunu iple bu kazığa bağlardı işte. Bir de Grodzka'ya gidelim! İsveçlilerin yıktığı sarayın nerede olduğunu, bir de General Dubrovski'nin yüz elli yıl sonra şehre ne taraftan girdiğini göstereyim sana... Ninenin ninesi hangi aileden gelmiştir haberin var mı, bacaksız? Doğuştan bir Podgorska! Bira imalatçısı Ignas Podgorski'nin öz kız kardeşi. İgnas Podgorski kimdi haberin var mı? Bir suikastçı! Hem de Çar 1. Nikola'ya ateş etmiş bir suikastçı. Biz ne idüğü belirsiz insanlardan değiliz: Damarlarımızda suikastçı kanı akar!..Ve şu nehrin orada, eski Polonya Gazinosu'nda, büyükbabam fırıncı Alois Gregorçik, 1845'te Kontes Skoçevska ile Polonez dansında başı çekmiştir. İkinci çift olarak da Kont Raçinski ile kunduracı Ladinski'nin karısı! Almanların gözleri faltaşı gibi açılmıştı hayretten. Öyle bir dayanışma vardı aramızta işte!"

Kontesle Polonez dansı yapmış bu büyükbabanın anısıyla nerdeyse ağlamaklı olurdu. Böylece, tıpkı eski bir kanepeden fışkırmış at kılı kıtık gibi, radikal sosyalistten bir "dayanışmacı" ortaya çıkıyordu, "bütün sınıfların kardeşçe birleşmesinden" sevinç duyan bir solidarist! "Polonya halkı ile Polonya soyluları bir arada."

"Şansın varmış ki Bromberg'de doğmuşsun, bacaksız!" Oğlunun omuzuna vuruyordu. "Eski, düzenli bir şehrin

hemşerisi olmuşsun böylece. Bizim hemşerilik haklarımız" diyordu yeleğini kabartan bir gururla, "1346 yılına dayanır! Yirmi yıla varmadan, büyük bir bayram kutlayacağız. Şehrimizin altı yüzüncü yıldönümünü yaşayıp görmek niyetindeydim..."

"Göreceksin, elbette göreceksin..."

4

Halk Tiyatrosunun primadonnası, fıskiyeli parkların oldukça yakınında, kestane ağaçlıklı bir bulvarda, şehrin modern bir kesiminde oturuyordu. Nehrin öbür yakasındakilerin alay ederek söylediğine göre, yeni apartmanlarda, "suların çekilmesiyle geride kalan kum tabakası" oturmaktaydı. Bunlar, başkentte yetkililerin düzenlemesi sonucu, ülkenin öbür kesimlerinden, Kongre Polonyası'ndan, Galiçya'dan, ve yine bura yerlilerinin hoşnutsuz mırıldanmalarına göre, "sırtta yok, başta yok bir durumda" iş güç ve makam sahibi olmak üzere gelmişlerdi. Dar kafalı, düşük Polonyalı ya da kestirmeden "Ayak takımı" diye adlandırdıkları bura yerlilerinden, buralı "Pomeranya küçük burjuva takımı"ndan "önyargı sahibi olmamaları" ve "devrimci" olmaları ile de ayrılıyorlardı. Yanlış bir liberalizmden yola çıkan bu göçmenler, ahlak ilkelerinde de şu dinsizce kurala uymaktaydılar: "İsteyen istediği ile yatsın, kendine kalmış bir şey, bizi ilgilendirmez." Diana Foss konusunda şu sonuca varıyordu bu tutum; süslü, yeni yapılmış apartmandaki (bütün daire kapılarındaki alüminyum plakalar "serbest meslekler" ile ilgiliydi) komşuları, oyuncu kadının özel yaşantısıyla ilgilenmiyor, evine kim girip çıkıyor diye merdivenlerde casusluk etmiyorlardı.

Stefan, boğulmak üzere olan babasını sudan çekip çıkarmaya kararlıydı. Boğulanın, ağlamaklı ve iniltili "İmdat" çağrısı olmasaydı, genç Gregorçik, girdabın içine atılan bu umutsuz adımı hiç denemezdi bile. Diana Foss ile "yüz yüze konuşmak" kararını öfkelenerek almıştı. Onun yaşındaki gençler en amansız yargıçlardır! Oyuncu kadınla girişeceği bu savaş konuşmasına giderken, Haçlılar seferine katılıyor gibiydi. Ejderi öldürmeye giden Aziz Georg'dan farkı yoktu.

Kadının adresini öğrenmişti. Hanidir onu, bir gizli polisten daha özenle gözetliyordu.

Dişleri kenetli, gözleri kırmızı yol halısına dikilmiş, merdivenlerden yukarı çıktı. Bendeki de ne korkaklık, diye düşündü öfkeyle. Sahneye ilk çıkıyormuşum gibi bir korku içindeyim. En kötü, en feci şeyle bile karşılaşacak olsa, hazırdı. İsterse polis çağırsın, isterse kovsun onu, isterse pencereyi açıp bütün şehri ayaklandırsındı. Yan ile Margarete'yi ne hale soktuğu ortaya dökülmedikçe evden çıkmayacaktı. "Evde açlık çekiyoruz" diye haykıracaktı kadının yüzüne, "oysa siz paramızı tıkınıyorsunuz..."

Görünmez bir mahmuz yemişçesine, birkaç basamak birden atladı. Nedeni, uzaktan kulağına gelen bir gürültüydü. Parkın arkasında bir yerden bir motosiklet patırtısıdır yükselmişti. Gürültü, villanın ince duvarlarından geçip merdivenlere kadar ulaşmıştı. Bundan kuvvet alan Stefan, yarım katı birden çıktı. Bir motosiklete sahip olmak, çocuğun gizli düşüydü de ondan. Fabrikatör Millmann'ın oğlu, abullabut bir şişko, sepetli pırıl pırıl bir motosiklete sahipti. Kırmızı meşin kaplı selenin üzerine en güzel okul kızlarını oturtuyordu. Hızdan sarhoş olmuş, mutlu, çığlık çığlığa, rüzgârda saçları ve atkıları dalgalanarak motosiklet sürücüsünün beline sarılırlardı. Fabrikatörün, miğferli, meşin ceketli, dirseklerine kadar eldivenli oğlu, egzoz dumanı ve benzin kokuları içinde cehennemlik bir gürültü çıkararak, tehditler savururcasına ve esrarlı bir hava içinde Grünwald Strasse'den geçtikçe, Stefan içinden şöyle derdi hep: Benim de Millmann'ınki gibi bir motosikletim olabilirdi pekâlâ. Ama babama asılmış şu iğrenç fahişeden ötürü yok motosikletim, bir bisikletim bile yok.

Kapıyı çaldığında kalbi ağzına geliyordu sanki. Merdivenlerden ters yüzüne inip sokağa fırlamak istiyordu ama, kartvizitin üzerindeki karanlık delikteki küçük teneke plakanın titrediğini görmüştü bile. Kaçmak için çok geçti artık. Pırıl pırıl, büyütülmüş yeşilimsi camgöz çoktan üzerindeydi. Kapının iç tarafındaki emniyet zinciri aşağı düşürül-

dü, şakırdadı. Babasının "İmdat Stefanek, İmdat" diye iniltili sesi kulaklarındaydı. Kararlı bir hareketle kapının mandalına el attı.

Oyuncu kadın, başını kafeste bir kuş gibi uzattı kapı aralığından. Gözleri büyük değildi, iki pırıltılı halka! Saçını yıkamayı yarıda bırakmış, başına bir havlu sarmıştı kavuk gibi. Çevresine banyonun şampuan, papatya kokusunu, banyonun buharını saçıyordu. Bu davetsiz konuk karşısında en ufak bir şaşkınlık bile göstermedi. Stefan'ın gelmesinden çok sevinç duymuşçasına candan bir gülümseyişle gülümsedi.

"Entrez* Bay Stefan" dedi yapmacık, tiyatrocu soprano sesiyle. Bu sesi sahnede sık sık duymuştu Stefan. "Sizi gördüğüme nasıl sevindim bilemezsiniz! Ne güzel sürpriz!"

"Bilmem ki güzel..." Kuru bir sesle öksürdü. "Sizinle görüşmem gerekiyor!"

Henüz söze girişmemişti ki, oyuncu kadın Stefan'ı elinden tutup, parfüm kokan rengârenk bir odaya götürdü. Altın sarısı papağanlarla bezenmiş turuncu duvar kâğıdı, menekşe mavisi desenlerle kaplı perdeler, çarpıcı renklerdeki yastıklar şaşırtmıştı Stefan'ı. Kara ebonit borulu bir radyo. Pırıl pırıl borudan zor duyulur bir müzik sesi geliyordu. Rafta bir tenis raketi. Köşede bir piyano. Duvarda halı, öte yanda da hasır örme bir Chianti şarap şişesi. Resimler, resimler, resimler.

En fazla dikkatini çeken şey, radyo olmuştu. O süslü püslü kutudan gözlerini ayırmıyordu. Bunun benzeri bir radyo da Grünwald Strasse'deki evlerinde vardı, ama babası, zimmete para geçirmiş Hayneman'ı kurtarmak için rehin etmişti radyoyu. Bu kayıptan ötürü içini kaplayan öfke ile babasının ve kiracının ortaklaşa dostu olan kadına karşı yeniden düşmanlık duydu. Ah ah, bütün şehirde, Berlin'den gelmiş birkaç radyodan biriydi radyoları! Baktın mı bütün içindekileri görebiliyordun. Örümcek ağı inceliğindeki telleri, gümüş

* Fransızca, giriniz.

kondensatörleri, ışıklı ampulleri görülüyordu. Yemek odasındaki küçük masanın üzerinde de süslü hoparlörü duruyordu, dibi kuğu boynu gibi daracık, yukarısı bir ağız gibi genişleyen hoparlör. Bu yeni buluş bütün şehirde büyük ilgi uyandırmıştı. Bu dışarıdan gelme mucize yaratan gereci görmek ve Avrupa'nın öbür ucunda yapılan kutsal ayini dinlemek üzere, pazarları öğleden önce ana babasının evine tanıdıklar, dostlar doluşurdu. Hoparlörde çan sesleri duyulur duyulmaz, sofu Sokol* üyeleri ile Haller'in eski askerleri diz kırarlar, konuklar yemek odasındaki halıya, ya da holdeki yol halısına dik çökerlerdi. Yan, tepeden tırnağa bir Marconi kesilmiş, saçı başı karmakarışık, radyonun başında durur, uzmanca açıklamalara girişmenin tadını çıkarırdı. Konukların, düğmeleri çevirmelerine, bu esrarlı gerecin içine bakmalarına izin verirdi. Ardından, toplumun yararlı bir üyesi olarak, mutluluk ve doyumluluk duyardı içinde. Bütün evden sevinç taşardı. Gregorçik ailesi teknik gelişimin öncüsü sayılırdı bütün caddede. Ya şimdi? Kötü ruhlar, Diana Foss'un kişiliğinde evin üzerine çökeli, radyo rehini boylamış, eski tanıdıklar Grünwald Strasse'de görünmez olmuşlardı.

"Sigara içer misiniz?" Bir kutu bayan sigarası açtı.

"Hayır."

"Migrene karşı bir ev ilacım var" dedi çabuk çabuk. "Başınız mı ağrıyor, en iyisi banyo teknesine dalıvermek. Saçlar ıslandı mı çabucak geçiyor sancı."

Bizim paramızla. Dün kafayı çekmiş olsa gerek, diye düşündü Stefanek.

"Bu üçüncü karşılaşmamız sizinle", kanepenin üzerinde yer gösterip, arkasına bir yastık soktu. "Durun, biraz düşünürsem bulurum..."

Stefan arkasındaki yastığı çıkardı. Göze batacak bir hareketle kanepenin öbür köşesine itti yastığı.

"Birincisi...!" diye devam etti kadın gülümseyip, "öyle ya, o zamanlar küçücük çocuktunuz henüz. Rio Kulübüne

* Siyasal eğilimli Slav spor örgütü.

babanızı almaya gelmiştiniz. Sonra – Oplavitz'de, bahçeli kahvede. Bugün de üçüncü karşılaşmamız, ama bu arada küçük Stefan kocaman bir Stefan olmuş. Zaman nasıl da çabuk geçiyor! Benim Ursula da sizden çok küçük sayılmaz. Yaşlanıyoruz, Bay Stefan..." Onu ilk, kilisenin ordaki duraktan, dans eder gibi bir sıçrayışla tramvaya bindiği ve Esmerten kremi reklamının altındaki tahta sıraya oturduğu zaman gördüğünü söylemek istiyordu. Ya sonraki, geminin kamarasındaki karşılaşma?

"O gün... Oplavitz'de... çok üzülmüştüm doğrusu" dedi kadın. "Babanız çok yabanlaşmıştı sanırım."

"Hakaret etmiştim ona." Stefan kızardı. "Ona... ve başka birine daha..."

Oyuncu kadının üzerinde ropdöşambr vardı. Çenesinin altından ipekli bir atkı fırlamıştı. Evet, ilk yaşlanan şey boyundur, diye düşündü Stefan kötü bir doyumluluk içinde. Kadının cildi boyadan, pudradan bozulmuştu. Boyalı ağzı soluk tenini büsbütün ortaya koyuyordu. Cildinin üzerindeki badana tabakası tırnakla kazınacak olsa, Margarete'den ayrıcalığı kalmayacaktı. Bir parçacık rimel damlası yanağına damlamıştı. Küçük, sivri dişlerinin üzerinde kara bir tabaka belirmişti, dudak boyasının izi.

"Bu işin böyle sürüp gidemeyeceğini söylemek için geldim size..."

"Bir dakika, genç avukat" diyerek sözünü kesti kadın, zorlama bir nezaketle. "Siz ateş edip beni öldürmeden önce, konukseverliğime söz getirtmek istemem. Şurada biraz konyağım var. Halis Martell. Baçevski kiraz likörüm de var. Ama izciler içki kullanmaz sanırım. Peki küçük bir limonata ya da ağaççileği sodaya ne buyurulur?"

"Yanılıyorsunuz" dedi kızarak. "İzciler içer pekâlâ. Özellikle veraset yoluyla aşağılandıkları zaman. Gregorçik'in oğlu içecek elbette. Elma, dalından uzağa düşmez. Bir kiraz likörü belki..."

Oyuncu kadın dudağının kenarından gülümseyip, papağan gibi kıvırdı kıpkırmızı gagasını.

"Ne gülüyorsunuz? diye sordu Stefan kızarak. "Gülünecek ne var bunda?"

Şişeyi eline alıp, erbap gözlerle etikete baktı.

"Yalnız bir kadeh, damla fazla olamaz" diye kesti attı kadın, bir annenin kesinliğiyle. "Yoksa zom olursunuz da kavga çıkar!"

Zom olmak, tam da alkolik külhanbey ağzı! Bir de şu Alman şivesi yok mu! Ne basit, ne bayağı kadın bu böyle, diye düşündü Stefan. Karısını döven o kaba ciltçi için biçilmiş kaftan işte. Birbirlerine yakışıyorlar doğrusu!

Birden, kadının parmakları ilişti gözüne, soluğu tıkanır gibi oldu. Annesinin yüzüğü! Yakut gözlü altın bir yılan! Birkaç ay önce Margarete evin altını üstüne getirmiş, süpürmediği köşe bucak bırakmamış, Hedvig ile Mişel'e aratmadığı delik bırakmamıştı. Nişan yüzüğü yok olup gitmişti ortadan. "Aldırma, boşver" diyerek teselli etmişti Yan karısını, "yakut gözlü yılanlar mutluluk getirmez nasıl olsa..."

"Güzel bir yüzük" dedi kendini torla tutarak, "babamın armağanıdır kuşkusuz?"

Bir an, Fossovna aksini söyleyecektir diye hayale kaptırdı kendini. Şu Hayneman'ın adını ansın yeterdi. Kiracının yüzük hırsızı olduğu ortaya çıkacaktı o zaman. Ne var ki, "Kolibri" aksini söylemedi.

"Evet, babanızın armağanı."

Kadına bu yüzükle ilgili bütün gerçeği söylemek istedi ama, cesaret edemedi buna. Babasının tutumundan utanç duyuyordu. Kızarıp bozardı, sustu. Boyunbağının düğümünü gevşetti. Duyduğu tiksintiyi yutmak için, kadehi bir içişte boşalttı. Buyur edilmeden ikinci kadehi de doldurdu.

"Maşallah" diye seslenen alaycı sesini duydu oyuncu kadının, "pek de hızlıymışsınız, Bay Stefan!"

Kadının keyfini bozmaya kararlıydı.

"Şu... şu Hayneman denen adamla evli misiniz?"

"Size ne bundan?" diye karşılık verdi kadın sakin sakin ve hiç gocunmadan. "Okul gazetesi için röportaj mı yoksa?"

"Yok canım! Sarhoşken 'sana bir kadın verdim' dediğini duydum babama da ondan..."

Kadın başındaki havluyu çekti. Nemli saçlarını salladı. Papatya kokusu bütün odaya yayıldı hemen.

Boyalı ağzındaki gülümsemeyi eksik etmeksizin "Sarhoşların ne dediğine kulak kabartmak doğru değil" dedi.

"Halk Tiyatrosu Şehir Tiyatrosunun eline su dökemez!" diye bağırdı Stefan küstahça. "Şehir Tiyatrosu sanat eserlerine yer verir, ama Halk Tiyatrosu salt bayağı oyunlara! Tiyatro falan değil o" diye bağırdı tutkuyla. "Aşçılar uşaklar için bir sirk!"

"Sirkten de beter!" diyerek sözünü kesip, tıpkı onun ses tonu ile ve tıpkı onun konuştuğu gibi konuştu kadın. "Sirkte bir şey bilmek şarttır. Ama bizimki sıradan bir panayır barakası! Ve her şeyin nedeni de," neşeli bir bakışla gözlerinin içine baktı Stefan'ın, "Orada Dina Foss adında birinin sahneye çıkması! Bu nefret nedir, delikanlı?"

Boynundaki ipekliyi çözdü. Gencecik, hoş bir boyun ortaya çıktı, en ufak bir çizgi bile yoktu boynunda. Beyaz, bakımlı eliyle Stefan'ın saçlarını okşamak istercesine üzerine eğildi gencin. Birdenbire, aynı karşılaştırmayı yaptı Stefan yeniden: Margarete'nin elleri kırmızı, soğuk mutfakta ateş yakmaktan şiş şişti.

"Operet tarihe karıştı artık." Boş kadehi havada salladı şöyle. "Hoş önemi de yok bunun!"

Zamanı boşa geçirdiğinin farkındaydı. Aptal aptal konuşuyordu boyuna. Buraya gelmesinin nedeni üzerinde duracağına, otuzunu çoktan aşmış şu şakrak saka kuşu ile çene çalıyordu.

"Çok rica ederim!" Ayağa kalkıp bir sandalyeye oturdu. O yumuşak kadifenin içinde, yastıklar, kokular içinde bir karar vermeye zorlayamazdı kendini. Altındaki sert sandalye odanın bunaltıcı havasını dağıttı. "İşi uzatacak değilim, mesele de çıkarmaya niyetim yok. Neden geldiğimi biliyorsunuz. Bir histerik gibi hareket etmiş olabilirim, ama durum gerçekten acı ve üzücü. Uzun uzun konuşma-

nın gereği yok, geçen zamana yazık olur. Şu radyoyu susturabilir miydik acaba?"

Kadının, altın sarısı papağanlarla bezenmiş turuncu duvar kâğıdının oradan uzattığı eli, elinin sahne oyuncularına özgü hareketi, uzun süre belleğinde kaldı Stefan'ın. Ardından, nemli saçlarını kulağının arkasına attı şöyle, bu hareketi de anılarında yer eden bir sahne oldu Stefan'ın.

"Babamı rahat bırakmanızı rica ediyorum" dedi kendini zorlayarak. "Yine sizden rica ediyorum, çok rica ederim..." bir an bocaladı konuşup konuşmamak arasında. "Babamdan artık para almayın rica ederim! Çirkin bir şey! Beni tiksindiriyor!"

"Yeter" dedi kadın gülmeksizin.

"Evde açlık çekiyoruz! Babamın anneme verdiği para, para değil, geri kalan para ne oluyor? Geri kalan para" diye bağırdı, "geri kalan para işte bu parfümlere, bu içkilere, şölenlere gidiyor! Sizin yüzünüzden bütün aile yokluk çekiyor! Annemin ayakta duracak hali yok artık, babam derseniz... hayvanlar gibi içiyor, parasıyla har vurup harman savuruyor, herkes yüz çevirdi ondan, Belediye Binasından dışarı attılar geçende, yüz kızartacak şeyler!"

"Yeter" diye tekrarladı kadın.

"Hiç de susmayacağım, susmayıp, avazım çıktığı kadar bağıracağım. Dürüst bir insan olsaydınız..."

"Peki, peki..." Kolunu okşadı onu yatıştırarak. Sıcak bir şeyin yalazını yemişçesine, kenara sıçradı Stefan.

"Utanın yaptığınızdan! Günah bu yaptığınız, büyük günah, çünkü başka insanlara haksızlık ediyorsunuz, anneme haksızlık ediyorsunuz!"

"Sakin ol, delikanlı" dedi kadın. "Daha çok gençsin, anlayamadığın çok şey var."

"Tanrıya şükürler olsun ki anlayamıyorum bu kirli işleri" dedi Stefan tıkanırcasına.

Diana Foss, sandalyeyi ileri sürdü. Sinirden tir tir titreyerek oturdu Stefan.

"Ben rahip değilim, vaaz vermek niyetinde değilim size.

Düşmanınız da değilim." Sesinde bir yumuşama vardı. "Ama bu işi insanlığa yaraşır bir sona bağlamak gerekir."

O ani ve aşırı öfkeden sonra, yeniden çocuksu çekingenliğine kapılmıştı. Deminki sesinden kendi de korkmuştu. Kaçıp gitmiş olsaydı daha iyi olacaktı aslında. Şu ikinci kadehi neden içmişti sanki?

"Hiç gelmeseydim daha iyiydi..."

"Geldiğin iyi oldu" dedi kadın yumuşak bir sesle.

"Bu iğrenç hayattan bıktım artık." Başını önüne eğdi. "Başka evlerde sakin, rahat yaşanıyor hep, neden? Başkaları birbirini sayarak, birbirini dövmeden, birbirleriyle dalaşmadan, efendice yaşıyor..."

Ağlamasına az kalmıştı. Başını pencereden yana çevirdi.

Kadın, Stefan'ın başını ellerinin arasına alıp, annesiymiş gibi, kendine doğru çekti.

"Zavallı Stefancık" diye fısıldadı.

Kadının sıcaklığını duyunca, irkildi birden. Sıcak yanağında, incecik kumaşın ardındaki göğüslerin sert yuvarlaklığını duydu, karmakarışık saçlarında bir elin dolaştığını! İpeğin altında bir kalp çarpıyordu, yabancı, elle tutulur, canlı bir varlığın nabzı atıyordu. Hayatında ilk tadıyordu bu harika duyguyu. Soluğunun göğsünde tıkanıp kalmasını, bu şaşkınlığı, gözyaşları ile kıvancın beraberliğini...

Sarhoş oldum ben, diye geçti kafasının içinden. Kendimi gülünç düşürdüm! Oyuna geldim!

Umutsuzluktan haykıracaktı nerdeyse. Soluk alamıyordu. Gırtlağında bir tıkaç, kadından kurtulmayı denedi şaşkınlık içinde. Kan ter içinde, korkulu ve gözleri yerde, hiçbir şey söylemeksizin odadan fırladı.

Titreyen elleriyle sürgüyü çekti. Basamakları atlayarak indi, sokağa attı kendini...

Eh işte, kamptaki insanların tek ve kuşkusuz enikonu hüzünlü "eğlence"si buydu: Geçmiş günleri düşünmek! Sinemadan, tiyatrodan, ya da kitaptan bir şey. Bütün tutukluların acı alışkanlığı.

Sonra ne olmuştu? Teğmen battaniyesine sarındı, buz kesmiş ayaklarını asker kaputunun içine iyice soktu, tek bir olay bile atlamamak, her şeyi kronolojik bir bütünlük içinde sıralamak için, belleğini zorladı. Sonra ne olmuştu?

Margarete, gözleri dehşet içinde, şehir kitaplığından içeri dalmış, okuma salonundaki oğlunu koridora çağırtmıştı. Soluğu tıkanıyordu nerdeyse. Saçları alnına düşmüştü. Parşömen kâğıdını andıran yüzünde birkaç yeni çizgi belirmişti. Uykusuzluktan kızarmış gözleri çepeçevre morarmıştı.

"Ne yaptın sen?" diye sormuştu boğuk boğuk fısıldayarak. "Üçtür gelip seni soruyor, bütün şehirde arıyor seni. Nerede olduğunu bilmediğimi söyledim ona. İstediği ne senden?"

"Ne bileyim" diye yalan söylemişti Stefan, "Sarhoş olmuştur, kavga çıkarmak istiyordur herhalde."

"Çok güzel bir 'kavga' olacak anlaşılan. Kemiklerini kıracağını, seni sopayla evden kovacağını söyledi haykırarak. Varşova'ya gidersin diye para ayırdı. Yatışıncaya kadar, iki üç gece arkadaşlarında kal..."

"Onun yardımı olmadan da giderim Varşova'ya. Onsuz da başımın çaresine bakarım ben..."

"Bu gece eve gelme sakın!"

"Öz babamdan mı saklanacağım?" diyerek köpürdü. "İstiyorsa öldürsün beni. Eve döneceğim pekâlâ..."

"Oğulcuğum" diye yalvarıyordu Margarete. "İnat etme. Nasıl adamdır bilirsin. Kızar, kızar, ama sonra yatışır yine. Büroda canını sıkmış olacaklar... Çok içmişti... Yoluna çıkmasan iyi olur!"

"Gitmiyorum!.." diyerek inat etti.

Eve dönüp bekledi, hiç göz kırpmaksızın bekledi durdu sabaha kadar, ışığı da söndürmedi odasında.

Ancak birkaç gün geçtikten sonra ki, karşılaştılar. Köprü üzerinde.

Daha uzaktan selam verdi. Zorlama bir gülümseyişle gülümsedi de. Yaklaşsın mı yaklaşmasın mı bilemiyordu. Şehrin tam göbeğinde, sokak ortasında, herkesin gözleri önünde bir çatışmadan, bağırıp çağırmadan korkuyordu.

Bana el kaldırıp da vurursa, diye düşündü, bir polis gelir, tutanak için karakola götürür bizi. Kendimi savunacak değilim, ama dövdürmem de kendimi. İlk tokadı yer yemez kaçarım ondan; kalabalık toplanmasın diye...

Ne var ki Yan, onu hiç görmemiş gibi, umursamaksızın geçti gitti.

"Baba" diye seslendi arkasından. "Beni tanımadın mı yoksa?"

Yan başını bile çevirmedi. Yürümeyi sürdürdü kendi başına.

Stefan arkasından koşup yetişti sinir içinde.

"Bana kızdın mı?"

Yan durup elini kaldırdı.

Şimdi vuruyor işte... diye düşündü çocuk.

Ama babası vurmadı. Geçmekte olan bir taksiyi durdurdu.

"Beni bir dinle... babacığım" diye inledi Stefan, "dinlesene..."

Arabaya onunla birlikte binip, her şeyi anlatmak niyetindeydi. Kaldırımdan caddeye indi, elinden tutmak istiyordu babasının...

Yan, hiçbir şey söylemeksizin arabaya binip, arabanın kapısını kapattı.

Araba kalkınca, çocuk içgüdüsel bir hareketle arka çamurluğun ardından birkaç adım koştu, ama sonra, kaldırıma döndü yeniden. Ağlayacaktı nerdeyse. Köprünün taş sıralarından birine oturup, yüzünü bir gazetenin ardına sakladı.

Sonra sıkıntılı bir temmuz günü geldi, hava, saatlerdir korkutan bir fırtınadan ötürü elektriklendi birdenbire. Kuvvetli rüzgâr sağnakları, göz kamaştıran beyaz kaldırımlar ile kıvılcım saçan raylardan toz anaforları kaldırdı. Radyolarda sabahtan beri parazit eksik olmamıştı zaten. Hava alarmı verilmiş gibi, sokaklar aniden ıssızlaşmıştı. Uzaklaşabilen uzaklaşmıştı şehirden.

Genç Gregorçik, ormana doğru yollandı. Şehir çepeçevre ormanlar ile çevrilmişti. Ah ah, bu ormanlar, olağan şe-

hir dışı ormanları gibi değildiler, pazar gezintisine çıkanlar tarafından ezilmiş, yolunmuş, kötüye kullanılmış ormanlardı. Geçit engelinin hemen ardında, caddeye dikilmiş nöbetçileri andıran ak kayın ağaçları son evlerin dibine kadar ulaşıyordu, biraz daha ötede binlerce çam ortalığı kuşatıyor, daha ilerlemek isteyenleri, o saygı duyacak meşe, karaçam ve porsuk ağaçlarının topluluğu bekliyordu. Kırlangıçlar hanidir eğri uçuşlarıyla sıkıntılı havayı yarıyorlardı. Yağmur boşandı boşanacaktı... Ağaçların seyrek olduğu yerler ile hafif çukur yerlerden yayılan o yapışkan temmuz sıcağı vücudunu yalıyordu. Bir parıltı ve toz tabakasından geçtikten sonra, eğreltiotları çıplak dizlerini kamçılayınca, gölden çok uzakta olmadığını anladı. Bir istasyon önce inmesinin nedeni de buydu aslında, kimselerin pek gitmediği kıyıya ulaşmak, kumluk bir kıyının, plaj kabinelerinin bulunmadığı, ama o yüzden de kalabalığı, gürültü patırtısı olmayan bir yer.

Özlemini duyduğu serinlik veren suya doğru yürüdü, kıyıdaki otlarla kaplı bir çukurdan çok iyi tanıdığı bir kahkahayı duyduğu sırada, ağaç gövdelerinin arasından o pırıl pırıl gümüş rengi görünmüştü bile.

Çalılıkların arasından merakla ve zorlanarak geçti, güneşten sımsıcak kesilmiş çam yapraklarının üzerine uzandı, kırmızı, kuru dalları dikkatle kenara itti. Ve orada, biraz ötede gördüğü şeyden dehşete kapıldı birden.

Birkaç adım kadar ötede, yosun, ot ve eğreltilerin döşeklik ettiği bir yuvanın içinde, mayolu iki kişi yatıyordu: Hayneman ile Diana Foss!

Yeşil arka planın önünde göze ilk çarpan şey, şişkonun süt beyazı göbeğiydi – terlemiş üç katlı bir yağ tabakası. Göbek, suyun içinden yükselmiş bir ada gibi yükselmişti otların arasından. İnip çıkıyordu boyuna Hayneman'ın öğleye az kala, bu korkunç sıcağa dayanamadığı belli oluyordu. Kiracının kocaman, biçimsiz vücudunu çizgili bir mayo örtmüştü. Güneş yanmasından korktuğu için olacak, burnuna bir yaprak yapıştırmıştı. Ayakları çalıların arasından gözet-

leyen çocuğa dönüktü. Biçimsiz, kirli sarı, tentürdiyot sürülmüş gibi görünen kocaman başparmağı, ötekilerden ayrık duruyordu.

Oyuncu kadın sudan biraz önce çıkmış olsa gerekti. Güneşin altında buharı tüten ıslak mayosu vücuduna sımsıkı yapışmıştı, göğüslerini, kalçalarını açıkça ortaya koyuyordu. Sutyenindeki kırmızı fiyonklar uzaktan iki gülü andırıyordu. Düzgün adaleli bacaklarından su damlacıkları akıyordu. Deniz başlığını çıkarıp, saçlarını silkeledi.

Çocuk soluğunu tutmuştu. Küt küt atan kalbi kendini ele verecek diye korkuyordu. Diana Foss bugün evindekine göre daha genç görünüyordu. Güneşten esmerleşmişti, sporcu bir genç kız hali vardı üzerinde.

"Uyuma, su aygırı" diyerek güldü soprano sesiyle.

"Çok sıcak" diye inledi Hayneman. "Yağmur yağacak."

Yattığı yerde şöyle bir gerininee, göbeğindeki yağ tabakaları titreşti, çam iğneleri yağlı vücuduna battılar. Dirseklerinin üzerinde doğrulup, uykulu, yarı kapalı gözleri ile yatan kadına baktı.

"Su aygırı" diye tekrarladı kadın hafif bir sesle.

Hayneman, inci gibi ter taneleriyle dolu alnındaki sineği kovdu.

"Çok sıkıntı var" diye homurdandı. "Fırtına geliyor..."

Yağlı pençesi, kadının omuzunda dinlendi bir süre. Kadının kollarındaki, boyun ve bacaklarındaki su damlacıklarını sildi. Islak, esmerleşmiş cildini okşadı.

"Bırak... çok sıcak..." dedi kadın bitkin bir sesle.

Hayneman, pençesini kadının vücudundan çekmedi. Oyuncu kadının bir göğsü, bir lastik top gibi sıkıldı kalın parmaklarla.

"Fırtına geliyor" diye tekrarlayıp kadının üzerine eğildi.

"Burada olmaz" diyerek Hayneman'ı vazgeçirmeyi denedi kadın. "Şimdi olmaz..."

"Şurada..." Hayneman kafasıyla yakındaki fundalığı işaret etti. "Şimdi..."

Kadın şakrak bir kahkaha attı.

Hayneman fırlayıverdi yerinden, kalktı; şişkoluğundan umulmaz çevik bir hareketle kalkıvermişti hemen. Kadını kalçalarından yakaladığı gibi kaldırdı, fundaların arasına götürdü.

Ürken bir kuş, çığlığı basıp havalandı otların arasından. Çocuk, kırılan dalların çatırtısını duydu, hemen ardından da, kendi göğsündeki yumruğu. Yabansı, ürkek kalbi bütün gücüyle çarpıyordu.

Boğucu sıcağa rağmen yüzmeye gitmedi. Kafasının içi allak bullak, şehre döndü. Sıcak bir temmuz yağmurunun yağmaya başladığını, ormanın ardından gelen ilk gök gürültüsünü fark edemedi bile.

5

Ölümden bir süre önce, ağır hastalar kendilerini iyice hissederler. Görünüşte bir iyileşme söz konusudur. Yeni bir umut kaplar içlerini. İyileşeceklerini, hemen ertesi gün yataktan kalkabileceklerini sanırlar. Savaşın patlamasına az kala, Yan ile Margarete'nin tehdit altındaki şehri de aynı durumdaydı. Yaşamaları çekilebilir bir hal almıştı.

"Her şey daha iyiye gidiyor" deniyordu umutla gülümsenerek. "Görürsünüz, her şey düzelecek."

"İnşallah" diye karşılık veren yaşlılar, başlarını sınırdan yana çeviriyorlardı. Demir zincirlerin takırtısı yaklaşıyor mu diye kulak kabartıyorlardı.

Savaşçılar Birliğinin bu yaşlı, küskün üyeleri, ince eleyip sık dokurlardı hep. Dışişleri Bakanından nefret ediyorlardı, vebadan nefret edercesine. Bu sonsuza dek olumsuzlar, hoşgörülü bir gülümseyişle karşılanırdı öteden beri. Mavi rogatka'ları*, köşeli Sokol kasketleri, dededen kalma kocaman üç metrelik bayrakları, göğüslerine madalyaları ile Nuhu nebiden kalma bıyıkları tehditle titrerken, ressamlara konu olacak bir tablo meydana getiriyorlardı ve bu kadarı da yetiyordu onlara. Politikayı, daha iyi bir gelecekle dertlenmeyi, bu işlerin ehli adamlara bırakmayı daha doğru buluyorlardı. "Herkes Tanrı'nın buyurduğu işi ile uğraşsın, öbür işler kendiliğinden yürür."

"Devlet kavramından yoksun safdiller, sayın mamutlar" diye söz açılırdı onlardan.

Memurlar, dertsiz bir gülümseyişle kâğıt oyunlarına dönüyor, Sokol üyesi kardeşler bıyıklarını biranın içine daldırıyorlardı ciddi suratlar takınıp. "Gözünüzü, elinizi vatan

* Dört köşeli kasket.

için eğitin!" yazılı bir tabela, Atıcılar Kulübünün atış masası üzerinde, gelip geçenleri uyarıyordu. Sokol Kulübündeki kiy oyununun gülleleri, yaklaşmakta olan fırtınayı haber verircesine, boğuk sesler çıkararak, kötü bir takırtıyla yuvarlanıyordu.

Her şey için amatörce bir ilgi duyan Yan, pilotluk bilgisini güçlendiriyordu keyifle.

"Yunker G 38 tipi bir uçak yaptılar" diyordu Sokol toplantısında. "Üç motorlu, yedi kişi mürettebat, otuz beş de yolcu alıyor. Saatte 360 kilometre yapan He 70'leri de var. Me 209'ları 2300 beygir gücünde, saatte 600 kilometre yapıyorlar. Yunkers-haynkel-Messer-smit! Zararsız taşıt uçakları ama gerekti mi de..."

"Gerekti mi İngilizlerden öyle bir sopa yerler ki, neye uğradıklarını şaşırırlar vallaaaa, Amerikalılar da limon gibi sıkıp suyunu çıkarır onların" diye birkaç övünçlü ses yükseliyordu hemen ardından. "Sen de az panikçilerden değilsin, Yanek. Almanlardan ödün patlıyor, bütün mesele bu."

"Öyle, ödüm patlıyor" diyen ciltçi, önündeki notlara dalıyordu.

Bir gün, Atıcılar Kulübü ikinci başkanı ve Verdün Savaşı emekli çavuşu berber Şimçak, heyecan içinde Grünwald Strasse'deki evlerinin kapısına dayanmıştı.

"Ne var?" diye sormuştu Yan. "İçeri girin, Şimçak!"

"Kahrolası herif!" diye köpürüyordu Şimçak. "Domuzun dölü, n'olacak!"

"Kim yahu?"

"İmparator İkinci Vilhelm!"

"Ne olmuş?"

"Hollanda'dan tebrik telgrafı çekmiş Hitler'e, gazete yazıyor. Avusturya'yı ilhakı ve Viyana'ya yürümesiyle ilgili olarak bol şans diliyormuş Hitler'e. Ya Prens August Vilhelm'den haberin var mı? O da Alman Hücum Kıtaları grup komutanı olmuş! Hohenzoller'in ailesi de çuvalladı! Ne kepazelik, değil mi?"

"Ehh, Alman Almandır" diyen Yan sakin kalmaya zor-

luyordu kendini ama, Şimçak'ın haberinden kuşkuya kapıldığı da belliydi.

"Gidip Gpeşkoviyak'a da söyle" diyerek acı acı güldü. "Muhafız husarlarında hizmet etmiştir o!"

Veliaht Vilhelm'in Prusya ordu grubundan iki er, kuşkulu gözleri, çatılmış kaşları ile, gazete önlerinde, oturup kalıyorlardı.

"Ey gidi ey, o Noel gecesi ziyaretini hatırlıyor musun Yanek? Lüksemburg'da, Vielsahm'da, üçüncü ordunun sahra hastanesindeydik hani. Beyaz tüylü şapkası, beyaz da bir peçesi vardı hani. Beyaz peçeyi şöyle arkaya, saçlarına atmıştı. Kürk yakası mantosunun beline dek iniyordu. Bugün gibi hatırlıyorum, eldivenini çıkarıp elini uzatmıştı bana..."

"Benim de sıkmıştı elimi" diyordu Gregorçik. "Nereli olduğumu sormuştu. 'Brombergli bir Polonyalıyım, veliaht hazretleri!' Yatağın içinde dimdik durmuştum. Bacağım alçıdaydı. 'Kahraman Polonyalılar' diyerek gülümsemişti yüzüme bakarak, küçücük bir Noel ağacı ile bir de çikolota armağan etmişti bana..."

"Öyle, Yanek, öyle." Şimçak başını sallıyordu. "Bizim koğuşa adım atar atmaz, ortalığı bir menekşe kokusudur sarmıştı, üzerindeki giysinin hışırtısı duyuluyordu. Büyük, mavi gözleri vardı, şöyle bir bakıp da gülümsedi mi, yüreği ferahlıyordu adamın inan olsun. Büyük bir hanımefendi, kadın melek..."

"Öyle, öyle" diye tekrarlıyordu Gregorçik, "Veliaht Prenses Sesili..."

Stefan kapıdan kulak kabartmış, kapının önünden ayrılırken belirgin bir hoşnutsuzluk duymuştu. Radikal sosyalist ve Polonyalı vatansever Yan Gregorçik, Alman veliahtı Prenses Sesili elini sıktı diye sevinç duyuyordu... Kanı başına çıkar insanın!..

"Her şey düzelecek..." Şehir Meclisi, şehrin iç kesimindeki caddelerin genişletilmesi konusunda tutkulu tasarılara girişiyordu. Kumaş mağazalarının bulunduğu eski binalarda ilk neon ışıkları ortaya çıktı böylece. Kardinal asaları bi-

çimindeki, eski gaz fenerlerinin bulunduğu yüksek direklerde yeni lambalar belirdi. Mektup kutuları yenilendi. Kapılarında birer zerrin dalı bulunan yeni taksilerin dört bir yanına küçük çocuklar doluşuyordu. Tramvay hattı ormana dek uzatıldı. Kardinal, yeni otobüs terminalinin temeline ilk taşı koydu. Hatta yeni bir köprünün yapımı bile kararlaştırıldı – gelecek yıl gerçekleşecek, yürekli bir düş! Neşeli yüzlerin sayısı giderek arttı, nehir kıvanç içinde padlbotlarla dolup taştı. Sessiz filmin yerini sesli film aldı. Yeni, görünüşe bakılırsa bir Japon oyunu olan yo-yo aldı yürüdü. Halk Tiyatrosu'nun sahnesinden de Diana Foss'un yeni bir parçası bütün şehre yayılıyordu: "Yo-yo sayın bayan, bilir misiniz yo-yo?" Ne var ki daha önemlisi; şehir yakınında yeni okullar açılıyor, İş Bulma Kurumunun önündeki işsizler kuyruğu kısalıyor, fırınlarda ekmek fiyatı düşüyordu.

"Thorn'u geride bıraktık, Posen'e yetişiyoruz!"

Şehir Meclisinde böyle meydan okunuyor, ağızdan ağıza bu haber yayılıyordu.

"Yaşasın!" diye bağırıyordu genç Gregorçik. "Onlara yetişiyoruz, geride bırakıyoruz onları!"

İşte böyleydi diye düşündü Teğmen. Boydan boya yer sarmaşıkları ile çevrilmiş nehrin kıyısındaki o pek de büyük olmayan tutkulu şehirde, yerin ayaklarının altında döndüğünü hissetmişti bir vakitler, dünyanın, güneşin kendi çevresinde döndüğüne inanmıştı, mevsimlerin değişimini kendi benliğinde duymuştu, saatlerin çaldığını işitmişti, tek bir sözcükle; yaşamıştı. Burada, bu boşluk ve karanlık içinde, cesedini kamp ranzasına uzatıyor, bir asker kaputuyla örtüyordu ve içinde, ruhunda, eskiden gözlerine dolan ışıktan bile daha az ışık yer alıyordu ancak.

"Varsın Thorn'un radyo verici istasyonu kendinin olsun, ona aldırdığımız yok!" diye bağırıyordu Şehir Meclisi üyeleri açık oturumlarda. "Ama tek filarmoni çok az! Kendi üniversitemiz olsun istiyoruz! Gün olur, Thorn çocukları bizim gençlerimizden daha zekidir, diye lafı edilir, değil mi ya?"

Şehir Meclisindeki üyelerin çoğunluğu, lehçeyi doğru dürüst konuşamıyordu.

Birden, nemli soğuk barakadaki Teğmen, içinden sıcak bir şeyin yükseldiğini hissetti. Doğduğu şehre duyduğu sevgi, canlı bir insana duyulan eğilim gibi sarmıştı içini.

Sevgi dolu bir heyecan, gülümseyen sevinç, en ufak şeylerle ilgilenme, bir el sıkmak özlemi, uzun süredir görmediğimiz gerçek bir çocukluk arkadaşımızı görünce neler duyarsak içimizde, işte tümü!

"Şehrim benim", bu sözün içinde ne canlı, ne sıcak bir içeriğin nabzı atmaktadır! Tutalım bir futbol maçında kazanılmış zafer olsun, en ufak başarısından bile nasıl gurur duyarız! Başkentteki bir satranç karşılaşmasında şanssızlığa uğramış satranç oyuncularımızın yenilgisi bile olsa, en küçük başarısızlığından ötürü nasıl üzüntüye kapılırız! "Şehrim benim", safdil de olsa, insanı teselli eden bir anlam! Yoksul, mutsuz olabilirsin, seni gözyaşlarına boğacak bir yalnızlık içinde olabilirsin, yine de kendi malın olan bir şeye sahip gibisindir, yalnız sana ve hepimize ait olan bir şeye, hem kendine hem de herkese ait olan bir şeye, hem özel hem de toplucalık anlamı taşıyan bir şeye...

"Nasıl? Hemşerimizsiniz demek?" diye hayretle ve candan bir konuşmaya başlarız tanımadığımız biriyle. "Peki adresiniz, hangi sokakta oturuyorsunuz? Öyleyse falancaları ya da filancaları tanıyorsunuzdur. Hani köşebaşında bir bakkal dükkanları vardı, yazları nehirde bir tekne kiralarlardı, aynı fabrikada çalışırlardı hani... Peki falanca ile filancadan ne haber?"

Boş laf, zevzeklik, hiçbir yararı olmayan bir konuşma, sevdiğiniz bir komşu üzerine bilgi edineceğiniz şeyler, ama yine de her sözcüğü sımsıcak bir konuşma. Vatana dönüşün ne çeşitli yolları vardır!

Bir gün mutfak barakasındaki safdil Yoşek, "Sayın Teğmenim çamaşırhanede gördüğün şişko kadın var ya, benim karımdır o işte, Lemberglidir, Teğmenim" diyerek sırrını açmıştı ona. "Yatakta şöyle sımsıkı sarıldım mı ona, Teğme-

nim, memleketimden hiç ayrılmamışım gibi geliyor bana... Vatan dediğin, diyorum kendi kendime, heh heh heh, yalnız bayrak çekip süngü takmak, hücuma kalkmak mıdır yani, hehehe, nerede cümbüş varsa orası vatandır, hehehe, sonra kadınların orası da..."

Ötekiler "Sus lan, pis ağızlı herif, domuz herif" diye bağırmalarına aşçıbaşının "Böylelerin bilmem neresini keseceksin ki ağzını açamasın bir daha!" sözleri karışıyordu.

Teğmen bu bayağı özdeyişlerden hiç de gocunmuyordu. Şu safdil aşçının zevzekliğine benzer bir şey de, Amerikalılar kampın kapılarını açıp sokaklar serbest bırakılan tutuklular ile dolduğu gün, kendi başından geçmişti. O gün, sokakta patates burunlu, ufarak, zayıf bir kızla tanışmıştı. Saçları kalın bir toz tabakası ile örtülü, pembe entarisinin üzerine erkek ceketi giymiş bir kız! Ağır, eski püskü işçi çizmeleri. Bir teneke çalınmış pekmezi taşımasına yardım etmişti. Birkaç laf ettikten sonra, kızın, Teğmenin hemşerisi olduğu, hatta aynı sokakta oturduğu anlaşılmıştı. Akşam karanlığı inerken, bombalanmış bir kışlanın kalıntısı arkasında, yumuşak, kumlu bir bomba çukurunda buluşmuşlardı. Garip, çocuksu bir kızdı. Çekingenliğini açık saçık konuşarak gizlemeye çalışıyordu. Dişleri bozuktu, ekşi ekşi ter kokuyordu ve durmadan aynı şeyi geveliyordu ağzında:

"Polonyalı bir subayla hiç şey etmedim daha... tecrübem yok, hihi... memnun bırakır mıyım bilmiyorum, böylesi hoşuna gider mi... bilmem ki... öğrenmedim ki daha, hihi..."

Yine de ve her şeye rağmen zevkle çekmişti onu kendine. Şu küçük budalayı, yabancı şose üzerinde karşılaştığı şu kirli, şaşkın hayvancağızı... Ne var ki Grünwald Strasse'de oturmuştu şu hayvancık işte. Kendisiyle aynı caddede oturmuş kız, uzaklardan gelmiş, aynı topraktan fışkırmış, aynı göğün altında boy atmış bir çiçek gibiydi. Onun evinin pencerelerinden de aynı sık bitkilerle kaplı kanal, seddin yeşil yosunlu tahta kaplaması, paslı küçük köprü ve kıyıdaki karanlık meşeler görünüyordu garanti. Şu küçük ve hiç de gü-

zel olmayan gözleri ile, kendi gözleri ile gördüğü şeyleri görmüştü. Patates burnu, nehirdeki aynı suyun kokusunu kilisede aynı ödağacı kokusunu almıştı. Kurumuş boğazı da aynı "r" sesini çıkarmıştı sürekli.

"Frrrrreçovni..."

Şu kızın kıpkırmızı, kalkık kulakları kendisinin yıllar önce okula giderken bindiği tramvayın gıcırtısını duymuştu... Fırlamış dizlerinin çirkinleştirdiği sıska, çıplak bacakları...

Kızı şefkatle okşamıştı.

Şu aksayan, bilekleri şişmiş ayaklarıyla aynı kaldırım üzerinde yürümüştü eskiden, aynı kapı önlerine, aynı taşların üzerine adım atmıştı, aynı ağaçların, çiçeklerin evlerin önünden geçmişti.

Evden gönderilmiş bir paketi açarcasına, kızın tozlu entarisinin düğmelerini özenle çözmüştü. Dimi bezinden gömleği açılıp da göğüsleri pırıl pırıl ortaya çıkınca gülmüştü kız.

Onu fazla tutmamıştı yanında. Kızın acelesi vardı, komşu barakadaki nişanlısına gidecekti. Yola koymadan bir kutu konserve ile bir de çikolata vermişti kıza:

"Gerektiği gibi olmadıysa kızma n'olur."

Terli yüzüne düşmüş saçlarını yana itmişti. "Bir dahaki buluşmamızda... Bir daha sefere daha iyi olacak... Bir hemşerimle hihi, günah değildir! Öyle değil mi?"

Pekmez tenekesini kumun üzerinden kaldırıp çevresine bakınmıştı.

"Eh öyleyse, hoşça kal." Başını sallamıştı ona. "Nişanlım bekliyor."

"Güle, güle" demişti Stefan. "Nakliye ile eve dönerseniz, bizim şehri benim için de selamlayın..."

Başını sallayarak, "selamlarım, Bay Teğmen."

Kız köşeyi döner dönmez, bu çirkin, yoksul küçük yaratığa karşı bir şükran duygusu kaplamıştı içini. Ayrılırlarken elini öpmeliydi o kızın. Böylece, çeşitli yollardan geri dönülür. Kısa bir süre, doğduğu şehirde yaşamış gibi olmasını o kıza borçluydu.

Gece, düşlerinde olsun, gündüz uyanıkken olsun, o şehri kafasının içinde aynı belirgin haliyle görüyordu. Her sokağını, her parmaklığını, her köşesini tanıyordu şehrinin. Onu en çok, kırmızı kiremitler denizine bakan ormanlık bir tepeden seyrederken seviyordu. Kiliselerin çok iyi tanıdığı kulelerini birbirlerinden ayırt edebiliyordu. Parmaklarıyla, bahçelerin yumuşak yeşiline dokunuyordu. Elinin altında Şehir Meclisi binasının taşlarını, kiliselerin kaygan, eski, nemli kiremitlerini hissediyordu. Eski silonun önündeki geminin düdüğünden ürken güvercinler o yönde uçarlardı. Zaman ve "mekân"ın dışına düşmüş dalgın olta balıkçıları, suyun üzerindeki güneş ışınlarını orada avlarlardı. Çocuk yaşta, gece bomboş köprüden geçerken adımları nasıl güm güm ederdi, onu duyuyordu kimi zaman da. Pazaryerindeki fıskıyeli havuza düşen gölgesini görüyordu. Eski kitaplığın merdivenlerine oturuyor, gümüş bir buhar içinde ışıldayan, serin, küflü sokaklardan yükselen mor bir loşluk içindeki dar yollara bakıyordu. Bir çiçek denizinin içinde bir de anıt görüyordu orada, yayını germiş çıplak kız heykelini. Kızın taştan kollarında serçeler, küçük alakargalar dinleniyordu.

Ve Grünwald Strasse'ye, Gregorçik ailesinin gri dünyasına gelince...

"Benimle gel." Margarete oğlunun elinden tutuyordu. "Yalnız gitmeye korkuyorum. O adamlardan korkuyorum. Onlardan hep korkmuşumdur. Ben Kongre Polonya'sındanım, ondan..."

Şehrin en etkili kuvvetleri arasında başı çekenlerden biri, lokantacılık mesleğiydi. Lokantacılar ruhlara da, midelere de egemendiler. Toplumsal ve ekonomik hayatta önemli rol oynuyorlardı. Sayısız apartmanlar, gerçek altın madenleri, bira fabrikaları hep onlarındı. Ticaret birliklerinde yönetim onların elindeydi hep. Bu mesleğin kudreti yalnız banka hesabına değil, aynı zamanda güzel bir geleneğe de dayanıyordu. Daha yabancı egemenliği döneminde, anavatan örgütlerine yataklık edip, desteklemekten geri kalmamışlardı.

Mürettiplerden biri, Yan'ın işte kalmasının pamuk ipli-

ğine bağlı olduğunu Grünwald Strasse'ye yaymıştı. Basımevi yöneticisi, işten çıkarılmakla tehdit edilmişti.

Ana oğul, iştah açan kokular karşısında duygusuz, cadde boyunca düşünceli düşünceli yürüyorlardı. Havayı şöyle içine çekmek yetiyordu, nerede ne yemek var anlıyordun hemen: Tepper'de bezelye çorbası, Fronçek'de et güveci, bira, Koçerka'da böbrek sote, Berent'de domuz paçası! Fıçılarda soğuk bira gurulduyor, bira kokuları kızarmış sosis ve turşu kokularına karışıyordu havada.

Bira fabrikasının büyük giriş kapısının orada ani bir yağmura yakalandılar. Ve yağmur sürdü gitti öyle. Damlardaki çinko oluklar yağmur suyunun bolluğundan boğulacak gibiydiler. Sokağın iki yanındaki su olukları, çöp ve at gübresini dereler halinde sokaktan aşağı akıtıyordu. Bira arabalarında çalışan deri önlüklü işçiler, boşanan yağmura bakmaksızın, fıçıları depo rampasından arabaya yuvarlıyorlardı.

Çocuğun gözleri, arabaya koşulmuş ve yağmurun altında ıslanıp duran bira fabrikası atlarına takıldı. Yağmur suları gri yelelerinden aşağı akıyordu şarıl şarıl. Şöyle başlarını bile silkelemiyordu atlar. Bu ortaklaşa dert alın yazısı ile birbirine bağlanmış, hiç kıpırdamaksızın duruyorlardı. Birlikte yaşlanmış, birlikte kocamış çiftleri andırıyorlardı. Çocuk, bu benzetmenin üzerinde durdu. İçinden Margarete ile Yan için düşündüğü bir şiiri yazmaya koyuldu. Geçirdikleri hayatı enine boyuna şöyle bir düşünmeliydiler. Belki Yan'ın aklı başına gelirdi o zaman.

Arabaya koşulmuş yaşlı iki at bunlar,
Yağmurun altında bekliyorlar yan yana.
Yeleleri gridir, başları toprağa eğilmiş
Bırakın, ilişmeyin, dursunlar hep yan yana.

Yan, gençlik yıllarında defterine gizli gizli dizeler yazmıştı böyle. Bu sözler belki de onun hayal gücüne kuvvet verirdi.

Sevgilim, görüyorsun, güz kapıya dayandı,
Üzüntüden saçlarımız ağardı...

"Adam sende!" Eliyle baştan savar gibi bir hareket yaptı Stefan. "Bu kaba herif için kafa yormama yazık. Beni alaya alıp şiiri kâğıt sepetine atar garanti. Haynemanek'in âlemleri onu düşüreceği kadar düşürmüş, soysuzlaştırmış zaten..."

Renkli pencere camları akşamın kızıllığına gömülmüş yarı karanlık bir lokantadan içeri girdiler. Öğle yemeğinden biraz sonraydı. Boş masaların üzerine sıcak sabunlu suya bastırılmış bulaşık bezlerinin kuvvetli kokusu vardı. Yaşlı bir garson kadın veznenin arkasına geçmiş, elindeki kalemin ucunu dudaklarıyla ıslatıyordu. Başını yaptığı hesaptan kaldırmaksızın sordu:

"Ne var?"

"Başkan Bay Filipiak'ı görmek istiyorum."

"Uyku ilacını aldı az önce."

"Evinde mi?"

"Hayır. Bitişikte, bürosunda, divanına uzanmıştır."

"Uyandırsanız..."

"Kızar."

"Eve dönelim. Anlamı yok artık" diye fısıldadı çocuk annesine. "Başka çaresi yok."

Yitirecek şeyi olmayan bir insanın umutsuzluk havası içinde Margarete, üstten alarak konuştu: "Bay Filipiak'ı uyandırın lütfen!"

"Siz kendiniz uyandırın!" diye karşılık verdi garson kadın alınarak. "Kendisiyle konuşmak isteyen, sizsiniz, ben değilim!"

Margarete kapıyı tıkırdattı. Uzun süre karşılık veren olmayınca, içeri girdiler.

Gala üniformaları içinde yüz kadar atıcıyı Atıcılar Bayramı'nda gösteren bir anı resminin altında, yüzü gazete ile örtülmüş, yeleğinin düğmeleri çözük iriyarı bir bay yatmaktaydı. Özenilerek hazırlanmış döşeğinin örtüsü kirlenmesin diye, ayakkabılarının altına kâğıt sermişti. Birden korkuyla doğrulup, bir süre kendine gelemedi. Gazete yüzünden aşağı kayınca, irice başındaki kırlaşmış

saçları ve Bismark modeli bıyığı göründü. Yumruklarıyla gözlerini oğuşturup, havuzdan başını çıkaran bir fok gibi aksırdı.

Margarete, dileyen bir sesle konuşmaya başladı:

"Başkan Bay Filipiak! Şehrimizin hatırı sayılır hemşerisi, soylu, haksever ve nüfuzlu bir adamsınız..."

Lokantacı, uykulu bir hareketle gerindi. Kemiklerinin sırtında ve kuvvetli omuzlarında çatırdadığı duyuldu. Baykuş gözünü andıran gözlerinden yaş gelinceye dek esnedi. Sonra, karnından dışarı fırlamış içdonunun açık renkli parçasını saklamak üzere, aşağıdan iliklenmemiş kısa yeleğini kuvvetli bir hareketle gerdi.

"Doğru" başını salladı. "Öyleyimdir... Peki sonra?.."

"... Kocamın eski ve yakın dostusunuz" diye ekledi Margarete ürkek ürkek.

El yordamıyla purosunu arayıp, kırmızı pençeleriyle ceplerini yokladı.

Filipiak'ın, yatakta yitmiş purosunu aradığını gören Margarete, kısa bir ara verdi konuşmasına.

"Ee, sonra?" diye tekrarladı Filipiak keyifsiz. "Otursanıza!"

Battaniyeyi bir kenara atıp, yastığın altına baktı. Puro yoktu görünürde.

"Eşimin vaktiyle bana söylediğine göre, Lokantacılar Derneğinin Başkanı olarak siz..."

"Dernek değil, Bayan Gregorçik" diye düzeltti Margarete'nin yanlışını titizlikle. "Birlik, hem de büyük bir birlik! Yüzü aşkın üyemiz var..."

"... siz basımevleri denetçiler kurulundaymışsınız aynı zamanda."

Neden sonra purosunu bulmuştu Filipiak. Puro halının üzerinde, divanın ayak ucundaydı. Filipiak beceriksiz bir hareketle eğildi ve eğilmek için iki büklüm olunca, yeleği koltuklarının altına dek kaydı. Göbeği bir süre, kocaman bir balon gibi dizlerinin üzerinde kaldı. Bütün kanı, etli, yağdan kat kat olmuş suratına yürüdü.

"Denetçiler kurulundayım, doğru" diye inledi. "Peki sonra?"

"Sizden rica ediyoruz Bay Başkan... rica ediyoruz..." diye kekeledi Margarete şu ikide birde başına kakılan "peki sonra"dan ötürü, "bize yardım etmenizi rica ediyoruz..."

"Oğlunuz büyümüş" dedi Filipiak homurdanarak, "kocaman olmuş. Tıpkı babası."

Ardından, o tören havası içindeki puro yakma işine girişti. Kırmızı bandrol kâğıdını koparıp attı, diliyle puroyu yaladı şöyle. Puronun tadına iyice varabilmek için, ucunu küçük bir makasla kesti. Dikkatle yaktı puroyu, alev ile tütünün birbirine dokunduğu yere gözlerini dikti, baktı. Yavaş yavaş silkeleyerek kibriti söndürdü. Ardından, düşürülmüş tütün yapraklarını öpercesine, ağzını şapırdatarak ıslak ucundan bir soluk çekti puronun ve ancak ondan sonradır ki, o tatlı, uyuşturucu havasını içine sindirdi tütünün.

"Ancak siz yardım edebilirsiniz ona..."

Filipiak, üfürdüğü duman bulutunu, uzaklaştığı yere dek izledi gözleriyle. Tütün içmenin müthiş keyfine vardığı belliydi.

"Yapılacak bir şey yok."

"Bay Başkan, siz isterseniz..."

"O mesele kapandı."

"Kapandı ne demek?"

"Üç ay sonra çıkartılacak Yaşek."

"Çıkartılacak ne demek?"

"Açığa, açık havaya."

Yeniden bir duman bulutu. Büro odasında, gıcırdayan tabanları ile gidip geliyordu Filipiak. Yaldız çerçeveli şeref belgesinin altında durdu. Stefan gözlerini, Filipiak'ın yelken kulaklarından ayıramıyordu. Bu kulaklardan biri, yaldız çerçeveye değiyor, öteki, şehirlerarası sergide, füme ringa filetosu yapımındaki başarısı için verilmiş diplomanın kara çerçevesine değiyordu. Şu lokantacının karnına bir makas saplanacak olsa, halının üzerine fıçıdan fışkırır gibi bira fışkırırdı garanti. Şu bira ve yağ fıçısının içi bir aydınlatılacak

olsa, midedeki pilavlı yarım hindi, bir çanak dolusu patates, iki ölçü bira görünüverecekti hemen. Böyle purosunu yanardağ gibi tüttürüp dururken, aslında öfkeli ve zorba bir adam olduğu, ancak büyük çaba ile sakin kalabildiği, anlaşılıyordu. Her an patlayabilir ve dört bir yanına ateş, lav, kükürt ve yanar taş parçaları saçabilirdi. Ne var ki, onun yerine dumanlar çıkarıyor, gözlerini kırpıştırıp duruyordu sabırsızlıkla.

"Kardinal hisse senedinin çoğuna sahip." Üzülüyormuş gibi iki yanına açtı kollarını. "Kardinal'i de atlatamayız."

"Gidelim artık" dedi çocuk annesine. "Boşuna vakit geçirmeyelim."

"Yaşek'i savunabildiğim kadar savundum." Filipiak dilinin ucuyla tütün kırıntılarını tükürdü. "Verdun'da beraber çarpışmıştık. Yıllardır tanırız birbirimizi..."

"Bütün o yıllar boyunca az para bırakmamıştır babam size" dedi genç Gregorçik titreyen sesiyle. "Basımevinden kazandığını getirip lokantanızda içkiye yatırmıştır! Gidelim buradan, anne!"

"Kendine gel, Stefanek!" diye azarladı annesi çocuğu. "Bay Filipiak yardım eder bize..."

"Evet, doğrusu iyi müşteriydi" diyerek haklı çıkardı çocuğu lokantacı. "Delikanlı haklı. Birinci sınıf müşterimizdi! Kafayı tütsüledi mi de nüktelerine diyecek olmazdı doğrusu!"

Purosunu ağzından çekip, bir süre inceledi puroyu yergici gözleriyle. Tadına varamamıştı puronun, suratını ekşitti. Diliyle sarımtırak diş etlerini bir sıvazladı şöyle. Bıyığının kılları hani balığının dikenli kanatlarını andırıyordu. Baykuş gözünü andıran gözleri ile bir ağacın dalına baktı pencereden. Ağacın dalı uyumlu bir hareketle sallanıyordu. Ağacın gövdesine yeşil sarmaşıklar sarılmıştı. Rüzgârda yapraklar titreşiyordu. Öne doğru fırlamış, kamburumsu gözkapaklarını kapattı. Sustu, sonsuza dek sustu öyle.

Margarete'nin çenesi titriyordu. Altdudağı ağlamaklı, konuştu: "Yani... bir şey yapılamaz mı? Hiç mi, Bay Filipiak?" diye yeniden bir denemek istedi.

"Hiçbir şey! Anlamı yok!" Elini salladı. "Hep sizin kabahatiniz. Kocanızın böyle budalalıklar yapmasına göz yummayacaktınız, iş işten geçti artık! Bütün şehrin konusu oldu!.. Erkeği eğitmek kadına düşer!"

"Haklısınız!" diyerek onayladı Margarete yorgun sesiyle. "Hep benim kabahatim."

Puroyu ağzına iliştiren Filipiak, kadının omuzunu okşadı.

"Hadi bayan Gregorçik, hadi, o kadar da değil ya artık. Böyle söylenir ama asıl kendisi suçlu elbette... Her şeyi mahvetti!"

"Teşekkür ederim, Bay Başkan..." Ardındaki köprüyü tamamen yıkmak istemiyordu, "Denetçiler kurulunda onu savunduğunuz ve desteklediğiniz için teşekkür ederim... Bu iyiliğinizi unutmayacağız."

"İkiniz de kabahatlisiniz, öyle değil mi? Eh işte, aradığınızı buldunuz..."

Lokantacı, baygın baygın kokan puro dumanını üfürdü. Başının üzerinde koca bir bulut meydana gelmişti. Margarete'nin sözleri hiç de hoşuna gitmemişti. Aksine, içine attığı öfkeden çatlayacaktı nerdeyse. Önünde kavuşturduğu elleri, göbeğini tepside taşıyordu sanki. Başparmaklarını çevirip duruyor, baykuş gözlerini kırpıştırıyor ve – susuyordu. Konuşmayı sürdürmekte hiç anlam yoktu artık. Başkan'daki toplantının sonu gelmişti. Ayaklarına kurşun ağırlıklar takmış gibi bir yürüyüşle, odadan çıktılar.

Filipiak'ın kısık bir sesle, kapıdan "Bertolda!" diye seslendiğini duydular. "Bertolda olacak lanet karı, nerdesin? Pasaklı karı, n'olacak! Bir daha odama bırak çirini de göreyim seni! Uykumdan ettiler beni şu uğursuzlar! Beni çıldırtacak bu iğrenç bitliler, bu dilenciler, bu serseriler delirtecek beni!"

Vezüv yanardağı eninde sonunda patlamıştı işte. Filipiak'ın gırtlağındaki kraterden bütün lokantaya boşalan yanar taşların patırtısını duymamak için, adımlarını hızlandırdılar.

6

Bütün olaylar Grünwald Strasse'ye çıkıyordu. Gece, aşağı yukarı saat iki sularında, Teğmen doğduğu şehirdeki güneşli ikindi vakitlerini düşünmekteydi. Azizler Kampı'nın karanlığı içinde, örümcek ağlarını andıran telefon tellerine bakıyordu. İlkbahar güneşi altında titreşimli bir gümüş aydınlık. Salt gözlerini kapamak yetiyordu, bunca yıl sonra kendini Klarissen Kilisesinin önünde buluyordu yine. Daha kilise kapısının eşiğinden dışarı adım atar atmaz, bütün o duadan çıkan sofular, gezintiye çıkmış avare insanlar durumuna giriyorlardı. Tramvayların çanları ayin hademelerinin çanlarını andırıyor. Gözüpek güvercinler tramvayların hemen önünde, raylar arasında buldukları yemleri gagalıyorlar. Havada kilise çanlarının son titreşimleri. Belediye arazözünün az önce suladığı kaldırımdan, yabanlık giyimleri içinde bir kalabalık akıp gidiyor.

Günlerden pazar! Avareler, hadi gezmeye! Çiçek açmaya başlamış kestane ağaçlarının arasında, taze yeşil ve aydın renkli çiçeklerin çatısı altında, her pazar, hiç kimsenin toplantıya çağırmadığı bir genel kurul toplantısı var, birbirini tanıyan herkes, bütün tanıdıklar, bir araya geliyor. Başlardan çıkarak selamlayan şapkalar, el sıkışmalar, bayanların ellerini öpmeler. Eldivenler giyilip çıkarılırken görülmemiş bir incelik! Şıklık kanıtları süet eldivenlerden, lacivert ceketlerinin boynundaki beyaz eşarplardan tanınıyor. Al gözüm seyreyle! Ütülü pantolonlar, cilalanmış çizmeler, papyon gibi bağlanmış kurdeleler, kabarık gümlek kollarını tutan lastik çemberler, boyunbağı mandalları, yepyeni pantolon askıları. Saçlar, rüzgâr kaldırıp dağıtmasın diye, kokulu yağlarla şakaklara yapıştırılıp, dalga dalga yatırılmış. Bakımlı ellerde küçük sigaralar; sigaranın, başparmakla işaret

parmağı arasında tutulurken, öbür üç parmağın yana doğru açılması başlı başına kibarlık simgesi. Saçları örgülü küçük kızlar, eğilip, diz kırarak selam veriyor, serçeler çıldırmışçasına cıvıldıyorlar. Sert ve Prusya disiplini ile eğitilmiş gençler, topuk vuruyorlar selam verirken. Dimdik durmaları gerektiğine inanmışlar, hazrolda! Elleri ceplere sokmak müthiş ayıp sayılıyor nezaket konusunda.

"Nasılsınız bay Kaşmarek?" diye sesleniyor tanıdıklar birbirine. "Bay Helminyak, çok iyi ilerlemeler yaptınız doğrusu. – Neler görüyorum, yeni bir şapka mı, Bayan Dimek? – Başka bir sokağa mı taşınıyorsunuz Simçak? – Bay Maliçki, böbrekler ne âlemde? – Hepinize merhabalar!"

"Çok şükür, geçinip gidiyoruz işte" diye karşılık veriliyor bu pazar gezintilerinde. "Böyle yavaş yavaş ilerlemeli, Bay Sviyetlik. – Sizler nasılsınız Greşkoviak, hepiniz iyi misiniz? – Laytgeber'lerin küçük oğlu bir motosiklet almış, ne budalalık! – Sizin küçük kaç yaşında? Nasıl, sekizine bastı mı? – Vahovyak'ın oğlu sınıfta mı kalmış? – Bir gün bize buyursanıza, Varvrziniyak, erik pastasına buyurun. – Gel gelelim, seninle Moşinli bir çapkın da yitirilmiş sayılır, değil mi ya?"

Kiliseden çıkıldıktan sonra, tüccar ve zanaatkâr ailelerinin gezintisi önceden saptanmış bir düzen içinde geçer. En önde, el ele tutuşmuş en küçükler, onların ardında biraz daha büyükçe çocuklar, onların ardında da okul üniformaları içinde yetişkin gençler, dimdik ve suskun; bu yetişkinler çok terbiyeli yürürler ve kolları, sanki kendilerine ait değilmiş gibi sarkar iki yanlarından aşağı – oğlanlar oğlanlarla, kızlar kızlarla, arkalarından da bayramlık giyimleri içinde bayanlar ilerler, anneleri! Bu aile konvoyunun en sonunda, ceket düğmeleri boyunlarına dek iliklenmiş, kısa silindir şapkalı baylar, elleri arkalarında, vakarla yürürler. İkide birde şapkalarına el atıp, havaya delikler açarlar.

Caddenin öbür yakasındakiler saygı uyandıracak "ekâbir" takımından değil. Varlıklı hemşeriler genellikle, sade, kendi halinde halktan daha ölçülü adımlarla yürüyorlar;

buradaki "pek de iyi sayılmayan evler"in çocukları gürültülü, gözüpek bir yaşantının kahramanları. Kaldırımın bütün genişliğince, genç kızlar, başlarında cüretli kasketleri, sokak şipşakçılarına resim çektirmek yarışındalar. Kol kola girmişler, kıkırdayıp duruyorlar, bütün dünya onların! Arkalarından, yüzlerce sivilceli yeni yetişkinler takımı, av ardındaymışçasına atılıyorlar; uzun pantolonlu, kasketlerinin yamru yumru olmuş siperlikleri gözlerinin üzerinde, uzun saçlı gençler; bunların ellerini ceplerine sokmaları, sinemada ıslık çalmaları, sokak fenerlerinin çevresinde dönüp durmaları hoşgörü ile karşılanıyor.

Birdenbire, caddenin iki yanındaki kasketler ile silindir şapkaları rüzgâr havalandırmış gibi oluyor. Şehrin belediye başkanı, eşi ile birlikte açık bir arabayla geçiyor, herkesin, belediye başkanı diye değil, "Başkan" diye adlandırdığı saygıdeğer kişi! Bu sözcüğün görkemli yankısı apartmanlardan, caddelerden yükseliyor. Bir belediye başkanına eninde sonunda bir kasaba da sahip olabilir. Ama bir "Başkan"a sahip olmak, ancak Avrupa havasında bir büyük şehrin harcıdır...

Bir balonu andıran güneş, bayram sevinci içindeki bütün bu insanların tepesinde. Şehrin babası sayılan Başkan'ın dazlak kafası, cilalı bir bilardo bilyası gibi parlıyor.

"Başkan'ımız" diye bir fısıltı dolaşıyor kalabalık arasında. "Hava almaya çıkmış..."

Epey zamandır, kahvede oturmak bir alışkanlık olup çıkmış. "Cafe Paris", en tutulan kahvehane olmanın sevincini tadıyor. Palabıyıklı Sokol üyesi Franzkoviak'ın çocukları Paris'ten, bir öğrenci gezisinden döndükten sonra, yaşlı lokantacı olağanüstü ilgi uyandıran bir yenilik yapmıştı: "Cafe Paris" yazılı bir güneşliği caddenin üzerine germiş, kaldırıma kahve masalarını dizmişti. Bu durum karşısında Şehir Meclisi'nde soru açılmadığı gibi (cadde trafiğinin engellenmesi), günlük gazeteler olayı övmekten bile geri durmamışlardı: "Batı'nın bütün seçkinliklerinin bize de ulaştığının yeni bir örneği!" Kahvenin iç tarafında, konservatu-

var mezunu fukara bir müzikçi piyano ile valsler tıngırdatırken, güneşliğin altında, kıkırdayıp duran kızlar nikel çanaklardaki kremalı dondurmaları kaşıklıyorlardı. Çiçeği burnunda lise mezunu gençler, masaların arasında sıkışıp kalmamak için karınlarını aşırı içeri çekerek dolaşıyor, sağdan soldan özür diliyorlardı bu arada.

Belirli bir andan sonra, genç Gregorçik, kıvanç içindeki kız ve erkek arkadaşlarına dikkat edemiyordu artık. Basına ayrılmış olan arkasındaki masadan, iki erkek sesinin yükseldiğini duyuyordu:

"Son oyundaki rolüne ne dersiniz?"

"Viktoria ile Husarı'ndaki rolü mü? Eh enikonu kötülediği belli oluyor artık..."

"Hep zayıftı zaten."

"Doğru, oyunculuğu ve sesi bakımından öyleydi hep... Büyük bir yetenek değil, sesi de küçük bir ses, ama sevimliliği ile seyirciyi kazanmasını bildi doğrusu..."

"Bir eleştirimde ben de Kolibri diye anmıştım onu."

"Tazeliğini yitirdi artık. Laf aramızda, aşırı serbest yaşantı çökertti kendisini... Tutalım şu ayyaş basımevi yöneticisi ile yaşantısı! Herif azgın bir Hıristiyan demokrat, demagogun biri, yürekler acısı bir politikacı."

"Kimi söylemek istediğinizi anladım: Tehlikeli, uygunsuz bir ilişki! Aşağılık Pomeranya küstahı, n'olacak. İtici, iki ayaklı hayvan!"

"Böyle işte! Bu sosyal ve politik şarlatanlardan nefret ederim. Tutalım doktorluk ya da veterinerlik hatta: İnsanları olsun, hayvanları olsun tedavi etmek için diploma aranır. Ama sosyal düzenin sağlıklılığına sıra geldi mi, bizde her tıfıl, her cahil, her at hırsızı söz sahibi."

"Ne yaparsınız: Demokrasi" diye bir ses yükseliyordu belli belirsiz.

"Ya da tutalım şu öteki; o daha da beter. Sahtecinin, dolandırıcının biri. Korkunç bir herif. Frankeştayn tipi tam; yağ tulumu n'olacak!"

"Çok doğru, hah hah hah! Öte yandan; bizim Lola

Montez'e de diyecek yok, garip bir yaratık doğrusu... Söylesenize kuzum, bir gereği mi var sanki? Kazancı pekâlâ yerinde..."

"Kadınları anlamak zordur."

"Özellikle bu türünü, bu sınıfını..."

Genç Gregorçik, yüreğinin ortasında bir sızı duyuyordu. İçini daha büyük tiksinti ile dolduran açıklamanın hangisi olduğunu kestiremiyordu; babası ile ilgili olan mı, yoksa şu kadın ile ilgili olanlar mı?

"Köpeği andın mı sopayı hazırla" dendiğini duyuyordu arkasından. "Bakın kim geliyor. Mösyö Gregorçik'in metresi!"

Henüz başını bile çevirmeden, daha uzaktan, o çok iyi tanıdığı keskin parfüm kokusu genzine doluyordu. Gözucuyla bakınca, Diana Foss'un beyaz, yazlık bir giysi içinde olduğunu görüyordu. Bakıyordu, saç tuvaleti de değişik bu sefer.

Oyuncu kadını uzun bir süredir görmemiş olduğunu düşünüyordu. O fırtınalı günden beri... O sahneye çıktıkça, tiyatroya da gitmiyordu. Resimlerinin asılı olduğu vitrinlerin önünden bile umursamadan geçiyordu.

Çabucak başka bir masaya geçmek üzereyken kadın görüvermişti onu. İşte, elini sallıyordu. Kadından kaçmak korkaklık olurdu şimdi, üstelik kahvedeki tanıdıklara da gülünç olmak vardı. Yüzündeki sıcaklıktan, kızardığını anladı. Bakışlarını yukarı çevirdiğinde, kadının yanına gelmiş, elini sıkmaya hazır durduğunu gördü.

"Bay Stefan, bizim masaya buyursanıza!"

Bir dakika önce arkasından seslerini duyduğu gazeteciler nezaketle bir sandalye sürdüler ona. Selam vermeden oturdu. Gözlerini kapattı. Kirpiklerinin altına dek sımsıcak kesilmişti. Uzun süre, neler konuşulduğunu duymadı bile. Kız ve erkek arkadaşlarının gözleri önünde, bu kadınla aynı masada oturduğunu düşündü bir an. Boşboğazlıklar, alaylar, dedikodular için tam biçilmiş kaftan işte! Durumu Margarete görecek olsa, derdinden kendini yer bitirirdi.

"Viktoria'da nasıl buldunuz beni?" diye sordu oyuncu kadın iki gazeteciye. "Açık konuşun rica ederim, övmeye kalkışmayın..."

Biraz önceki iki erkek sesi yarışırcasına karşılık verdi:

"Harika, en iyi rolünüzdü! Bravo doğrusu!"

"Olağanüstü bir yaratıcılık! Çok çalıştığınız, sahibi olduğunuz üne yaşlanmadığınız belli.

"Evet, meslektaşım doğru söylüyor: Sevimlilik, yetenek, oyunu ciddiye almak..."

"Kutlu olsun, kutlu olsun..."

"Ah, benimki de ne dalgınlık" diye bağırdı hafif sesle. "Eski bir ahbabımı size tanıştırmayı unutuyordum az kalsın. Bay Stefan Gregorçik..."

Delikanlı, kirpiklerinin altındaki sıcaklığın şakaklarına doğru yayıldığını duyuyordu.

"Evet, Stefan Gregorçik" dedi yabancılaşmış bir sesle. "Ayyaş basımevi yöneticisinin, aşağılık Pomeranya küstahının oğlu..."

Masadan kalktı, müşterilere çarparak, sandalyeleri iterek caddeye çıktı.

Yan ile bir kere daha konuşmadan şehirden ayrılmaya niyeti yoktu. Köprüde karşılaşalı bir daha görmemişti babasını. Akşam üzeri Atıcılar Kulübüne yollandı. Son tramvay durağına kadar gitmeyip, yarı yolda indi, bir süre yürüdü öyle. Şehir sınırlarına uzanan yolda içinin rahatladığını duydu. Sıcaktan yanan yüzünü rüzgârda serinletti. Thorn şosesinden bu yana esen temiz hava kirpiklerini, şakaklarını pansuman gibi serinletti.

Bir sıra fenerlerle çevrili çirkin, küf kaplı bir yapının girişinde şu yazıyı gördü: "Sokol Genel Kurul Toplantısı. Grup 3. Yalnız üyeler girebilir." İçeri girmekten çekindi, Sokol üyesi değildi. Işıksız holde kaldı. Uzaktan birtakım sesler geliyordu. Başkan kampanasını çalıp duruyordu boyuna. İçerde fırtınalı bir toplantı vardı.

Tamamen kapatılmamış bir pencere panjurunun aralığından içeriyi gözetledi. Bira, tütün ve terin o ekşi kokusu

yüzüne çarptı. Salonun üzerine çökmüş duman bulutundan, çoğu dazlak, bir düzine kadar kafa fırlamıştı. Yağdan kat kat olmuş enseler çarptı gözüne. Pencerenin kenarına oturup kulak kabarttı.

Salondan öfkeli bir ses. "Bu iş nasıl, neden olmuş, yönetim kurulu açıklasın bakalım" diye bağırdı. "Onu bu işe zorlayan kimmiş? Yönetim kurulunun bununla ilgisi yoktur herhalde!"

"Doğru, Greşkoviak haklı" diye bağıranlar oldu. "Yönetim kurulunun ilgisi yok!"

Başkan "Sakin olun rica ederim" diye uyardı. "Söz Greşkoviak'ın!"

Greşkoviak'ın üzerinde koyu tütün rengi, modası geçmiş bir giysi vardı. Arkadan düğmeli redingotuyla daha çok memuru andırıyordu. Aslında kasaptı.

"Dediğim gibi işte: Bu bütün grubun, bütün arkadaşların işidir, peki kararı veren kim? Yönetim kurulu üyesi üç kişi!"

Köşeden biri. "Ben o sırada yolculuktaydım" diye açıkladı.

"Buyurun bakalım, neler duyuyoruz" diye böbürlendi söz sahibi "Arkadaşımız Krause burada değilmiş. Geriye iki kişi kalıyor o halde: Genel Sekreter ile muhasebeci..."

"Söz istiyorum" diye madensi bir ses yükseldi bir yerden. "Mesele şu: Gregorçik'e tam bir güven besliyordum. Gregorçik bana gelip: 'Domagala, hepimiz aynı kanıdayız, sen de evet demelisin' dedi, eh, ne yapabilirdim? Ben de evet dedim elbette."

Köşedeki ses karşı çıktı:

"Hepimiz değil, hepimiz değil! Ben o sırada Şvetz'de, evli kız kardeşimin yanındaydım. Benim suçum yok!"

Dumanların arasından, kolları ile kürek çeker gibi yükselen Yan, başkanlık kürsüsüne doğru yol açmaya çalıştı kendine.

"Suç ne demek oluyor?" diye bağırdı.

"Elbette suç, doğru, suç ya!" diye seslenen öfkeli sesler duyuldu.

"Buna suç diyorsanız, seve seve alırım bu suçu üzerime. Kendi cebimden öderim bu gideri!"

"Gider söz konusu değil burada!" diyerek karşı koydu Greşkoviak. "Burada keyfilik söz konusu."

Salondakiler, "Çok doğru" diye onayladı. "Böyle şey olmaz!"

Başkan kampanasını çaldı. "Greşkoviak, devam et!"

Kasap salonda bir göz gezdirdi, kendinden yana olanları saydı, sonra, şöyle tehdit edercesine bir hal takınıp gerilerek ayağa kalktı, redingotunun kolları, adalelerini ortaya koyarak gerildi.

"İşte dediğim gibi: Bütün yönetim kurulu karar vermedi buna, arkadaşımız Krause o sırada Şvetz'de, evli kız kardeşindeydi, Domagala da, biraz önce söylediği gibi, ötekiler aynı kanıdadır sanarak evet, dedi. Ben de şunu söylüyorum şimdi: Hiç kimse kalkıp da bütün genel kurulun sorumluluğunu doğuracak bir kararı tek başına veremez. Doğru mu, değil mi?"

"Elbette doğru" diye karşılık verdi salondakiler. "Hakkı yoktur."

"Bu kırk zlotiyi size kendi cebimden ödeyeceğim" dedi Yan sinirli. "Ama Greşkoviak'ın zoru nedir bilmiyorum sanmayın sakın. Onun zoru bu kırk zloti değil..."

"Doğru! Şeytan görsün kırk zlotiyi! Bizim meselemiz, arkadaşlar, çok daha önemli bir şey, Sokol örgütüne düzen sağlamak!" diye bağıran Greşkoviak adalelerini iyice gerdi. Kocaman, boğa boynunu andıran ensesi dar yakasının üzerinde kat kat oldu. "Kamerun'da oturmuyoruz biz. Yönetim kurulunun böyle bir şey yapmaya hakkı yoktur. Böyle başıbozuklukla nereye ulaşırız? Buna adıyla sanıyla rezalet derler!" Heyecandan boğulacaktı nerdeyse. "Uzun lafın kısası sahtecilik derler buna, kepazelik derler, tamam mı?"

"Konuşmanıza dikkat edin, Greşkoviak!" Yan sesini yükseltiyordu. "Mezbahada değilsiniz burada, domuz kesimindeki arkadaşlarınızla konuşmuyorsunuz!"

"Bay yönetici konuşuyor" diyordu ıslıklı bir ses köşeden.

"Neden yüksündüğünü çok iyi biliyorum, Greşkoviak. Paranın ne için verildiği, verilme nedeni dert oluyor sana dostum!"

"Arkadaşımız Gregorçik'in haklı olduğu bir şey şudur ki" diyerek atıldı Başkan, "anıta başlanması için yapım komitesine yetki verilmiş, tasarı başkanlık yoluyla Birlik'e verilmiştir, ayrıca şu da var ki bu anıt için bağışta bulunmuş başka örgütler de vardır..."

"Başkalarından bize ne!" Toplantıda yer yerinden oynuyordu. "Yuh, yuh!"

"Söylenen doğru." Bağırma sırası Yan'a gelmişti. "Başkaları hiçbir şey vermemiş de olsalar gerçek düşünülmeliydi. Ama bu parayı ben kendi cebimden geri vereceğim size."

"Senin olsun" diye haykırıyordu Greşkoviak, "o parayı nereye vereceğini iyi bilirsin sen!"

"Lütfen sakin ol!" Başkan sert bir hareketle kampanasını çalıyordu. Pos bıyıklı, karanlık bakışlı, yanakları içeri göçmüş yaşlı başlı bir eski askerdi Başkan. Suratı gergin, sarımtırak ve müthiş bir keder içindeydi. Sahrayı yürüyerek geçen bir adamın görünümü içindeki Başkan'ın tek göze batan tarafı, pos bıyığının altındaki iki altın dişti. "Söz Gregorçik'indir, Greşkoviak'ın değil!"

"Utanılacak şey, baylar!" Yan yumruğunu masaya indirdi. "Ayıp, ayıp!"

"Ayıbı falan yok bunun! Ayıp diye yukardakilere dalkavukluk etmeye derler. Ayıp diye... ayıp diye..."

"Evet, neye derler?" diye soran Gregorçik sinirli sinirli gözlüğünü sildi.

"Herkesin önünde söylemeyeyim daha, iyi dostum..."

"Çekinme söyle..."

"Sen daha iyi bilirsin onu..."

"Yeter artık! Yoksa ikinize de söz hakkı vermem!"

"Şu Litvanyalı haydudun heykeli için bir kuruş bile veremeyiz!" diye haykırıyordu Greşkoviak.

"Çünkü aptalsın, cahilsin, kin güden bir cücesin de ondan" dedi Gregorçik hepten değişmiş bir sesle. "Kestiğiniz

domuzlardan bile aptalsın... Sen kimsin ki, sen o anıtın üzerindeki Mareşal Pilsudski'ye layık mısın ki..."

"Atın şunu dışarı!"

Palabıyık kasap, elindeki bira çömleğiyle Gregorçik'in üzerine yürüdü.

"Greşkoviak, dokunma ona!" Korkulu bağrışmalar. "Ayırın şunları, bırakmayın!"

"Vay Pilsudski'ci vay, maskesi indi aşağı" diye hırıldıyordu öfkeden deliye dönmüş kasap. "Satılmış herif, Varşova'dan nişan bekliyor herhalde. Yöneticiye bak..."

Yan, salonun köşesine doğru çekilmişti, ama kafasını korumaya kalmadan, öteki kasabın bira çömleğini de yemişti kafasına.

Pencerenin kenarından yere atlayan genç Gregorçik, holü soluk soluğa geçip salondan içeri daldı. Gürültü patırtının, kokuların, sigara dumanlarının arasından kendine bir yol açıp ilerledi. Başı kanlar içindeki babasını, büfenin ardındaki küçük bir odaya taşımışlardı. Millet bağırıp çağırıyor, kollarıyla havayı dövüyor, salonda gelişigüzel koşuyor, sandalyeleri deviriyordu. Genç Gregorçik, ezilip sıkışarak küçük odaya sığındı.

Yan, büyükçe bir mutfak sandığının üzerine çökmüş, kandan yapış yapış olmuş saçlarını elliyordu. "Gözlüğüm nerede?" diye yakınıyordu ağlar gibi. "Nasıl bir hayvan olduğunu siz de gördünüz. Kafama vurdu... Kimseye haber vermeyin, doktor falan çağırmayın, bütün Birlik'in ipliği pazara çıkar sonra..."

"Yaşıyor!" Oğlu rahat bir soluk aldı. "Kafatası sert! Bayılmadı bile işte!"

Ve hemen aynı anda kafasının içinden şu geçti: Başkalarını döverdi, Margarete'yi, beni, tekme tokat merdivenlerden yuvarlamıştı bizi, Oplavitz'de suratıma tokatı yapıştırmıştı, sonunda kendi de buldu belasını...

"Başını yıkamalı, Yaşek, sarıp sarmalamalı." İlgiyle eğiliyorlardı üzerine. "Başın dönüyor mu? Vay canına... Az kalsın hesabını görüyordu herif ha..."

"Acıyor" diye inliyordu Yan. "Başımın derisini kopardı... Öldürecekti beni az kalsın... Yeni giysim... leke içinde kaldı..."

Çevresinde daire olmuşlardı. Acıyarak bakıyorlardı ona. Bir yerden tentürdiyot bulup, yarasını temizlediler, başına bir mendil sardılar.

"Hay Allah cezasını versin, anıt için para istiyorsan, al be canım." Cüzdanlarından kâğıt paralar çıkarıyorlardı. "Alsana Yaşek!.. Yirmi... otuz... elli... Greşkoviak karışamaz artık, karar verildi..."

"Beni rahat bırakın çocuklar" diye inliyordu Yan memnun. "Gereği yok..." Acıdan iki büklüm oluyordu ama, bir yandan da eski arkadaşlarına, eski dostlarına gülümseyerek bakıyor, ellerini sıkıyor, göz kırpıyordu onlara...

Birdenbire, gözlüksüz ve biraz yaşlı gözleri, oğlunun yüzüne takıldı kaldı. Hemen o anda yüzündeki çizgiler taş kesildi sanki, boynu bir hindi boynu gibi kıpkırmızı kesildi, dudaklarını ısırdı.

"Çekil karşımdan" dedi sert bir sesle. "Defool!"

Margarete ve Yan için duyduğu üzüntü, genç Gregorçik'in gölgesi gibiydi artık. Bir adım bile ayrılmıyordu dibinden, yabancı bir şehirde bile. Kamburlar, kimi düşlerinde, kamburlarını sırt çantası gibi sırtlarından attıklarını görürler. Genç Gregorçik de şu yıllar önceki rahatlığını yeniden elde etmenin özlemi içindeydi, hani pas kırmızısı meşe ağaçlarının arasında dolaşırken, yassı taşları su üzerinde kaydırırken, soluk soluğa ve zar zor ilerleyen kasaba treni ile yarışırken sahip olduğu hafiflik ve rahatlığı. Hani dünyasının, insan şeklinde canavarlarla dolup taşmadığı günler vardı ya, işte o günlerin özlemi içindeydi.

Gel gelelim, bilinç ve bilinçsizliğin sınırında, yarı uyanık yatarken, hayalinde tufandan önceki ejderler canlanıyordu. Dumanlar ve zehirli bir alkol buharı içinde, diliyle sarımsı diş etlerini yalayıp baykuş gözleriyle bürosunun penceresinden bakan o yapışkan Filipiak görünüyordu. Şu öfkeli ka-

sap Greşkoviak'ın boğa boynunu andıran boynundaki kat kat yağlar kabarıp duruyordu boyuna. Hayneman'ın terden ıslanmış göbeği çalıların arasında ışıldıyor, kısacık parmakları yağlı solucanlar gibi bir kadın göğsüne sarılıyordu. Yan'ın dimdik duran boynu, öfkeden öküz boynu gibi şişiyor, kıpkırmızı kesiliyordu. Mutsuz gençliğinin iğrenç kurtları, bataklıklı bir havuzdan su yüzüne çıkıyordu.

Evinden ayrılıp da başkentte öğrenime başladığında, annesinden aldığı bir mektuptan, Grünwald Strasse'ye yeni felaketler yağdığını öğrenmişti.

Annesi ürkek, küçücük harfli yazısıyla, "Yan bir aya kadar işten çıkarılacak" diye yazıyordu. "Filipiak'ın önerisi üzerine ve bir kereliğine, üç yüz zloti tazminat verecekler. Hedvig herhangi bir büro işi bulamadı. Birkaç hafta işsiz kaldıktan sonra, Filipiak'ın yanında garsonluk yapıyor şimdilik. Kimi zaman ağlayarak geliyor eve. Ne yapalım ki başka yolu yok. Ve yaşamayı sürdürmek gerek."

Yaşamayı sürdürmek gerek... Çalışmaktan hurdası çıkmış şu kadın bu sükûneti, bu gücü nereden alıyordu? Anlaşılan Margarete zaman zaman o camlaşmış gözleri ile önündeki bir noktaya dikip bakışlarını, kimsenin göremediği şeyleri görüyordu. Kendisine söylenenleri duymuyor, bir an için mutfaktan, evden kopup, bütün dertlerinden izin alıyor ama ardından silkinip yeryüzüne dönerek, şöyle bir gülümseyerek oluruna bağlıyordu işi. Belki de tam o kısacık kaçış anında, o camlaşmış gözlerle dik dik baktığı sırada, ertesi günü atlatabilecek gücü buluyordu herhalde.

Genç Gregorçik, çok zor kazandığı kendi parasıyla okuyordu. Uzun bir süre modern bir lokalin vestiyerinde çalışmıştı. Mevsim sonunda da, bir sabah gazetesinde musahhih olarak, dans edip duran harflerin karınca duasıyla gözlerini harap etmişti. Ne var ki kendine de vakit ayırabiliyordu bu arada: Resim galerilerini dolaşıyor ve tabloları gözden geçirirken, bir pencereden esrarlı bir bahçeye bakıyormuş gibi oluyordu. Tiyatro, kitaplar, konserler, yüreğine, kafasına bir anlam katıyordu. Söz, renk, çizgi, biçim, ses tonu, uyumlu-

luk ve hareket, önünde alfabenin harfleri gibi açılıyordu. Yeni bir dünyanın keşfine çıkmış gibiydi...

Genç Gregorçik'in Varşova'daki karışık hayatı. Bir arşiv dolusu görünüm kartı, karanlık günlerinde ele alınabilecek ışık stoku, anılarla dokunmuş renkli bir duvar halısı, Papenburg'daki güz akşamları için bir uğraş... Varşova'nın büyüleyen bir havası vardı elbette, eski şarap gibi kafaya vuruyordu, bu gerçek! Ne var ki, oraya varışının üzerinden birkaç gün geçip de farkına bile varmaksızın Vistül kıyısına ulaştığında, memleketinin temizliğini, hayal gücünden yoksun ve sade Brombergli köylüleri özlemle aradı. Şehrin merkezinden birkaç kilometre ötede karşısına çıkan bu yeni ve bilinmeyen dünya karşısında sarsıldığını duydu. O çirkin tren istasyonunun ardında, ağır ağır ilerleyen köy arabalarından dökülen saman ve saplarla kirlenen, kaldırım taşı döşenmiş dar caddeler ile –güzellemenin ne yararı vardı– karanlık bir Rus kasabası başlıyordu: Tahtadan dükkân kepenkleriyle tek katlı yoksul evler, gelişigüzel birbirine tutturulmuş tahtalardan oluşmuş dükkânlar, pislik içinde yüzen meyhaneler, kerpiç kulübeler, yıkılmış çitler, yol hendeklerinde keçiler, kalın telgraf direkleri, yüz metrede bir görülen fenerler, yoksulluk, içki, koku, pislik, bıçaklanmalar, tıraşı gelmiş suratlar, ayyaş gözlerde kötülüğün parıltısı, ellerin ceplerden hiç çıkmaması, yüksek bir eğri çizerek düştüğü yerde yayılan tükürükler – herhangi başka bir Çarlık Polonya'sı...

Teğmen, soğuktan katılaşmış ayaklarını elleriyle ovup, battaniye ile kaputun içinden çıktı. Işığı yakmaksızın, barakada bir aşağı bir yukarı gidip geldi tedirgin. Pencereye yaklaştı. Alnını cama dayadı. Yağmur damlaları camdan kayıp duruyordu, akçaağacın dalı sallandıkça, nöbetçi kulübesinin ordaki kamp fenerinin ışığı karanlığa gömülüyordu.

Kamp derin uykudaydı. Gözleri nemli cama dikili, sigarasından bir soluk çekti Teğmen. Ekim yağmuru, şu yorulmak bilmez trampetçi, dallara, tellere, damlara çarpıp duru-

yordu boyuna. Barakalar, çamurlu su birikintilerinin içinden kocaman kayıklar gibi yükselmişti. Hayır, zincire vurulmuş forsaları ile hayalet kalyonlar gibi – böylesi daha doğruydu.

Gel gelelim Varşova'da oyalanmanın zamanı değil şimdi, diye düşündü Teğmen. Bu ruh çağırma seansının adı: Grünwald Strasse... Yan ile Margarete'nin öyküsü yavaş yavaş sonuna yaklaşıyor... Saatine baktı. Fosforlu akreple yelkovan iki buçuğu gösteriyordu.

Sonra ne olmuştu? Yan henüz Brücken Strasse'deki çatı odasında ortaya çıkmadan önce Grünwald Strasse'de neler olmuştu?

Dertli evin haftalık raporu niteliğindeki mektubu gelmişti annesinin.

"Tanrı'ya şükürler olsun, kiracı çıkıp gitti! Hayneman dün akşam bizden taşındı. Bir hırsız gibi çekti gitti aslında, borçlarını ödemeksizin. Ara ki bulasın! Ardından kala kala bir yığın pislik ve sigara izmariti kaldı. Hayneman'ın, kasa açığı ile ilgili olarak Danzig'e kaçtığı söyleniyor şehirde. Ne dereceye kadar doğru bir haber bilinmez. (Ah şu Margarete'nin insana yelkenleri indirten saflığı ah, diye içini çekti Teğmen gülümseyerek.) Savaşın çok lafı ediliyor şu son günlerde. Geçen cumartesi, demiryolu memurları ile Sokol üyeleri ellerinde dövizlerle bir yürüyüş yaptılar. "Hitler, çek elini!" diye yazılıydı dövizlerde. Eve gelince, bildiğin gibi işte, hep aynı sıkıntı: Hedvig, Filipiak'ın yanında çile çekmekte berdevam, Mişel cebirden kırık alıyor, Yan da hâlâ işsiz."

Savaşın patlamak üzere olduğu söylentileri artmış olmakla birlikte, genç Gregorçik sınava hazırlanmaktaydı. Kendi parasıyla okuduğu için, tek dersten sınav yenilemek bile lüks sayılırdı onun için, göze alabileceği bir şey değildi. Sabahın erken saatlerine dek kafa patlatıyor, uyuya kalmasın diye sade kahve içip soğuk suyla duş yapıyordu. Bir akşam, güçlükle okunabilen bir teksir sayfası karşısında yorgun düşmüştü ki kapıda ürkek bir tıkırtı duydu.

Yaşlı, beli bükülmüş bir adam, başı önüne eğik, gelmiş eşikte duruyordu.

"Senden özür dileyecektim" dedi adam.

Delikanlı korkuyla yerinden fırladı.

Babası ağır bir hastalık geçirmiş gibiydi. Elleri titriyordu. Yanakları çökmüştü. Yüzünün alt kısmını, tıraşı ihmal edilmiş kırçıl sakallar kaplamıştı. Giyim kuşamı da düzgün değildi. Ceketi leke içindeydi, pantolonunun paçaları lime lime olmuş, boyunbağının düğümü gömlekten aşağı kaymıştı. Ayakkabılarının burnundaki çatlaklara açık renkli bir toz oturmuştu.

"İçkiliyim sanma sakın" diye sürdürdü sözü babası.

Yorgun bir hareketle, demir karyolanın üzerine çöktü. Gözlüğünü çıkardı. Müthiş bir açık sözlülükle anlatmaya koyuldu. Mutsuzluğunu anlatmak için hastalıklı bir gereksinme duyuyordu anlaşılan. Bu açık sözlülükte itici bir hava vardı aslında...

"Onu her yerde aradım..." diye kekeledi. "Hanidir arıyorum... Bütün şehri dolaştım. Burada da yok."

Oğlu, babasının nöbet ateşi içinde bir sayıklamayı andıran sözlerini, giderek artan bir tedirginlik içinde dinliyordu. Kendine böyle açılmasından ötürü utanç duyuyordu. Aslında böylesine bayağı ve sıradan bir şeydi ki bütün bunlar! Aşağılık bir gazete sütunlarına yaraşır beylik bir öykü! Oyuncu kadın, Hayneman ile birlikte bilinmeyen bir yöne uzaklaşmış gitmişti.

"Kimileri Varşova'ya gitti diyor, kimileri de Dangiz'e..."

"Hiç sözünü bile etme bunun, nefesine yazık" diyerek babasının sözünü kesti nezaketle. "İyisi mi birer çay içelim!"

Babası boyun eğip, burnunu çekti gürültüyle.

"Nasıl istersen." Derin derin içini çekip, ellerini ceket yakalarının altına soktu. "Sen nasıl istersen, Stefan..."

"Başka şeylerden söz açalım daha iyi."

"Peki, başka şeylerden söz açalım" diyerek onayladı hemen.

"Annem nasıl?" diye sordu oğlu.

"Margarete mi?" Ceketi lekeler içindeki adam, kızarmış, yaşlı gözlerini şöyle bir hayretle yukarı çevirdi. "Bu

konuyu hiç konuşmazdık aramızda... Ne o bir şey sordu, ne de ben bir şey söyledim... Annenin hiçbir şeyden haberi yok" dedi sertçe bir sesle. "Anladın mı?"

"Evet."

Uzun bir sessizlik. Delikanlı çaydanlığı yıkadı.

"Stefan'cığım" diyen kuzu gibi bir ses duyuldu, "Sende iki zloti var mı fazladan acaba?"

"Fazladan mı?" Delikanlı güldü. "Zaman oluyor tramvay parasını denkleştiremiyorum."

"Bir yerden bir küçük şişe alabilirdim de hani, onun için."

"Çay içelim daha iyi!"

"Peyi, çay içelim."

Keşke bağırıp çağırsa, rezalet çıkarsaydı! Şu aşağıdan alan, boyun eğen ses tonu yok muydu, dayanılacak şey değildi aslında. Babasını görmemek için başını çevirdi Stefan. Yaşlı adam, karyolanın üzerine insansı mutsuzluğun dertli bir külçesi gibi çöreklenmişti. Ceketinin içine gömülmüş gibiydi, acınacak durumdaydı.

"Stefan?"

"Ne var?"

"Bana kızgın mısın?" diye sordu ağlamaklı bir sesle.

"Adam sende..." Delikanlı elini şöyle bir sallayıp çay suyunu kaynatmaya başladı.

7

Bütün yollar Grünwald Strasse'ye çıkıyor. Saat tam üçten sonra, Azizler Kampı'nın karanlığında, doğduğu şehre döndüğünde yaptığı ilk nehir banyosunu hatırladı Teğmen.

Burcu burcu bir sıcak altında, salların arasından, reçine kokulu kütüklerin arasından yüzüyorlardı: Genç Gregorçik ile Grünwald Strasseli bir fırıncının oğlu, Aloş Muzial! Margarete bu fırıncıdan alıyordu ekmeğini, deftere yazdırarak, aydan aya ödemek üzere, veresiye.

Sırtüstü ve yavaş yavaş, nehrin akıntısıyla sürüklenerek, zift kokulu mavnaların yanından, ışıltılı lekelerin, tabakhane döküntüsü yağ tabakalarının yanından geçiyordu. Bir süre önce, güneşi dumanıyla karartan ve suları kabartan bir gezinti gemisi geçmişti yanlarından. Geminin başından yayılan dalgalar, ışıltılı çizgiler halinde kıyıya doğru kayıyor, geminin dümen suyunda guruldayan dalgacıklar çürümeye yüz tutmuş kazıklara çarpıyor, sal kütüklerinin kabuklarını emip yalıyor, sazların saplarına köpükler oturuyordu. Yukarda, gökyüzü, gün görmüş bir satıcının elindeki mavi ipekli gibi açılıyordu. Su ılıktı ve akıp giden ağaç kabukları ile doluydu. Ağızlarına aldıkları suyu ikide birde havayla püskürtüyorlardı; tıpkı bir balinanın fıskıyesi gibi...

Nehir kıyısından birinin seslendiğini duydular.

Yüzmeyi sürdürüp, o arada kollarını yeldeğirmenlerinin kanatları gibi döndürmeye koyuldular. Kıyıdaki sazların arasından kuşlar ürkerek havalanıyordu.

"Çıkın sudan, çıkın!"

Kıyı boyunca koşan üniformalı ufarak bir adam, zaman zaman olduğu yerde durup tepiniyor, elindeki dürülmüş gazeteyi sallıyordu.

"Çıplağız!"

"Saçmalamayın da çıkın hadi!"

Tanımadıkları ufarak adam üzerlerine geldiğinde, vücutlarındaki suları henüz silkmemişlerdi, elleri ile çıplak yerlerini kapatıyorlardı.

"Ah keratalar, ah keratalar sizi, daha duymadınız mı yoksa? Savaş çıktı, savaş."

"Savaş mı?" Dişleri takırdıyordu. Islak saçlarından akan su çenelerine yürüyüp, oradan da dizlerine damlıyordu.

"Savaş ya!" diye haykıran ufarak adamın, bel kısmı dapdaracık üniformasından sevinç duyduğu belliydi. Kızıla çalan bıyığı terliyordu, uçuk kaşlarını çatmıştı. Suratı çil içindeydi. "Savaş ya! Hadi bakalım, doğru şehre, hem de dörtnala!"

"Ama yüzbaşım..."

"Yalnız yüzbaşı değil, budala, süvari yüzbaşısı. Yüzbaşı kim olsa olur, ama süvari yüzbaşısı olmak için doğuştan öyle olmak gerekir."

Ağzından ispirto kokuları yayılıyordu.

Otların arasındaki öteberilerini almak üzere yalınayak koştular sıcak kumun üzerinde.

"Bir ay sonra kilise hukukunu tekrarlayacaktım" diyen Muzial, heyecandan pantolonunun paçasını bulamıyordu. "Altı aydan fazla sürmez garanti... sinirden çişim geldi..."

"Altı ay mı dedin? İngiltere var, Amerika var, dostum... Nasıl bir güce sahip onlar, haberin var mı? Üç ayda hesabını görürler karşı tarafın. Uçaklarla!"

Şöyle yüz metre kadar ilerlemişlerdi ki, artlarından bir Kızılderili narası yükseldi. Artık tamamen zom olmuş süvari yüzbaşısıydı bu. Kıyıdaki bir ağacın dalına asılmış, çocuk gibi sallanıyordu. Horoz gibi de ötüyordu keyfinden.

"Meslekten subay! Yarı ömürleri boyunca bir savaş çıksın diye beklerler. İtfaiye değil ki bu Tanrı acısın da her gün bir yangın yollasın gökten!"

"Şunun süvari bölüğünde olmak isterdim doğrusu!" diye güldü Muzial. "Herifte iş var!"

"Riyakâr sen de!"

"Savaştan korkuyor musun?"

"Ya sen?"

"Bilmem ki."

Yedekçilerin mavnaları çektikleri kıyı patikası üzerinden bisikletli bir polis hızla yaklaştı, dosya çantası da yanındaydı.

"Duydunuz mu? Savaş var!" diye bağırdı yanlarından geçerken. Önemli bir haber veren insanlar, haberi verdikleri anda nasıl garip bir sevinç duyarlar, polis de aynı sevinç içindeydi işte. "Ama Almanlar kazanamaz."

Bu yeniliği Kapuşçişko kasabası insanları da hastalıklı bir konuşma ile aynı ferahlık, yüreklilik ve korku karışımı hava içinde tekrarladılar.

Bir parmaklığa asılmış afiş, her şeye kararlı, uzun kaputlu bir mareşal resmini gösteriyordu. Mareşallik asasından uçak filoları saçılıyor, kaputunun aralıklarından tank birlikleri ilerliyordu. Suratında kudretin katılaşmış maskesi yer etmişti.

"Baylar savaşa katılmaya gidiyor herhalde?" dedi boş tramvaydaki yaşlı kondüktör. Son saniyeye dek görevi başından ayrılmayanlardan olsa gerekti. "Bugün bilet parası almıyoruz. Nereye giderseniz gidin, bileti benden!"

Vatanseverlik heyecanı içindekiler, radyosu olmayanlar da duyabilsin diye, radyolarını pencerelere yerleştirmişlerdi: Tarihsel anların özel mülkiyet üzerindeki etkisi.

Tramvay, camları şangırdayarak durdu. Bütün cadde uzun bir araç konvoyundan ötürü tıkanmıştı. Kızıl Haç bayrağı taşıyan bir arabanın tekerleği çıkmıştı. Bütün araçlar durdular. Gelip geçen yayalar yardıma koştular.

"Arkadaşlar, yardım edin bakalım! Bir kerpetenle kriko verin! Hadi kaldıralım, hep beraber, be-ra-ber!" diye bağırıyorlardı karmakarışık seslerle. "Bu da Almanlara karşı savaşacak!"

"Bizim taşıt işlerinde hiçbir ilerleme yok yahu, eski tas eski hamam. Grünwald'a doğru giden cephane arabaları da aynı bunun gibiydi böyle..."

Bozgunculuğa karşı çok duyarlıklı olan kondüktör, şöyle bir aşağılarcasına gülümsedi:

"Göreceğiz baylar, bizim çamurların içinde kim daha iyi ilerler göreceğiz: Bakalım sıska Polonya beygirleri mi, yoksa ötekilerin güçlü kuvvetli motorları mı?"

Birdenbire, gökyüzünden gelen bir homurtuyla, tümü tramvaydan sokağa fırladı ürküp.

İçlerinden çoğu, ellerini güneşe karşı siper yaptılar gözlerine götürüp, boyunlarını uzattılar. Hava hanidir böylesine açık olmamıştı. Homurtu uzaktan geliyor, güneşli gökyüzünü delip geçiyordu. Meyva bahçelerindeki o kocaman böceklerin vızıltısını andıran bir sesti.

"Hava ejderleri geliyor" diye bağırdı bir adam. "İşaretlerinden tanıdım."

Uzakta, tam güneşin altında, altın ve gümüş bir demet halinde, bombardıman uçakları sürüsü görünmüştü. Gök mavisi bir köy yolunda güdülen koyunlar, denebilirdi. Dört bir yanlarında da, ısırmaya hazır çoban köpeklerini andıran çevik avcı uçakları...

"Batı'ya doğru gidiyorlar, doğru Berlin'e!" diye bağırıyordu ötekiler. "Beş... on... yirmi parça... yeni tip uçaklar!"

"Dağılıyor... alçalıyorlar..."

Tam bu sırada, beyinleri delen korkunç bir ıslık sesi duyuldu. Hemen ardından da yer gök yerinden oynadı sanki. Ayaklarının altında kaldırımlar titredi. Bütün gürültüler aynı anda duyuldu: Düşen tuğlaların patırtısı, kırılan camların şangırtısı, kirişlerin kırılırken çıkardığı o kuru ses, atların kişnemesi ve bütün bunların üstünde de, korkudan deliye dönen kalabalığın çığlıkları. Raylarından çıkan tramvay arabası, cephane arabasının üzerine devrilmişti.

Hava basıncını bir kırbaç gibi yiyen iki delikanlı, dağılıp ufalan şeylerin tozu toprağı içinde yarı kör, kendilerini koruyacak bir yere sığındılar. Başlarının üzerinden geçerek ortalığa saçılan parçalar, yakındaki havuz ile park kenarının oraya düşüyordu. Havaya fışkıran sular, çamurlar ve bitkiler arasında dalgalanan beyaz bir şey gördüler. Hemen çok

geçmeden de, kanlar içinde bir kuğunun çimenlerin üzerinde sürüklendiğini gördüler. Kuğunun boyu bir S gibi bükülmüştü.

"Orospu çocukları" diye inledi Muzial. "Kuğu kuşunu öldürdüler."

Bu kuğuyu öteden beri tanırdı. Marçinek'ti kuğunun adı. Pazar günleri parkta gezintiye çıkanlar, şehrin hemen hemen yarı halkı, bu kuğuya yem verir, sevdalı çiftler havuz başında resim çektirirken dekor diye kullanırlardı aynı kuğuyu.

Parkın fidanları arasından sokağa çıkıp, yüzlerindeki toprak ve yaprakları sildiler. Nereye kaçacaklarını bilmiyorlardı. Gözlerini yakan yoğun bir duman ve yanık kokusu içindeydiler. Ürkmüş atlar, yaralı insanların üzerine doğru koşuyordu. İleri doğru atılan kitle halinde insanların arasından ayrılanlar dar sokakların arasına kaçmaya çalışıyordu. Tramvayın altında kalmış biri, insan sesine benzemez bir sesle haykırmaktaydı. Koşanların korku içindeki gözleri şunlara tanık oluyordu koşarken: Kuvvetli bir patlama sonucu aşağıdaki bir vitrine fırlamış bir kadın, dumanlar çıkan soldaki bir yıkıntıdan dışarı uğramış çıplak ayaklar, onların önünde, kaldırımda titreyip duran ne olduğu belirsiz bir yığın, havayı döven toynaklar, can çekişen bir at. Yerden kopmuş, eğrilmiş, eğilip bükülmüş rayların arasında tramvay biletçisinin çantası, ortalığa saçılmış biletler, şehir armasını taşıyan ezik bir kasket.

"Biletçi yaralanmış" diye farkına vardı biri koşarak kaçarken. "Dışarı çıkarmak zor!"

"Polis nerede? Kurtarıcı ekip nerede?" diye bağırıyordu bir kadın. "Pasif Korunma nerede?"

Şehrin ortalarına doğru koşmayı sürdürüyorlardı. İkisinin de korkudan dilleri tutulmuştu.

Duman yavaş yavaş dağılınca güneş yeniden pırıl pırıl ortaya çıktı. İkinci bombanın düştüğü köşebaşında, kanlar içinde bir vücut sedyeye konmuştu – bacakları kopmuş üniformalı biri; kaldırımda koyu renkli bir kan şeridi vardı. Eli, yırtılmış, paramparça bir gazeteye sıkı sıkı sarılmıştı.

Sedyenin üzerine eğilince, korkudan dehşete kapılıp, koşmayı sürdürdüler. Sedyedeki üniformalıyı, kıpkırmızı bıyığından tanımışlardı. Nehir kıyısındaki süvari yüzbaşısıydı. Bir süre sonra, o korkunç patlamadan ötürü yarı yarıya sağırlaşmış kulakları, gecikmiş alarm düdüğünün hafif, kısık sesini aldı. Koşar adım Grünwald Strasse'ye ulaşmadan, panik kesilmişti bile. Gök yine açık ve maviydi. Ürkmüş serçeler, yine evlerin cephesindeki saçaklara konmuşlar, cıvıldamaya koyulmuşlardı.

Babası tanınmayacak kadar değişmişti. Daha bir gençleşmişti, dimdik duruyordu, adımları çevikleşmiş, gözleri eski parlaklığına kavuşmuştu yeniden. İlk bombanın düşmesiyle, şu son yıllar içinde vücudunu sarmış olan o görünmez kabuk da kırılmıştı sanki. İşlemesi durmuş eski bir saatti de sanki, kuvvetli bir sarsıntı sonucu saat yeniden işlemeye başlamıştı.

Grünwald Strasse üzerinde dumanlar görünüp, kanalın ardında hızla ileri atılan arabaların tekerlek sesleri duyulduğunda, Yan, saçları rüzgârda uçuşarak, ceketi elinde, hızla eve gelmişti.

Margarete bu sırada, o her zamanki sükûneti içinde, mutfak kapısını sıcak su ve sabunla ovuyordu. Kocasını görür görmez, elindeki fırçayı utanarak arkasına saklamış, sormuştu:

"O yıldız çiçekleri kimin için?"

"Senin için!" Elini kırlaşmış saçlarından geçirmişti. "Stefan ile benden. Gel hadi, sokağa çıkalım! Savaş başladı!"

Margarete önlüğünü çıkarmıştı. Titreyen parmakları ile saçlarını düzeltmiş, kurdele ile bağlamak istemişti saçlarını.

"Gereği yok" diye gülümsemişti Yan.

Sokakta elinden tutmuştu karısının. Margarete, bir okul öğrencisi gibi kızararak o sırada bütün geçenleri bir sis perdesinin ardından görüyordu. Üç yıldır kocasıyla birlikte sokağa çıkmamıştı.

"Bir yere gidelim, neresi olursa" diye bağırmıştı Yan, "sinemaya ya da kahveye! Cebimde üç zlotim var henüz!"

"Sinemaya mı?" diye sormuştu Margarete kuşkuyla. "Bugün kapalıdır herhalde!"

Gerçekten de, serseri bir şarapnel 'Cristal' sinemasına düşmüş, dışardaki, film resimlerinin asılı olduğu camlı vitrinleri kırıp dökmüştü. Yerlerde, çizmeler altında kalıp ezilmiş sürüyle resim vardı. Bir pastaneye yönelmişlerdi böylece. Margarete, kocasının yanında sokaklardan geçerken düşler içindeydi sanki, gözleri yarı kapalı yürüyor, uyanmaktan korkuyordu. Ne dapdaracık ayakkabılarından, ne de yorgunluktan yakınıyordu.

"Şu savaş ne harika şey!" Kocasına bakıp gülümsüyordu.

Margarete Savaşı, alınyazısının şaşırtıcı bir dönüşümü olarak düşünüyordu. Yan aldığı tazminatı bitirmek üzereydi. Eylül ortalarında ödenmesi gereken üç taksit vardı. Bir haftaya kadar icradan gelecek, salondaki küçük büfeyi alıp götüreceklerdi.

Neden sonra, ayaküstü konuşanların tıkadığı caddeden kendilerine yol açarak, yerel yönetim binasına ulaştılar.

"Ulusal savunmaya katkıda bulun!" afişinin altında memurlar, harekete hazır otomobillere bavullar yüklüyorlardı.

"Nereye gidiyorsunuz, baylar?" diye sordu kızgın bıyıklı birkaç Sokol ve Atıcılar Kulübü üyesi. "Bizi böyle çaresiz koyup nereye gideceksiniz?"

"Görevle ilgili" diye karşılık verdi memurlar. "Emir aldık. Çok uzağa değil, Virtül'ün biraz ötesine. Dosyaları güvenceli bir yere taşıyoruz."

"Halılarla porselenler de mi beraber?" diye güldü kalabalık içinden biri.

"Yorganı, kafeste kanaryası da caba! Dosya taşımaya bak! Ve sevgili karılarınız da dünden kirişi kırdılar, değil mi?"

"Buna ne deniyor günümüzde haberiniz var mı? Birinci kademede yer değiştirme" diye düzeltti biri alay ederek. "Ayaktakımı kaçar, sayın baylara gelince, onlar yer değiştirir!"

Millet suspus olmuştu. Kapının orda, mermer kartalın tam altında, kısa pelerinli, avcı şapkalı bir makam sahibi du-

rup kalmıştı öyle. Avlanmaya gidiyormuş gibi bir hali vardı. Tüfek yerine bambu saplı bir baston vardı elinde. Eldivenli sol elini gevşek bir hareketle kulağına kadar kaldırdı.

"Cepheden iyi haberler" dedi. "Bir Alman tümeni Tuhel çayırlığında kuşatılıp yerli bir edilmiş!"

"Yaşşaaaaa" diye bağırdı kalabalık arasından kır saçlı bir vatansever. "Götlerine tekmeyi indiren, 61'inci piyade alayıdır garanti!"

Yaşasın'lar, alkışlar kesilince, Gregorçik sordu: "Yoksa siz de mi bırakıyorsunuz bizi efendim? Yer değiştirme mi?"

"Şehrin çok yakınında bir yere, denetim için" diyerek gülümsedi pelerinli iriyarı adam. "İki üç güne varmaz buradayım yine. Hoşça kalın, bay Gregorçik! Yakında görüşürüz, kardeşlerim! Birkaç saate varmaz İngiltere de girer savaşa!"

Limuzin arabaya binmeden önce, aklına bir şey gelmiş gibi durdu. Dolmakalemini çıkarıp kartvizitine bir şeyler yazdı. küçük kartı bıyıklı hademeye uzattı.

"Mathias, çabuk Belediye Meclisine atlayıver, şu kartı sekiz numaralı odaya bırak."

Gregorçik, yaşlı hademenin omuzundan bakıverdi şöyle. Yeşil mürekkeple yazılmış karttaki yazıyı okuyabilmek için gözlerini kıstı. Birkaç sözcüğü görebildi ancak: "İzcileri karabinalarla silahlandırın... Teslim olmak yok... Kayıtsız şartsız... Savunmak..."

Düşünceli bir bakışla kartvizite bakan Mathias, kartı kasketinin içine koydu, kasketi kulaklarına kadar geçirdi. Belediye Meclisine koşturdu var gücüyle. Sevgili anacığı Polonya uğrunda son damla kanını bile akıtabilirdi sevinçle, yaşlanmış, romatizmalı ayakları da kim oluyordu?

İki Eylül'ü üç Eylül'e bağlayan gece, şehirde hiç kimse uyumadı. Ormanların üzeri ateş kızıllığı içindeydi. Sokaklarda tekerlek takırtıları. Kamçıyı yiyen atlar, kişniyordu. Motosikletlerin patırtısı pencere camlarını tıngırdatıyordu. Ufkun ardında top seslerinin homurtusu vardı. O yüksek makamlı memurun, Almanların kuşatılıp yerle bir edildiğini söylediği yerde.

Eski basımevi yöneticisi, komşularının radyosunu dinliyor, sinirli sinirli, bıyığını çekiştiriyordu. Kulağını öylesine dayıyordu ki hoparlöre, başını gerecin içine sokmasına az kalıyordu hani.

"Doğu Prusya'ya doğru iyice ilerledik!" Zaman zaman bütün ailesine haber veriyordu. "Danzig'e genel saldırı başlamak üzere! Stefan, acele etmelisin, yoksa vaktinde katılamayacaksın, bilmiş ol. Genç Gregorçik'in sona kalması doğru olmaz askere gitmek için. Çok hoş olur doğrusu, bir de kışladan içeri adım atıyorsun ki, savaş çoktan bitti, diyorlar!"

Ve burada, savaş gönüllüsü olarak başvurmuş olan on beş yaşındaki bir çocuğun, artık bütün şehirce bilinen öyküsünü tekrarlıyordu. "Peki ailen ne diyor bu işe?" diye soruyorlar kışlada. "Ailem mi?" diyor küçük Kaşmarek hayretle, "Ben henüz aile kurmadım ki!"

Margarete "Bu işin üstesinden gelecektir pekâlâ" diyordu yatıştırarak.

"Gelmezse de dünya yerinden oynayacak değil herhalde!"

"Ben de gideceğim" diye tehdit ediyordu Yan. "İşsizlere yardım fonundan yaşamaktansa, kafaya kurşunu yemek yeğdir."

Sabah gün ağarırken uçaklar görünmüştü. Fordon'daki köprüyü yakıp yıkmışlar, Kapuşçisko istasyonunu darmadağın etmişlerdi. Sınır boyundan gelen mülteciler önlerinde de sığır sürüyorlardı. Pazaryerinin oradaki çeşmeden, toz toprak içindeki inekler su içiyordu. Kaçmaktan yorgun düşmüş insanlar, yerlere yatıp dinleniyor, şişmiş ayaklarına sardırdıkları dolakları çözüyorlardı.

Margarete, yenilginin ilk işaretlerinin bilincine varamamıştı henüz. Dünyayı gümüş bir tülün ardından görüyordu. Sokaklardan, çiçekli bahçelerden geçercesine geçiyordu. Bir umut ve sevinç havası içinde yaşıyordu. Bütün aile için yeni, daha iyi bir hayatın başladığı inancındaydı.

Daha sabah sabah, takvimin tersine döndüğü inancını benimsediği garip bir şeyle karşılaşmıştı: Sonbahar yerine ilkbahar yaşanıyordu şimdi.

Kapanmış kepenklerle karşılaşacağı korkusu içinde kasaba koşmuştu. Çoğu dükkânlar daha savaşın ilk günü kapılarını kapatmışlardı.

Gel gelelim, kapı alabildiğine açıktı. İştah açan sosis hevenkleri içeri buyur ediyordu insanı. Dükkân tertemiz, pırıl pırıldı. Kasap dükkânından çok, bir kliniğin ameliyat salonunu andırıyordu. Tezgâhtar kadınlar, beyaz lastik eldivenler, boğazlarına kadar kapalı önlükler ve başlarında bembeyaz kepleri ile, müşterinin hizmetindeydiler.

"Biz sonuna kadar satacağız" diyen Bayan Greşkoviak, satırı etin üzerine indirdiği gibi, küçücük kemik parçaları çinilere sıçradı. "Mezbaha kapansa bile, burada, avluda kesim yapacağız! Bizim Bromberg'deki kasaplığımız 1473'lere dayanır, değil mi öyle?"

"Elbette, elbette! Bizim sirk hava durumuna falan bakmaz, gösteriyi sürdürür" diye gülüyordu kasaplarbaşı, "ahret gününe dek, ahret!"

Genç Gregorçik içeri girmemişti. Dükkânın önünde bekliyordu. Sokol üyelerinin Atıcılar Kulübündeki genel kurul toplantısından beri, şu kaba saba kasapla karşılaşmak istememişti.

"Delikanlı, içeri girsene!" Usta Greşkoviak görmüştü onu. "Hadi gir, girsene!"

Margarete çekingen, "Bay Greşkoviak" diye söze başladı. "Veresiye et verir misiniz biraz?"

Greşkoviak, ellerini beyaz, lekesiz önlüğüne silip, nezaketle gülerek konuştu:

"Yemek odasına gelsenize!"

Müthiş temiz, aydınlık odanın eşiğini çekingen bir yürüyüşle aştılar. Köşede bir piyano duruyordu. Piyanonun çağdışı kalmış biçimine, bozulmuş cilasına bakılırsa, eski günlere ait bir anıydı artık. Anlaşılan, Greşkoviak'ın karısı yıllar önce bu piyanoda çalmıştı. Piyanonun üzerinde güneşten solmuş notalar duruyordu. Kapağında kara-beyaz bakır oyması başlığıyla bir cilt üzerine "piyano parçaları" diye yazılmıştı. Bugün "Nuhu nebiden kalma" deyimiyle karşılanaca-

ğı kesin olan, ama geçmiş günlerin çok tanınmış parçalarından sayılan bir bestenin adı okunuyordu: "Les Cloches du Monastere – Manastırın Çanları. İkinci, eskilikten sararmış cilt de, geçmiş günün dünyaca tanınmış bir havasını içeriyordu herhalde, çünkü bakır oymanın altındaki başlık üç ayrı dilde yazılmıştı: Karaorman'daki Değirmen –The Mill in the Black Forest– Le moulin de la foret noire. Pek de eskitilmemiş kâğıt üzerindeki kırmızı-beyaz desen de şu haberi veriyordu: Doğu Denizine Güzelleme – Feliks Novovievski.

Duvarlarda sürüyle resim asılıydı. Yaldızlı çerçeveler içinde bir sürü savaş ve zaferler. Yağlıboya röprodüksiyonları, başarısız kopyalar, acemice çalışmalar. Viyana'nın Kuşatılması: Kral Sobieski at üzerinde. Raclaviçe: Uzun köylü arabasıyla Kosçiusko. Vistül'deki Mucize: Rahip Skorupka'nın, elinde haç ile düşmana karşı ilerlemesi. Polonya'nın deniz ile birleşmesi: General Haller at üzerinde, suya bir halka atarken.

"Bayan Gregorçik" diye söze başlayan Greşkoviak, kocaman, kırmızı burnunu oğuşturdu. "Yarın başımıza ne gelir bilmiyoruz. Onun için, bugünün işini yarına bırakmamak en iyisi. Sokol toplantısında ufak bir kavgamız oldu, bilirsiniz. Budalalığın dikâlâsı: Neymiş? Pilsudski için anıt dikilmeliymiş... Kan tepeme çıkınca gözüm dönmüş, elime geçirdiğim bir şeyle Yaşek'e vurmuştum. Beni dışarı attılardı o yüzden."

"Kocam bir şey anlatmadı bana bu konuda" dedi Margarete heyecanla.

"Öyleyse siz de Yaşek'e açmayın artık."

Greşkoviak odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, adalelerinin oynadığı görünüyordu. Ağırlığının altında döşeme bel veriyordu. Suratı çok üzgündü.

"Bayan Gregorçik, altmış yıldır şu yeryüzündeyim, ak ile karayı ayırt edecek kadar mantığım da var elbette, değil mi ya? Geçen gece gözüme uyku girmedi, düşündüm durdum, bu işin sonu nereye varır diye düşündüm durdum boyuna. Düşündüm ki, o Litvanyalı öyle istediği gibi hare-

ket etmiş olmasaydı, bizim Polonya'yı böylesine gözden düşürmezdi. Dilim varmıyor bunu söylemeye ama, ne çare, gerçek bu. Eve gidince !.endisinden özür dilediğimi söyleyin Yasek'e..."

Domuz gözlerini andıran küçük gözleriyle resimlere baktı durdu uzun boylu. Gözlerini kıstı, açtı, kırpıştırdı. Margarete bir an acaba kasap ağlıyor mu, diye kuşkuya kapılmadı değil. "Şu resimleri duvara asmak için yarı ömrümü verdim", resimleri gösterdi. "Onları yeniden indirmek çok gücüme gider doğrusu. Böyle bir anı hiç yaşamayayım daha iyi."

Önlüğünün altından küçük bir anahtar çıkarıp, çelik bir kutuyu açtı.

"Para kimin işine yarar ki artık!" Atletik eliyle, küçümser gibi bir hareket yaptı. "İster yırt, istersen ateş yak bu parayla artık, başka işe yaramaz. Ne kadar istersiniz? Beş yüz mü? Bin mi?"

Bir an, ne yapacaklarını bilemediler. Margarete, kulaklarına dek kıpkırmızı kesilmiş, kalakalmıştı öyle. Gözlerini önüne indirdi. Bu beklenmedik durum inanılır şey değildi.

Sinema, sinema, diye düşündü oğlu. Duyarlıklı domuz kasabı, Yan'ın kafasına bira çömleğini indirdiği gibi yere yıkıyor Yan'ı, şimdi de kalkındırıyor bizi.

O kısık, kirpiksiz, yağdan şiş şiş olmuş gözleri karşısında görünce, kasaba yakınlık mı duyuyor, yoksa tiksiniyor mu ondan, bilemedi artık.

Greşkoviak, oldukça yüklü bir parayı Margarete'nin eline tutuşturmuştu armağan olarak.

"Kasaplar varlıklı insanlardır! Para babasıdırlar" diye homurdandı. "Çekinmenizin gereği yok. Özür dilediğimi Yaşek'e söyleyin ve bu yaşını başını almış Greşkoviak kötüdür sanmayın!"

Etleri, paraları yüklenip, dışarı çıktılar. "İki deste ellilik!" Hemen bir sonraki kapının dibinde paraları saydılar. "Her destede yirmi banknot! İki bin!" Stefan elini başına götürdü.

"İki bin!" Margarete iki elini birbirine vurdu.

"Babam ne der acaba?"

"İyisi mi babana söylemeyelim! Armağanlık bir şeyler alır, sürpriz yaparız ona" dedi Margarete sevinçten yarı bilinçsiz. "Yan'a bir giysi ile bir de pardösü alırız. Sana gelince, iki yıllık öğrenim paran çıktı bile, üstelik bir de ceket alabilirsin. Hedvig de kalınca bir manto ile ayakkabı ister. Mişel'in bademciklerini aldırırız, hem sigortadaki baytara değil, bir uzmana aldırtırız, Dr. Yung'a! Peki bana? Ben ne alacağım bil bakalım! Bir kürk alacağım!"

Sonra, parasını çarçur etmek tutkusundan ötürü utanıp, yüksek sesle güldü.

"Saçma! Saçma! Hemen kürk alacak ne var? Pamuk astarlı, yakası kuzu postundan bir manto da yeter. Bir çift rahat ayakkabı alırım, ama hazır değil, ısmarlama yaptırırım. Dişlerimi düzelttirirım... sonra..."

Cümlenin ortasında sustu birdenbire, gözleri korkudan koyu bir renge büründü.

Tepelerinde, felaket habercisi bir sıra bombardıman uçağı homurdanıyordu. Ana oğul merdivenin dibine çekilip, bir köşeye büzüldüler. Kanatlanmış ölüm, evlerin üzerinde on iki, on beş dakika kadar dolaştı. Tırpanını kullanmaya gerek duymaksızın, nehrin üzerinden, doğuya doğru ilerledi...

Toz toprak içinde piyade birlikleri, düzensiz bir kitle halinde, hızlı bir yürüyüşle Grünwald Strasse'ye sapmışlardı. Sanıldığı gibi doğudan batıya doğru gitmiyor, batı yönünden gelip, doğu-batıya doğru ilerliyordu. Yürüyüş halindeki bu erlerin hali iç karartıyordu. Miğferlerin altındaki gözleri yere çevriliydi hepsinin. Herkes bir önündeki erin topuklarına bakıyor, yerdeki taşlardan gözlerini ayırmıyor, suspus olmuş, yürüyordu. Bütün o yaşlı Sokol üyelerinin, Atıcılar Kulübü üyelerinin, eski Haller askerlerinin içini kötü bir önsezi kaplamıştı yavaş yavaş.

"Ne de kasvetli savaş bu" diye hayret ediyorlardı. "Şarkı söyleyen yok."

"Geri çekiliyorlar" dedi gelip geçenlerden biri. "Geri çekilen asker şarkı söylemez."

Kısa bir süre önce panik yaratıyorsun diye suçlanan Yan "Geri çekiliyorlar da ne demek?" diye karşı çıktı. "Birlikler yer değiştiriyor, o kadar."

"Yer değiştirme mi? Savaşın üçüncü gününde mi?"

"Elbette" diye karşılık verdi Yan inatla, "savaşı bir yerde kabul etmek başkadır, hareket halinde savaşmak başka. Tankları avcı çukuru ile tutamazsın, tank için gezinti demektir o! Peki ne yapacaksın? Düşmanı çevirip kanatlarına yükleneceksin, taktik derler buna. Taktik başarıya ulaşsın diye düşmandan uzaklaşmak gerekir kimi zaman. Kimi zaman da düşmanı tuzağa düşürmen gerekir, ülkenin içerlerinde, düşmanın arkasını kesmek için. Savaşı kazanmak için şu ya da bu çarpışmayı yitirmek de gerekir kimi zaman. Biz bütün harekâtı görmüyoruz ki burada, bir bölümünü görüyoruz. Genel görüşten yoksunuz şu sırada. Bütün harekât ancak kuşbakışı bir bakışla, başkomutanlık katından izlenebilir. Burada şu ya da bir öteki birliğin geri alınması söz konusu olabilir elbette, ama ona karşılık başka bir yerde ilerleniyordur şimdi. Doğu Prusya kapılarına dayanacak, düşman hatlarını Silezya'da yaracağız."

"Belki" diye bir karşılık geldi kuşkulu. "Tanrı vere de öyle olsa!"

"Başkomutanlık, savaşı Vistül'ün sağ yakasında kabul edecek" diyerek, stratejik görüşlerini sürdürdü Yan. "Görürsünüz! Usta bir satranç hamlesi olacak bu. General Haller'in erleri arasında benim de yer aldığım 1920 Vieprz harekâtına layık bir hamle olacak!"

Dizgi ustaları, "Bu masallara sen de inanmıyorsun ya Yaşek" diyordu. "Ama iyi herif olduğun için ötekilerin güvenini sarsmak istemiyorsun."

Gerçekten de, Yan, saçı başı karmakarışık, at arabalarının arasında dolaşıp duruyor, milleti yüreklendirmek için nükte üstüne nükte yapıyordu.

"İngiltere ile Fransa anlaşmışlar, Hitler'in ağzının payı-

nı vereceklermiş" diyordu kahkahayı basarak. "Almanlar, Fransa'yı kuşatmak için son şanslarını da elden kaçırdılar, haberiniz var mı, bisiklet yarışçılarını Fransa Turu'ndan geri çekmişler bile."

Gel gelelim, bu fıkralara pek de gülen yoktu aslında. Gerçek, bu propaganda yalanlarını cezalandırmaktaydı: Kışlaların üzerindeki dumanlar hâlâ dağılmamıştı, yanık kokusu gözleri, burunları yakıyordu. Ve resmi arabalar, üzerinde tepeleme bavullar, egzozlarından dumanlar saçarak şehrin içinden hızla geçiyordu.

Tam öğle vakti, Yan'ın stratejik bildirileri üzerinden henüz iki saat bile geçmeden, panik başladı. Gökte uçak görünmemekle birlikte, alarm düdüklerinin sesi havayı doldurdu birdenbire. Yol kenarındaki yaprak ve otlar, toz bulutlarından ötürü bembeyaz bir örtüyle kaplanmıştı. Daracık yollar, yürüyüş sırasında dökülüp kalan er gruplarıyla dolmuştu. Asker, sivil, kaçışan gemi azıya almış sürü halinde insan, çekirge sürüsü gibi Grünwald Strasse'ye üşüşmüştü. Çalıştırılan motorların gürültüsünden pencere camları tıngırdıyordu. Kocaman mobilya kamyonları bile yola düzülüyordu. Nehir boyundaki bahçelerden tek tük tüfek sesleri gelmekteydi.

Genç Gregorçik, cadde boyunca koşturup duran yetişmiş birkaç gence. "Ne oluyor?" diye sordu.

Doyumluluk içinde "Beşinci Kol'un ardındayız. Canına okuyacağız Almanların!" diye seslendiler.

Psikozun büyük gözleri vardır. Sabotajcılar türediği sanılıyor, her yerde sabotajcılar görüldüğü öne sürülüyordu. Bisiklet fabrikasının damında, büyük şekerleme mağazasının avlusunda, Alman marangoz atölyesi "Heimat"da, Dürer Lisesi'nde.

"Ceket aşağı!" diye bağırıyordu silahlanmış gençler her şüpheli gördüklerine. Paraşüt iplerinin izi kalmış mı diye koltuk altlarını gözden geçiriyorlardı. "Askerlik belgeni göster, ama çabuk ol, çabuk!"

"İşte, tamam! Kuşu ele geçirdik" diye heyecanla bağırdı

karabinası omuzunda beyaz kasketli bir fırıncı çırağı. "Luther'ci bir protestan! Adı da Robert Stenzel! Sırt çantasını arayınca bir ayna buldum. Böylesine yaşlı bir herif aynayı ne yapacak? Ayna ile düşman uçaklarına işaret veriyordur garanti!"

"Deli misiniz yahu?" diye bağırdı bisikletine bir çıkın bağlamış olan sarışın adamcağız, eğilerek. "Tıraş olmak için herkes kullanır ayna!"

"Ama sen tıraş olmuş değilsin ki" diyerek sözünü kesti çırak. "Gördün mü, yalan söylüyorsun işte!"

"Hastayım ben" diye inliyordu yaşlı adam. "Tıraş olacak keyfim mi var? Dirşav'dan beri yürüyerek geliyorum. Oğlum on altıncı süvari alayı ile cepheye gitti, siz beni tutuklamaya kalkışıyorsunuz."

Sarıya çalan gözleri gözyuvarlarından dışarı uğramıştı. Suratındaki bütün adaleler gerilmişti. Kır saçlarının arasından süzülen bir ter tanesi, çökük yanağına doğru yürüdü.

"Alayların numarasını da biliyor!" Delikanlının gözleri parıldadı.

"Oğlum bir yıldır o alayda, bilmez miyim hiç? Baylar, ne olursunuz yardım edin" diyerek sokaktan gelen geçenlere döndü mülteci. "Bu haksızlığa meydan vermeyin!"

"Vicdanın rahat olsaydı böyle titremezdin şimdi dostum" diye karşılık verdi delikanlı.

"Rahat bırakın beni" diye yalvarıyordu yaşlı adam. "Hastayım, midemde ülser var... Kendimi zor taşıyorum zaten, bir de siz..."

"Yürü inzibata bakalım!" İtip kakarak önlerine kattılar adamı. "Orada konuşursun..."

Genç Gregorçik sinirli "Adamı rahat bırakın, baylar!" dedi. "Bu suçsuz adama yaptığınız, haksızlıktır, anarşidir, başına buyrukluktur!"

"Biz başlamadık bu savaşa." Fırıncı çırağının gözleri küçücük olmuştu duyduğu nefretten. "Bu savaşı isteyen, biz değiliz! Kurunun yanında yaş da yanar. Verilen emir böyle, o kadar!"

"Boşver, Maks! Önüne ilk çıkan adama hesap verecek değilsin" dedi ötekiler çırağa. "Şuna bak, canına okuyacağına korumaya kalkışıyor Almanı..."

Dilediğini yapabileceğini göstermek isteyen delikanlı, götürülen adamın arkasından koşup, arkasına bir tekme attı.

Evlerin pencerelerinden, yenilginin başlangıcını haber veren sahneler izlenebiliyordu. Deri ceketli bir subay, elinde tabancası, arabası için benzin istiyordu. Benzin istasyonunun sahibi, korku içinde yeminler ediyor, kendisi için bile, bir damlacık olsun benzin saklamadığını öne sürüyordu boyuna. At gübresinden sararmış, kire batmış sokakta, iki polis birbirine giriyordu bir bisiklet için. Şubin Cezaevinden salıverilmiş küçük yaşta suçlular, üzerlerinde hâlâ cezaevi giysileri, başlarında kokartsız kasketler, gardiyanları ile kol kola girmiş, yürüyorlardı. Yeşil pelerinli bir orman bekçisi, sürdüğü arabanın üzerinde, dört bir yanına kırbaç şaklatıyordu durmadan.

"Yaralıları götürüyorum" diye bağırıyordu. "Herkes aşağı, hayvanlar bu yükü kaldıramaz."

Bir yandan kırbaçlarken, bir yandan da, arabaya atlamaya çalışanlara basıyordu tekmeyi. Yine de direniyordu millet arabadan inmemek için. Bıranda bezinin altındaki samanların içinde bir şeyler araştırıyorlardı.

"Vay hergele, bir teneke dolusu marmelat var burada, it oğlu it, hani, nerde yaralılar?" diye haykırıyordu öteki beriki. "Fabrikadan çaldın şekeri değil mi?"

Öfkeye kapılmış mülteciler ekmek, süt istiyorlardı. Dükkânların kepenklerini yumrukluyor, kendilerine yiyecek verilmezse, evleri, dükkânları yağma ederiz diye tehdit savuruyorlardı. Piyade erlerinden silahlı ve üniformalı olanlar, parmakla sayılacak kadar azdı. Ötekiler, üzerlerinde sivil pantolonlar, askeri kaputlar, başları kasketsiz, saçları karmakarışık, şehirde dolanıp duruyorlardı. Gaz maskelerini fırlatıp atmışlardı. Teneke kutularını çalınmış erik ve armutlarla tıka basa dolduruyorlardı. Sırt çantalı, erkek paltolu kadınlar, Virtül'e çok yol var mı? diye soruyorlardı.

At battaniyesine sarınmış bir adam, bir yandan atlarını sürerken, bir yandan da arabasından bağırıyor, "Almanlar bizim birlikleri Tuhel çayırında kuşatmış, yarın erkenden şehre girecekler" diye korku salıyordu ortalığa.

Genç Gregorçik'in heyecanı giderek küllenmeğe başlamıştı. Savaşın ilk günü duyduğu heyecanın ateşinden göğsünde kalbi eriyecekti nerdeyse. Oysa birkaç saattir, içinin buz kestiğini duyuyordu. Yan, yumruğunu pencerenin kenarına indirdi. Başıbozuk yığınını görmemek için yüzünü sokaktan çevirdi acıyla.

"İngiltere ile Fransa savaşa girdiler! Amerika da eli kulağında! Fransızlar, Siegfried hattına genel saldırıya geçiyor. İngiliz uçakları Berlin'i bombardıman ediyor! Birkaç haftaya varmaz, savaşın sonu gelir. Peki biz ne yapıyoruz! Dağılıyor, bölünüyoruz!" Acı acı güldü. "İnanılar şey değil doğrusu! Yabancılardan utanmalıyız, ayıp, ayıp!"

"Babacığım, geri çekilme bu!"

Varşova'dan birlikte eve döneli, babacığım diyordu babasına. Yitik baba, aile kucağına geri dönmüştü. O uzun, feci yıllardan sonra dostluk havası içinde yaşıyorlardı yine.

"Rezil herifler! Hani, nerde komutanlar? Tüfeksiz bir birlik! Başıboş erler!" Verdun günlerinin eski savaşçısı sinirlenip duruyordu. "Asker kaçaklarını sorguya çekecek mahkeme nerede? Hay Allah kahretsin!"

"Onlar kaçtı" dedi oğlu, "onlar ilk kaçanlardan..."

"Kaçmışlar, kaçmışlar! Şu dışarıya bir baksana! İpsiz sapsız takımı hep, galiçyalılar, Polonya Çingeneleri! Daha suratlarına bakınca bile anlaşılıyor bizim çocuklardan olmadıkları! Bizim delikanlılar dövüşüyor!"

"Bizimkiler de kaçıyor."

"Olamaz" diye karşı çıktı Yan. "Olamaz, bizimkiler kaçmaz!"

Grünwald Strasse'nin köşesinde iki eski tanıdıklarını gördüler. Bir ilan sütununun önünde durup, silah başına çağrısı ilanını okumak için, topuklarının üzerinde yükselmişlerdi.

Filipiak kaldırımla bir bütün olmuştu sanki. Bacaklarını ayırmış, duruyordu, göbeği ileri fırlamıştı, suratı da hayli bozuktu. Şapkasını kulaklarına kadar geçirmiş, vazgeçemediği purosu ağzında, başını önüne eğdi. Yanındaki Greşkoviak'a gelince, o da süslü düğmeleriyle modası geçmiş redingotu sırtında ve beyaz önlüğü redingotun altından dışarı taşmış, ilana doğru uzanmıştı.

Pencerenin kenarına abanan Gregorçik, sokağa doğru seslendi:

"Filipiak! Kalıyor musunuz, gidiyor musunuz yoksa?"

"Kalıyorum" diye bağırdı lokantacı. "Elbette kalacağım."

"Ya siz Greşkoviak? Siz gidiyor musunuz?"

"Söylediğin lafa bak, Yaşek" diye öfkelendi kasap, "gidecektim demek?"

"Almanlar yaklaşıyormuş! Doğru mu?"

"Doğru olsa da ne olacak yani? Ne olursa olsun!" dedi Filipiak elini umarsamazlıkla sallayarak. "Buradan hiçbir yere kıpırdamam!"

"Ben de kalıyorum" dedi Greşkoviak. "Sonuna kadar!"

Tiz bir ıslık sesinden ürkerek, pencereden içeri kaçtılar.

Hemen az bir şey sonra pencere camları şangırdadı. Bütün apartman temellerinden sarsıldı. Şehrin ortalarına bir yere, oldukça yakına düşmüştü bomba.

Genç Gregorçik, şöyle yandan bakınca, beyaz karınlı kara kuşun, güneşten şehrin üzerine doğru indiği hızla, aynı şimşek hızıyla, damların üzerinden ayrıldığını gördü. Kanatlarının gölgesi caddenin üzerinden geçti. Duman, ateş ve tuğla yığınlarının fıskıyesi kuyruğuna çarpmaya kalmadan, kocaman yırtıcı kuş ufka yönelmiş, mavi göğe doğru yükselmişti bile.

Yan, uzman ağzıyla "Ştuka" dedi. Sakin kalmaya zorladı bir yandan da kendini. Ailesini soğukkanlılıkla yatıştırmak istediği belli oluyordu. "Pike uçağı. Lehçesi: Dalıcı."

Pencerenin önündeki duman sütununu umursamaksızın, Alman Lüftwaffe'si üzerine konferans vermeğe başladı.

"Seni gidi!" Oğlunun içinden bir iniltidir yükseldi. Nasıl da sakin, nasıl da aklın başındasın şimdi; annem ile birlikte Rio'dan eve dönerken, ya da Oplavitz'deki bahçeli kahvede neden aklını başına toplayamadın?.. On beş dakika sonra, Hedvig sokaktan soluk soluğa geldi:

"Belediye Meclisi binasının sol kanadına düştü bomba. Ne felaket, hele bir düşünün! İki yıldır makineyle dört kopyasını çıkardığım, kırmızı mürekkeple numaraladığım, çıkış defterine not ettiğim, dosyaladığım bütün o yazılar yandı. Kapkara sayfalar halinde sokaklarda uçuşuyorlar şimdi."

"Belediye Meclisi binasına ha?" dedi yaşlı Gregorçik kısık bir sesle. "Yazık oldu Belediye Meclisi binasına..."

Çok feci bir şey hatırlamışçasına kaşlarına çattı. Babası kötü kötü gülümsüyor gibi geldi oğluna.

Akşama doğru sokaklar ıssızlaştı. Uğursuz bir sessizlik çökmüştü her yana. Başsız kalan şehir ölmüş, karanlığa gömülmüştü. Elektrik akımı kesilmişti. Perdeler indirilmiş, panjurlar kapatılmıştı. Gece hava akını olur korkusuyla bütün millet bodrumlara sığınmıştı.

Gregorçikler de yatak yorganlarını, yastıklarını alıp aşağıya, yakıştırma sığınağa inmişlerdi. Komşularla barışmış olan Yan, bütün apartmanın yararlanması için, kömürlükte nasıl bir radyo düzeni kurabilir diye düşünüyordu. Güneşli, sıcak bir günden sonra, akşamın serinliği inmişti. Genç Gregorçik, soğuktan ve görüp etkilendiği şeylerden ötürü titriyordu. Köylü arabalarının tekerlekleri sokakta takırdadığı süre bile, sinirleri bozulmamıştı yine. Gel gelelim, sessizlik başlar başlamaz, o da korku duymağa başlamıştı. Bodrumun bir köşesine çekilmiş, battaniyenin altında, gizli gizli haç çıkarıyordu boyuna. Uzun bir süredir ilk defa, yeniden dua etmeğe başlamıştı.

"Hayatımıza kattığın bu değişiklikten ötürü" diye fısıldıyordu yavaşçacık, "sana şükürler olsun Tanrım. Günahlarımı, bencilliğimi bağışla. Aramızda savaşı isteyen hiç kimse yok, zayıf ve güçsüz, savunusuz insanlarız, bizleri ölümden, mahvolmaktan koru. Sen her ne istersen, öyle

olur Tanrım. Evimizdeki bütün acıları silip süpüren, bütün fesatlıkları yakıp kavuran bu güçlü, bu sıcak fırtınadan ötürü şükürler olsun, Tanrım. Yan ile Margarete'ye, hepimize, yardımlarını esirgeme."

Margarete geçen haftayı düşünüyordu gülümseyerek. Hemen burnunun dibinde boğucu dumanlar yükselmiş, damdaki kiremitler başından aşağı dökülmüş, insanlar ölmüştü. Alınyazısına kafa tutan küçük mutluluğu içinde, savaşın korkunçluğunu umursamıyordu bile. Radyodaki haberlerden, geri çekilmelerden, mültecilerin, lanet yağdırmasından ona neydi ki! Onun için en önemli şey, evi, aynı çatı altında toplanmış olan beş kişilik ailesiydi. Yan, abartılmış bir çaba ile karısına yardım ediyordu. Karısıyla birlikte patates çorbası pişiriyor, bulaşık yıkıyor, ekmek kuyruğuna giriyordu. İki hava akını arasında dünyanın maskaralığını yapıyor, sevimli sevimli gülümsüyordu. Nişanlılık günlerindeki gibi, karısının yanından ayrılmıyordu hiç. Güncelliğin o sıkıcı tekdüzeliğinden kurtulmuşçasına, bir iç rahatlığına kavuşmuşlardı, izne çıkmışlar, yazlık bir dinlenme evine çekilmişlerdi sanki. Bodrumdaki gece konaklamaları bile eşsiz bir serüvendi artık onlar için.

Doğru değil, diye düşünüyordu delikanlı uykuya dalmadan önce, her sevince düşman kesilen ve kurbanlarına kıskançlık duyan acımasız, içinden pazarlıklı yasaların insan hayatına egemen olduğu, doğru değil. Esrarlı birtakım güçlere ait uyanık gözlerin, her şeyi gördükleri, dünyamızın dışında saklı oldukları, kötülüğümüzü istedikleri, insanları polis baskısı altında tuttukları, insanın küçük sevinçleri ile bir anın mutluluğu üzerinde hüküm sahibi oldukları, doğru değil!

Gel gelelim, ya öyle ise? diye soruyordu kendi kendine korkuyla. Ve bodrumda işleriyle uğraşan ana babasına bakarken, birincisinden daha derin bir çaba ile, yeniden duaya başlıyordu.

Yan, yerde, "Nad Niemnem"in yağ lekeli bir sayısını bulmuştu. Hedvig'in tatlı bir sesi vardı. Eskiden bütün oku-

lun önünde şiir okurdu, 3 mayısta da okulun müzik salonunda bir şiir okuyacaktı yine. Her biri bir yastığın üzerine oturdu. Sırtlarında battaniyeleri, paltoları, heyecanla dinlemeğe koyuldular Hedvig'i. Düşüncelere dalmış olan Yan, Margarete'nin kırmızı, çalışmaktan yorgun düşmüş elini tutuyordu şefkatle. Küçük Mişel, babasının ayakları dibine uzanmıştı, Hedvig hemen gaz lambasının dibine çökmüştü, bir virgüle rastladıkça sesini yükseltiyor, her noktaya, ünlem ve soru işaretine dikkat ediyordu.

Vakit gece yarısını geçmişti bile. Hepsi de düşünceye dalmış, Hedvig'in sesini izleyerek, kumlu yollar boyunca büyük körfeze doğru ilerliyorlardı ki, babaları gözlüğünü çıkarıp gözlerini oğuşturdu ve gençleşmiş bir sesle:

"Savaştan sonra yeni bir hayata başlayacağız" dedi, "her şeyden önce, yeni bir şehre taşınacağız. İnsan bütün hayatı boyunca aynı yerde kalmamalı. Stefan hukukçu olacak, Hedvig evlenecek. Margarete de iyi bir dinlenecek artık..."

"Ya sen?" diye sordu anneleri.

"Ben mi?" Yan karşılık vermedi bir süre, bocaladı. "Ben... ben de basım işine döneceğim yeniden. Dizgi işine!"

Birkaç hafta sonra, Hedvig yorulup durdu, kendini döşeğin üzerine bıraktı. Konuşma kesilmiş, Yan suspus olmuştu. Oturduğu yerde dalıp gidiyordu öyle. başını dizlerine dayadı. Grileşmiş perçemleri kuş tüyleri gibi dikilmişti. Babalarının başı alacakaranlıkta parıldıyor, gümüş grisi bir yuvayı andırıyordu. Küçük Mişel bir saattir horlamaktaydı. Uykuya hazırlanmadan önce, genç Gregorçik lambanın fitilini indirdi. Bodruma bir gaz kokusudur yayıldı. Margarete uyumak üzereydi. Lambadan yayılan o sıcak hava, alnına, saçlarına yansıdı.

"Lambanın şişesine üfleme sakın" diye geveledi ağzının içinde, "is tutar sonra..."

"Allah rahatlık versin"dedi genç Gregorçik.

Annesini gözden geçirdi duygusallıkla. Yorgun kadın uyuyor, uyurken, battaniyenin altındaki çantasını göğsünde tutuyordu sımsıkı. Yüzü kırışıklardan arınmış, düzelmişti,

o eski sinirli gerilim ve korku anlamı yok olup gitmişti. Ağzının altındaki kırışıklıklar bir gülümsemeye dönüşmüştü, yalnız kaşları titriyordu uyurken. Annesinin dudaklarında, beceriksizce sürülmüş ruju gördü genç Gregorçik. Kaşları da eskisinden daha koyuydu şimdi. Yeniden kazandığı kocasının hoşuna gitmek için yapmıştı bunları.

Vefalı anneciği boşuna beklememişti güzel günleri! Genç Gregorçik gülümsedi, içine bir sıcaklık dolduğunu duydu. Allah vere de...

Sabah gün doğarken, sepetli bir motosiklet, Grünwald Strasse'yi boydan boya dolaştı. Miğferli bir astsubay, bütün evlerden duyulacak bir sesle bağırıyordu:

"Virsitz'den kurtulup geçmemiz bir mucize! Ey ahali, ister dua edin, ister kaçın... Öğleye doğru burada olurlar!"

Ormanın ardındaki top atışları saatten saate daha bir kuvvetleniyordu.

Margarete ile çocukların inandırıcı konuşmaları sonunda, Yan, şehirden çıkıp gitmeye zar zor razı oldu.

"Varşova'ya gidelim. Hep gitmek isterdin Varşova'ya zaten" diyen Margarete, içinde iki bin zloti bulunan mumlu bezden el çantasını göğsüne bastırıyordu boyuna. Bir an bile ayrılmıyordu çantasından.

Yan bir karşılık vermedi bu söze. Düşünceli bir davranışla, grileşmiş saçlarını sıvazlıyor, gözlüğünü düzeltiyordu ikide birde. Henüz bocalamaktaydı.

"Peki" diyerek karara vardı sonunda "ama Şulitz'e kadar. Bir kilometre öteye gitmek yok."

Ahlaya oflaya kamyona bindi. Yakınlarda tanıdık kimse var mı diye şöyle bir bakındı ama, cadde bomboştu, panjurlar kapalıydı.

Son dakikada beş araba halinde şehirden ayrılan Devlet Körler Yurdu'nun konvoyuna katıldılar. Daha dün, körlerin taşınmaması karar altına alınmıştı. "Almanlar onlara ilişmez" diye öne sürülmüştü Belediye Meclisinde. Gel gelelim, Yurt'dakiler öylesine sızlanmışlar, kırmızı tuğlalı binanın açık pencereleri önünde öylesine bağırıp çağırmışlardı

ki umutsuzluk içinde, hepsini Vistül'ün öbür yakasına geçirmeye karar verilmişti.

Beyaz bastonlu, kara gözlüklü, ve özellikle yaşı olan yol arkadaşları, gürültüye karşı çok duyarlıklıydılar. Gökten gelen en önemsiz bir homurtu, korku içinde birbirlerine sokulmalarına, samanların içine gömülmelerine yetiyordu. Gökteki gürültü uzaklaştımı da, esneyip uyukluyorlardı. Sabahın saat üçünde uyandırılmıştı hepsi. Bu bahtsızlık karşısında sesleri solukları çıkmaz olmuştu. Köpekleri ellerinden alınmıştı. Sözüm ona hayvanlar başka bir konvoyla daha önce gönderilmişti. Ne var ki, bahtsızlar gerçeği sezinlemişlerdi pekâlâ. Konvoyu yöneten, köpekleri beraber alıp sıkıntıya düşmek istememişti. Yalnız insanları yüklemişti kamyonlara.

"Köpekleri ayırdılar bizden, elden ayaktan olduk köpeksiz" diye fısıldıyordu körler, konvoyu yöneten duymasın diye. "Ne yaparız biz şimdi?"

Sabahın erken saatiydi ama, güneş, temmuz güneşi gibi yakıp kavuruyordu. Havada kavuçuk ve benzin kokusu vardı. Ormanın üzerine kapkara dumanlar oturmuştu. Uzakta, gölün ardında, bir köy yanmaktaydı. Körler, bir köşeye sığışıp, kulak kesildiler. Uğursuz bir motor sesi duymuşlardı. "Uçuyorlar işte... yukardan geçiyorlar... çok yukardan." Beyaz bastonlarıyla yukarıyı gösteriyorlardı. "Görüyor musunuz?"

"Görünürde bir şey yok" diye yatıştırdı Yan onları.

"Nasıl bir görünümleri var?" diye sordu yaşlılardan biri merakla.

"Kanatlarında kara haçları var, kuyruklarında da! Güneşte parıldıyorlar" diye açıkladı Hedvig.

"Çok kudretli olsalar gerek. Belki de yüz parça, hatta yüzden de fazla" dedi kör olmuş bir yaşlı karanlık bir sesle. "Homurtu boyuna, hep homurtu... Hıristiyan düşmanları yapmıştır bunları garanti, alçaklar! Şu Hitler, Yahudidir garanti. Hıristiyan böyle şey yapmaz."

Uçaklar yitip gitmiyordu gökyüzünden. Bütün yollar üzerinde titreşimli bir gürültü perdesi vardı sanki. Birkaç

kilometre ötede, bombalar altında kalan toprak, inliyordu. Ama Margarete yine de bütün aile için, yeni, daha iyi bir hayat başladığı sanısındaydı. Kamyondaki eşyaya yaslanmış, göğe bakıyordu inançla.

"Bombardıman uçuklarının kanatları üzerinde meleklerin kanatları yer alır" diye açıklıyordu küçük Mişel'e.

"Tanrı Babamız isterse Almanları kovar gökyüzünden öyleyse" dedi çocuk.

"İsterse kovar elbette" diyerek onayladı Margarete.

"Peki neden istemiyor?" diye sordu Mişel.

"Daha savaşın başındayız, seni sabırsız seni" diyerek güldü Margarete dertsiz, "hele bekle de gör neler olacak..."

Margarete rahatsız ayakkabılarının bağlarını çözüp parmaklarını uzattı. Branda bezinin deliğinden içeri ışıyan güneşe çevirmişti yorgun yüzünü. Yıllardır ilk dinleniyordu böyle.

"Yazlığa gidiyoruz" diyerek gülümsedi çocuklarına. Yan, göğsünde gaz maskesi, şoförün yanında oturuyordu, birkaç yıl birden gençleşmişti sanki, canlı, hareketliydi. Karısı ile, çocukları ile yeniden senli benli olmuştu. Yeniden koca ve baba, yeniden aile reisi olmuştu. İkide birde Margarete'den yana dönüyor, göz kırpıyordu anlayışla.

"Denklerin üzerinde rahat mısın?"

"Elbette, Yan!"

"Ya siz, bacaksızlar?"

"Evet, babacığım!"

Halk Tiyatrosunun önünden geçtikleri sırada, genç Gregorçik, içini daraltan bir duyguya kapıldı. Camlı vitrinler boştu, resimler alınmıştı. Tozlu kartonlar üzerinde yer yer açık renkli lekeler kalmıştı yalnız. Duvarda, sararmış, eski bir afiş asılıydı: Başrolde Diana Foss...

Bereket babası şoförle tartışmaktaydı bu sırada. Kamyonun şüpheci şoförü, batı kanadının Almanların saldırısına bir aydan fazla dayanamayacağını öne sürüyor, yaşlı Gregorçik ise, askerin, bir yıl sürecek bir kuşatmaya karşı bile hazırlıklı olduğunu söylüyordu.

Kamyon düzlenmemiş yolda sarsıntılarla ilerliyordu. Toz bulutunun ardında tiyatro yok olmuştu.

Şehirlerinin nerelere dek uzanmış olduğunu, yeni yapıların nereleri kaplamış olduğunu, şehir dolaylarında nice yeni yollar yapılmış olduğunu ancak bu kaçış sırasında görmüş oluyorlardı. Neden sonra yol, şehir sınırında, kaçan binlerce araba ve otomobilin tekerlek izlerini taşıyan ince çakıllı bir şoseye ulaştı. Şose dağa tırmanıyordu. Nehrin sağ yakasında tepeler sıralanıyordu. Motor inleyip, amortisörler oflayınca, aşırı yüklenmiş olan kamyon, yürüyüşünü yavaşlattı. Bir işçiler sitesinden geçmekteydiler. Küçük, temiz evler, bostanlar, kavruk kayın ağaçları dik yamaçlara serpilmişti.

Yolun kenarındaki hendekte yaşlı bir adam orakla ot biçiyordu. Adam başını kaldırınca, sarımsı, gergin bir surat, bulanık bakışlı gözler ve çöküк yanaklar ortaya çıktı.

Genç Gregorçik hemen tanıdı adamı. Birkaç zaman önce Atıcılar Yurdundaki Sokol toplantısını yöneten karanlık bakışlı adamdı bu.

Delikanlı, babasının birdenbire şaşırdığını gördü. Bıyıklı adamı gören Yan, şoförle konuşmasını kesip, elini şapkasına götürdü. "Günaydın, Başkan" dedi güvensiz bir sesle. "Böyle sabah erkenden işe koyuldunuz demek?"

"Tavşanlar için ot kesmem gerekiyor da ondan." Sokol üyesi kardeş hüzünlü hüzünlü gülümsedi. "Ne tarafa böyle?"

"Şulitz'e" diye mırıldandı Gregorçik. "Biraz öteye..."

Eski savaşçı bir karşılık vermedi, başını eğiverdi sadece hüzünlü. Bu hareketteki anlam ortadaydı: Biri daha çuvallamış, şehirden kaçıyor, üstelik yabancı bir göçmen de değil, eski bir arkadaş, aynı birlikten bir Sokol...

"Eh öyleyse, hoşça kal kardaşım!" diye bağırdı yaşlı adam, araba virajı alıp, tekerlekler üzerindeki branda kulübe dalların arasında yok olurken.

Yan başını önüne eğip kızardı.

"Taşınmamalıydım" diyerek içini çekti.

Daha bir kilometre kadar bile yol almamışlardı ki, şo-

för, lastik değiştirmek zorunda olduğunu anladı. Kamyon bir kenar yola sapıp, ağaçların arasında durdu düşman avcı uçaklarına hedef olmamak için. Hafiften sızlanıp yakınarak, samanların altından çıktı körler. Bacaklarının uyuşukluğu gitsin diye, ağaçların altında gidip geliyorlardı. Hedvig ile Mişel, körler yola çıkmasın diye dikkat ediyorlardı. Konvoyu yöneten, doğu batı kesiminden sakin bir adam, şoförle birlikte arabanın altına krikoyu soktular, tekerlekle uğraşmaya koyuldular.

Gregorçik oğlunu elinden tuttu:

"Yarım saat vaktimiz var" dedi, "tepeye tırmanalım."

"Dikkatli olun" diye seslendi Margarete.

Birkaç dakikalık hızlı yürüyüşten sonra, suratları kızarmış ve ter içinde, yeşil tepeye çıktılar. Tepenin üzerinde kocaman kalıntılar vardı, kaya parçaları, çimento levhalar, demirteli toprakları, daha bir sürü öteberi.

"Buraya hiç gelmemiştim." Genç Gregorçik derin bir soluk aldı. "Ne vardı burada?"

"Eski günlerin Bismark Kulesi. Ben sen yaşlardayken" dedi Yan, "sınıfça bu tepeye gelirdik. Nehir ile şehrin üzerinde, taş bloklardan koca bir kule, tahta kurulmuş gibi dururdu burada. Savaştan sonra bizim istihkâmcılar havaya uçurmuşlardı kuleyi, bu yerin adı Özgürlük Tepesidir şimdi. Şöyle aşağılara bak, ne görünüm değil mi?"

Daha yukardan bakabilmek için bir kalıntının üzerine çıktılar.

"Şehir en iyi buradan görülür. Önümüzdeki günlerde neler olacak bilinmez," ter içindeki boynunu mendille sildi, "ayrılırken son bir bakış daha atalım aşağıya..."

Susup, gözlerini kıstılar. Kendilerini öyle sıkıyorlardı ki, yürekleri güm güm atıyordu.

Şehirleri vadide her zamankinden çok daha başka bir görünüm içindeydi, resmi çekilsin diye poz verilmişti sanki.

"Görüyor musun?" diye sordu babası.

"Evet" dedi genç Gregorçik, "çok iyi görüyorum."

Yeşil bir çelenk ortasında, güneşle aydınlanmış, pırıltılı

nehrin ikiye bölmüş olduğu şehirleri, renkli bir resim üzerindeydi sanki. Gümüş rengi, kara, kırmızı damlar. Damlarda bacalar. Çok azının dumanı tütüyordu ancak. Kilise kulelerinin, güneş altında ışıldayan haçlarını gördüler. Gökyüzü, bir köy kilisesinin pencereleri kadar maviydi, aşırı bir mavilik içindeydi hemen hemen.

"Pazaryerinde güvercinler uçuşuyor! Görüyor musun?" diye seslendi oğul.

"Evet" dedi babası, "bizim gibi şehirden kaçmadı onlar..."

Elini gözlerine siper edip boydan boya gezdirdi bakışlarını, vadi tabanındaki sık, yan yana konutları görünce, içini çekti. "İyice gözden geçir her yanı," tanıdığı bütün köşe bucağı selamlamak istermişcesine, şapkasını çıkardı başından, "görmeye değer..."

Beyaz Tiyatro Köprüsü. Bernhardin Köprüsünün uzun kemerleri. Nehirdeki mavnalar, kanaldaki meşe ağaçları. Akağaçlarla bezenmiş kıyı yolları. İstasyonun ardındaki dumanı tütmeyen fabrika bacaları. Lokomotiflerin bembeyaz buhar şeritlerinden yoksun istasyon. Ve ormanlar, mavi ufka değin uzanan ormanlar...

Baba, elindeki şapkayla vadinin kenarını gösterdi. "Şurada doğdum ben! Küçük bir kunduracı kulübesinde. Balçık çukurunun ardındaki dar bir sokakta, alçak bir kulübede. Soldaki kavakları görüyor musun?"

"Evet."

"Anam babam orada yatıyor."

"Tam ormanın dibindeki kırmızı kilisenin yeşil kulesini görüyor musun?"

"Orada vaftiz edildim."

Babanın eli bir eğri çizdi.

"Daha sonra taşındık, kanalın ardında bir yere, meşeler arasında suyun parladığı yer var ya, işte orada Alman okuluna gittim. Kestane ağaçlarının arasına gizlenmiş küçük dam var ya hani, işte orası. Sonra daha aşağıda, ağaçlıklı tepenin eteklerindeki kırmızı duvar var ya..."

"Göremiyorum."

"Arada park var hani. Oradaki kışlada da İmparatora sadık kalacağıma ant içtim. Ağlamıştım o gün. Çocuklar gibi ağlamıştım. Vatan sevgisi, demişti yüzbaşı. Ve şurada da, tam ortada, köprü ile küçük adanın arasında, eski, saygıdeğer kilise işte! Şu yüksek, eğilimli damı, tenekeden rüzgâr gülü ile küçük kuleyi görüyor musun?"

"Evet."

"Annen ile ben orada nikâhlandık işte! Sokol kardeşlerimiz kilisenin önünde iki sıralı dizilmişti. Rahip Lehçe vaaz vermişti. Onun solunda, küçük Klarisse Kilisesi ile Cizvitler Kilisesinin arasındaki bir sokakta, bir bodrum katı odasında da sen dünyaya geldin. Şurada, kayın ağaçlarının ardında da, Kuyavi Şosesi çıkıyor dağa doğru. Görüyor musun?"

"Evet, görüyorum."

"Orada ne olmuştu biliyor musun?"

"Hayır."

Bir an susan Gregorçik, gözlüğünü sildi.

"Polonya birlikleri oradan girmişlerdi şehre" dedi, "yirmi yıl önce. Ve bugün... bugün..." sesini çıkaramadı bir süre, "aynı şose yoluyla birliklerimiz şehirden kaçtılar. Ve ben koçan kafalı da onlarla birlikte..."

Tekerleğin onarım işinin bittiğini, yola koyulmak üzere olduğunu haber vermek için, şoför korna çaldı. Şehre son bir bakış atıp, hızla kamyona koştular.

Birkaç dakika sonra, Gregorçikler, sessiz sedasız gidiyorlardı yine. Yol boyunca hendeklere cephane arabaları, cephane sandıkları, köylü arabaları devrilmişti. Telaş içinde, zarar görmüş tekerleklere, kırık dingillere bakan eden olmamıştı artık. Mülteciler başka arabalara atlayıp, eski araçları hendeklere yuvarlamışlardı. Yol boyunca, köyleri kalkındırmak isteyen bakanın adıyla Poniatovki diye anılan küçük, temiz köy çiftliklerinin yanından, yine aynı bakanın emriyle kireç badanasıyla boyanmış çitlerin önünden geçiyorlardı. Bırakılmış konutların yanından geçerken, savaşın çok zamansız çıkmış olduğunu çok iyi hissediyorlardı. Günün, tam

çalışma sırasında bölündüğü gözlerinden kaçmıyordu. Sanki biri çıkmış, tiz bir ıslık sesiyle bütün insanları öğle paydosuna çağırmıştı. Şurada, mıcırı henüz dökülmüş yolun üzerinde bir silindir, ötede bir bidon dolusu zift, ortalıkta gereçler, hatta küreklerin ucundaki balçık bile kurumamış henüz – yol yapımından son anda vazgeçildiğinin işaretleri! Yol kenarındaki bir aşevinin kül grisi tabelasında, henüz tamamı boyanmamış olan bir yazı parıldıyordu: SESSİZLİK... son sözcük LOKANTASI, tabelaya kurşun kalemle yazılmıştı ama, ressam üzerinden boya ile geçmeye vakit bulamamıştı anlaşılan. Buharlı değirmenin dört bir yanı, yapı iskeleleriyle çevrilmişti. Değirmenin sahibi bir onarım işine girişmek üzereydi herhalde. Köyler pırıl pırıl bir temizlik içindeydi. Beyaz badanalı küçücük evler güneşin altında ışıl ışıldılar, dalların ardında, tertemiz çamlar parıldıyordu, kapıların önündeki yollara sarı kum serpilmişti. Köy okulları, pencerelerinde kâğıttan süs hevenkleri, ıtır saksıları ile, yeni öğretim yılının açılmasını bekliyorlardı.

Bal yüklü ileri bir yazın tortuları, bolluk getirecek altın sarısı bir güzü muştuluyordu. Bahçelerdeki dallar, meyvanın ağırlığı altında eğilmişlerdi. Haftalarca süren sıcağa rağmen, çayırlarda ot, baharmış gibi taze ve açık yeşildi.

Köy yolunda bombaların açtığı çukurlar az değildi. Hep yol değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Kamyon bir tarla yoluna saptı. Kestirme yol açık araziden geçiyordu. Çukurların üzerinden sıçrayıp zıplayarak, nerdeyse boyunlarını kıracak bir tempo içinde, bu bölgeyi aşıp bir ormana ulaştılar. Sayısız köklerin uzandığı kumlu bir yol üzerinde, yürüyüş halinde bir askeri birliğe yetiştiler. Yürüyen erlerin yanından geçtikleri sırada, kasketli, sarı eldivenli biri, acı bir yüz takınarak tüfeğini salladı, boğuk bir sesle konuştu:

"Baston gibi, şemsiye gibi taşıyorum şunu yanımda. Tek bir atış bile yapmadım. Yürüyoruz, yürüyoruz hep, sonsuza dek, Pila'dan beri. Komutanımız yok oldu gitti bir yerde. İyi çuvallattılar bizi doğrusu. Pusula yok, harita yok, burnumuzun dikine ilerliyoruz böyle."

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu körler. "Varşova'ya mı?"

"Askeri sır" dedi er alay ederek. "Şöyle bir geriliyoruz ki, esaslı bir atılım yapalım..."

"Herhalde Berlin'e değil" dedi bir başkası da kötü kötü.

"Nereye mi gidiyoruz? Kahrolası ölümün ta göbeğine" diye seslendi şakacı bir oğlan. Tahta sandığını bir çamaşır parçasıyla sırtına bağlamıştı sırt çantası gibi.

Zar zor ve düzensiz, ileri doğru sürüklenen birliği kesik, kötü bir gülüşme dolaştı.

Genç Gregorçik sanmıştı ki, Yan şimdi kamyonun kenarına çıkıp dikilir, ve gün görmüş bir "tahrikçi" olarak bu fırsattan yararlanır, "düşmanın bile bile geri durduğunu" ateşli bir konuşma ile açıklar, ama nerde, babası susuyordu. Kırlaşmış perçemleri başına peruka gibi sarmıştı. Gözlüğü burnunun ucundaydı. Alt dudağını ileri uzatmıştı yaşlı bir öğretmen gibi. Yolda o bıyıklı Sokol başkanı ile karşılaşalı, ve özgürlük tepesine tırmanalı, ne nükte yapıyor ne de gülebiliyordu, şoförle o ateşli konuşmayı da bırakmıştı. Yolun üzerinde yılan gibi uzayıp giden birbirine girmiş köklere bakıyordu kötü kötü.

"Gökyüzünde tek bir Polonya uçağı bile yok" diyerek içini çekiyordu boğuk boğuk. "Bir uçaksavar bataryası bile yok. Başıboş, plansız bir geri çekilme. Göğsü bağrı açık erler, ağızlarında sigara, komutanlarına atıp tutarak yürüyorlar. Savaşta morali yüksek tutmanın da az sözü edilmemiştir üstelik. Bu ne hal böyle?"

Şulitz'e yarı yol kala şoseye saptıkları sırada, bir arazi arabası tarafından durduruldular. Direksiyonda iriyarı, kelle kulak yerinde, basık burunlu bir astsubay vardı, kasketini bir kulağının üzerine yıkmıştı şöyle. Bavulların, çıkınların arasından da, dili dışarda kara bir kurt köpeğinin başı uzanmıştı. Sağda, seferi kasketli, inceden bir binbaşı oturuyordu.

Arabadan çevik bir hareketle atlayan binbaşı, uzun adımlarla kamyona yaklaştı. Uzun boylu, sinema artisti kadar da

yakışıklıydı. Kocaman kara gözler. Yol boyundaki tozlardan beyazlaşmış gür kaşlar. Yanağında favoriler. Kürk yakalı kaputunu omuzuna atıvermişti şöyle. Göğsünde, dürbünü, belinde harita çantası vardı.

Harita çantasındaki Polonya haritasının, Romer'in eseri bir okul atlasından koparılmış olduğunu, genç Gregorçik hayretle gördü. Anlaşılan askeri haritalar alaya zamanında yetiştirilememişti.

Binbaşı gülerek selam verdi.

"Özür dilerim baylar, ne kadar benzininiz var diye soracaktım" dedi nezaketli.

"Fazla değil" diye karşılık verdi konvoyu yöneten adam kuşku içinde.

"Bidonda yedek benzininiz vardır belki?"

"Çok değil" diye tekrarladı şoför, "hemen hemen hiç yok."

"Bu ne konvoyu böyle?" diyerek devam etti binbaşı gülümseyerek. "Geçiş izniniz var mı? Yol emri? Taşınma belgeleriniz falan?"

"Körleri götürüyoruz" diye karşılık verdi şoför.

"Körleri mi?" Subay bocaladı, gözlerine anlayışlı bir bakış gelip oturdu. "Üzücü şey."

Basık burunlu astsubay lafa karıştı.

"Vakit geçiyor, vakit. İyilikle çıkarın verin hadi. Önce askere, sonra sivile!"

"Ne şanssızlık" dedi binbaşı nezaketle. "Bir düşünün rica ederim: Komutanlığa gidiyoruz acele. Görevli olarak. Çok önemli bir durum var, ne çare, benzinimiz bitmek üzere. Size bir kâğıt imzalarım, ilk askeri depodan alırsınız. Ödünç vereceksiniz, kısa bir süre için, ödünç."

Konvoy yöneticisi ile şoför susuyorlardı.

"İnanmıyorlar bize" diyerek güldü binbaşı.

"Sağır mısınız be?" diye bağıran astsubay, arabaya atladı. "Hadi, çabuk olun biraz! Çabuk, çabuk, uyumayın hadi! Hadi diyorum, yoksa..."

Binbaşı ellerini kaldırdı üzgün.

"Savaşın şakası yok" dedi. "Ne çare..."

Astsubay, maymun gibi çevik bir sıçrayışla kamyonun ortasına geliverdi aniden. Saman yığınını açıp dağıttı, körleri ürkütüp köşelerinden kaçırttı, çıkınların arasını araştırdı.

"Bunlar da Polonyalı ha, vatansever ha! Şeytan görsün yüzlerini!" diye söylenip duruyordu öfke içinde. "Benzini saklıyorlar bir de. Hele bir bulamayayım, görürsünüz o zaman! Tanktan, bidondan vazgeçer, bağırsaklarınızdan sağarım benzini vallaa! Bütün kör kafaları toptan kurşuna dizerim!"

"Ağzınızdan çıkanı kulağınız duysun!" dedi Yan.

"Bu orospu çocukları için mi memleket savunacaksın, bu inatçı benciller için mi? Askerden, Polonya askerinden esirgiyorlar benzini!"

Neden sonra samanların içinde üç bidon benzin bulunca, bir zafer narasıyla bidonları otların içine fırlattı.

"Yola devam edebiliriz binbaşım" diyerek tekmili verdi astsubay. "Tamam!" Binbaşı kollarını iki yana açtı yeniden. Astsubayın kaba davranışından ötürü gözleriyle özür diledi. Selam verdi.

"Utanmalıydınız" diyerek alevlendi Hedvig.

"Utanmalıydım, altın kızım" diyerek hak verdi Binbaşı Hedvig'e. "Ama elden ne gelir, çocuğum. Düşman Virsitz'i aldı, Nakel'e ilerliyor... Benzinsiz kazanamayız ki savaşı."

"Körleri soyuyorsunuz" diye bağırdı genç Gregorçik. "Bu... binbaşım, haksızlıktır bu, bu..."

"Hadi, hadi! Delikanlı kör değil ki" diyerek sözünü kesti binbaşı. "Gözleri görüyor pekâlâ, sapasağlam. Hani üniforması, neden sırtında değil? Ha? Anneciği mi dayanamıyor yoksa?"

"Ne fark eder ki?" dedi baba Gregorçik sinirli, "kaçtıktan sonra ha üniformalı olmuşsun ha sivil!"

Binbaşı uzaklaşıp, uzaktan şaka yollu tehdit etti parmağıyla.

"Hazırcevap bir aile doğrusu" dedi ayrılırken. "Ama kötüye yormayacağım yine hadi. Hepimizin sinirleri gergin bu günlerde. Güle güle!"

"Üç bidon benzin: Altmış litre" diye iç geçirdi şoför.

Körler susup, başlarını önlerine eğdiler. Dört bir yanlarında olan bitenleri duymamazlıktan geliyorlardı. Yıllardır merhamet ekmeğinden karın doyurdukları için, öfke, çıkışma, yakınma, işleri değildi. Bu savaş içinde engelden başka bir şey olmadıklarını, savaşan millete yük olduklarını da biliyorlardı.

"Vah, vah, vah" diye vahlanan yaşlıca bir adamcık, başını sallıyordu boyuna, "demek böyle ha!" Bütün grup içinde kara gözlük takmayan tek kişi oydu. Kirpikleri, birbirine geçmiş, bir arada büyümüşcesine, sımsıkı kapalıydı. Sarı, kırık dökük dişleriyle, beyaz bastonunun sapını kemiriyordu.

Motor homurdandı. Yola düzüldüler yeniden.

"Şulitz'den sonra yaya yürümek zorunda kalacağız" dedi şoför uyararak. "Şulitz'de şansımız tutar da bir şey bulabilirsek başka."

"Hava bulursun Şulitz'de." Konvoy şefi nafile anlamında salladı elini şöyle.

"Belki trenle..."

"Raylar parçalanıp dağılmış hep."

"Peki biz ne olacağız?" diye sordu körlerden biri çekingen.

"Taşıma işi duracak" diye haber verdi konvoy şefi.

"Bizimle kim meşgul olacak?" diye inledi biri samanların içinden.

"Ulu Tanrı" diye karşılık verdi şoför.

"Vah, vah, vah" diyerek içini çekti yaşlı adamcık, "demek böyle ha..."

Uzun süren bir sessizlikten sonra baba Gregorçik konuştu:

"Feci bir şey ama, bu savaş verildi demektir."

Kimseden karşılık çıkmadı.

Kamyon, sarsılarak ayrıldı köprüden. Kısa bir uyuklamadan ayılan Margarete, arabanın brandası aralığından dışarı baktı. Kırmızı, ateşli, mangal gibi sıcak saçan güneş, yüzünü yaladı. Margarete yol kenarındaki hendeğe baktı.

Kara bir sıvının yapış yapış ettiği yeşil otların arasından bakır kırmızısı bir şey parıldıyordu güneş altında.

"Bakmayın" diye fısıldadı çocuklara, "ölmüş bir at!"

Margarete yavaş yavaş tedirginleşmeye başlamıştı artık, Şulitz yolculuğu son bulacak gibi değildi. Küçük şehrin sadece ilk durak olacağına inanmıştı artık. Güvenlik içinde olacakları Varşova'ya ulaşıncaya değin, oradan da Aleksandrov Kuyavski'ye gidecekler, Vistül boyunca yukarı çıkacaklardı. Dört bir yanına bakınıp duran Margarete, para çantasını göğsüne bastırıyordu hâlâ. Yan arkasına dönecek, ailesine gülümseyecek diye bekliyordu hep. Ne var ki yaşlı Gregorçik'in öyle bir şey yaptığı yoktu. Kendi içine dönük, ve cansız gibi, dip doğrusuna bakıp duruyordu sürekli.

"Bir haç ya da türbe kandili önünden geçerken haber verin bana n'olur" diye rica etti bir kör, "dini bütün bir Hıristiyan gibi haç çıkarmak istiyorum."

"Dışarı bir göz atın rica ederim" dedi yaşlıca bir adamcağız Hedvig'i kolundan çekerek, "görünürde bulut var mı bakalım. Dört gündür gökte bulut görülmemesi olacak şey değil de..."

Yolda, gönüllü olarak kendilerini iki tanksavar topunun önüne koşmuş erlere rastladılar, indirilmiş bir bisikletli birliğin erleriydiler. Olağanüstü bir görünümdü bu. Tarihsel bir resimde topları çeken Raclaviçe'li tırpancı köylüleri andırıyorlardı.

"Ne oldu?" diye haber almak istedi şoför. "Yoksa Almanlardan mı ele geçirdiniz onları?"

"Yok, canım, daha neler!" diye karşılık verdi erler alınların terini silerek. "Çaylak herifler n'olacak, tutup hendeğe yuvarlamışlar topları, düşman eline geçmesinler, diye götürüyoruz."

"Bisiklet üzerinde savaşa gidilir mi, ne biçim iş?" diye sordu Hedvig hayretle.

"Boyuna sorup durma kızım" dedi Margarete ölesiye bir yorgun bir sesle.

"En iyisi hiçbir şey söylememektir" diye hak verdi yaşlı adamcağız Margarete'ye. "Savaş dediğin şeytan işidir, şeytan..."

Saat henüz on ikiye gelmemişti ama, hava giderek ısınıyordu. Rüzgâr uzaklardan yanık kokuları getiriyordu. Yolun sağındaki çayırların ötesinde gökyüzü kıpkırmızı dumanlar içindeydi.

"Olur şey değil" diye homurdandı şoför, "ne top sesi duyuluyor ne uçak, ama öteler yanıyor."

"Nedenini şeytan bilir ancak. Şose birdenbire bomboş kaldı yahu" dedi konvoy şefi tedirgin. "İyisi mi ormana sapalım biz."

Tam bu sırada, yolun sonundan ortaya çıkan bisikletli, tek başına kalmış bir kadın, umutsuz bir hareketle el salladı. Yolun tam ortasından ilerliyordu. Dengesini hayli zor sağlıyordu bu arada.

"Geri dönün" diye bağırıyordu uzaktan.

Şoför kuvvetli bir fren yapınca, kamyondakiler kafa kafaya çarpıştılar. Yerlerinden kayan denkler, bavullar, körleri iyice sıkıştırdılar oturdukları yerde. Gözlere tozlar doldu. Yanık lastik kokusu burunlarını tıkadı acıyla. Araba esaslı bir sallandı olduğu yerde. Hendeğe yuvarlanmalarına az kalmıştı.

"Ne var?" Şoför açık pencereden dışarı eğildi. "Ne var, ne oldu?"

"Geri dönün" diye haykıran kadın, başörtüsünü bağladı sıkı sıkı. "Almanlar Şulitz'de! Tanklar pazaryerine girdi bile!"

Körler bir vahlanmadır tutturdular. Arabadan aşağı atlamaya çalışıyor, samanların içinde birbirini eziyor, denklere takılıyorlardı.

Yan, karısı ile çocuklarına döndü.

"Şehre dönüyoruz" dedi.

Sesinde bir yas ya da bitkinliğin en ufak bir izi bile yoktu. Durumlarındaki kaçınılmazlık, tam bir iç rahatlığıyla söyletmişti ona bu sözleri.

8

Teğmen saate baktı. Günün ağarmasını, ve onunla birlikte okul barakasında çocukların gürültüsünü, erzak deposundaki aşçıların bağırıp çağırmalarını, Papenburg'a doğru ilerleyen ciplerin sokaktan geçmesini, sözün tek anlamıyla; gerçek dünyanın anılar çerçevesinden içeri girmesini bekleyemiyordu.

Saat henüz dört! Uyanmaya üç saat vardı daha. Uykusuz gece sürüp gidiyor. Yağmur biraz kesilmişti ama, şimdi de rüzgâr çıkmıştı, zayıf baraka duvarlarının aralıkları arasından ıslık çalarak esiyordu. Teğmen soğuktan titreyince, sobaya odun atmak için ranzasından kalktı. Sobanın közü çoktan kararmış, soğumuştu. Yeniden ateş yakıp külü boşaltmak gerekiyordu, pis pis kokan bu eski soba ile uğraşacak gücü bulamadı kendinde. Yeniden uzandı, bacaklarına bir kazak örtüp, pencereden gelen soğuk hava akımından korunmak için bir de havlu sardı başına. Battaniyenin altında iki büklüm olmuştu. Rüzgâra bakılırsa yağmurlu havanın sonu geldi demekti. Yarın hava kuru ve açık olabilirdi.

Sonra ne olmuştu? Grünwald Strasse'ye döndükten sonra. Yan ile Margarete'nin yazgıları ne yola dökülmüştü? Yabancı sayılan bu iki insanın romanı nasıl devam etmişti gazetenin bir sonraki tefrikasında? Teğmen belleğini zorlamak gereğini duymadı. Bile bile "nesnel"leştirdiği, unutmak denen kuyuya ittiği o günlerin anısı, kendiliğinden çıkageliyordu. Doğduğu şehrin son saatleri, boğulmuş bir insanın katılaşmış elleri gibi yükseliyordu kara suların içinden.

Bereket her şeyi kendi gözleriyle görmemiş, her şeye kendi gözleriyle tanık olmamıştı o günler. Kimi ayrıntılar daha sonraları, annesi ile kardeşlerinin anlattıklarıyla dile

gelmişti. Kendi dehşete kapılmış gözlerinin görmediklerini, yaralanmış, ve yıllar sonra bile yarası iyileşmemiş hayalgücü görmüştü. Hayalgücünün yanlış davranışlara, ya da değişik anlamlara kapıldığı yoktu. Aksine, gerçek olan, o sıralarda geniş hayalgücüne bile üstün geliyordu. Olayların bütün o dehşetini yansıtmaya insan dilinde yeteri kadar söz bulunamaz.

Yan son dakikada neden kaçmamıştı acaba? diye düşünüyordu Teğmen. Elinin kolunun bağlanmasına, mezbahaya götürülen bir hayvan gibi kamyona atılmasına neden göz yummuştu acaba? Korkudan felce uğradığı için mi? Ama Yan hayat ateşiyle dolu, yürekli bir herif, bir serüven adamıydı aslında. Verdun'da Demir Haç nişanını kazanmıştı. Kaçmanın bundan böyle saçma olacağını mı anlamıştı acaba? Kaçan, canını kurtarmak için kaçar, korkudan kaçar. Yenilginin, içine dert olduğu kesindi. Yıkılışı başkaları da tatmış, Romanya sınırına yakın Zaleşçiki şosesini toza dumana boğmuşlardı kaçan kaçana kapağı başka yerlere atarken. Sokollar karşısında bir dayanışma lafı mı olurdu Kıyamet Gününde? Bu keyfine düşkün adam nasıl olmuştu da ölümü hiçe saymıştı? Düşman işgali altındaki şehirde herhangi bir felaketle karşılaşmaz diye bir yanılgıya düşmüş olabilir miydi? Böylesine hayallere kapılmış olamazdı. Mesleğinde ilerlemesi engellenmiş olan bu adam, taşra hayatının boğucu bir karabasan olduğundan yakınmıştı yıllarca, doğduğu kasabayı her fırsatta lekelemekten geri kalmamıştı. Şimdi bu dünya yıkılmaya yüz tutmuşken, böylesine bir aşkla neden yanıp tutuşuyordu onun için? Ama belki de kendi geçmişinden kurtulamadığı için gönüllü olarak atılıyordu ateşin içine? Eski bir günahkârın kefareti mi? Kötü kitaplardaki gibi budalaca bir zevzeklik. Ne de olsa Margarete'nin, ardından izleyeceğini, çocukların da annelerini izleyeceğini biliyordu. Şu halde el kesesinden cömertliğin ta kendisi değil miydi bu? "Yitik baba" salt kendini mi düşünmüştü o sırada acaba? İntihar etmeğe hakkı olamazdı. Geri de dönmezdi. Tek başına değildi ki.

Karanlık barakada bir sıra ışıltılı soru işaretleri görüyormuş gibiydi Teğmen. Şu savaş süresince nice insan, içgüdüsel duygularına karşıt hareket etmek zorunda kalmıştı. Son dakikada fırlayıp kaçabilirler, başka bir kapıdan çıkabilir, ya da zemin kat penceresinden karların içine atlayabilirlerdi pekâlâ – ama yapmamışlardı bunu. İçlerindeki mekanizma düzeninde kırılmış bir şey vardı. Sandalyeleri üzerinde oturup kalmışlar, başlarını eğmişler, daha ne olacak bakalım, diye beklemişlerdi. Elimizden geleni yaptık, demişlerdi sanki kendi kendilerine. Bundan böyle de Tanrı kayırsın bizi artık! Bu ne her şeyi felce uğratan bir korku, ne kadercilik, ne de yaşama isteklerinin yok olmasıydı, peki neydi bu? İnsanoğlu keşfedilemez bir varlık, diye düşündü. Böyle olduğunu, karışık bir yaradılışta olmayan Yan Gregorçik örneğinde bile görüyoruz ya.

Teğmen, kafasının içinde bile bir biçime sokamadığı, adlandıramadığı, elden kaçırılmış bir fırsatı, geri getirilemez bir yitikliği düşünerek derin bir acıya kaptırdı kendini. Babasını çok daha iyi tanımış olmalıydı. Aslında, babası yabancıydı ona.

Gözlerini kapayıp, çiğ bir ışık selini kafasından geçirdi Teğmen.

Yük treni gara girerken, kuvvetli ışıldaklarla aydınlatıldılar. Yabancı bir komut, kısa, kesik emirler, kabaralı çizmelerin garın betonları üzerinde takırdaması, ve insanın içine işleyen ıslıklı buhar sesi!

Baba Gregorçik, istasyonun yeni adını gösterdi. Beyaz bir tabela üzerinde, örümcek ayaklarını andıran kara, gotik harfler: "Bromberg Garı." Öylesine egemendi ki kendine Yan, eleştirel bir tavır takınmakta gecikmedi: "Yanlış. Öz adlarla coğrafya terimleri gotik yazılmaz."

Lokomotifin ağzından yükselen buhar sesi giderek yükseliyordu. Jandarmaların salt yarı yüzleri görünüyor, gözleri görünmüyordu. Kocaman miğferleri, ileri fırlamış, nerdeyse kurt çenelerine dek iniyordu. Uzun meşin kaputları yağ ve benzin kokuyordu. Attıkları her adımla meşinin hı-

şırtısı duyuluyordu. Bir deri gıcırtısı kaplamıştı ortalığı. Çizmelerin kabaraları, ezilen cam parçalarını çıtırdatıyordu. Lokomotifin öksürüğü tiz bir ıslık sesine dönüşmüştü. Kapılar vuruluyor, motorlar çalışıyor, yabancı dilde kısık, öfkeli sesler duyuluyordu ve bütün bunların üstünde de, nemli rüzgârın ayakta tuttuğu beyaz daire içindeki örümcekle, çiğ kırmızı bayrak. Işıldağın ışığında, ıslak kıvrımlarıyla, bir de flama vardı daha küçük, kara fon üzerinde gümüş bir kurukafa ve iki çapraz işaret!

Kolu pazubentli orta boylu, zayıf bir adam, kimi tutuklayacaklarını gösteriyordu jandarmalara. İşaret parmağını kaldırmış, geçitin orada duruyor, ışığın aydınlattığı yüzlere bakıyordu dikkatle. Yolcular, daracık bir sel halinde, çıkışa doğru akıyorlardı. Geçite az kala, içgüdüsel bir davranışla adımlarını yavaşlatıyorlar, ama aynı anda da, miğferin altından bir homurtudur yükseliyor, ileri sürüyordu hepsini.

"Kulik" diyerek içini çekti Margarete, "muhtarın oğlu."

"Hayır. O değil" diye fısıldadı Yan.

"Ama benziyor" diyerek dayattı Margarete inatla.

"Tanıyorum bunu canım" dedi Yan. "Hagen bu, Rio Barında garson."

Belki de ceketinin altında gömleği olmadığı için, çıplak boynuna bir atkı sarmış olan zayıf adam, Yan'a göz kırptı gizlice. Parmağını indirmeyip, bir sonraki yolcuya gösterdi. Jandarmalar hemen atılıp, bağa gözlüklü sırt çantalı yaşlıca bir bayı sıradan çıkardılar. Posta müdürüydü bu.

Geçitten sağ salim geçince, Yan'ın içini bir iyimserlik dalgasıdır kapladı.

"Görüyorsunuz ya, efendilik ettin mi karşılığını görürsün sırası gelince. Bol bahşiş bırakırdım bu garsona" diyen Yan, gardan çabuk çabuk uzaklaştı. "Beni ele vermeyip şükran borcunu ödemiş oldu. Hayra alamettir bu."

"Şükürler olsun. Bizi koruyan meleklerin, Tanrının yardımıyla..." diye fısıldadı Margarete yarı bilinçsiz. Saçları uçuşarak, çıkınının ağırlığı altında iki büklüm, hızla yürüdü.

"Garsonun yardımıyla, garsonun" diyerek güldü Yan.

"Şakanın sırası değil, Yaşek", kocasının yüzüne baktı tedirgin, "İnsanlar götürülüyor yakalanıp, sen de kalkmış..."

Ana caddeden geçmeyi göze alamayıp kenar yollardan, bahçeler arasından, bisiklet patikalarından, çitler, fabrika duvarları dibinden yürüyerek geçtiler şehri. Neden sonra, bir bahçe kapısından içeri sızıp kısa bir süre önce yapılmış sığınağın yanından dolaşarak, Grünwald Strasse'ye ulaştılar. Arkadan, bodrumdan geçerek, eve döndüler.

"Her yer iyi ama, insanın yuvası başka, o en iyisi" diyen Yan, kirlenmiş çıkınları ön odadaki halının üzerine bıraktı. "Her horoz kendi çöplüğünde öter."

Ne söylerse söylesin, yapmacık olduğu anlaşılıyordu. Margarete gizli gizli haç çıkardı. İlk şimdi kapılıyordu paniğe.

Kanal'ın öte yakasından bir makineli tabanca takırdadı. Horoz ötmesini andıran, ve onlara değin ulaşan bir çığlık, motor seslerine karıştı.

"Yaşek, Stefanek" diyerek içeri koştu Margarete. "Saklanın, erkekleri götürüyorlar! Kolları pazubentli siviller ev ev dolaşıyorlar!"

Korkudan saçma sapan önerilerde bulunuyor, güvercin kümesinin arka tahtasını söküp kümesin içine girmelerini söylüyordu. Korkudan büyümüş gözleri, fabrika duvarının ardındaki, transformatör konmuş dörtgen burcu görüveriyordu hemen.

"Kapağını kaldırıp girin içeri" diyordu soluk soluğa, "kimse bulamaz sizi orada."

Bahçeye, bahçedeki küçük kulübeye koşmak istiyordu. Kömürlükleri, kokları küreyip, tahtaların altına saklanmalarını salık veriyordu.

"Korkacağımız bir şey yok" diyordu Yan karısını yatıştırarak. "Yalnız haber almamız şart."

Önce, bırakılmış evin pencerelerinden, sonra, damdan kaçmayı sağlayabilecek saklı bir bölmeden, tren memurlarını, Sokol üyelerini, Atıcılar Kulübü üyelerini, izcileri, yo-

lun ortasından, elleri enselerinde yürürken gördüler. Yolun her iki yanındanda, uzun meşin kaputlu aynı yeşil gölgeler, ağır çizmelerin çıkardığı aynı gümbürtü. Çizmelerin altındaki kabaraların parke taşları üzerinde çıkardığı gıcırtı kulak zarlarını tırmalıyor, şakaklarını oyuyordu.

"Hademe Mathias'ı götürüyorlar" diye haber verdi çocuklar gözetleme yerinden. "Kilise rahibini. Arkadan da Lutnia Korosunun şefi Bay Ançak izliyor. Berber Şimçak. Köşebaşındaki tütüncü kambur Kayuh. Fırıncı Muzial ile oğlu."

"Onlarla ne alıp veremedikleri var?" diye seslendi Margarete. "Nereye götürüyorlar onları?"

"Rehineler. Üç dört gün sonra serbest bırakırlar yine" dedi Yan. "Geçen savaşta da böyle olmuştu."

Sakin olmaya zorluyordu kendini ama, söylediklerine kendisinin de inanmadığı belliydi.

"Mişel, bakma artık", çocuğu kiremitlerin arasına düşen çatlakların önünden çektiler.

Lutnia'nın şefi, gözlüklü, alnında gri perçemi olan irice bir adam, jandarmalar tarafından itilirken pencerelere bakınıyordu, saklanan seyircilerden imdat beklercesine. Rahibin gözleri yerdeydi. Hızlı hızlı ve büyük adımlar atarak ilerliyordu. Cüppesinin etekleri uzun çizmelerine dolanıyordu. Yaşlı hademe Mathias sendeleyerek yürüyor, ötekilere adım uyduramıyordu. Çenesinin altına bir atkı sarmış olan berber, fötr şapkasını iyice geçirmişti kafasına. Karşıki tütüncü dükkânının sahibi, kırçıl başlı kambur, morarmış suratını yukarı kaldırmıştı: Burnundan kan geliyordu. Ceketsiz, sırtında kazakla yürüyen fırıncı Musial, oğlunu göbeğiyle iteliyordu önünden. Kısacık bacaklarının üzerinde yalpalayıp duruyordu. Ensesinde kavuşturduğu için ellerini, denge kuramıyordu. Nöbetçilere karşı arkadan korumak istiyordu oğlunu. Savaştan ötürü kilise hukuku bütünleme sınavını veremeyeceğinden korkan genç Musial, beyaz öğrenci kasketiyle ceset gibi sapsarıydı. Saçları alnına sarkmıştı. Ağzı yarı açık duruyordu.

"Onları öldürmezler herhalde değil mi?" diye inledi Margarete.

"Yapamazlar." Yan başını salladı. "Ona hakları yok."

Gözlüğü buğulanmıştı. Tedirgin bir hali vardı. Yüzü kızarmıştı. Alnına düşen perçemlerini sinirli sinirli itiyordu eliyle. Oğlu, babasının huzursuz, sıcak soluklarını ensesinde duydu.

"Pazaryerine götürüyorlar onları" diye fısıldadı Hedvig. "Sola saptılar. Artık görünmüyorlar."

Uzun bir sessizlik oldu. Gözleri kapalı, kulak kabartıyorlardı. Önce, miğferin altından kısık sesli bir haykırma, ardından kupkuru bir silah sesi. İkinci... Üçüncü... Onuncu... Tramvay geçerken radyo nasıl çatırdıyordu hani, işte onu andıran bir sesti tıpkı. Silah sesi eski apartmanların duvarlarına çarpıp yansıyor, dar Batori Sokağına işliyor, çok sesli yansımalarla eski şehrin sokaklarında duruyor, nehrin ardındaki bostanlarda yok oluyordu ancak.

Margarete yüzünü buruşturmuş, kulaklarını elleriyle kapatmıştı.

Kısa bir süre sonra nehrin öbür kıyısından yükselen bir bando sesi onlara değin ulaştı. Boru ve ıslık sesleri, trampetler, semballer, her türden nefesli sazlar. Rüzgâr, müzik sesini yükseklere çıkarıyor, sonra bütün şehrin üzerine yağdırıyordu. Teneke kaplı yapraklar gibi damların üzerine düşüyor, oradan sıçrayıp, şangırdayarak camlara çarpıyordu. Yüzlerce erkek sesi bu neşeli marş havasına katılmıştı, demir ökçeli çizmeler, kapkacak, karavanaya inen kaşıklar tempo tutuyordu. Sokaklarda devriye gezen erlerin gırtlaklarından kısık sesle şarkılar yükseliyordu. Öylesine bir ateş ve yaşama sevinciyle doluydu ki bu şarkılar, biraz önce pazaryerinden yükselen o kuru, o çatırdılı silah sesleri, gergin sinirlerinin doğurduğu bir yanılgı, evhamlı hayalgüçlerinin bir oyunu gibi geliyordu onlara.

"Bu şarkıyı bilirim." Yan acı bir gülüşle güldü. "Eskiden, Prusya Veliahdı Vilhelm'in birliklerindeyken, ben de söylemiştim bu şarkıyı, 1917'de Charleville'de."

Askerler er oğlu erdir,
Sözünün eridirler, işinin eridirler,
Yalan dolan bilmezler...

Bütün yorgunluklarına rağmen o gece gözlerine uyku girmedi. Karanlık odada, paltolarına sarınmış, kırık dökük koltukların üzerinde, her an dama kaçmaya hazır, kaldılar. Sırtlarını pencereye dönmüşlerdi. Pencerenin önünde tanklar uluyor, motorlu araçların çağlayan ırmağı duyuluyordu. Bu kudret, demir ve çelik defilesini izlememeyi yeğlemişlerdi.

"Yeni armalarındaki kuş ne biçim şey öyle, korkunç" diyordu Margarete dehşet içinde, "kartal falan değil, leş kargası, leş..."

"İmparatorluk çağının taçlı, asalı kartalından da nasıl nefret ettiğimizi düşünürsek" dedi Yan. "Ey çirkin kuş, hele bir elime düş" –diye hatırlıyordu– "tüylerini yolacağım, tırnağını kıracağım..."

"Yaşek bırak Almanca konuşmayı n'olur" diye içini çekti Margarete. "Tam da sırasıydı..."

"Şair Heine bu yahu. İyi bir Alman."

"Ne olursa olsun: Alman ya! Almanın iyisi olmaz."

"Vardır!" diyerek dayattı Yan.

"Duyuyor musun?" diye sordu Margarete.

Kanalın öbür yakasında bir makineli tüfek takırdıyordu.

Gece yarısına doğru, baba Gregorçik, oğlunun kulağına fısıldadı:

"Kaçıp ormana gizlenmen şart senin! Annen uyanmadan çıkıp gitsen iyi olur!"

"Peki sen, babacağım?"

"Ben mi? Beni merak etme!"

"Hep beraber kaçalım. Bostanlardan sürünerek geçer, Yagşitz'e gideriz. Çok iyi tanıyorum oraları. Sizi geçiririm..."

Karşılık vermeyen babası, derin derin iç geçirdi.

"Sen neden geri döndün sanki babacağım?"

"Bilmiyorum" diye inleyen Yan, karanlıkta kollarını açtı çaresizlik içinde.

Sabaha karşı, kırmızımsı ışınlar dalların arasından sızarken tekrarladı Yan:

"Gitmen şart! Geçen her dakika ziyanlık! Birazdan gelirler bakarsın!"

"Yalnız bırakamam sizi" dedi oğlu inatla. "İstemiyorum!"

"Hay Allah, sen de az inatçı değilsin ha!" Babası, oğlunu omuzlarından sımsıkı yakaladı. "Ya bizi öldürürlerse? Korkmuyor musun?"

"Seni merak ediyorum."

"Beni mi? Ben yaşlandım artık, sen gençsin... Sana yazık olur!"

"Böyle şeyler söyleme babacığım!"

Babası, oğlunun kolunu okşadı.

"Sana babalık edemedim" diye fısıldadı karanlıkta. "Ama yine de kötü düşünme benim için."

"Canım, şimdi bunu konuşmanın sırası değil" diyerek sözünü kesti oğlu duygulanıp. "Geceleri her şey korkunç görünür."

"Haklısın" dedi babası uzun süren düşünceli bir sessizlikten sonra, "belki de korkulu hayaller bunlar hep. Önce haber alalım, durumu anlayalım hele. Sabahı bekleyelim."

Stefan'ın, babasının ağzından duyduğu son söz oldu bunlar.

Sabah saat sekizde Yan'ı alıp götürdüler. Ailesinin bütün uyarılarına aldırmayıp, haber almak için sokağa çıkmıştı bir aralık. Olayın nasıl geçtiğini hiç kimse görmemişti: Jandarmalar mı tutuklamıştı onu, kolu kuşaklı siviller mi ele vermişti, yeniden eve kaçmayı denemiş miydi, yoksa hiç direnmeksizin, elleri ensesinde sessiz sedasız yürümüş müydü? Kimsenin haberi yoktu bütün bunlardan. Margaret'e mutfakta çocukların kahvaltısını hazırlıyordu o sırada. Çocuklar tavanarasındaydı. Hedvig makasla küçük Mişel'in saçlarını kesiyor, genç Gregorçik, caddeyi her iki yönde gözden geçirebileceği bir periskop yapmaya çalışıyordu birkaç aynadan yararlanarak. Kimse bir şey görmemişti.

Sabahtan beri şehir kitaplığı önüne getirilen tutuklular arasında kocasını bulmak umuduyla, pazaryerine koşmuştu Margarete bir çırpıda. Fırıncılar Cemiyetinin üç ay önce kendi yortu mihraplarını kurmuş oldukları yerde, Alman halkını izlemek suçundan ve sorgu sual edilmeksizin, nice hemşeri kurşuna diziliyordu birkaç gündür.

Daha Şulitz'den eve dönerken, şehirde bir Alman ayaklanmasının bastırıldığı, 'Tornado' Bisiklet Fabrikası'nda bir çatışma olduğu ve 'Heimat' sendika binasında makineli tüfekler ele geçirildiği haberini marşandiz vagonundan duymuşlardı. Daha tank birlikleri henüz şehre girmeden, şehir dolaylarında, silahlanmış gençler ile koloniciler arasında kanlı çarpışmalar çıkmıştı. Bu koloniciler, Polonya birliklerine karşı sabotajlara girişip, Alman birliklerinin yürüyüşünü desteklemekle suçlanıyorlardı. Çapulcu erler, yol kesenler, birliklerinden ayrı düşüp Virsitz ve Nakel kesimlerinden geri kaçanlar, hava akınlarından ötürü öç ateşiyle yanan gençler, yüzlerce suçsuz ve savunusuz insanın kanına girmişlerdi. Şehirde kimsenin hak verdiği yoktu bütün bunlara. Birkaç yaşlı Sokol üyesinin anlattığına göre, Brzoza'da gözü dönmüş asker kaçakları Cizvit Gölünün tam ortasında, kadınlar, çocuklar ve yaşlılarla dolu kayıkları batırmışlardı. Kahrolası "Luther"cilerle ödeşmek için, Paluki'de millet küreğe, baltaya sarılmıştı.

Margarete yan sokaklarda devriye gezen silahlı nöbetçilerin arasından, duvarlara yaslanarak sıyrılıyordu. Zor durumlarda hep böyle içgüdüsel bir güven içinde olur, bütün tehlikeyi unuturdu. Yediği darbeden öylesine sersemlemişti ki, kendi güvenliğini hiç düşünemiyordu artık. Sokak ortasında kafasına bir kurşun yemiş, ya da ertesi sabaha çıkamayacakmış, aldırdığı yoktu. Ayağında terlikleri, saçında bigudileri, sabahlığının üzerine mantosunu geçirip fırlamıştı evden. İkide birde karşılaştığı devriyelerin arasından kazasız belasız sıyrılmıştı ama, fıskıyeli çeşme ile büyük mağaza arasındaki köşede, pazaryerini tutmuş olan meşin kaputlular duvarını aşamadı. Şöyle dönüp yana bakınca, çeş-

meden su fışkırmadığını gördü; kolunda yosunlaşmış bir balık tutan çocuk heykelinin kafasına, biri tutup miğferini geçirmişti. Tutukluları görebilmek için, Cizvit Kilisesinin yüksek basamaklarını soluk soluğa tırmanmaya koyuldu. Ardından biri haykırdı yabancı dilde. Miğferin altından çıkan ses, iki omuzunun arasına taş gibi oturdu. Müthiş bir korkuya kapıldı birden: Onu yukardan kovacaklar, pazaryerinden def edecekler, Yan'ı görmesine engel olacaklardı.

Kilise kapısının tokmağına sarıldı. Kocaman, oymalı kapı, titreşimlerle geriledi rezelerinden. Kilise kapalı değildi. Loş, taştan Tanrı Evi'nin serinliliğini duyarak içeri girdi. Kapıyı yarıaçık bıraktı arkasından. Demir kaplamalı kapının ardına saklanıp, yanakları serin oymalara dayalı, yarıaçık duran kapının aralığından pazaryerine baktı.

Sağda, arka planda, on, on beş kadar delikanlı, saçları karmakarışık, duvara dayanmış, duruyorlardı. Kitaplık binasının sıvaları delik deşikti kurşun yaralarından. Çocuklar ellerini enselerinde kavuşturmuşlardı. Birkaçının yüzünde sessiz bir ağlamanın titreşimleri görülüyordu. İçlerinden biri, yerdeki taş oluğun içine kusuyordu... Yan, bu grupta değildi.

"Ey ulu Tanrım..." Margarete'nin dudakları titriyordu korkudan, "sen ki yeri göğü yaradansın..."

Öbür kanata baktı. Efsaneye göre üstat Tvardovski'nin şeytandan saklandığı eski evin üzerinden kaydı bakışları çabucak. Stefan'ın giysisinden ötürü daha iki taksit borçlu oldukları Mateçki Kardeşler mağazası üzerinde fazla durmadı. O önemli değildi şimdi. Jandarma, Köprü Caddesinin girişini tutmuştu. Yeşil kaputların oluşturduğu sıranın yukarı kenarı süngülerden parıldıyordu. Eski sokak fenerinin altında, kolları pazubentli siviller duruyordu. Subaylarla birlikte sigara içiyor, bu senli benli tutumdan ötürü gurur duyuyorlardı görünüşe bakılırsa. "Bak, bak getiriyorlar onları işte!"

Margarete, ölümcül bir korkuyla arkasına döndü. Yaşlı kilise hademesi arkasında duruyordu. Sığındığı kilisenin Alman Katolik kilisesi olduğunu ilk şimdi anlıyordu.

"Korkma" diye fısıldadı yaşlı adam. "Nie boyçie ziye."

"Teşekkür ederim." Yıllardır ilk defa Almanca konuşuyordu.

"Zavallı insanlar" diyerek içini çekti kilise hademesi.

Jandarmaların arasından yeni bir konvoy geliyordu. Margarete, Yan'ı görebilmek umuduyla, parmaklarının ucunda yükseldi.

"Sen bilirsin yarabbim" diye fısıldayıp yumruğuyla gözlerini sildi. Sıcacık akan gözyaşlarının tuzlu ıslaklığında bütün pazaryeri buğulandı. Gözyuvarlarını derinden bir sızı kaplamıştı.

Ne var ki, sağ kanatta da yoktu kocası. Ama tanıdık birkaç Sokol üyesini, Yan'ın arkadaşlarını, görmüştü. Birbirlerine boyunlarından iple bağlanmış, adımlarını sürüyerek, çifter çifter ilerliyorlardı parke taşlarının üzerinde. Baştakiler, bir ayine katılmışçasına yavaş yavaş yürüyen Filipiak ile Greşkoviak idiler.

"Bugün ikinci günü olduğu halde böyle şehrin içinden geçiriyorlar onları" dedi yaşlı adam.

Hareketleri beceriksiz iki şişman tutuklunun görünümü, iki sıralı dizilmiş olan jandarmalar arasında alaycı kahkahalar doğurdu. İki şişkoyu birbirlerine gösterdiler. Lokantacı, yarım silindir şapkası başında, yeleğinin düğmeleri çözülmüş, yürüyordu, gümleğinin kolları dirseklerinden yırtılmıştı. Kasaba gelince, babadan kalma redingotu ve uzun donuyla ilerlerken, jandarmaların coşkusuna hedef oluyordu. Anlaşılan, sabahın köründe yataktan çıkardıkları kasabın pantolon giymesini bile beklememişlerdi.

"Sen koru bizi Tanrım" diye fısıldayan Margarete, yüzünü kapının demir kaplamasına dayadı.

Tutukluların elleri arkalarından bağlanmıştı. Onun içindir ki, iki adam, olduklarından daha da şişman görünüyordu. Gözbebekleri iyice ileri fırlamıştı. Greşkoviak, kirpiksiz gözlerini kırpıştırıyor, eski alışkanlığına uyup, redingotunun kolları içindeki adalelerini oynatıyor, jandarmalara hiç aldırmıyordu. Güneş, şehir kitaplığının üzerinde, pırıl pırıl-

dı. Süngüler, üniforma düğmeleri güneşin altında ışıldıyor, subayların kasketlerindeki gümüş şeritler parlıyordu. Filipiak, resmi şapkasının altındaki küçük gözlerini kısmıştı. İp, hemen kendisini izleyen Sokol Başkanının boynunu kesmesin diye, yavaş yavaş ve dikkatli yürüyordu. Acı içindeki eski savaşçı, bir tramvay rayına takılıp sendeledi. Düşmesin diye tuttu biri arkasından. Margarete gözleriyle tarayıp duruyordu ama Yan bu kafilede de yoktu.

"Yerde gökte, sen ne istersen o olur yarabbi..." Bir grup delikanlı getirildi yine. Üzerlerinde okul üniformaları, izci giyimleri, koşar adım pazaryerine geldiler, soluk soluğaydılar. İçlerinden biri, yaralı bacağını topallayarak sürüklüyordu.

Jandarmalar ne bekliyorlar, neden ateş açmıyorlar tutuklulara, anlamıyordu Margarete.

"Başkan Barçişevski" diye fısıldadı arkasında duran kilise hademesi. "Şu ötede, Batori Caddesinin köşesinde."

Elinde kova ile duran iriyarı adamı gördü Margarete. Adam yalınayaktı. Ayakları bağlanmıştı. Soğuktan tir tir titreyerek, caddenin köşesine bir duvar ilanı yapıştırıyordu. Kara kaputlu nöbetçiler dört bir yanını sarmıştı. Onu bıyığı ile dazlak kafasından tanıyıverdi hemen: Belediye Başkanı Leo Barçişevski'ydi.

"Zavallı adam" diye fısıldadı kilise hademesi. "Ölüm ilanlarını yapıştırmasını emretmişler, gömme törenine çağrıları. Dünden beri böyle..."

"Olamaz" diye ağlıyordu Margarete, "gerçek olamaz bunlar!"

"Gerçeğin ta kendisi." Kilise hademesi derin derin içini çekti. "İyisi mi hiç bakmamalı."

Başındaki nöbetçiler tarafından ileri sürülen Belediye Başkanı, sırtında tahtadan ağır bir levha (üzerindeki yazının ne olduğu okunamıyordu), ayakları bileklerinden birbirine bağlanmış, kolunun altında bir tomar kâğıt ilan, elinde bir kova tutkal, zar zor ilerliyordu. Zaman zaman, yere yuvarlanmamak için, sendeleyerek zıplıyordu olduğu yerde. Kolları pazubentli siviller, başlarını yere eğdiler Belediye

Başkanı önlerinden geçerken. Bir subay tırnaklarına bakıp kol saatini kurdu. Güvercinler, eczanenin damından havalanıp karşı müzeye uçtular. Kuşlar uçarken güneş, gri mavi kanatlarının arasından ışıdı.

Bıyıklı, dazlak kafalı Barçişevski, Sokol üyelerinin yanından geçerken bir an durdu. Kederli gözlerle, gülümseyerek baktı, gözleri ile vedalaştı onlarla.

Margarete inledi. Nöbetçilerden birinin, Barçişevski'nin çıplak ayağına bastığını görmüştü.

"Aman yarabbi!" Kilise hademesi, duyduğu öfkeden titriyordu. O titrek, yaşlı, keçi melemesini andıran sesiyle zar zor konuştu: "Şuraya bak..."

Ölüm hükmünü giymiş Sokol üyeleri, başkanlarını saygıyla selamladılar. Filipiak, ipi çekeledi şöyle. Elini silindir şapkasına götürmek niyetindeydi. Çenesini ileri uzatan Greşkoviak, başını askerce bir sertlikle çevirdi. Sokol III. Bölümü'nün gün görmüş kahramanı, başını salladı ona. Sonra, Başkan gençler ile vedalaştı. Kitaplık binası önünde, durdukları yerde titreyen gençlere bir şey söyledi seslenerek. Gençlerden yırtık gömlekli, tenis pabuçlu biri, bir aralık elini başından ayırıp çıplak ayaklı tutukluya el salladı. Uzun kaputlu jandarmalar da hemen o anda çocuğun tepesine indiler.

Margarete daha fazla bakamayacaktı artık, kilisenin içine doğru çekilip, bir sütunun arkasına saklandı. Pazaryerinden ilk tüfek atışları yükseldiğinde, alacakaranlıkta saksıları, çömlekleri devirerek mihraba koştu kulaklarını tıkayıp. Pencereden gelen bol güneş ışığı içindeki rahipler odasında kendine gelebildi ancak. Ürkmüş güvercinlerin, tüylerini kabartarak ve başlarını tüylerinin arasına çekerek, pencere kenarlarına sinmiş olduklarını gördü. İki tahta sıranın arasına sıkışmış olan kilise hademesi, korkudan büzülmüş, tıraşı gelmiş yanaklarında gözyaşları, dalgın ve büyümüş gözlerle Margarete'ye bakıyordu.

"Öldürüyorlar onları" diye kekeliyordu dişsiz ağzıyla, "öldürüyorlar..."

"Kocam nerede?" Yaşlı adamı elinden yakalayan Margarete, adamın buz kesmiş elindeki damarların zonkladığını duydu. "Pazaryerinde yok!"

"Bilmiyorum" dedi yaşlı adam. "Hiçbir şey bilmiyorum. Kimilerini de stadyuma götürüyorlar."

"Stadyuma mı?"

Bu yeni umuda sarılmıştı şimdi de. Kafası işlemeye başlayınca rahatladı. Kocasını tekrar görmek isteği korku ve umutsuzluktan daha güçlüydü.

"Rahipler odasının kapısı nereye açılır?" Duvar boyunca, körler gibi, el yordamıyla ilerliyordu.

"Şehir Meclisi Binasının avlusuna, nehir kıyısına çıkan sokağa" diye açıkladı yaşlı adam dünden hazır. Margarete'nin kiliseden bir an önce çıkmasını istiyordu. "Onlar gelmeden çabuk olun, çabuk çabuk!"

Para çantasını mantosunun altında sıkı sıkı tutarak, dışarı fırladı Margarete şehre doğru. Ağrıyan başında düşünceler karmakarışıktı, o çatırdayan tüfek sesleri hâlâ kulaklarındaydı.

Sokol üyelerinin, Yan'ın dönmüş olduğunu bilmemeleri üzülecek bir şeydi, yüreğinin dibinde ince bir sızı duyuyordu bu yüzden. Onu görememişlerdi bir daha! Ne Barçişevski, ne Greşkoviak, ne de Sokol Başkanı. Oysa salt şu eski kahramanın bir gülümsemesi, Filipiak'ın şapkasının altından şöyle bir göz kırpması ya da Greşkoviak'ın, onu tanıdığını belirten küçük bir el hareketi, acılarına dayanmasını kolaylaştıracaktı Yan'ın! Şimdi, şu sırada, yalnız hissetmemeliydi kendini. Eski dostlarının, 'Yaşek bizi hayal kırıklığına uğratmadı, sonuna dek bizimleydi' diye düşünmesi, için için sevinmesini sağlayacaktı.

Teğmen öylesine bir güçle döndü ki öbür yanına, altındaki ranza tahtaları gacırdadı. Duyduğu üzüntüden haykırmak, karşı koymak istiyordu karanlık barakada: Hayır, Margarete, doğru değil! Doğru değil asla! Ölümün "güzel"i yok! Gönüllü olarak da, zor kullanılarak da olsa, ölüm ölümdür, çirkindir, yararsızdır! Bize moral verecek,

bizi güçlendirecek bir ruhsal cila da ne? Didaktik edebiyat despotluğuna, "intihar torpidoları" için hazırlanmış şu okuma parçalarına son vermeliydik. Ölümün şu gaddar Lehçe snopluğuna: "Bizler geberirken görmeli bizi!" Vatanseverlik illetine tutulmuş, zehirlenmiş şiirle beslenen bir millet! Ama elbette: Duygusal tiyatronun belirlenmiş kurallarına göre ölmeyi millete anlatan insan ruhu uzmanları, dahi şarlatan doktorlar her zaman var olmuştur; dudaklarda bir şarkı ile, ya da duygusal bir davranışla ölmek – ölenin bu son andaki sevinci bizim için bir teselli kaynağı olmuştur, falan! Bu sorular üzerine böylesine bilgili olanlar, yabancı, başka bir hayat üzerinde de efendilik hakkında sahiptirler elbette. Ama, insanın hayalinden geçirebileceği en korkunç gerçek karşısında, ölümün biyolojik gerçeği karşısında en güzel "kahramanlık yaftası"nın bile ne değeri olabilir? Nabzın atması durur, bacaklar katılaşmaya başlar, kesilen bir otomobil lastiğinden kaçarcasına kaçar hava büzülmüş nefes borusundan, yüz bir kuş yüzünü andırır, ve birkaç dakika içinde, o zeki, parlak, duyabilen yaratık, gök, cennet ve cehennemin barındırdığı varlık, bütün fizikötesi üretimi ile, göğe doğru kokuşan bir insan leşine dönüşür. "Ölüm diye bir şey yoktur. Ölenler yaşamayı sürdürürler yine" diye yazmaya koyulur ertesi sabah yazıcı eşekler, hıçkıran bülbüllerle dolu bir göğün hafif ilkbahar rüzgârının tentesi altında. Ve insanın, bir bıçkınla karşılıklı bıçaklaşarak ölmesi ile ölmez bir ülkü uğrunda savaşırken ölmesi arasında ayrıcalık olduğunu da hemen kanıtlayıverirler sana. Böyle "güzel" ve "örneklik" ölümler üzerine övgüler düzen kimdir? Çizmeler altında yerle bir edilmeyen şans kumkuması elbette. Karnında bir yudum sıcak kahveye fit olan böylesi bir "sadakat nöbetçisi", o kahramanca ölümü tatmadığı için de sevinir gizli gizli. "Savaşta ölenlerin vasiyeti, şehitlerin kutsal buyruğu" – yetti bu yapma çiçekler, yetti üstat Raçka'ların saçma kemkemelikleri. Raçka ve onun gibiler, şerefli bir geleneğin ince duvarlarını, "Ulusun töresel kudretinin meşalesini" zarara uğratmamak için,

camdan bir kafes içinde kıpırdar, pantuflalarıyla mihrabın yanından geçerler ayaklarını sürüyüp.

"Biz yaşayalım diye can verdi onlar. Haklı bir dava uğrunda öldüler. Dünya kurulalı milyonlarca insan, az ya da çok haklı hangi dava uğrunda can vermedi ki?" "Kötülük edenleri tarih sorguya çekecek, onlar için en doğru hükmü tarih verecektir", katillerin kurbanları ölüm karşısında böyle avuturlar kendilerini. Zayıf bir tesellidir bu. Yucatan'da binlerce Maya'nın kökünü kurutan Amerika fatihlerinin kanlı cinayetlerini hatırlatan mı var bugün? "Onların kurban olmasını fazla abartmayalım öyle" diye söze girişir küstahlar. "Günün birinde doğal bir ölümle ölecekferdi nasıl olsa, yaşlılıktan ötürü. Yatağında ölmektense, pazaryerinde tarihsel bir an içinde ölmek yeğdir."

Teğmen saatine baktı. Fosforlu akrep ile yelkovan saatin altı olduğunu gösteriyordu. Yan ile Margarete'nin öyküsü sonuna yaklaştıkça, tedirginliği artıyordu. Ranzanın üzerinde titreyerek oturuyor, öykü ile ilgili son sözü ileri atmak için inadından fikir yürüttüğünü hissediyor, kendini bile çekemez oluyordu bu yüzden.

Kendine bir çıkış yolu bulamayan, yine de kendini kabul ettiren çok adam yaşıyor aramızda. Ağızlarının çok laf etmesinden tanınır onlar. "Hayır, onlar ölmedi. Bizim kalplerimizde sürüyorlar yaşamayı" diye döktürür bu laf ebeleri, Greşkoviak'lardan, Filipiak'lardan, Gregorçik'lerden söz açarak. "Kan, tarihin baştacı bu mürekkep! O kurbanlar boşuna verilmedi" diye çiziştirir daha sonraları Raçka örneği yazıcılar, vatanseverler gazeteciklerinde, bir yandan da kürdanla dişlerini karıştırırlar "ölüm" üzerine yazarken. Böyle boşuna verilmiş kurbanın sayısı mı belli? Bir dava "haklı"mıdır değil mi, bunu kim saptayacak? "Yoo, ondan kuşku mu var?" diyeceklerdir Raçka ile Binbaşı Kosko. "Töresel ölçülere dayanan bir sorudur bu. Çocuk oyuncağından farksız: Töresel ölçüler..."

Raçka kalbimden geçeni okuyabilseydi şimdi, diye düşündü Teğmen aşırı yorgunluk ve soğuktan titreyerek, Yan

ile arkadaşlarına ihanet etmekle suçlardı beni. Vatana küfrederek onların ölümünü efsaneleşmekten alakoyduğumu öne sürerdi.

Babasının eline, şehitlik simgesi o altın palmiyenin yerine bir kadeh içki tutuşturmayı öyle isterdi ki! O zavallı ayyaş, büyük ateşten kaçmış o aşağılık korkak, ne denirse densin, o başarısız adam, o kazazede, doğduğu şehri çaresiz komuş, Sokol'a ihanet etmiş o asker kaçağı, şurada şu yoksul barakada olsaydı şimdi! Sandalyesinin üzerinde bir o yana bir bu yana gidip gelseydi dilediğince – sarhoş, boyunbağı leke içinde, vatanseverlik efsanesinden uzak mı öyle! Şiş şiş gözleri alkolden bulanmış, kursak gibi şiş bir boyun, boğazına sarılmış parmakları, ve ona eski bir aşifte havası veren akçıl, kıvırcık perçemleri. Yaşlılıktan ötürü zayıf düşmüş göğsünden soluğu hırıltılı da çıksa, tütün, ispirto ve ter kokuları da saçsa ne zararı vardı, salt canlı bir varlık olsaydı, yeterdi şimdi.

Bir yazarın söyledikleri aklına takıldı: "Babam uykudan uyanıp gelir, yaptığı gizli kalmış şeyleri anlatırdı." Ona dokunmak, onu tutmak istercesine uzattı elini karanlıkta. Parmakları boşlukta kaldı. Hayal kırıklığı içinde duvara doğru çekilip, er kaputunun içinde büzüldü.

Yan'ın son anları çabuk çabuk gelip geçiyordu yanından. Tedirgin olmuş belleği tam bir verimlilikle çalışmıyordu artık. Gözlerinin önündeki tablo kararıyor, ezilip büzülüyor, kömürleşen kâğıt gibi buruşuyordu. Olayların "nesnelleştirilmesi" ile ilgili zırhlı gömlek, görevini yapamıyordu artık, kederli bir kaçış haline, bir edebi hünere düşüyordu. Yabancı "Yan" yeniden babaydı artık, "Margarete" ana idi; kanları kendi şakaklarında atan, kendi kalbinde dolaşan çok yakın ve sevgili iki insandılar.

Annesi, babasının stadyum altındaki bir bodrumda tutuklu olduğunu öğrenmişti. Bir ağaca yaslanmış, yağmurun başladığını anlayamamıştı bile. Hanidir özlemi duyulan yağmur ancak şimdi, savaş geçip gittikten sonra yağıyordu. Birkaç kapalı kamyon yaklaştı öteden beri. Küfürler, bağır-

malar arasında yeni tutuklular ile rehineler indirildi. Kara üniformalı silahlılar, indirilenleri kuşattılar. Çıplak tarlalardan bu yana ıslak bir rüzgâr esiyordu. Polis köpekleri kayışlarını koparacak gibiydiler. Motor gürültüsü, köpek havlamaları, nöbetçilerin tiz haykırmaları, ortalığı birbirine katan bir kükremeye dönüşüyordu.

İçgüdüsel bir hareketle kendini çamurla toprağın üzerine atan Margarete, çitteki bir delikten, sisler içindeki çayıra göz attı çabucak. Üstleri başları yırtık pırtık, başları çıplak adamlar, bir çukur kazıyorlar, ikide birde coplarla ya da dipçiklerle harekete geçiriliyorlardı. Küreği olmayan, elleriyle kazıyordu toprağı. Bağırıp çağırmalara, tekme tokada aldırmaksızın, yavaştan alıyorlardı hep. Hayır, Yan bunların arasında değildi.

Duvar boyunca soyunma odalarına doğru koştu. Kapıda karşılaştığı kolu pazubentli bir sivilden, bir tutukluyu görebilir mi diye rica etti. Sivil, yüz çevirdi. Gözlerini kıstı hiçbir şey söylemeksizin. Margarete, boynundaki gümüş broşu gösterdi eliyle.

"Teneke!" dedi adam aşağılayarak.

Küpelerini çıkardı.

"Cam!"

Titreyen parmaklarıyla mantosunun ceplerini karıştırdı.

Bir erkek saati çıkardı.

"Korme nikel!"

Çantasını açıp kâğıt para tomarını, Greşkoviak'ın armağanını, gösterdi.

"Alman Mark'ı mı?" diye sordu adam merakla.

"Hayır, zloti..."

"Yaramaz, beş para etmez artık."

"Varşova'ya götürürsün" dedi Margarete. "Varşova'da geçerli henüz. Mark ile değiştirilebilir, Almanlar ile değiştirirsin..."

"Korkarım." Dört bir yanına bakındı. "Almanlar şakaya gelmez..."

"Tam iki bin zloti, alsana!"

"Zaman değişti" dedi adam düzgün bir Lehçe ile ve kaçınarak. "Bizim makamlar değersiz para kabul etmiyor artık. Size bir öğüt vereyim: Buradan çekilip gidin, hem de çabuk!"

Kaşla göz arası ikinci, daha yaşlıca ve kolu işaretli bir nöbetçi girdi araya. Daha Margarete kapamaya kalmadan, çantanın içine bir göz attı. Başını salladı, bir an düşündü, anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı kendi kendine. Neden sonra, içeri girmesini işaret etti Margarete'ye eliyle. İkisi yalnız kalınca, çantayı Margarete'den alıp paltosunun altına sokuverdi.

"Teşekkür ederim" diye fısıldadı Margarete.

Adam, dostça okşadı omuzunu.

Bir süre sonra, o nemli bodrum havası yüzüne çarptı Margarete'nin. Çürümüş saman ve keskin bir sidik kokusu...

"Hangisi?" diye sordu adam.

Yan köşede yatıyordu. Kocasını kırçıl perçemlerinden tanıyan Margarete, parmağıyla gösterdi. Boğazı sıkılıyordu sanki.

"Gel bakalım, babalık!" Gardiyan Yan'ı ceket yakasından yakalayıp samanların içinden kaldırdı.

"Aman yarabbi, sen bilirsin yarabbim" diye yakınıyordu Margarete kendi kendine. Yan'ın saçlarında kurumuş kan, birbirine yapıştırmıştı saçlarını.

"Bir dakika, o kadar!" Gardiyan, ikisini birbirine yaklaştırdı.

Tutuklu olduğu yerde duruyordu öyle, bitkin ve çökmüş. Soğuktan tir tir titriyordu. Yağmur suları akıyordu yüzünden.

"Ayakkabın yok" diye inledi Margarete. "Bir dişini kırmışlar..."

Mantosunu çıkarıp kocasının omuzlarına koydu. Boynundan atkısını çıkardı, çıplak ayaklarına sardı kocasının.

Yan ağzını açtı, konuşamadı.

"Çok mu sert davrandılar sana?" Ceketinin kirlenmiş kolundan geçirdi elini şefkatle.

"Yok, yok... uzun sürmez artık. Üşüyorum."

Zar zor konuşabiliyordu. Dudakları şişmiş, çenesi yarılmıştı.

"Ya gönderiyor ya da öldürüyorlar. Çabuk olsalar bari!"

"Öldürmezler, hayır öldürmeyecekler, gönderecekler, o kadar." diyerek teselli etmeye çalıştı kocasını. "Almanya içerlerine, toprak işçiliğine. Ya da fabrikaya."

Soğuktan dişleri takırdıyordu, gözlerini açtı: "Bağışla beni... Biliyorsun ya... Hani o sıralarda."

"Bir şey bildiğim yok."

"Gretel" diye inledi, "biliyorsun pekâlâ, her şeyi biliyorsun."

"Ne demek istiyorsun?"

Kan çanağına dönmüş gözlerini karısından yana çevirip, çabuk çabuk kekeledi: "Biliyor muydun? Sezinlemedin mi? Çocuklar hiçbir şey açmadılar mı sana?"

"Aman Yaşek, doğru değil ki o!" Kocasının alnındaki yağmur suyunu sildi. "Düşünme onu artık. Birlikte mutlu yaşadık pekâlâ."

"Gelmen iyi oldu. Bağışla beni, o sıralarda..."

Başını önüne eğdi.

"Gözlüğün nerde?" diye inledi Margarete.

"Kırdılar."

Spor arenasında ilk atış duyuldu. Ardından ikincisi... üçüncüsü... ve ölüm yarasını alan insanların haykırması.

"Üşüyorum." Bütün vücudu titriyordu.

"Tamam! Tamam artık! Vedalaşın hadi" dedi gardiyan. "Vaktimiz yok."

Bileklerini bağlardan kurtarmak istiyormuş gibi bir hareket yaptı Yan, ne var ki elleri sırtına sıkı sıkı bağlanmıştı. Büyük bir çaba göstererek öne eğildi, karısının elini öptü.

"Yaşek!" Margarete yüksek sesle ağlamaya başladı. "Yaşek, sevgilim..."

Yan ağzını açtı, konuşamadı. Titredi, omuzları çöktü, karısının kolları arasında ufacık oldu. Ayakları üzerinde dimdik durmaya çalıştı samanların içinde.

Sabırsızlanan gardiyan sert bir hareketle ikisini birbirin-

den ayırdı. Bodrumdaki öbür tutuklular bir şeyler seslendiler Margarete'ye. Ailelerine son bir selam vermesini diliyorlar, birtakım adlar, adresler veriyorlardı. Hiçbirini duyamıyordu Margarete. Zor kullanarak, yeraltı soyunma odasından dışarı çıkardılar Margarete'yi. Eşikte dönüp yeniden baktı, bakışları gözyaşlarından bulanmasın diye iyice açtı gözlerini. Kocasının, son bir ayrılık gülümsemesine zorladığını gördü kendini. Şişmiş dudakları kasılmış, kederli bir yüz çıkmıştı ortaya. Sert kıllı yanaklarında gözyaşları parlıyordu. Eğilip, başını salladı. Kırçıl perçemleri gözlerinin üzerine düştü.

"Bir şey yapmazlar ona. Bir şey olmaz." Kolu pazubentli sivil, Margarete'nin omuzunu okşadı. "Ağlama ana, ağlama! Onu hepimiz tanır, severiz. Ne idüğü belirsiz biri değil, efendiden bir adam! Birinci Dünya Savaşı çavuşlarından! Verdun'de Demir Haç nişanı kazanmış."

Teğmen dudaklarını ısırdı. Bayağı bir küfürle bu sahnenin etkisinden kurtulmak istedi. O anların anısıyla korkuya kapılıyordu basbayağı. Bilincine işledikçe o sahneler, acı duyuyor, düşlerinde görüyordu aynı sahneleri. Babasının, ölüme giderken nasıl hırpalandığı, o sahne, kendisini öç almaya çağırıyor, içinde nefret uyandırıyordu. Oğlu olarak, kendisiydi söz konusu olan. Ne var ki, aynı zamanda da, "karı ile koca arasındaki bu son karşılaşma"ya karşı bir öfke duyuyordu içinde. Olaylar ile kendisi arasına bir mesafe koymuş olan "nesnel" Gregorçik'in eleştirel görüşü söz sahibi oluyordu hemen. Gerçeğe tamı tamına uymakla birlikte, bu son, ona çok sinema işi, aşırı etkili, sözcüğün kötü anlamıyla, çok "edebi" geliyordu. Günah ve kefaret ile ilgili didaktik romanlar da böyle biterdi tıpkı, gençler yurttaşlar ve kardeş vatandaşlar için yazılmış okuma parçaları da böyle biterdi.

O kırçıl başlı, hırpalanmış, elleri bağlı adama karşı sevgi dolu, babaca bir duygu kaplıyordu içini. Karanlıkta titreyen zavallı koca çocuk. Kirli gömleğin altından çarpan o korku içindeki tutuklu kalbi. O titreyen adamı bağrına bas-

mak, onu, haksızlığa uğrayıp çaresiz kalmış o çocuğu, kollarını almak istiyor, kırçıl saçlarını okşamak, alnındaki teri silmek istiyordu.

"Zavallı babacığım" diye fısıldadı Teğmen, babasına acıyarak.

Stadyumdan döndükten sonra olan bitenler, her şey, Margarete'nin bilincine sisler arasından süzülerek yerleşmişti sanki. Onu inciten bir şey yoktu artık, ve ağlamaya, gözyaşı dökmeye, yakınmalara değecek bir şey de yoktu. Bir soruşturma sırasında dayak yiyen, en büyük acıyı ilk darbenin doğurduğunu bilir. Ondan sonrakiler, aynı acının devamıdır ama, birinciden daha güçlü değildirler. Ve sonunda, bütün vücutta, acıyı dindiren bir katılaşma başlar.

Grünwald Strasse'den çıkarılmışlardı. Sözüm ona Polonyalı izleyicilerin kurbanı olmuş Rio'nun garsonu Hagen, evlerine yerleşmişti. Ne yapayım? der gibilerden omuzlarını kaldıran Hagen, özür dilemişti. Tek bir bavul bile almaksızın, ve suspus sokağa çıkmışlardı. Evlerini yitirmek çok doğal bir şey gibi geldi onlara. Yeni ev sahibinin özür dileyip durmasına akıl erdiremiyordu Margarete. Stefan bir gece, Varşova'ya kapağı atmak üzere ölü şehirden ormana kaçtığında, bunu bir mutsuzluk gibi görmedi Margarete. Daha önce gitmemiş olmasına şaşırıyordu aslında. Daha savaşın ilk günü kaçmalıydı Stefan. Margarete, kızının yolculuğu haberini de sükûnetle karşılamıştı. Hedvig, gelişigüzel toplanan daha birçok kızla birlikte Almanya'nın içerilerine, çalışmaya gönderilmişti.

"Annem hiç üzülmüyor bile benim için" demişti Hedvig, kamyona bindirilirken acıyla.

"Üzülmez olur muyum, elbette üzülüyorum..." diye karşılık vermişti Margarete kupkuru gözlerini açarak.

Aile böylece parçalanmış oldu. Margarete kamyonla sınır çizgisinin ötesine, Loviç'e gönderilmeden önce, küçük Mişel'i elinden tutmuş, ıssız sokaklardan geçiyordu mezarlık yollarında yürür gibi. Çocuğu elinden alırlar korkusuyla sıkı sıkı

tutuyordu Mişel'in elinden. Tanıdığı evlerin önünde durup kalıyor, dalgın dalgın gözden geçiriyordu evleri. Dükkânların yeni adlarını, yeni sokak adlarını hayretle izliyordu. Çocukların okulu olan yerde bir er korosu prova yapıyordu şimdi. 'Birlik' Basımevinde Almanca bir gazete yayınlanıyordu. Pencerelerden bakınca, Yan'ın masasında yabancı bir adamın oturduğunu gördü, telefonla yabancı dilde konuştuğunu duydu. Pazaryerine doğru ilerleyince, kitaplık binasının kurşunlarla delik deşik olmuş duvarını pırıl pırıl badana etmiş olduklarını gördü. Motorlu arazöz, yerlerdeki Sokol kanlarını çoktan yıkamış, temizlemişti. Çeşmenin fıskıyesi, kilisenin önündeki güvercinleri yine eskisi gibi ürkütüyordu.

Gireceği yere yürüyerek gitmek hoşuna gidiyordu. Kayıkhanenin yakınında bir yerde bir sıraya ilişiyor, camlaşmış bir bakışla suya bakıyor, nehrin dönemecine dek her girdabı, köpüklerin üzerinde ilerleyip uzaklaşan her yaprağı izliyordu gözleriyle. Kimi zaman, sarmaşıklarla çevrili yüzeyde, tanıdığı suratları görür gibi oluyordu. Çocuk böyle anlarda annesinin dizi dibinde oturuyordu uslu uslu – daldığı düşlerden uyandırmak istemiyordu annesini. Ama annesi kederli gözlerini kaldırıp da görünmez bir noktaya dikince, o da ister istemez aynı yöne bakıyordu.

"Anneciğim, ne gördün orada?" diye soruyordu.

"Hiç" diyordu annesi.

"Peki neden bakıyorsun oraya?"

"Bilmiyorum." Saçlarına ak düşmüş başını sallıyordu.

"Biz ne olacağız şimdi?"

"Hiç."

"Nasıl hiç?" diyerek öğrenmek istiyordu çocuk tedirgin.

"Hiç! Hiç!" diyordu Margarete renksiz bir fısıltıyla. "Yaşamayı sürdüreceğiz."

Teğmen doğrulup oturdu, içini hafifleten bir soluk verdi: Barakanın ardında asılı duran demir ray şangırdatılmıştı neden sonra. Saat yedi! Pencereden dışarı çıktı. Ağaç dallarının arası aydınlanmıştı, dikenli tel çitin ardında soluk yeşil bir gök görünüyordu. Yeni bir gün başlıyordu. Kamp-

ta geçecek yeni bir gün daha. Aşçılar mutfağa kahve pişirmeye gidiyor. Ayaklarının altında, kayan çamurun sesi. Duvarın ardındaki demir parçasının yakınan sesi, uyan işareti, uykusuz geçmiş bir gecenin sona erdiğini bildiriyordu. Kamp nöbetçi kulesindeki fener sönmüştür. Rüzgâr dinmiş. Karanlıkta yaşayan hayaletler geriliyor. Geçmişe doğru yapılan gezinti son bulmuş. Bromberg'deki Grünwald Strasse'den Papenburg'a dönmenin zamanıdır.

Uykusuz kalmış, üşümüş Teğmen, giyinmeye başladı, boğazı, başı ağrıyordu. Günlük sabah gezintisi için barakadan çıkmadan önce, eşikte durdu. Kapıdan geri çekildi, ranzasına oturdu, yüzünü iki elinin arasına aldı. Uzun süre kafasını toparlayamadı ama, dua etmek isteği vardı içinde.

"Annemin umdukları gerçekleşmedi" diyerek içini çekti acıyla. "Aldatılmış, hayal kırıklığına uğramış milyonlarca insanın umutları da gerçekleşmedi. Yıllar önceki dualarım da yerini bulmadı. Babamın vakti yoktu yeni, daha iyi bir hayata başlamak için. Hiçbirimizin vakti olmadı. Günahlarımızdan ötürü mü cezalandırıldık? Başkalarından daha mı kötüydük? Yoksa vücutça daha zayıf olduğumuz için mi ezildik? Kendim için hiçbir şey dilemiyorum. Papenburg barakalarında ölüp gidebilirim. Daha iyi bir sabaha dek, dayanmak için kuvvet ve iç huzuru dilemiyorum. Ama duyan ve düşünen bu varlığı, insan olan beni küçülten nefretten kurtar beni!

Ölümü, insanların acı çektiğini gördüm. İdam mangasının salvoları hâlâ kulaklarımda. Bizim Sokolların yalnız savunusuz değil, suçsuz da olduklarına inanmak istiyorum. Çaresizliğin, korkunun işkencesini tattım. Kurbanların, acıların anlamına inancımı yitirdim. Matbaacı Gregorçik'in ya da kasap Greşkoviak'ın ölümü kime yarar sağladı? Öç almak ardında değilim, düşmandan söz açan insanlara inanmak istemiyorum düşmanın varlığından emin olduğum halde. Misilleme, haksızlıkları çoğaltır. Öç almak, ölen kişiye hayatını geri getirmez. İnsanlar arasında borçların ödeştirilmesine inanmıyorum. İnsanı adalete inanmı-

yorum. Daha kesin bir adalete inanmak istiyorum. İnsanlara inanmaksızın Tanrı'ya inanılır mı, bilmiyorum. İnsana inanmaksızın yaşayabilirim, ama damarlarımda nefretin zehiri ile, yaşayamam. Babamın katillerinden öç almak fikrini kafamdan sil, çıkar. Onları kurt gözlerinden, ileri çıkmış çenelerinden tanıyorum. Onları kalabalık arasında yanı başımda hissediyorum. Çok olmuyor, şehirde kıllı bir pençe gördüm tramvay askısına tutunmuş. Bir parmakta kurukafalı bir yüzük parlıyordu. Bu kıllarla kaplı deriye bulaşmış kanları, sıcak su ve sabunun yıkadığından emindim bir süre önce. O bükülmüş parmak bir tetik üzerindeydi, çok olmuyor...

Bu yeryüzünde canlı kanlı cezasız dolaşıp duruyor onlar, meşin kaputları, çelik mığferleri yok artık, kabaralı çizmeleri gıcırdamıyor kaldırımlarda artık. Sivil giysiler içinde, başlarında yumuşacık şapkaları, ayaklarında spor ayakkabıları, caddelerde tur atıyorlar. Ağız ağzına dolu otobüslerle bürolardan, fabrikalardan dönerlerken, soluklarını ensemde duyuyorum, savaşta kısılmış seslerini duyuyorum konuşurlarken. Omuzları alabildiğine geniş, kilise sıralarında oturuyor, geceleri yeni katillerin tohumunu ekiyorlar. Babamın, şu toprağa gömülmüş, ezilmiş Doğu solucanının, kandan yapış yapış olmuş saçları ile öldüresiye kovalanmış, giderek yaklaşan tüfek namluları karşısında gözleri yabansı açılmış şu yalınayak zavallı miyop adamın son çığlığından uykuları kaçmıyor..."

"Kahveciler mutfak önünde dizilsin" diye yayıldı Raçka'nın sesi hoparlörden. "Peksimet alın!"

Teğmen düşüncelerinden sıyrıldı.

Dua edemiyorum, diye düşündü acıyla. Bağışlayamıyorum. Gerçek bir Hıristiyan değilim.

Raçka, Ukraynalılar Barakasına doğru "Kahve alınacak" diye seslendi.

Ama bir insanın ölümüyle her şey sona ermiyorsa, diye düşündü Teğmen kuşku içinde, çocukken inandığım şey, ölümden sonra ölmeyeceğimiz doğru ise, merhametini şu

günahkâr, kurşunlarla delik deşik olmuş vücuttan esirgeme, şu zavallı matbaacıya, Yan Gregorçik'e acı!

Dışarıda, pencerenin önünde çamur, şap şap edip duruyordu boyuna. Pasta hamurunun dövülmesini andıran bir sesti bu. Birbirini izleyen ayaklara yapışan vıcık vıcık çamurun çıkardığı ses. Şap... şap... şap...

Teğmen barakadan çıktı. Alnını ovdu. Uykusuzluktan kızarmış gözleri ile ekim göğüne baktı bir süre inceler gibi. Nemli havayı sigara dumanı gibi içine sindirdi.

"Of Allahım!" diye içini çekti derinden.

9

Genç Gregorçik bir süre, Batı Avrupa'da, yirmi beş derece enlemde, Almanya-Hollanda sınırının hemen yakınında bulunduğuna inanamamıştı. Vistül kıyılarından batıya gidildikçe, nüfus yoğunluğunun artış gösterdiğini, sanayileşmenin yoğunlaştığını okuldan biliyordu. Su hendekleri ile çevrilmiş, şurada burada sarı kamışlıklar ve çürümüş eğirotu yığınları ile kaplı bu sağlıksız, bataklıklı ova, aslında Almanya'nın batı çıkıntısından çok, Çinhindi pirinç tarlalarını andırıyordu. Şu ayrıcalık vardı yalnız: Bu ovanın üzerindeki kurşun grisi, umutsuzcasına kederli gök, üç kuşaktan beridir buralara Papenburg bataklıklarını kurutmak için gönderilen binlerce tutuklunun küfürleriyle ağırlaşmıştı.

Küçük şehir, şosenin büyük dönemeci ardında, kamptan üç kilometre uzaktadır. Savaştan önce de, savaş sırasında da, Papenburg varlıklı bir yerdi; kanaldaki tersanelerde, iç seferler için tekneler, açık deniz kotraları ve kıyı seferleri için buharlı gemiler yapılırdı. Papenburg'un yükselmesi, (yüz yıl önce hiçbir haritada yeri yoktu) daha küçük kanallar şebekesi ile su hendeklerini Ems'e bağlayan sekiz kilometrelik kanalın açılmasıyla başladı. O zamandan beri, Kuzey Denizinde suların her yükselmesi olayı ile kanaldaki sular da birkaç santim yükselir ve Papenburg'da yaşayanlar, küçük şehirlerinin deniz kıyısında yer aldığı yanılgısı içinde keyiflenirler. Özellikle yağmursuz günlerde, yollarını şaşırıp Emden kesiminden buralara vurmuş martılar, bentler ile demir köprü üzerinde uçarken... Kanallardaki kirli yeşil suda deniz tuzu kokusu yoktur elbette, balçık ve çürük bitki kokar o su!

Bataklıklar ve ıssız topraklarla çevrilmiş olan Papenburg, ana kanal boyunca sıralanmış çirkin, alçacık evleri ile

büyük bir köydür aslında. Burada ne eski çağlardan kalma kiliseler, ne de pazaryeri kesiminde geçen yüzyıllardan kalma evler vardır. Tarih, Papenburg yöresini pamuk atar gibi atmıştır. Bu küçük şehrin geçmişi yoktur. 1871 zaferine adanmış kara kartal motiflisi ile, Birinci Dünya Savaşında can vermiş süvariler için dikilmiş, güzel olmaktan uzak iki dikilitaş, aslında bu yörenin tarihten yoksunluğunu dile getirir. Hiçbir çekiciliği olmayan Papenburg, Alaska'daki, çarçabuk kurulmuş altın arayıcıları kolonilerini andırır.

Dikilitaşın yanından geçerken, kara kartal motiflerini gören Teğmen, Yan'ı hatırlardı hep. Yan, penceredeydi. Perdelerin aralığından, gözleri yaşlı, doğduğu şehre giren düşman birliklerine uğursuzluk getiren karga motifli flamalara bakıyordur, kenetlenmiş dişleri arasından tekrarlayıp durduğu Heine'nin dizeleri:

Ey çirkin kuş,
Hele bir elime düş,
Tüylerini yolacağım,
Tırnağını kıracağım...

"O dilek yerine geldi, babalık" diye fısıldıyordu görünmez babasına. "O kuşun tüylerini yoldular, tırnaklarını kırdılar... Hiç değilse bir süre için. O kadarına da eyvallah."

Kanal boyunca yürürken, şu son iki yıl içinde küçük şehrin görünümünü değiştirmiş olan yenilikleri gözden geçiriyordu Teğmen dikkatle. Papenburg'un bu bölümünde bulunmamıştı uzun süredir. Dikenli çitin dışına çok ender çıkıyordu, günlük gezinti genellikle şose dönemecinde, bataklık kenarında sona eriyordu. Çok şey değişmişti burada, çok. Gerçi damların üzerinden yine aynı sarımtırak dumanlardı geçen, bacalardan yükselen Trub kömürü dumanlarıydı, ne var ki damlar yeni kaplamalarıyla kırmızı ışıltılar içinde ve yapılar parlak badanalı, yüzleri aydın! Savaşın izleri silinmiş. Kanal boyundaki sokaklar pırıl pırıl, temiz. Yenilenmiş sinemanın vitrinli resimlikleri pırıl pırıl, ışıklı

reklamı yüze gülüyor. Vitrinlerdeki ilanlar, sabun, şeker ve et tayınının iki katına çıkarıldığını haber veriyor. Fırının önünde yepyeni bir paspas var. Fırıncı önüne bembeyaz bir önlük bağlamış. Futbol kulübü, danslı güz balosuna, ve balo kraliçesi seçimine buyur ediyor. Okuldan evlerine dönen çocuklar, çantalarını havaya atıp tutuyorlar gamsız. Bir kilise çanı, damların üzerinde madensi dairelerini yayıyor. Tanrı insan kalplerinin de yenilenmesini istemiş olsa gerek, çünkü kilise kapısının üzerindeki kitabe şu: "Deus noster refugium et virtus (ilahi CLVI)". Yaralar kapanmış, evlerin, insanların üzerine barış havası inmiş. İnceden bir erkek çocuk, zemin katı penceresinin perdesi arkasında keman çalıyor, küçük kardeşi okul ödevlerini yapıyor. Altın sarısı saçlı, güler yüzlü küçük bir kız, pencere kenarındaki saksıları suluyor. Berberde, kardinal başlıklarını andıran gümüş parıltılı tenekeler altında, bağnaz parmanant meraklıları oturuyor. Sevdalı bir çift, küçük kahvenin vitrini ardında başlarını önlerine eğmişler, çekingen bakışlarını pasta tabağından ayıramıyorlar.

Çan seslerine kulak veren Gregorçik, caddenin ortasında durup, alnını ovdu. Barışçıl bir hayatla ilgili bu gönül açıcı tablo, birdenbire gerçekdışı, yapmacık ve sahte gelmişti ona, yeni evliler için evler yapan bir inşaat firmasının reklamları gibi... Savaşın hastalık gibi bulandırdığı hayalgücü, küçük kentsoylu idiline karşı köpürüyordu, öfkeden. Gerçek olan ancak, 1945 baharında şu göğün altında görüp yaşadıklarıydı. Geri kalanı hayal ve yalandı.

Papenburg'da savaşın nasıl sona erdiğini düşündü Teğmen. Kendisi ve kendisi gibi daha binlerce kurtarılmış acılı insan için yeni bir özgürsüzlük mevsimi olan baharı düşündü.

İki yıl önce, kilise çanı alarm haberini yaymıştı aynı sokaklara. Canavar düdükleri ulumuştu. Dükkânların kepenkleri kapatılmıştı indirilip. Alçacık evlerin pencere pancurları ile kapıları kötü bir çatırdıyla kapatılmıştı. Gafil avlanan bu yerler, dünya ile ilişkisini kesmiş, önüne geçilemez

yenilgiye sırt çevirmişti. Güneşten, havadan, gürültülerle dolan gökten yüz çevirmiş. Dibe dalan bir denizaltı gibi. Üzerine tabutunun kapağını çekmişti.

Savaş sonu, bataklıklı topraklarda çeşitli uyruk sahibi iki binden fazla köle işçi, serbest bırakılmış tutsaklar ve komşu barakalarda birkaç yüz kadın bulmuştu. Kurtuluşun yakın olduğundan hiç kimse kuşku duymuyordu artık. Ne var ki, bu özlenen sürpriz bile bir çoklarına yeni bir yalan gibi geliyordu. Alın yazılarının bu ani değişikliğinden öylesine şaşırmışlardı ki, bir grup Yahudi kadının, saklandıkları yerden çıkmaları için, bir Amerikan subayının uğraşıp durması gerekmişti. Hemen öğleden önce güneş görünmüştü. Uzaktan gelen bir top sesi üzerine, birbirini izleyen sahnelerin, olayların, olağanüstü davranışların baş döndüren yabansı yarışması başlamıştı. Gökyüzünden kocaman bir sinema perdesi inmişti de sanki, binlerce tutuklunun yıllardır düşlerinde yaşattıkları kendi kurtuluşlarını canlandırıyordu. Renkli ve harika iki sesli film kurdelesi; göklerden geçen cadde ile yerdeki şose, gözleri kamaştırıyor, kulakları sayısız motor sesleri ile dolduruyordu. Gözün görebildiği her yerden toz ve duman sütunları yükselmekteydi. Yol boyunca hızla ilerleyen motosikletli haberciler, köprüye girerken selelerinin üzerinde ustaca zıplıyorlardı. Cipler birbirini kovalıyordu otomobil yarışı varmışcasına. Hatta o ağır, toza batmış tanklar bile, büyük şehir taksilerinin yanından ustaca sıyrılıp öne geçiyorlardı. Yukardan, kulakları sağır eden ikinci bir nehir akıyordu: Çeşitli hava katlarına simetrik bir şekilde dağılmış uçak filoları...

İlk Amerikalı, miğferli, atlet vücutlu bir zenci, yukardan yağan çiçekler ve alkışlar arasında, sert bir fren yaparak, Şehir Meclisi binası önünde durdurmuştu cipini. Macar kadınlar elini öpüyorlar, İtalyanlar elleriyle öpücük yolluyorlar, Fransızlar şarkı söylüyorlardı. Polonya ve Ukrayna köylerinin yoksulları, ağlıyor, zencinin kiraz rengi çizmeleri karşısında yerlere eğiliyorlardı. Kalabalığı eliyle iki yana

itip kendine yol açan zenci, ilk telgraf direğine gidip bir trafik işareti çivilemişti direğe: Slow*. Miğferini çıkarıp başını havalandırmış, kıvır kıvır saçlarını göstermişti şöyle bir anlığına, sonra, kalabalığı yine iki eliyle iki yana ayırmıştı sudaki yüzücü gibi, cipine atlamış, kornayı basmış, geçip gitmişti. O kadar.

Motorlarındaki herhangi bir vidayı sıkıştıran, yağlanmış bujileri değiştiren, benzin dolduran kurtarıcılar, geniş omuzlu delikanlılar, sıkkın görünüyorlardı hep. Kurtarılmış olanlara bakarken ne yakınlık ne de tiksinti duyuyorlardı. Kendilerine şükran duyulmasına hiç aldırmadıkları belli oluyordu. Coşkulu haykırmalara, deri eldivenlerini miğferlerine dek şöyle kayıtsızca kaldırıp karşılık veriyorlardı ancak. Kalabalığa Chesterfield sigara paketlerini atarken, meraksız ve suskun bakışlarını şöyle bir gezindiriyorlardı insanlar üzerinde. Hiç renk vermeyen yüzlerinden ve davranışlarından savaşın trajedisini anlayıp anlamadıkları hiç belli olmuyordu. Avrupa'ya doğru yola çıkmış bu "Haçlılar Seferi"nin, zaman, para ve benzin kaybından başka bir şey olmadığını mı düşünüyorlardı acaba? Yoksa aksine, bu sefere, incelikle ve çabucak sona erdirilmesi gereken, kornaya bastığın gibi çekip gideceğin bir "dolar" işidir gözüyle mi bakıyorlardı? Belki de kurtarıcıya, kurtarılanlara karşı farkına varmaksızın bu soğukluğu mal eden şey, içlerindeki, tanımlanması güç ruhsal yasalardı. Zaferlerle ilgili bir kendini beğenmişlikleri yoktu asla, ama davranışlarındaki o gizlenemeyen hoşgörü ortadaydı; güçlü, silahlı adamların, zayıf, savunusuz kimseler karşısında duydukları tiksintiyi andırır bir duygu içindeydiler. Salt bir savaş yorgunluğu da olabilirdi bu, ya da suçlanmayacak bir hayal yoksulluğu: Kısacası, aşırı 'motorize' erlerdi bunlar.

Tutsaklara yakın bir ilgi gösterenler, film kolunun birkaç subayıydı ancak. Derileri sapsarı canlı iskeletlerden birkaçı kampa geri getirilmiş, dikenli telin ardına konmuş, bir

* Yavaş.

arabanın damından filmleri çekilmişti. Kamera operatörleri, çocukların kollarındaki dövme numaraların filmini de çekmişlerdi. Çocuklar ağlıyor, hemen biraz önce çıktıkları dikenli tellerin içine girmek istemiyorlardı yeniden. Çocukları kamp kapısının önünden geri çekmek gerekmişti. Bağa gözlüklü, yüzünden Yahudi olduğu anlaşılan şişman bir subay, elindeki Kodak makinesiyle, ağlayan Yahudi kadınlarına yaklaşmıştı. Gözlüğünün kalın camları arkasından bakakalmıştı kadınların kararmış, çökük yanaklı suratlarına. Önlerinde başını eğmemiş, kirli ellerini sıkmamış, "kız kardeşlerim, kız kardeşlerim" diye gözyaşı dökmemişti onlar için, öyle olduğu yerde kalıp gözden geçirmişti onları sadece, uzaklardan gelmiş yabancı bir turist gibi. Okyanus ile yabancı dilden çok daha fazla bir şey vardı onları birbirinden ayıran.

Bir çavuşun elini sıkan Rus tutsaklarının filmini çeken operatör, son olarak bir de Polonyalı grubun, kazaska oynarlarken filmini çekmek istemiş, ama buna yanaşan kimseyi bulamayınca, küfürü sallamış, kornaya basıp çekmiş gitmişti.

O arada, başsız kalan şehir bir cehennem olup çıkmıştı. Ayaktakımı, kemirgen karıncaların açlığı içinde, sokaklara dökülmüştü. Yıldızlı Amerikan bayrağı, Belediye binasının pencerelerinde dalgalanıyordu. Şarkılar, dualar, alkol, hırsızlık, yurttaşlık konuşmaları ve her şeyden önce de, açık ve gizli misilleme ile başlayan ilk özgürlük saatleri, yayılan bir yangın ateşi ile çıtırdıyordu. Kafaları kökünden kazınmış saçlarından ötürü dımdızlak, yırtık pırtık tutsak giyimi içinde birtakım hayaletler, ellerinde cop, yan sokaklarda pusu kuruyorlardı. Bir sürü insan, dermansızlıktan oldukları yere yığıldı yığılacak, kemikleri çıkmış elleriyle bir şeyler anlatmaktan aciz, kafilenin ardından sendeleyerek ilerliyor, ikide bir de yerlere yuvarlanıyor, yarı delirmiş, doğruluyor, ya da yerlerde sürünerek, ilerlemeye çalışıyordu. Yalınayak Romanyalılar, kırılmış bir vitrinin içinden aldıkları reçel tenekelerini sokağa fırlatıyorlardı. Koyun postu kas-

ketli çılgına dönmüş bir mujik, iki eliyle birden ringa balıklarını çıkarıyordu salamura fıçısından. Kudurmuş kadınlar, çıplak yumruklarıyla zemin katındaki evlerin pencerelerini kırıyorlardı. Yabanıl insan selinin aktığı yerden, hemen hemen aynı anda, nefret edilen Alman erlerinin resimleri, saatleri, radyoları, aynaları pencerelerden fırlatılıyordu. Yataklar, yastıklar, doğranıyor, kuştüyleri dışarı boşaltılıyordu. Bu gözü körelmiş nefret içinde, bir garajdaki otomobilin altına saklanmış yaralı bir SS adamını bacaklarından tutup dışarı sürüklemişti biri. Daha üzerinden birkaç dakika bile geçmeden, tekmelenen, etleri koparılıp parçalanan Almanın sonu gelmişti. Bir deri bir kemiğe dönmüş hayaletler çıkmıştı ortaya. Hasta odalarından çıkmış, duvarlara tutuna tutuna zorla ilerleyen insan kalıntıları! Şişmiş, su toplamış gövdeleri ile yarı ölüler! Sancıdan kasılmış suratları ile zar zor adım atıyorlar, daha uzaktan bağırıyorlardı. Neden sonra, parçalanmış Almanın cesedine ulaşıp, felce uğramış güçlerinin son kalıntısıyla cesede vuruyorlardı. Tükürüp öksürerek, kan ve beyin birikintisinin içinde sürünüyor, nefret edilen üniformanın son kalıntısını ısırıyor, parçalıyorlardı.

Teğmen bir an kendini gördü, o kan birikintisinin üzerine kendisinin de nasıl eğilmiş olduğunu! Duyduğu nefretten boğulacak gibi olmuştu o sırada. Ötekilerle birlikte haykırmak istemişti. Sesi gırtlağında kasılıp kalmıştı ne çare. Nasıl bağırmak istediğini bugün bile hatırlıyordu:

"Tırnaklarınızla paralayın onu! Ağzını burnunu dağıtın tekmeleyin! Bize ödeşme fırsatı verdiğin bugün için şükürler olsun sana Allahım! Elimize keskin bir bıçak verdin, şükürler olsun Allahım! Gırtlağını ısırıp koparabileceğimiz dişler için, bizi öç almaktan esirgemediğin için, şükürler olsun!"

Parmaklarını o pıhtılaşmış kara maddenin içine daldırıp öç hırsıyla sıkmıştı.

"İdam duvarı dibinde işkence edilen miyop babam için, çamurların içinde tekmelenen saçları kanlı matbaacı için! Don paça şehirde dolaştırılan kasap Greşkoviak için!

Yalınayak yürütülen Belediye Başkanı Barçişevski için! Beli bükülmüş rahip Kukulka için! Kitaplık binası önünde tüfek dipçikleriyle öldürülen lokantacı Filipiak için! Topal hademe Matias için! Fırıncı Musial ve oğlu için! Kafası delinen orkestra şefi Ançak için! Berber Şimçak için! Asılan Fronzkoviak için! Bodrumda bıçaklanan III. bölüm başkanı için! Benim Sokol üyesi kardeşlerim için! Ölüm korkusunun ağlattığı izci için! Savaş ve nefret için! Yakılıp yıkılan şehrim için!"

Ben ölmedim, dayandım! Ağlarken gülüyordu. Ben yaşıyorum, yanmadım, öldürülmedim, ıslak kumlar örtülmedi üstüme, ölesiye aç kalmadım, bir SS adamının kırbacı altında can vermedim! Ben yaşıyorum, kahrolası millet!

Gelip geçen bir devriye cipinden ateş edildi insan yığınına, cip kornayı basıp caddenin dönemecinde yok oldu. Yağma edilmiş mağazanın kapısına çok yakın bir yerde, sancıdan kıvranan vücutların hemen dibinde, parça parça edilmiş bir gelinliğe sarınmış iki sarhoş Fransız tutuklusu, dudak dudağa öpüşüyor, birbirinin saçlarını okşuyorlardı. Pazaryerindeki havuzun parmaklığı önünde kolu beyaz kartal işaretli, saçları karmakarışık yaşlı bir kadın kan tükürüyordu. Çingene çocukları, ellerinde bir torbadan un döküyorlardı kadının üzerine, ve gülüşleri, dayak yemiş bir köpeğin sızlanmasını andırıyordu.

Ve ötede, kanalın öbür yakasında, birkaç Sırp gencinin, yedek bir ray üzerinde alkol dolu bir sarnıçlı vagon bulduklarını hatırlıyordu Gregorçik. Yüzlerce insan, havadan inen ateşten bir kırbaç yemişçesine, istasyona doğru koşmuşlardı. İleri atılan sürünün başını Sırplar çekiyordu. Kısa bir süre sonra, millet istasyonun daracık kapısına dağılmıştı bile. Yerlere yuvarlanıp ezilenler haykırıyor, ayakları raylara takılan kadınlar sendeliyorlardı. Daha güçlü olan Fransızlar, Sırpları bir kenara itmişlerdi. Daha Fransızlar sarnıçlı vagonun musluğuna ancak yanaşmışlardı ki, Sırplar, kollarından bacaklarından tutup çekmişlerdi Fransızları. Birkaç berduş herif, vagonun üzerine ata biner gibi atlamışlar, sarnıcın ka-

pağını açmaya uğraşıyorlardı. Biri de, elinde bir balta, koşagelmişti öteden. Neden sonra, sarnıcın yarılan tarafından, Musa'nın asasıyla dokunulmuş gibi, bir alkoldür fışkırdı. Millet haykırarak, ağzını, çanaklarını kasketlerini, hatta çizmelerini mavimsi beyaz kaynağın altına tutuyordu. Kova tek olduğu için bir kavgadır koptu. İçlerinden en güçlüsü, tekme tokat işe girişip, karşısına çıkanı ısırıp yumruklayarak birkaç litre doldurdu alkolden. İnsanlar akın akın geliyorlardı. İtalyanlar, Ruslar, Polonyalılar, Ukraynalılar, yerlere dökülen sıvının oluşturduğu kocaman birikintinin kenarına uzanıyorlardı karın üstü, ellerini daldırıp avuç avuç içiyor, hatta yerdeki çamurları bile birlikte yutuyorlardı. Tam bu sırada, yeni yetme bir Çek çocuğu kalabalığın arasında dört dönüp, ciğerlerinin bütün gücüyle ve umutsuzluk içinde, haykırmaya başladı: "Metilen ispirtosu, metilen ispirtosu", ama gemi azıya almış güruhun aldırdığı yoktu.

Aynı zamanda, şehrin öbür ucunda, kalabalığın eline geçmekten korkup, kaçınmak isteyen "iyi" bir Alman, yerel belediye başkanı ile ailesinin saklandığı yeri bildirdi. Protestan mezarlığında saklandıkları anlaşılan belediye başkanı ile ailesi, aile mezarlığının bir köşesine korkuyla sinmiş, ağlaşıyorlardı. Pilot ceketli, çalınmış silindir şapkalı, yaşlıca, saçlarına kır düşmüş bir adam, elleri cebinde, öç alma sahnesini yönetiyordu çok sakin bir yüzle. Yakaladıkları Hitlerciyi saklandığı yerden çıkarıp bir mezar taşına bağladılar. Genç adamların kudurmuşçasına atılıp, giysilerini vücutlarından yırtarak çıkardıkları karısı ve küçük yaştaki kızının karşısında, belediye başkanı mezar taşından kurtulmaya çalışıyor, hayvan gibi böğürüyordu. Sahneyi heyecanla izleyen bir kalabalık, bir daire halinde mezarların üzerine, lahitlerin üzerine sıralanmıştı. Adamlar, hemen hemen çırılçıplak kalan kadınları otların içine çektiklerinde belediye başkanının haykırmaları bir horozun çığlığını andırıyordu artık. Bütün bu gaddarca oyunu yönettiği belli olan yaşlı adam, belediye başkanına bozuk bir Almancayla, aynı şeyin Harkof'ta kendi karısına yapılmış olduğunu haykırıyor-

du. Sonra, sabırsızlanmış olan genç adamları, birkaç tekme savurarak, ağlayan kızın önünde sıraya soktu. Bunun üzerine, mezarlık yolunda elleri, ayakları sıkı sıkı tutulan anne, iri vücutlu bir kadın, savaş tutsaklarının çizmelerini öpmeye, ağdaki balık gibi çırpınmaya, büyük memelerini yerlere vurmaya başladı. Bir an sessizleşti ortalık. Arkadakiler ayak parmaklarının ucunda yükseldiler. Sıranın başındaki, iriyarı bir Kalmuk, kürklü ceketini sırtından atıp da, ufak tefek, iki büklüm olmuş vücudu örgülü saçlarından yakalayarak altına çekince, belediye başkanı son bir çığlık attı. Elini kolunu bağlayan iplerden kurtulmak için son bir çabayla iki yanına sallandıktan sonra, mezar taşını temelinden söktü, ve bir taşın üzerine cansız düştü yüzükoyun. Adamı bağlı olduğu mezar taşından çözmeye bile gerek duymadan, taş ile birlikte bir mezar çukuruna attılar. Çalınmış silindir şapkalı adam, elleri cebinde, ve kendi eseri olan eğlencenin sonraki sahnelerini umursamaksızın mezarlıktan ayrıldı. Kim olduğu bilinmeyen bu adam, caddeye çıkar çıkmaz bir çöküntüye uğradı sanki, ellerini ceplerinden çıkardı, hızlı adımlarla ve dalgın, yürüdü gitti. Ardından, işkenceyle tecavüz edilen kadınların çığlıkları yükseliyordu mezarlık duvarından. Kanala değin yürüyen adam, kıyıda bir yere oturdu, ellerinin arasına gömdü yüzünü.

Ana caddenin hemen çıkış noktasında yangın çıkmasa, şehirdeki bu gemi azıya almış karışıklık sürüp gidecekti daha. Ancak camlardan yayılan alevler görüldükten sonradır ki, hızla doğu yönünde ilerleyen araçlar konvoyundan birkaç araba ayrıldı. Bir süre sonra da ilk "town major"* göründü. Zırhlı arabası ile bütün caddelerden geçip, bu arada birkaç el de ateş etti göstermelik. Karşı koymaya kalkışanları boksör eliyle bir vuruşta yerlere yuvarladı. Bir saat sonra, herkes dikenli tel örgüyle çevrili kamptan içeri tıkılmıştı yeniden, barakaların önüne de silahlı nöbetçiler dikilmiş. Sarhoşlar, bilinçsizler ve ölüler, fabrika avlusuna götürüldü.

* Şehrin askeri başkanı.

Bir zırhlı keşif arabasının kulesinden, sokağa çıkma yasağının süresi, ve şehre giriş çıkışın ölüm cezasıyla cezalandırılacağı megafonla bildirildi. Kadın, çoluk çocuk, bir barakaya yüzlerce kişinin sokulduğu anlaşılınca, "town major", bir kısmının, Almanlar tarafından bırakılmış kışlalara yerleştirilmesini emretti.

Ve ötede, tersanenin arkasında –Gregorçik içinin ürperdiğini hissetti– özgürlüğün ilk gecesini kutlamıştık biz.

Görülmemiş bir kalabalık, sırtlarında çıkınları gece yarısı jimnastik salonuna doğru yola koyulmuştu. Taşınma hızla sonuçlandı. Analar çocuklarını yitirdiler. Kimi tutuklular, daha yeni tanışmış oldukları "nişanlı"larından ayrı düştüler. Çeşitli diller konuşulan kalabalık arasında, yeni "nişanlı" bulmak derdine düştüler hırsla. Jimnastik salonunda korkunç bir karışıklık vardı, havasızlık boğucuydu nerdeyse. Bir köşede, bir grup genç kız, "bütün günlük dertlerimiz" şarkısını okumaya koyulmuştu. Öbür köşede de, alkol zehirlenmesine uğramış olanlar kıvranıyorlardı acıyla. Dizanteri hastaları, neresi olursa kirletiyorlardı gelişigüzel. Kafalarına yumruğu basan basanaydı. Kimileri, felce uğramışçasına, kendi pisliklerinin içinde oturup kalıyorlardı.

Bu yeni taşınılan yerden memnun kalanlar, yalnız gençlerdi. Yeni yetme bir grup çocuk, sevinç haykırmalarıyla jimnastik gereçlerine saldırmıştı. Hayaletleri andıran bacaksızlar, halatlardan yukarı tırmanıyorlar, İsveç merdivenlerine tırmanıyorlardı. Hırıltılı seslerle can çekişenlerin tepesinde, trapezlerde sallanıyorlardı kıkırdayarak. İçlerinden biri, sevinç içinde bağırıp duran bir çocuk, adalelerinin gücünü hesaplamayıp tavan yüksekliğinden eski demir yığınının üzerine düşünce bile, bu eğlenceli oyunlarından vazgeçemediler. Çocuk son nefesini vermeden, birkaç dakika acı acı bağırmayı sürdürünce, başına bir battaniye sarmak zorunda kalmıştı İtalyanlar.

Gece inerken, zehirlenenlerin inleyip oflaması da arttı, ve gece yarısı hayvanlaşmış bir yığın savaş tutsağı, uykudaki Polonyalı ve Ukraynalı kadınların arasına daldılar. Kısa

süreli dalaşmalar, yarıda kalan çığlıklar, küfürler, kahkahalar, ağlamalar, iniltiler. Derken, bir arada yatıyor, birlikte alıp veriyorlardı soluklarını. Birbirine sarılmış, kenetlenmiş, yatışmış. Tepelerine asılmış kürklerin tentesi altında, ve üzerlerinde çalınmış battaniyeler, halılar!

"Yapamıyorum, yapamıyorum" diye sızlanıp duruyordu tutsaklardan biri, Çek diliyle.

Körkütük bir bilinçsizlik gecesiydi. Dışarıdan, jimnastik salonunun duvarları önünden, şosedeki aralıksız motor homurtusu, ufkun ötesindeki topların uzak gürültüsü ve gökteki boğuk homurtu sesleri geliyordu. Ama salonda, sigara dumanı ve o boğucu insan kiri kokusu altında, insanın yüreğine işleyen hasta iniltileri, bir yudum su için sızlanmalar, sarhoş mujiklerin horultusu, salonun köşe bucağından yükselen hafiften ninniler, öpüşme şakırtıları, battaniyelerin altından yükselen iniltili kıkırdamalar, boğuk aşk fısıltıları, ve erkeklerin gırtlağından yükselen çeşitli horultular. Zaman zaman, kızlardan biri histerik bir kahkaha ya da ağlamadır tutturuyordu. Kadın eşler değiştirilirken kavga çıkıyordu boyuna. Dizanteri hastaları havayı berbat ediyorlar, zehirlenenler balgam çıkarıyorlardı öksürerek. Saat üçe doğru, İtalyanlardan biri cinnet getirdi alkolden ötürü. Miyavlıyor, havlıyor, inliyor, sızlanıyor, ısırıp parmağını kanatıyordu. Yerde yatanların üzerinden, elleri, ayakları ile dört ayak olmuş, geçiyor, gidip duvarlara vuruyordu kafasını. Neden sonra, uykusunu almış bir "bıçkın"dan sopayı yiyince, ağzından kanlı köpükler saçarak kalorifer radyatörünün dibinde yığıldı kaldı.

Sabah alacakaranlıkta, ve zayıf ışık altında, yerleştikleri salonun savaş alanından ayrı kalan bir yanı yoktu. Büyük bir yığın halinde yüzlerce birbirine yapışmış terli, pis pis kokan vücut. İçeri çökmüş göğüsleri, yırtık buruşuk gömleklerle örtülmüş, pantolonlarının önü açık kalmış, ayaklarında terin yediği paçavra dolaklarıyla erkekler, dışarı fırlamış gözyuvaları ile çene kemiklerinin oluşturduğu kehribar rengi suratlar. Yorgunluktan yarı bilinçsiz, kesilmiş sığır gi-

bi salkım saçak döşeklere uzanmış kansız suratları, açık kalmış ağızları ile, kadınlar. Şurada, morarmış, kemiklerine değin sıskalaşmış bacakları ganimet kırmızı galoşlar içinde bir kız. Ötede, ağzı bir maymunun ağzı gibi büzülmüş, fare suratlı bir çocuk. Ondan biraz ötede yay gibi kemerleşmiş sırtıyla iki büklüm olmuş, morarmış vücutlar ve bacaklarını iki yana ayırıp köşeye çökmüş pis pis kokan birikintinin üzerine çömelmiş hayaleti andıran tipler.

Köylülerin yanında çalıştıkları için sabah erken kalkmaya alışmış kızlar, gün ağarmaya başlarken, uyuyan erkeklerin kolları arasından sıyrılıyor, sabahı hep bir ağızdan söyledikleri şarkı ile selamlıyorlardı: "Sabahın kızıllığı başlarken..."

Fransızlar, Hollandalılar, Belçikalılar, Lüksemburglular ve Çekler dışarı avluya çağırıldıklarında, saat sabahın altısı olsa gerekti. Hemen kısa bir süre sonra daha iyi bir yere alındı onlar. Bitişik bloktaki subaylar koğuşuna. Bu tutuma karşılık olmak üzere, göçebeler kampının bütün öteki sakinleri, Amerikalılara da, kurtuluş gününde sövüp saymaya başladılar, içlerinden güçlü kuvvetli olanlar, demir barfiks çubuklarını yakaladıkları gibi veryansın ettiler kapalı kapılara.

"Biz de müttefikiz" diye bağırıyordu İtalyanlar.

Ne var ki nöbetçiler görünmüyordu.

Boğucu hava içinde ve aşırı gerginlikten ötürü ikide birde histerik dalaşmalar başgösteriyor, bu dalaşmaların kaşla göz arasında çılgınca bir kıyıma, bütün sürünün katılacağı hayvansı bir kavgaya, herkesin herkese karşı girişeceği bir savaşa dönüşmesine az kalıyordu. Polonyalı bir kadının, bir Ukraynalı adamın tarağını çaldığı söyleniyordu. İki Romanyalı olayı görmüştü sözde. Ukraynalı, hırsız kadının boynundaki mercan gerdanlığı kopardığı gibi, ölmüş birkaç Rus gencinin üzerine serpti. Kız çığlığı basınca, birkaç Polonyalı yardımına koştular çabucak. İçlerinden biri tempo ile bağırıyordu: "Harcayın Ukraynalıları, harcayın!" Hoparlörlerden yükselen güçlü bir "Alo, alo" sesi jimnastik salonunun denetleneceğini beş dilden bildirmese, hayvansı bir çatışmanın başlayacağı kesindi.

Saah saat sekizde, nöbetçiler gürültü patırtı eden kalabalığı kapılardan uzaklaştırdılar. Yüksek rütbeli birkaç subay içeri girdi. Bir an duralayıp, dehşetle geri çekildiler. Kısa bir süre sonra, çocukların güneşe çıkması, İtalyanların da, ölüler ile ağır hastaları battaniyeler içinde garaja taşımaları emredildi. Kapının şöyle birkaç dakika aralık kalması yetmişti, dedikodu şimşek hızıyla yayılıverdi hemen: Yahudi kadınlar, şehrin gözde yerlerindeki villalara yerleştirilmişler, Kızılhaç'tan beyaz ekmek, çikolata ve yumurta yardımı görmeye başlamışlardı. Sıcak suyla banyo yapıyor, sırtlarında sabahlıklarla dolaşıyor, yataklarına Amerikalıları alıyorlardı. Kapalı kalanlar, umutsuzluğa varan bir sinir bozukluğuna uğramışlardı. Birçok kadının gözlerinde, öfkenin gözyaşları görülüyordu.

"Ne?" Ellerini başlarına götürüyorlardı. "Yahudi karılarla ha?"

"Bu aşağılık heriflerin kendi adamlarına yardım edeceği belli zaten" diye haykırıyordu biri kıskançlıktan. "Yahudi Yahudiyi destekler hep, sana gelince, Hıristiyan, sen köpek gibi geberirsin, köpek gibi!"

"Kak sobaka!" diye tekrarlayıp duruyordu birkaç ses de Rusça.

"Sen o bitli Yahudilerden değilsin ki..." diye inliyordu erkek kasketli yaşlı bir kadın.

Aç ve uykusuz insanlar, olanaksızlıklar içinde birdenbire ötekiler tarafından aşağılanmış gibi hissetmişlerdi kendilerini: Fransızları, Belçikalıları, Hollandalıları, Lüksemburgluları, hatta Çekleri, iyi yerlere yerleştirmek yetmemişti demek, şu çıfıt Yahudiler çikolata yiyor, sabahlıkla dolaşıyorlardı üstelik ha!

"Ama fırınlarda yakılan bizdik" diye haykırdı bir kız, köşeden. "Oysa sizler, samanlıklarda köylülerle orospuluk ediyordunuz."

Bu pervasız, titreyen bir sesle öne sürülen sözlerin ardından öylesine bir ölüm sessizliği çöktü ki ortalığa, bir an, gökten akarak giden özgürlüğün sesi duyulur gibi oldu. Gri

cezaevi gömleği içindeki ufak tefek, çirkin kıza hayretle bakakaldılar. Kızın başı, kemikli bir sapa tutturulmuştu sanki, büyük ve şişirilmiş gibiydi. Yeşilimsi bir surat, kapkara, kısacık kesilmiş saçlar. Yelken kulakları kıpkırmızı. Derine kaçmış gözyuvalarında iki ateş parladı bir an. İçgüdüsel bir hareketle, sıska kollarını başına götürdü korunmak için, kolundaki dövme numara görünüyordu.

"Vurun..." diye bağırıldı kısık bir sesle.

Öfkeden içleri kaynayan kadınlar kalabalığı birbirlerine bağırmaya başladılar gayrete getirmek için, ortalığı giderek artan bir nefret duygusu sardı.

"Çıfıt Yahudi" diye haykırdı biri boğuk sesiyle.

Savaş narası gibi etkiledi bu söz. Kalabalık, Yahudi kızın üzerine yürüdü.

Tam bu sırada, profesörü andıran yaşlı, gözlüklü bir adam, kalabalık arasından kıza doğru yürüdü, kolları ile kızı kapadı, homurdandı:

"Dokunmayın!"

Çılgına dönmüş kalabalık, bir atılışta ikisini birden duvara yapıştırdı. Adam ile kız, kendilerini göğüsler, karınlar ve dizlerden oluşmuş bir çığın ezdiğini duydular. Hücuma uğrayan kızı savunan adam, kollarını demir kıskaçtan kurtaramıyordu. Boşuna debeleniyordu sağa sola. İkisi birden alaşağı edildiler. Ağızlarına tıkaçlar sokuldu. Kadınlar, nefret ettikleri o Yahudi suratının üzerine eğildiler, gözlerini yuvalarına bastırdılar iyice, kısa saçlarını çekelediler, kırmızı yelken kulaklarına yapışıp, yırtarcasına çektiler sağa sola.

"Bu o süt için" diye homurdanıyorlardı salyalarını akıtarak.

"Bu da çikolata için, pis orospu seni!"

"Samanlıktaki köylüler için, Yahudi suratlı çıfıt!"

Bez tıkaçın arasından kedi miyavlamasını andıran hafif bir inilti çıktı. Profesörü andıran adam, ağda balık gibi çırpınmıyordu artık, bacaklarını atıp durmuyordu öteye beriye, hırıltılı sesi duyulmaz olmuştu. Hareketleri giderek yavaşladı, boğulup kalıncaya dek yavaşladı hareketleri ve durdu.

"Aman yarabbi" diye haykırdı kadınlardan biri. "Öldüler!"

Hemen biraz önce çılgına dönmüş olan kalabalık, dehşet içinde geriledi, soluyanların kısık sesleri işitiliyordu.

"Saklayalım onları" diyen biri, sessizliği bozdu, "yoksa her şey anlaşılır! Battaniye örtüp eşyaların altına sürelim onları!" Çoğu öteye beriye kaçışıyordu. İki Kalmuk, delil ardına düştüler bu sırada. Ölülerin yüzlerindeki kanı silip, giysilerini düzelttiler ellerinden geldiğince, üzerlerinde ne kaldıysa ölülerin. "Profesör"ün kırılmış gözlüğünü yerine taktılar. Sonra, ölüleri hastaların yattığı yere çektiler bacaklarından sürükleyerek. Ayaklarını pis kokulu bir birikintinin, başını zehirli alkol birikintisinin içine soktular. Tiksinti ile ilgili protesto sesleri yükseldi. Cesetlerin üzerine kürkler atıp öbür köşeye geçti oradakiler. Tam bu sırada, hoparlörden yükselen bir ses, henüz barınağı olmayan bütün kurtarılmış kişilerden sabırlı olmalarını diledi. Bir sağlık konvoyu ile yiyecek dolu arabaların her an beklenmekte olduğu, ardından, hazırlanmış barınaklara taşınılacağı bildirildi.

Gerçekten de! Dışarıda, cesetler evinin duvarı önünde, korna sesleri yükselen yirmi, otuz kadar araba, çayıra otlamaya çıkmış keyfi yerinde kuzular gibi görünüverdiler az sonra. Nöbetçiler kapıyı açtılar, bir insan seli haykırarak kışla avlusuna döküldü. Ha babam çiklet çiğneyen erler, zavallılar topluluğunu birkaç dirsek vuruşuyla kuyruğa soktular. Herkese kaşık, kâse dağıtıldı. Çorba dolu dev gibi termoslar getirildi ciplerle. Koca bir askeri lüks arabadan da bembeyaz dişlerini ortaya koyan candan gülümsemeleri ile, film yıldızı gibi güzel kadınlar indi. Ama ne kadınlar! Bahar çiçeklerini andırıyor, bahçeler gibi kokuyorlardı. Üzerlerinde haki askeri pantolon ile fermuarlı beyaz ceketler vardı. Sporcu gibi hareket ediyorlardı, kalçaları dar ve inceydi. Ondüleli kısa saçlarının üzerinde, çapkınca yana yatmış Kızılhaç işaretli kepleri vardı.

Bütün sürü ağzını sıcak çorba ile yakıp, kar beyazı, pamuk gibi has ekmeği çılgıncasına dişlerken, erler de bir çır-

pıda koca bir duş yeri monte etmişlerdi açık havada. Gerçekten de, dengeli bir akrobasi numarasını andıran bir örgütlenme ve teknik başarı gösterisiydi bu. Birkaç dakika içinde bin kişilik bir çadır kurabilen bir sirk grubunun çabukluğu ile, bütün spor alanı fiziksel yenilenme enstitüsü haline girivermişti. Çingene çocukları kuru incir ezmesi yiyor, kutu sütü içiyorlardı. Temizleme ekibi, cesetleri ilaçlamaya başlamıştı. Hastalar ile zafiyeti olanlar, sedyelerle ambulanslara taşınıyordu. Erkekler, üzerlerindeki paçavraları paravanaların arkasında çıkarıp atıyor, bir tutam toz yutup bir de iğne yiyorlardı. Tahta bir yol üzerinde, buharı tüten duşlara koşuyorlardı sonra. Çıkarılan paçavralar ilaçlı kazanlara atılıyordu. Duştan sonra, boynunda tabanca asılı koca bir zenci, çıplakların eline temiz çamaşır ile yeni giysi tutuşturuyordu.

Avlunun öbür ucunda da kadınlar ve aynı koşullar yine. Daha sonra, masa başında oturan efendiden bir astsubay, işleri bitmiş olanlara, "Allied Expeditionary Force - D.P. Index Card" yazılı küçük bir kart ile yiyecek paketi dağıtıyordu. Bu önemli ve resmi iş ile uğraşırken, bir yandan da renkli bir dergiyi gözden geçiriyordu astsubay. Millet bir mihraba yaklaşır gibi yaklaşıyordu masaya. Saygılı ve bedensellikten sıyrılmışçasına. Kadınlar, gözlerini süzerek ve gülümseyerek bakıyorlardı Amerikalılara. Başlarını saygı ile eğen erkekler, küçük kartları birer Noel çöreği gibi alıyorlardı ellerine. Şortlu bir zenci er, bir kamyondan sahra yatakları ile sıcak, tüylü US Army damgalı battaniyeler atıyordu. Kadınlara ikişer yatak örtüsü veriliyordu. Sürüler halinde, bir duvara yaslanıp, solgun yüzlerini güneşe veriyorlardı. Yarasa suratlı çocukların yüzündeki o yabansı anlam, eriyip yok olmaya başlamıştı bile. Hoparlörden bir şarkı yükselmişti: "I love you, I love you, I love" Daha birkaç saat önce insanın hayalgücü sınırlarını bile aşmış şeyler, birdenbire öylesine basit, kolay ve mantıklı bir havaya düşmüştü ki. Millet birbirine gülümseyip duruyordu nerdeyse.

Birlikte çekilen acı, diye düşündü Gregorçik, insanları asla kardeş etmiyor birbirlerine, aksine, onları birbirinden ayırıyor. Onları birleştiren tek şey, sevinç duygusudur. Yenilgide kardeşlik yok, yalnız zaferde var kardeşlik. Toplu savaş, kamp, ya da cezaevi hayatında "dostluk" ve birlik yok. Çünkü bu tür hayat, çıkış noktasını insanın moral düşüklüğünde buluyor ve yenilgilerle birleştirici hiçbir şey yok. Acıların, sözüm ona soyluluk kazandırdığı ve bir arada uğranılan haksızlıkların insanları bir araya getirdiği, sadece laftır, o kadar.

Sonra ne olmuştu? Öğlenden sonra haber vermişti hoparlör:

"Bugün pazar!"

"Bugün pazar!" diye bir hayret mırıltısı dolaşmıştı kalabalık arasında.

Hoparlör açıklamayı sürdürmüştü.

"Motorize sahra kilisesi yarım saat sonra burada olacak."

"O nesi?" Millet şaşkına dönmüştü. "Sahra kilisesi mi?" Hemen bunun üzerine, kanalın öbür yakasındaki "Hitler Gençliği" futbol sahasına yollandı millet. Askeri rahipler, dört modern aerodinamik sahra kilisesi arabasıyla geldiler: Bir Ortodoks, bir Protestan, bir Katolik rahibi, bir de haham. Kalabalık, hayretler içindeydi. Böylesini görüp işitmiş değillerdi henüz. Arabalar yan yana, tekerlek tekerleğe sıralandılar. Yanlarındaki kapılar açılınca sahra mihrapları ortaya çıktı. Yahudi kadınlar, kenarında altın yıldız bulunan arabanın önüne dizildiler. Jimnastik salonunda söylendiği gibi ipekli sabahlıklar yoktu üzerlerinde. Ancak birkaçı değiştirebilmişti üstlerini başlarını; geri kalanı dökün tü giysileri ve gri cezaevi gömlekleri içindeydiler. Bir öteki arabanın içinde altın parıltılı ikonlar görünüyordu. Büyük Katolik topluluğu Meryem Ana mihrabının önüne diz çökmüştü. Dualar başladı. Her dilden ilahiler plağa alınmıştı, ama çok geçmeden, bütün ağızlardan yükselen her dilden şarkılar plakları bastırdı ve sonunda bütün insanların karmakarışık yakınması halini aldı. Yahudi kadınlar, deniz kıyısına çarpan dalgalar gibi ayak-

larına kapandılar hahamın. Polonyalı kadınlar haç çıkarıyor. Ortodoks Hıristiyanlar göğüslerini dövüyor. İtalyanlar haykırarak ellerini göğe kaldırıyor, Kalmuklar, boğuk ve uzun sesler çıkararak inliyorlardı. Şoseden gelip geçen Almanlar, spor alanının kenarında takılıp kalıyorlardı çekingen. Bir subay el edip çağırınca, önce teker teker, sonra grup halinde Protestan rahibinin karşısına gittiler. Kocaman bir hoparlörden org sesleri geliyordu. Gökte bir uçak homurtusudur başladı. Hava sıcak ve bahar tadındaydı. Küçük şehrin üzerinde hafif bir rüzgâr esiyor, bataklık üzerinde, sona ermek üzere olan ikindi vakti güneşinin kızıllığı görülüyordu. Rahipler kalabalığı takdis ettiler. Plaktan, güçlü bir ses yükseldi:

"My God... mon Dieu... mein Gott... Gospodi pomiluy... Boze nasz... modi dio..."

Bir grup kamera operatörü, bu görülmemiş ayini filme alıyordu yakındaki tribünlerden. Dualar, şarkılar kesilince, dev gibi hoparlörden, müttefik kuvvetleri komutanlığınca salt kurtarılmış kişiler için hazırlanmış vaaza geçildi. Kâğıtlara basılmış olan metin herkese dağıtıldı. "Allaha şükürler olsun! Haksızlığın, adaletsizliğin ruhu kül duman oldu! Allaha şükürler olsun! Haksızlığın ellerini bağlamış olan ipler çözüldü, kurbanların ruhu göklere yükseliyor!"

"Zafere ulaşan müttefik birlikleri tarafından kurtarılmış olan sizler, özgür ülkelerinize dönüp, despotun ve yenik düşen kötünün kalıntıları üzerinde yeni, daha iyi bir hayat kurun!"

"Allahım, sen ki elimizin bağlarını çözüp binlerce insanı özgürlük evinden ve ağlayıp yakınmaktan özgürlük ışığına kavuşturdun, yükseklerden bakıp zavallı dünyamızı gör. Allahım, sen ki insanoğlunu yarattın bütün güzelliğiyle, şu yeryüzünde barış inancının, sevgi zaferinin yenilenmesini de esirgeme."

Gregorçik, köpek gibi kötü kötü homurdanıp, gülümsedi. Ve dağıtılan kâğıtlardan birkaçını daha sonra kamp helasında kullandı: Beş yıldır Papenburg'da böylesine yumuşak kâğıt görmemişlerdi.

"Vatanlarına geri dönenleri takdis et! Özgür bir dünyadaki özgür insanları takdis et! Bizlere barış ve adaletini esirgeme ki, düşmanlarımızı öldürmeye kalkışmayalım, şu yeryüzünde büyük bir aile halinde yaşayalım. Adalet ve özgürlüğü yaratanların, yenileyenlerin, savunanların ve tanıyanların arasında bizlere ilk sırayı esirgeme, Allahım. Bizleri sonsuz hayata kavuştur, amin!"

Teğmen, Lehçe metin verilirken teknik düzenin feci bir şekilde aksadığını hatırlıyordu. Plak en olmayacak yerde takılıp, tekrar edip durmuştu boyuna. Bu aksaklığın nedeni bir türlü anlaşılamamıştı: Gerecin muzipliği mi, kötü bir rastlantı mı yoksa kötü bir işaret miydi bu? Her ne ise hoparlörden bir kekelemedir yükselmiş, dua tekrarlanıp durmuştu alay eder gibi:

... öz... gür... lük... ı... şı... ğı... na... öz... gür... lük... ı... şı... ğı... na...

Düşüncelerinden sıyrılan Gregorçik, kilise çanının artık sokağa yansımadığını fark etti. Kanalın üzerindeki akşam sisi, çit parmaklıklarının arasından sızıyor, kıyıdaki ağaçları sarıyordu.

"Pestalozzi Caddesi nerededir?" diye sordu bir sırada oturan kamburca bir adamcağıza.

"Doğru, sağdan üçüncü cadde" diyerek gülümsedi fötr şapkalı adamcağız.

"Teşekkür ederim!"

"Bir dakika, arkadaş" diye seslendi tanımadığı adam. "Sizi hanidir izliyordum. Cezaevi hücresinde dolaşır gibi dolaşıyorsunuz burada: Üç adım ileri, dönüyorsunuz, hadi üç adım yeniden. Bu yürüyüşü çok iyi bilirim, ben de yürüdüm böyle çünkü. Kimin elindeydiniz: İvan'ın mı, Fransızın mı, Tommy'nin mi, yoksa Amerikalının elinde mi?"

"Almanın..." diye karşılık verdi Gregorçik.

Başını önüne eğdi adamcağız. Fötr şapkası kayıp yarı yüzünü kapattı.

"Özür dilerim" dedi belli belirsiz, utanıp, öksürdü.

10

Gregorçik'in Ursula Hayneman'ın evinde tanıştığı seçkin Dr. Hubert, gördüğü eğitime bakılırsa, sanat tarihçisiydi. Söze başlarken de belirttiği üzere, savaştan önce bilimsel alanda çalışmıştı. Açlıktan ölmemek için, şu sıralarda tablo alım satımı ile uğraşıyordu.

"Bir Rus mermisi, Smolensk'de kollarımdan birini alıp götürdü", ceketinin boş kolunu gösteriyordu, "ne var ki, içimdeki yaşama sevincini söndüremedi."

Ne de bayağı şey: "Yaşama sevinci!" Teğmen yüzünü buruşturdu. Yeni tanıdığı bu adamı pek de yakınlık duymaksızın gözden geçiriyordu. Diana Foss'un kızını ilk ziyaretinde, Pestalozzi Caddesi'ndeki evde, Ursula'yı bu uzun boylu, görgülü ve üstü başı yerinde bay ile bir arada bulacağını ummamıştı. Esmerce kuru bir yüz, delip geçici bakışlar, hafif kalkık kaşlar... "Erkek güzelliği" diye tanımlanan her şey!

Yoksulca, ama tertemiz odada, muşamba örtülü masanın başında oturuyorlardı. Söyleşi pek de yoluna girmek istemiyordu sanki.

"Şehrimizi hatırlar mısınız, Froylayn Hayneman? Güzeldi değil mi?"

"Şehrimiz mi?" diye sordu Ursula çekingen. "Hangisi yani? Hani annemin..."

"Evet... Hani annenizin..."

"Sadece birkaç kere gördüm, ama hatırlıyorum hatırlamasına: Güzel bir şehir, çepeçevre ormanlar, ortasında bahçeler, nehir, kanal, pazaryerinde güvercinler..."

Beklenmedik konuktan şaşkınlaşan evin bayanı, büfede bir şişe şarap olduğunu hatırlamadan önce, muşambanın üzerindeki görünmez bir lekeyi sinirli sinirli silmeye çalıştı uzun bir süre. Gregorçik cebinden sigara paketini çıkartıp

masanın üzerine koydu. Buraya geldiğinden pişmanlık duyuyordu. Yitip gitmiş bir akşam. Üçüncü bir kişinin varlığı, kendisini buraya sürüklemiş olan soruyu sormasına engel oluyordu. Diana Foss ile dostunun sonları ne oldu diye merak içindeydi.

"Polonyalı mısınız?" Dr. Hubert gülümsedi. "Nasıl sevindim bilemezsiniz. Düşünsenize, yaptığım ilk işlerden biri, Polonya'daki Rönesans lahitleriyle ilgili."

"Polonya'da lahitten çok ne var? Rönesans'a dek inmek de gerekli değil" diyerek sözünü kesti Gregorçik, keyifsiz.

Ursula'nın bakışlarından, hayli tedirgin olduğu belliydi.

"Ne demek istediğinizi anlamadım" diye karşılık verdi Dr. Hubert, yüzündeki iyi niyetli gülümsemeyi eksik etmeksizin. "Benim işim, İtalyanlar tarafından yapılmış Rönesans heykel başlarıydı. Gnesen Katedralindeki Piskopos Krzicki'nin lahtini bilirsiniz herhalde. Kırmızı mermer plakalı hani..."

"Hayır. Farkında değilim."

"Kutno yakınlarındaki Glogovieç Kilisesinde nefis bir lahit var. Tam teçhizat bir şövalye heykeli. Yoannes Piançeni tarafından yontulmuş..."

Teğmen bu konuşmadan tedirgin olmuştu. Almanın gizli bir niyeti var gibi geliyordu ona.

"Ve Plok yakınındaki Kobilniki'de Santi Gucçi'nin eseri olduğu söylenen harika bir lahit var."

"Hatırlamıyorum" dedi böyle bilgi taslanmasından hoşlanmayan Gregorçik bıkkın.

"Merak ediyorum" diye üsteledi Dr. Hubert, "Varta'daki Bernardin Kilisesinde bulundunuz mu hiç? Yatır Melhizedeç'in lahti."

"Kimin?"

"Yatır Melhizedeç'in. 1480'de ölmüş. Bronz rengi mermer. Bütün çerçevede, gerçekten mucize denecek bir iş: Melek başları ile bitki motifleri. Hoş, oldukça yakın bir tarihe ait onlar."

"Hayır. Orada ne bulundum ne de gördüm onları."

"Sizi sıkıyor muyum acaba, çini işleri de çok ilgilendiriyor beni! 16. yüzyılda salt bir Polonya zanaatıymış çinicilik. Kazimirzli ünlü usta Bartoş. Vavel'de, gotik eğilimli harika Rönesans çinileriniz var. Gerçek sanat eserleri. Çini denince..."

"Çini işinden hiç anlamam. Rönesans lahitlerinden de anlamam. Siz Polonya'ya yalnız sanat tarihi açısından mı ilgi duyarsınız?"

Ursula, Teğmene şöyle sertçe bir baktı, ama Dr. Hubert dengesini bozdurtacak gibi değildi. Soruyu anlamamazlıktan geldi. Kederli bir sesle, Polonya üzerine başka bilim alanlarındaki bilgisinin yetersiz olduğunu itiraf eti. Politika, ekonomi ve sosyal sorularla ilgili sorunlar hiç ilgisini çekmemişti. Yalnız, sanat! Polonya tarihini şöyle üstünkörü biliyor sayılırdı. Okulda, taraf tutarak öğretmişlerdi tarihi ona üstelik.

"Okul kitaplarımızı yalanlardan ve nefretten temizleyemedikçe dünyayı düzeltemeyeceğiz" dedi içini çekerek. Yetişkinler nasıl olsa zehirlenmişlerdi, ama gelecek günler göz önünde tutulmalıydı hiç olmazsa. "Bilmezsiniz Teğmenim, kötü okuma kitapları yüzünden ne felaket yağmıştır milletimin başına. Tutalım, Frankfurt doğumlu şu korkunç doktor ve şiirci Heinrich Hoffmann, Almanya'dan nice kuşakları mahva sürüklemiştir bu adam. 1845'te "Süfli Çocuk" başlıklı bir çocuk kitabı yazmıştı. Biliyorsunuzdur herhalde..."

"Hayır... Hiç duymadım" dedi Gregorçik keyifsiz.

Dr. Hubert'in, Ursula'nın karşısında bile bile gösteriş yaptığını anlamıştı Teğmen. 1845'ten sonra "Almanya'da mahva sürüklenen kuşaklar" hiç de gocundurmuyordu onu aslında. Onun zoru, genç bir subayın, şu Polonyalı yabanılın, cahilliğini ortaya koymaktı. İçinden pazarlıklı herif! Neler de düşünmüyordu! Kâh Rönesans lahitleri, kâh Vavel çinileri, kâh Gregorçik'in adını bile duymadığı bir kitap! Ursula'nın karşısında "bilmiyorum", "görmedim", "duymadım", "okumadım" gibi tehlikeli karşılıklar versin diye, çaresiz bir okul öğrencisi gibi duvara sıkıştırmıştı onu. Gözden

kaçacak bir şey değildi bu! Sonra, ikisi yalnız kaldılar mı, bu seçkin sanat tarihçisi onu alaya alacak, onunla eğlenecekti acımadan: "Senin bu yeni ahbabın sığırtmaç mı kuzum?"

Kuşkuyla Ursula'ya baktı Gregorçik. Ursula'nın halinden hayrete düşmüştü. Alıcı gözle ilk şimdi bakıyordu ona. Ankara yününden bir kazak. Devrik yaka. Mercan gerdanlık. Tantanalı bir saç tuvaleti. Şaraptan kızarmış parlak yanaklar. Sonsuza dek değişmesi için bir gülümsemesi yetiyordu. Tramvay durağındakinden çok daha genç görünüyordu şu sırada. Şarap bardağını gülerek gösterirken gözlerini yarı yarıya kapayınca, bir an için halk tiyatrosundaki hoppa annesini andırdı. Ama Grünwald Strasse'deki şüpheli kiracıya, şişko Hayneman'a benziyor muydu? Hayır, o adamın kızı olamazdı. Bunu hiç kimse iddia edemezdi.

"Hoffman'ın o feci kitabında" diye sürdürdü konuşmayı Dr. Hubert, "sadist bir terzi, haşarı bir çocuğun parmağını makasla keser. Çocukluğumun bu korkunç sahnesini bugün bile görür gibi olurum. Düşünün ki, bu kanlı ameliyat sahnesi milyonlarca Alman çocuğunun kafasına yerleşmiştir, hem de sonsuza dek. Büyük cinayetler işte böyle önemsiz görünen tomurcukların sonucudur."

Ne de ince bir ruh, diye düşündü Teğmen alay ederek. Tipik Alman inceliği işte! İyi biliriz bu türü.

Onu bozmak istiyordu.

"Yurttaşlarınızın makaslı, kötü kalpli terzi rolünü oynadığı bir sırada Vavael'deki çinileri ve bizim kilise sanatımızın eski örneklerini incelerken nelere katlanmışınızdır kim bilir?"

"Dr. Hubert bu çıkışmanızı hak etmemiştir" diyerek söze karıştı Ursula şaşırtıcı bir davranışla. "Haksızlık ediyorsunuz ona..."

"Benim Polonya'da bulunmam savaş öncesine rastlar" diyerek açıkladı durumu Hubert, sakin bir sesle. "Ama savaş sırasında bile orada bulunmuş olsam, başkalarının yaptıklarından beni suçlamamak gerekir. Ama, Hitler'in soy bütünlüğü kuralını benimsiyorsanız, o başka."

"Bence Dr. Hubert haklı" dedi Ursula.

Teğmen kalktı. Ursula'nın ise karışmasından alınmıştı. Diana Foss'un kızı iyi yetişmişti doğrusu. Tiyatroda gerektiği süre, o saf anneciği büyük bir Polonyalı kadın pozuna girmişti. Oysa kızı, şu Almanı savunuyor. Elbette ya! Kör olan bile görürdü pekâlâ. Şu Hubert'in sevgilisi bu Ursula!

Polonya çini sanatına meraklı adamın yüzündeki meydan okuma ile karışık gülümsemeyi fark etti. İpekli gömleğine, şık boyunbağına alıcı gözle bir baktı şöyle. Boyunbağındaki inci, sarı, saf altından kol düğmeleri, öfkelendirdi onu birdenbire. Hemen aynı anda, Kvekerlerin armağanı olan daracık, kullanılmış ceketinden yanar gibi oldu ensesi.

"Elbette, elbette" diye bağırdı sinir içinde, "bugün topu da suçsuz elbette! Tam altı milyon insan toptan intihara sürüklendi bizde! Nerde bunun faili? Yok! Siz de Smolensk'e giderken, Polonya'yı geçit olarak kullandınız sadece. Hepsi öyle, onlar da geçtiler yalnız. Ama bunun ne demek olduğunu ben bilirim! Hoşça kalın efendim!"

Paltosunu sırtına geçirdi sinir içinde. Öyle sinirliydi ki, paltonun kollarını bulamadı bir süre. Kolu boşa gitti hep. Gülünç olmak duygusu öfkesini daha da artırmıştı. Ursula korkuyla bakıyordu yüzüne.

Sakin kalabilen yalnız Dr. Hubert'ti.

"Gitmeyin. Kültürlü insanlar gibi görüşelim karşılıklı..."

Neden sonra şu kahrolası kolu bulabilmişti. Kasketini çengelden aldı, çoktan kapıya ulaşmıştı bile, eli tokmağa uzanmıştı.

Hubert yolunu kesti.

"Temelde haklısınız. Ben şahsen suç işlemiş değilim ama, o sorumluluğa, normal sorumluluğa katılmak zorunda olduğumun farkındayım. Kendimi o ezip geçen tedhiş makinesinin tekerlekleri altına atıp, 'buna izin vermiyorum!' diye haykırarak can vermeliydim. Onu yapamadım. Çok korkaktım onun için. Mea culpa* Ama bir insanı, sustu diye kabullendi sanmak doğru değildir, asla doğru değildir!"

* Hata benim.

Teğmen, hiçbir şey söylemeksizin, Hubert'in elini kapı tokmağından çekti.

"Her milletten kötü insan da çıkar iyisi de" diye bağırdı Alman arkasından. "Kahramanlar, azizler, şehitler ve çok basit, zayıf, güçsüz, kahraman olmayan insanlar... Bana inan ki..."

Ama Gregorçik merdiveni bulmuştu bile.

Bu eve bir daha ayak basmayacağım, kararı ile sokağa attı kendini.

11

Umutsuzluk içinde sürüklenip gidiyordu zaman. Papenburg'da, hiçbir şey yapılmadığından yakınılıyordu. Polonya'ya geri dönmek isteyenler dönmüştü. Vatana dönmek isteyenler az olduğundan, Mr. Thompson yeni bir sefer yaptırmıyordu artık. Her on dört günde bir gelip kampa şöyle bir göz atıyor, milleti büyük hangara topluyor, bir karara varıp varmadıklarını sorduruyordu çevirmen kız aracılığıyla:

"Böyle ikinci bir fırsat belki de çıkmayacaktır artık. İyi düşünün!"

Yeniden vatandaşlığa alınma teşebbüsünün başarısızlığa uğramış olmasına aldırmayan Mormon, umutsuzluğa kapılmıyordu. Hiçbir şeyi dert etmemek ulusal karakteriydi. Her ciddi sorunu, alnından sinek kovar gibi kovardı büyük, kıllı eliyle.

"Telaşlanmayın" diye homurdandı o günde bağa gözlüklü çevirmen kıza.

Alfabetik fihristi katlayıp dosya çantasına koydu. Hemen bir iki saniye sonra elini pantolon cebine atıp çok sevdiği oyuncağını çıkardı. Üniversal marka bir çakı.

Koskocaman adam olmuş Thompson'un, on dört yaşındaki bir izcinin tazelik ve neşesini hâlâ taşıdığını gören Teğmen, kıskanmadı değil. Öyle çakıyla oynarken, bu dertsiz Amerikalı gam kasavet nedir bilmiyor, bu çocukça eğlenceden aşırı bir neşe duyuyordu.

Dili ağzının kenarından dışarı fırlamış, gözleri yarıkapalı, kıymetli çakısını bilemeye çalışıyordu. Aslında çakı da olağan bir çakı değildi bir bakıma. Kimi kamp düşkününün kıskanç bakışları çakının pırıl pırıl ağzında, tirbuşonunda, mini usturasında, dişli konserve açacağında ve daha bir sıra esrarlı parçasında takılıp kalıyordu.

Papenburg uzun bir süredir, Almanya dışında yolculuk hakkını tanıyacak komisyon üyelerinin gelmesini bekliyordu. Millet denizaşırı gitmek hevesindeydi. Avrupa'da kalmak istemiyorlardı.

"Birkaç yıla varmaz, yeni bir savaş çıkacak."

"Kamplar, krematoryumlar kurulacak yine."

"İyisi mi Amerika'ya gidelim!"

"Kanada'ya!"

"Arjantin'e!"

"Avustralya'ya!"

"Bana kalırsa Şili ya da Venezuella'ya gitmeli, burada takılıp kalmamalı da neresi olursa olsun!"

Mr. Thompson'un çakısı kamp kapısının anahtarıydı sanki, öyle umut vererek parıldıyordu. Şöyle bir el hareketi, o kadar, dişli konserve açacağı çitin tellerini eğeleyecekti hemen.

Kamp gazetesinin yazıişleri müdürü, başmakalelerinde, "Polonya makamlarımızın varlığını sürdürdüğü" İngiltere'ye, ya da "kardeş ülkeye, eski müttefiklerimize", Fransa'ya gidilmesini salık veriyordu.

"Denizaşırı yerlerde" diye karşılık veriliyordu kendisine, "daha rahat yaşanır."

Binbaşı, yabancı dil öğrenilmesini istiyor, ama millet kâğıt oyununu, içkiyi, karaborsayı öngörüyordu. Rahip Henias iman sahiplerini miskinliğe, ahlaksızlığa karşı mahmuzluyordu ama, "serbest evlilikler"in sayısı haftadan haftaya artmaktaydı. Çiftler bütün gün, derbeder döşeklerinden kalkmıyorlardı. İngiliz Kızılhaçı mühürlü battaniyelere sarınmış, ot yataklarının üzerinde sessiz, uzanıp kalıyor, barakanın tavanına dikiyorlardı gözlerini. Ranzalar, kederli bir kamp aşkının lahitleri durumuna girmişti.

Bu arada güz geldi çattı. Dikenli tel örgünün öbür yanındaki nemli çayırlar, kirli bir pus tabakasına bürünmüştü. Nemli, soğuk bir güz, barakaların aralıklı pencere ve kapılarından içeri sızıyordu. Isıtılmayan odalarda, birkaç katlı ranzaların arasında sis tabakaları belirmişti. En kötü-

sü de akşam karanlığının bastırdığı saatlerdi, uzun ekim gecesi başgösteriyor, nöbetçi barakasının lambaları yanmamış oluyordu. Pencere önündeki akçaağaç hayaleti andırıyordu o zaman. İşkence kazığı gibi bir ağaç. Dalların kara, çıplak gövdeleri. Yağmurun ağaç gövdesine yapıştırdığı pas rengi yapraklar uzaktan kan lekeleri gibi duruyordu. Pencere önü öylesine kasvetli oluyordu ki, gecenin gelmesi sabırsızlıkla bekleniyordu. Karanlık, ruhları hafifleten bir muştu gibi giriyordu içeri: Bütün kampı söndürüyordu.

Yirmi vatlık bir ampulün zayıf ışığı altında, öğrencilerin defterlerini düzeltiyordu Gregorçik. Kampta güz mevsimini, tövbekârın gömleği gibi duyuyordu vücudunda. Ayda dolaşan uyurgezerler örneği, damdan dama geçercesine, Polonya tarihinin çağları arasında dolaşıyordu. Kazimir'den Yan Olbraht iktidarı zamanına atlıyor, oradan, yine kolları uzanmış, gözleri kapalı – bir sıçrayışta Aleksander zamanına geçiyordu. Böyle devam hep, ilkbahara doğru! Öğrenim planına uyup, Yaşlı Sigismund çağında beş dakika kadar oyalanıyordu...

"Öğrenim planına uyarak..." Günlük ders programı, sınıf defteri, kamp öğretmeninin programını belirleyen takvimli cep defteri yeniden, kendi kendisine karşı duyduğu bir tiksinti dalgasıdır kaplıyordu içini. Unutma, küçük adam; haftaya, Teğmen Gregorçik'in Kasım Ayaklanmasının önemini belirtecek konuşması! Binbaşı büyükleri davet etmişti çoktan, kim bilir, belki de Meppen'deki ya da Honnover'deki general gelecekti. Mutfak Barakasındaki at hırsızı Mrozek'in dediği gibi, "müttefikleriniz artık." Sonra Brüksel'deki piskopos gelecek bizleri takdis etmeye. Aralık: Noel Bayramı. Ocak: Teğmen Gregorçik'in, Ocak Ayaklanmasının önemini anlatacak konuşması. Bir yurtseverlik şırıngası yine. Mart'ta...

Mart ayında, kampta da söylendiği gibi, uyurgezerlik hali sonuna ulaşmış oluyor: Göçmenlik heyeti geliyor. Bir yıldır geliyor hep böyle. Ondan sonra da, çeşitli çıkış formalitesinin tamamlanması beklenecek. Belki üç ay. Belki al-

tı ay. Belki bir yıl. İnsan hayatında bir yılın ne önemi var? Vurdum duymaz makamlar için bir yıl nedir ki?

Yirmi defter var daha! Bonin, ah Bonin, gene sen! Yelken kulaklı, sırıtkan beceriksiz, sınıfın en kötü öğrencisi: Defterinde salça lekeleri var, ödevini yemekte yapmış garanti. Daha da kötüsü, adlarını yanlış yazıyor hep!

Kırmızı mürekkeple esaslı bir "zayıf" yazacağı sırada, motor gürültüsü işini yarım bıraktırdı. Pencerenin buğusunu koluyla silip avluya baktı.

Nöbetçi barakasının önündeki, rüzgârda sallanan fenerin ışığında, Binbaşı Kosko ile Bayan Buşkovska'yı gördü. Yolculuğa hazır, arabaya binmek üzereydiler: Sırtlarında, Amerikan ordusu malı paltolar, uzun lastik çizmeler. "Yıkıntılar arasında dinlenmek üzere" Hamburg'a gidiyorlardır yine garanti.

Koca bir valizi daracık DKW arabaya sokuşturan kitaplık sorumlusu, barakalara el salladı. Binbaşı, yazışleri müdürü Raçka'ya talimat verdi ayrılırken. Elini de şöyle yaylanarak, askerce bir sıktı. Olduğu yerde şöyle bir sallanan Raçka, elini yünlü kasketine götürüp selam verdi, kitaplık sorumlusu bileklerine dek çamurun içindeydi. Binbaşı, Bayan Buşkovska ile büyük kapıdan çıktıktan sonra bile, hâlâ eğilip duruyordu Raçka.

Gregorçik, şöyle bir gülümsedi arkalarından bakıp. Şu iğneli konuşan, kırkının üzerindeki eğlenceli kadıncağız hoşuna gidiyordu. Bütün şu kasvetli tabloya renk katıyordu hiç değilse. Ölü Papenburg'da canlı bir boya lekesi gibiydi bu kadın. Bir ötekine atılıp tutulduğu "Lordlar Kamarası" akşam genel toplantılarında, "Küçük Böcek"in, ufak cep defterine aklına gelen deyimleri, sözleri not ettiği, "derinliği olan düşünceleri" tiyatroda rol yapacakmış gibi ezberlediği öne sürülüyordu kötü kötü, kısacası: Ciddiye alınmamalıydı, işi gücü rol kesmekti, poz yapmaktı, önceden inceden inceye hazırlanmış sahneleri öne sürmekti. "Akla Gelenler" başlıklı kalın bir defteri yanında bulunduruyordu hep.

Bütün bunlar gerçek olmuş olmamış, önemli değildi as-

lında, önemli olan bu yüksekten atıp tutan ukala kitaplık sorumlusu kadının, bir kitabın üzerine eğilmiş, kara kaşlarını çatmış, üstat Raçka'ya hiçbir karşılığı esirgemeksizin veriştirdiği sırada yaşanan eğlenceli havaydı.

"Bütün formüller aldatıcıdır, aziz meslektaşım. Hayata yabancı kitap farelerini, düş kuranları, soyutçuları alaya almamak gerekir. Onların düşsel gerçekleri yüz kat daha gerçektir, üstat; bizim gerçek dünya diye bangır bangır bağırdığımız şeyler çok daha gerçektir. Gerçek dünyanın üstümüze bulaşmasından sakınalım!"

Bayan Buşkovska'nın aydınca görüşleri bu kadarla bitmiş olmuyordu kuşkusuz, bildiri dağarcığı çok daha genişti, gel gelelim, kamp gazetesinin yazıişleri müdürü, kollarını iki yana açıyor, ne diyeceğini bilemiyor, şaşkın şaşkın mırıldanıyordu:

"Yerine göre, yerine göre!"

Bir seferinde de, "Küçük Böcek", mülteci şairlerin en önemlilerinden birinin kitabını okumuş, bütün odayı o iğneleyen sesiyle doldurmuştu.

"Gerçek şiir, demir ve alkalilerin ufak çapta karışımıyla elde edilen memba suyu ise, bu boya eserinin imbikten geçmiş su olduğunu tarafımdan söyleyiniz. Kendimizi saf şiirden sakınalım!"

Toplama Kampındaki gardiyanlardan korkmamış olan gözü pek rahip Hanias bile, sürüsündeki bu amansız kuzuya korkuyla bakıyor, kuzusunun kara saçlı başını sıralar arasında görmeyince, rahat bir soluk alıyordu kürsüsünde. "Küçük Böcek" hiç olmadık noktalara değiniyordu rahip vaaz verirken de ondan. Rahip Henias şöyle ateşli bir konuşmaya girişmişti 1 Mayıs günü:

"Katolik işçiler, işçilerin koruyucusu marangoz Aziz Joseph sizlere yol göstersin..." İşte tam bu sırada, köşeden yükselen musibet bir homurtuyla, rahibin heyecanını yarıda bıraktırmıştı Buşkovska:

"Aziz Joseph mi? Gençliğin uğraşıyla ilgili kuralları hiçe saymıştır o!"

Tanrı korusundu insanı bu "Küçük Böcek"in diline düşmekten! Azizler bile ağzının payını alırken, ölümlü, olağan insanların başına neler gelmezdi? Özellikle o çaresiz, savunusuz Raçka'nın canına okuyordu Buşkovska. Yazıişleri müdürü, bir öğle yemeğinde, Varşova yangınının bütün müsveddelerini yok ettiğini söyleyecek olmuş, cadı karı iğneli bir gülümsemeyle veriştirmişti hemen:

"Kimi yazıcılara, ulu Tanrı, gökten inen bir kurtarıcı gibi gönderdi Varşova Ayaklanmasını! Ama sizin o değerli müsveddelerinize gerçekten yazık olmuş üstadım."

Şaşkına dönen Raçka, kötü karının bu şüpheli övgüsünden ötürü alınmalı mı yoksa gülümsemeli mi bilememişti. Görünüşe bakılırsa, söz konusu olan kendisi değil, kimi yazıcılardı, peki ama bütün gazinodakiler neden kıkırdamışlardı öyle?

Binbaşıya gelince, Bayan Buşkovska her ortaya çıktıkça, kıvılcımlanan bakışlarını bütün oradakilerin üzerinde dolaştırıyor, coşkulu, yurtsever bir sesle kekeleyerek şöyle demek istiyordu sanki:

Görüyor musunuz, yarım inançlılar? Gerçi bizim kamp biraz düşkün, kirli, dünyadan, Paris'ten uzaklaşmış ama, kültür ve sanat sorunları konusunda bağımsız yargılara sahip! Bizde kadınlar, sivil güruhu, yedeksubay baylar bile istedikleri gibi düşünmekte serbesttirler – bizim sermayemiz de budur işte! Burada, Batı'ya bağlılık konularındaki bütün tartılamayan hal ve koşullar, ruhsal dirilik konusundaki bütün dertler ortaya dökülür, açıklanır – uzun sözün kısası, nice nice millet, kültürsüzlükten ötürü sinekler gibi ve iz bırakmaksızın yok olup giderken, bizim sert ve yaratıcı milletimiz yaşıyor, ve kıyamet gününe dek yaşayacaktır, bunu sizlere sürgündeki şu lideriniz, piyade binbaşısı Boleslav Anton Kosko şeref sözüyle garanti etmektedir...

Amiin, dedi Gregorçik içinden, esnedi.

Gerçekten de, kitaplık sorumlusu bayan istediğini yapmakta özgürdü. Kamptaki vatandaşlık haklarını, özellikle sınırsız konuşma özgürlüğünü Binbaşı kendisi koruyordu.

Ne var ki, bütün bunlar, Papenburg'un küflü havasını değiştiremiyordu. Her Tanrı'nın günü aynı insanlar, aynı suratlar, aynı bayağılıklar. Her budalalık sonunda bir kavga patlıyordu muhakkak. Kafese tıkılmış hayvanlar, can sıkıntısından birbirlerine giriyorlardı sanki.

Teğmeni en fazla sıkan şey, Binbaşı ile yardımcısı Raçka'nın bu iki savaşçı vatanseverin varlığıydı. Ateşli yurtseverlik tutkululuları çoğu zaman, vatan sevgisinin yok olup, gönüllü politik polislik ile ilgili bir hırsın başladığı yere sürükler. Birkaç yıl süren "tasfiye" işine katılmış, işbirlikçileri vatan hainlerini kovalamış olan Raçka, engizisyon meraklısı kesilmişti. Bu savaş yılları kalıntısı tutum, özgür düşünü sahiplerine karşı hoşgörüsüzlük ve bozgunculara baskı yapmak eğiliminde görülüyordu. Yazıişleri müdürünün hiç hoş karşılamadığı bir şey de, ciddi konuları şaka ile karşılamaktı. Vatan düşmanlarına karşı yapılan yaratıcı nükteleri kabul edebiliyordu ancak. Ona göre mizah, işgal kuvvetlerine karşı kullanılacak bir silahtı. Bilim kültür ve sanat da bu amaca hizmet etmeliydiler.

Tehdit altındaki "Polonyacılık"ın bu iki savunucusu, enikonu garip bir dil kullanıyorlardı karşılıklı konuşurken:

"Ukraynalılar arkadaki barakalarında çifte atmaya başladılar yine." Binbaşı kaşlarını çatıyordu. "Bizim Volhniyenli vatandaşlarımızı kevgirden geçirecekler korkarım."

"Gözümüzü açarız." Yazıişleri müdürü kirpiklerini gözlerinin üzerine indiriyordu şöyle. "Binbaşının bu kasa açığına dikkatimi çekmeleri iyi oldu. Havayı temizlememiz gerekecek..."

Binbaşı ile yazıişleri müdürü, astlarını iki gruba ayırıyorlardı: "Pozitif bireyler" ile "karışıklık kundakçısı gayri memnunlar." Ve bu memnun olmayanlar, Binbaşının dayanabileceğinden daha fazla kundakçılık ettiler mi, felaket habercisi şu sözlere sıra geliyordu:

"Atın dışarı! İşini bitirin herifin. Bütün direnmelerin kırılması şart. Sallanmayın..."

"Lordlar Kamarası'ndaki, hemen bir ötelerinde yer alan

kişiyi iğnelemekten geri kalmayan kötü niyetliler, Binbaşı Kosko'nun, Hitlerizm ve Komünizme duyduğu büyük nefretle, Beyaz Rus sorunu konusunda parti başkanı Vali Kube ile, Ukraynalılar sorunu konusunda da parti başkanı Vali Koch ile, hatta Sovyet Başbakanı Kruşçef ile anlaşmış olduğunu öne sürüyorlardı. Bütün bu kişileri, ulusallığın üstünde, hemen hemen mantıkdışı bir inanç "demir el"in kudreti gerçeğine bağlamıştı. Yalnuz Yahudilik sorunu konusunda, Yahudiliğin bütün dünyadaki, özellikle Amerika'daki etkinliğini göz önünde bulunduran Binbaşı, bu konuda dikkatli davranıldığını öne sürüyordu. "Hem bu sorun bizim ülkemizde, çoktan çözümlendi" diyordu gülmekten geri kalmayarak, "hem de abartmalı, halis Alman tekniğiyle."

"Papenburg'un baş kadın efendisi" (Thompson böyle anıyordu Buşkovska'yı) Binbaşı ile o turistik gezintilere neden çıkıyor, belli değildi. "Yıkıntılar arasında dinlenme"nin salt günahsız bir gezinti olduğuna pek de inanan yoktu gazinoda.

"Ne dersiniz. Bay Stefan?" diye fısıldıyordu koro şefi Sobçak akşam yemeğinde Gregorçik'e, "bir süredir Lordlar Kamarası'nda Binbaşının esrarlı gezintileri üzerine söylenenler doğru mu acaba?"

Kendi derdine düşmüş olan Gregorçik, Sobçak'a pek de kulak vermiyordu. Koro şefi hastalık derecesinde yalancıydı. Ateşten kaçılır gibi kaçılıyordu Sobçak'tan. Karşılıklı konuştuğu kişinin son cümlesini tekrarlamak gibi bir de kötü huyu vardı. Konuşmanın akıcılığını korumak için başvurulan bu yöntem, bu tutku, bir önce konuşanı maymun gibi öykünmek, birkaç dakika sonra işkence halini alıyordu. Hiç kuşkusuz, bir psikopat, hem de "ürkek geveze" türünden bir psikopat olan Sobçak, korkulu bir fısıltıyla konuşur, ayak parmaklarının ucuna basarak yürürdü. Genellikle birdenbire ortaya çıkardı. "Küçük Böcek"in dediğine bakılırsa, konuşanlara, söylediklerini duyacak bir şekilde yaklaşmıyor, omuzlarına tünüyordu kuş gibi.

"Ben bir şey bilmiyorum" diye mırıldandı Gregorçik keyifsiz.

"Siz bir şey bilmiyor musunuz? Hangi dünyada yaşıyorsunuz kuzum?"

"Dedikodu ile ilgilenmem."

"Dedikodu mu? 'Dedikodu' mu diyorsunuz buna. Öyle de denebilir ama, dedikodu havadan gelmiyor ya. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Bugün dedikodu denen şey, yarın gerçek olur, öbür gün de efsane."

"Olabilir."

"Olabilir! Size söylüyorum işte: Hiç kuşku yok. Bu cümbüş içinde insanları tanımak zor olmuyor. Ne dersiniz, bu sefer nereye gittiler acaba!"

"Hamburg'a"

"Hamburg'a! Emin misiniz?" diye fısıldadı koro şefi. "Ben kolay kolay kanmam, yooo... bana kalırsa bu işi aydınlatmak gerek... Yüzde yüz güvenilecek insanlar değil bunlar. Kuşku uyandıracak bazı anlar var örneğin..."

Sobçak, gözleri hastalıklı bir pırıltı içinde, hırslı, ama zar zor duyulabilen bir fısıltıyla konuşuyordu. Gregorçik, boynunda kötü bir nefes kokusu duydu. Tiksinti ile yana kaçtı.

"Benim vaktim yok artık. Hoşça kalın!"

Koro şefi, dua eder gibi birbirlerine ellerini kavuşturdu yalvarırcasına:

"Sizden, kaynağı ele vermemenizi diliyorum, Teğmenim. Konuştuklarımız kulaktan kulağa taşınabilir. Benden özellikle gizli kalmasını istediler. Günümüzde insanlar nasıl, siz de biliyorsunuz. Safdillik edip tekrarlarlar bakarsınız, konuşulanı değiştirirler, kendilerinden de bir şey kattılar mı, tamam işte, al başına belayı. Şu bizim Papenburg'da bizleri kızdıran az şey olmamıştır böyle, değil mi ya?"

Gregorçik bu gizli haberin tek bir sözcüğü üzerinde bile durmamıştı. İşi tatlıya bağlamak için zavallı deliye ağzını sıkı tutacağına söz verdi.

"Peki, peki. Böyle şeylerle kafanızı yormayın siz. Gerçekten, geçen zamana yazık oluyor..."

Geçen zamana yazık oluyor! Bu da laf mıydı yani? Budalaca bir şey söylemiş olduğunun farkındaydı. Gerçekten

de, tahtadan mezarın içinde acı alaydan ayrıcalığı yoktu bu sözün. Papanburg'da zaman, ölçüye vurulmayan bir kavramdı. Öbür dünyadaki hayat gibi tıpkı.

Kosko'nun, yarı alay ederek yarı övünerek öne sürdüğüe bakılırsa, kendisi olmasa, bütün kamp iskambil kağıdından evler gibi yıkılır, millet gırlak gırtlağa boğuşur, bu küçük tahta şehirde tam bir anarşi başgösterirdi.

"Kamptan birkaç günlüğüne uzaklaşayım yeter, bizim Portorikolular arasında çıkacak çıngarı seyredin" diyordu yanındakilere sık sık. "İt sürüsü mübarekler, it!"

Gerçekten de, Binbaşı ile "Küçük Böcek"in Hamburg'a gittikleri gün öğleden sonra saat beş'te – at hırsızı Mrozek, üstü başı kir pas içinde ve soluk soluğa, kamptan içeri daldı. Suratı yara bere içinde, hayvansı bir korkuya kapılmış, bir gözü kana bulanmış, dili, şişmiş dudaklarının arasından yarı dışarı sarkmıştı. Geri zekâlının, kapkara bir saç perçeminin yanlamasına böldüğü daracık alnı, kirli bir terden parlıyordu. Avludaki ıslak, adamın içine işleyen soğuğa rağmen, ceketinin önü açıktı, ceketin altındaki kirli gömleğinin göğsü yırtılmıştı. Koşarak gelen Mrozek:

"Aman yarabbi!" diye yakınıyordu kısılmış sesiyle. Gözlerini kapatan kara perçemlerini yolmak istiyormuş gibi, kirli parmaklarını alnına götürüyordu boyuna. "Aman yarabbi! Dostlar, kurtarın beni! Ben de sizlerden biriyim! İngilizler ardımda! Birazdan burada olurlar! İngilizlerle şu köpekli Alaman polisi!.. Küçük Kozera'yı yakaladılar bile!"

Binbaşı'yı teslim eden Raçka, paltosuna bürünmüştü.

"Yine samogon içip kafayıp buldun değil mi Mrozek?" dedi çatallı bir sesle. "Yine bir halt karıştırdın muhakkak!"

Raçka'nın, İngilizlerden duyduğu korku, Mrozek'ten duyduğundan daha az değildi. Şu at hırsızı ile birlikte kaçabilseydi ne iyi olurdu. Müttefiklerle başını belaya sokmaktan ateşten korkar gibi korkuyordu.

"Bir belaya çattık ki" diye sızlanıyordu Mrozek ağlamaklı bir sesle. "Bir kazadır çıktı elimizden işte! Tanıdık bir çocukla, küçük Kozera ile, köylülere gitmiştim. Almanların

radyosunu almak istiyorduk... Elimizden geri aldılar radyoyu zaten!"

"Elimizden geri aldılar radyoyu zaten!" Kuşaklardan beri rençber olan Mrozek'in savaştan önce kerpiç kulübesinde özel bir radyosu olamayacağını düşündü Gregorçik. Ulusal dayanışma özel mülkiyetin yerini tutuyordu.

"Ne olduysa onu söyle dosdoğru!" Bir hayvan terbiyecisi rolünde kendini rahat hissetmeyen Raçka bu iş için kime güvenilebilir diye dört bir yanına bakınıyordu. "İngilizlerle başımızı belaya sokuyorsunuz. Utanmıyor musunuz? Şimdi ne derler bizim için? Eli bıçaklı millet bunlar, ayyaş hırsız takımı bunlar demezler mi?"

Mrozek, Raçka'yı kolundan sımsıkı yakaladı.

"Allah inandırsın ki kaza oldu! Onlara o kadar dedim, ortalığı ayağa kaldırmayın dedim, karşılık vermeyin dedim. Ama dalaşmaya başladılar benimle, o Alman karı da pencereyi açıp haykırdı durdu, 'imdat' diye bütün köyü ayağa kaldırdı... Ne gelirdi elimden? Sen bilirsin yarabbim! Küçük Kozera'yı da yakaladılar..."

Raçka tarafından alarma geçirilen rahip efendi Henias, bir koşu gelmişti.

"Küfürlerine bir son ver artık" dedi sinir içinde. "Meyhanede değilsin burada, düzenli bir Polonya Katolik kampındasın."

Sonra, şaşkın şaşkın bakınıp duran kalabalığa, özellikle çocuklara döndü.

"Kadınlarla çocuklar, barakalara, marş marş! Sizin için değil bu!"

Gel gelelim, kimse kıpırdamadı yerinden. Bu sahneden duyulan heyecan, rahibin otoritesinden daha güçlüydü.

Mrozek, çizikler içindeki suratının kanını siliyor, korkudan gözlerini kırpıştırıyordu.

"Ne diye ayaklandırdılar ortalığı sanki?" diye tekrarlayıp duruyordu inatla. "Şu lanet Almanlar."

"Bıçakladın mı?" diye sordu rahip soğukkanlılıkla. "Konuş hadi!"

"Ne diye ayaklandırdılar ortalığı sanki?" diye bağırıyordu yanaşma Mrozek, umutsuzcasına.

"Sana soruyorum, bıçakla mı?.."

"Bıçakla değil, efendimiz."

"Tabanca ile mi?" diyerek söze karıştı Raçka. "Ateş mi ettin?"

"Ortalığı ayağa kaldırmamalarını söyledim birkaç kere, artık işin şakası yok, dedim. Küçük Kozera da söyledi. Ama o şişko Alman karı pencereyi açıp da..."

"Yalan söyleme! Bıçakladın değil mi, bıçakla mı yürüdün kadının üzerine?" Rahip, Mrozek'i şöyle bir itti göğsünden. "Söyle gerçeği hadi, hele bir söyleme..."

"Her şeyi söyleyeceğim... ama..." Mrozek kekeliyor, dört bir yanını kolluyordu tedirgin. "Ama... ben nerede saklanırım şimdi, benim halim n'olacak? Ne olursunuz, bütün gün kamptaydı, deyin onlara, aşçı ile kâğıt oynuyordu deyin."

"Demek bıçakla?" diyerek sözünü kesti rahip.

"Hayır, bıçakla değil. Üzerime atılıp da beni mutfağa soktuklarında –aman yarabbi– baktım köşede tahta dolusu bir sandık. Tahtalardan birine el attım, bir de ne göreyim, parmaklarımın arasında bir balta."

"Demek balta ile?" diye inledi biri, kalabalık arasından.

"Baltaya el attın desene..." dedi rahip titreyen bir sesle. Katil, katil...

"Nasıl oldu ben de bilmiyorum. Pencereyi açıp da haykıran o şişko Alman karı... Gözlerimi kapayıp körlemesine indirdim baltayı..."

Mrozek bir an sustu, yere diz çöktü, rahibin elini öptü.

"Aşçı ile kâğıt oynuyordum" diye sızlanıyordu. "Sorarlarsa, bütün gün orada olduğumu söyleyin. Kurtarın beni n'olur! Almanlardan kurtarın beni!"

Korkunç bir sessizlik. Mrozek çamurların içinde diz çökmüş, ellerini kalabalığa doğru uzatmıştı. Neden sonra, kalabalığın arasından sinirli sesler yükseldi.

"Kaç git! Sınır yakında!"

"Daha ne bekliyorsun, sersem?"
"Hollanda'ya kaç!"
"Be herif, neden geri gelirsin?"
"Hepimizi felakete sürükleyeceksin!"
"Bütün kampı altüst edecekler!"
"Sigara tayınımızı kaldıracaklar geçen seferki gibi!"
"Birazdan burada olurlar!"
"Ölüme mahkûm edecekler seni."
"Ormana kaç, Mrozek, ormana!"
"Mrozek, koş!"

Mrozek çamurların içinden fırladı. Böğürerek ileri atıldı koç gibi. Gözü hiçbir şey görmemecesine koştu, kamp kapısına ulaştı. Son anda, nöbetçi barakasının önünde birdenbire duruverdi çamurların içinde kayarak. Şoseden gelen motor sesini duymuştu. Çok geçti artık. Kamp kuşatılmıştı.

Ulurcasına haykırarak ters yönde kaçmaya başladı. Elleri yüzünde, iki büklüm, barakalar arasındaki yolda koşup duruyordu. Bir ışık şeritinin altında bir an görünüyor, sonra yeniden yok oluyordu karanlıkta. Küçük kiliseyi dolandı, kapının tokmağına sarıldı içeri girmek için, kapı kapalıydı. Meryem Ana Barakasına koştu, çocuk bahçesinden içeri daldı. Daracık koridoru hızla geçti. Güm güm eden adımları duyuluyordu. Olduğu yerde kalıp kulak kabarttı, sıraların arasına sinmeyi denedi. Bu gizli yerden memnun kalmayıp, barakadan dışarı fırladı yine. Ceketini başına geçirip mutfağa doğru koştu, bacakları burkuldu, yere yuvarlandı. Yine kalktı. Gözlerine bulaşan çamuru sildi. Yeniden koşmaya koyuldu. Neden sonra, kocaman teneke bir çöp kutusuna ulaştı. Kapağını kaldırdı, içine girdi. Kendini çöplerin içine gömmeğe koyuldu, çöplerin altına girinceye dek, pis pis kokan sandığın içinde elleri ayaklarıyla oydu durdu çöpleri umutsuzcasına. Sonunda, kolunu çöplerin içinden uzatıp, teneke kapağı üzerine çekti.

Gregorçik dehşetle ürperdi. İnsanın, korkunç sahnelere alışabileceğini sanmak yanlıştı. Bunun benzeri bir sahneye

bir bahar günü, özgürlüğün, savaş alanlarında bir leylak fidanı gibi açmaya başladığı gün, tanık olmuştu. İngiliz, Amerikan jandarması, Rus savaş tutsaklarını o gün Sovyet jandarmasına teslim ediyordu. Tutsaklar, ağlayarak, taştan bir duvara doğru hızla koşuyor, kafalarını duvarda parçalıyorlardı bütün güçleriyle. Hastalar, sahra hastanesinden kaçıyor, başlarındaki sargıları koparıp atıyor, bir bıçak ya da ustura dileniyorlardı. Şimdi, dikenli tel örgüler üzerinden yağdırdığı o müthiş küfürleri, görgü tanığının umutsuzluğunu, kendi umutsuzluğunu hatırlıyordu Teğmen. Amerikan tanklarının kuşattığı kamp, gözlerinin önündeydi yine. Ciplerin birinden radyo sesi yükseliyordu. Çıplak ayaklarıyla havayı döven, çenelerinin altına inen yumruklarla zararsız hale sokulup, odun kütükleri gibi kamyonlara atılan o eli kolu bağlı insanları asla unutamayacaktı. Korkudan çılgına dönmüş çocuklar, bilek damarlarını açmak için çöplerin arasında cam parçaları arıyor, jandarmaların önünde dize geliyor, uzun, kiraz rengi çizmeleri öpüyorlardı. Duvardan çıkmış beyaz leylak fidanını, özgürlük baharının ilk güneşini, cipten yükselen o neşeli müziği hatırlıyordu şimdi...

Kovalanan, fare gibi çöplerin içine kaçan adamın hali, anılarının kabuk tutmuş yarasını yeniden açmış, Papenburg'a duyduğu nefretin yeniden canlanmasına neden olmuştu.

Mrozek çöplerin içine henüz saklanmıştı ki, bir İngiliz çavuşu, yanında birkaç Alman polisiyle kampa ayak bastı. Paltosuna gömülmüş Raçka, suratı sapsarı, Almanların baskına katılması konusunda pazarlığa girişmişti çavuşla kamp kapısında.

"Burası Polonya kampıdır" diye ürkek ürkek kekelerken, bir yandan da elindeki yünlü kasketi evirip çeviriyordu. "Polonya askeri ile İngiliz askeri... bilirsiniz... savaş sırasında... bilirsiniz... beraber savaşmışlardı Almanlara karşı! Müttefiktik..."

Karşılık bile vermeyen İngiliz, meşin eldiveniyle Raçka'yı şöyle kenara itti. Kayışlarından tuttukları polis köpekleri yanlarında, tüfekleri atışa hazır, avludan içeri girip,

cep lambalarını kamptakilerin yüzlerinde dolaştırmaya koyuldular. Polislerden biri, kusursuz bir Lehçe ile konuştu:

"Arama tarama! Kaçmaya kalkışan hemen öldürülecek. İki kadın ile iki yaşlı adam öldürmüş bir katil saklanıyor kampta. Nereye gizlendiğini söyleyin!"

Uzun meşin kaputları, yeşil üniformaları, kesilmiş tencereleri andıran miğferleri görenler, Mrozek'in kurbanlarına hiç acıyamadılar. Şu ileri fırlamış kurt çeneleri, şu ateşli gözler, miğferlerin altında şu kırmızımsı, kıllı kaşlar, işgal edilmiş bütün Avrupa'ya öylesine korku salmışlardı ki uzun zaman, bu polisin adaletten yana olduğu inanılacak gibi değildi.

İngilizler yalnız başlarına gelselerdi, Raçka ile rahibin, onları sadakatle çöp kutusuna götüreceklerinden emindi Gregorçik. Ama kendi adamlarından birini, bir Polonyalıyı, Alman polisine mi teslim etmek, hayır, – bunun vatanseverlikle ilgisi olamazdı.

Köpekler, kayışlarını koparmak istercesine tepiniyor, havlayarak çöp kutusuna atılmak istiyorlardı. Mrozek'in nerede olduğunu sezmişlerdi bile. Mrozek'in işi bitikti. Polisler, çamurları fışkırtarak koştular birikintilerin arasından. Polonya yardımına başvurulması gerekmemişti bereket.

"Aman yarabbi" diye incecik bir ses yükseldi kalabalık arasından.

Lehçe konuşabilen polis haykırdı:

"Çık dışarı!"

Kapak hiç kıpırdamadı.

"Dışarı! Köpek herif, çıksana" diye bağırıyordu sabırsızlanan jandarmalar.

Polislerin katili çöp kutusundan nasıl çıkardıklarını görmek istemeyen Teğmen, arkasını döndü. Gözlerini kapayıp bekledi. Ne de uzun sürmüştü böyle. Kapalı kapak açılmamıştı herhalde.

Bir dakika daha, bir yarım... Mrozek'in o yabancı, o hayvansı kükremesi yükseldi yükselecekti nerdeyse.

Birden, köpekler susuverdiler, ortalık sessizleşti.

"Ele geçiremediler onu! Canlı ele geçiremediler onu" di-

ye fısıldayan bir kadın sesi duydu Teğmen, arkasından. "Boğulmuş!"

"Bir Polonyalıyı canlı canlı geçiremediler pençelerine" diye ekledi biri karanlıktan, sevinç içinde. "Gestapo'nun orospu çocukları bir cesetle yetinsinler bakalım! Mrozek yaşamıyor artık!"

"Midem bulanıyor, kusacağım" diye seslendi erkek paltolu bir kız.

"Hadi, şimdi alın götürün onu beraberinizde bakalım, tabutuyla birlikte" dedi başörtülü bir kadın.

"Cellat herifler! Siz insan değil, cellatsınız" diye bağırıyordu ötekiler. Yabansı, boğucu bir nefret seslerini kısıyordu. "Cellatlar, Alman cellatları!"

Birkaç dakika sonra, polis düdükleri baskının sona erdiğini haber verdi.

Çavuş barakalara girmeye izin verdi. Çenesinin altındaki miğfer kayışını çözüp bir sigara yaktı. Yeniden insancıl ve konuşkan olmuştu.

"Good night" dedi taşlaşıp kalmış olan Raçka'ya.

Kısa bir sessizlik anından sonra yine bir gürültü duyuldu. Tuğla yığınının arkasından çıkagelen küçük Kubuş, yeniden pilotçuluk oyununa başlamıştı. Homurdanıyor, vızıldıyor, bacaklarının üzerinde tepiniyordu olduğu yerde. Pantolonu yırtık pırtık, saçları keçeleşmiş çocuk, kollarını iki yanına açmış, barakaların arasında daireler çeviriyordu yine.

"Kubuş, hadi git yat" diye sesleniyordu başörtülü yaşlı kadınlar, "hadi yatağına, marş marş!"

"Kubuş pilot" diye karşı koyuyordu küçük. "Kubuş bombaldıman edey!"

Nöbetçi barakasının önünde bir daire çizip, kanadının üzerine eğiliyor, şimşek gibi parıldayan gözlerini açarak bütün kampı sese boğuyordu:

"Bum! Bum! Bum!"

Gregorçik, sırtını bir fener direğine yasladı, yerinden kıpırdamaksızın durdu. Öldüresiye bir bitkinlik kaplamıştı bütün içini.

Neredeyim ben? diye sordu kendi kendine. Benim bu insanlarla ne ilişkim var?

Bütün bu insan yığınına yabancı gözlerle bakıyordu. Kendi ırktaşları da tıpkı yabancılar, köpekli polisler gibi, aynı tiksintiyle dolduruyordu içini. Fenerin çiğ ışığı, bütün erkek, kadın ve çocuklara, kötü, vampirce bir görünüm katıyordu. Şu fare suratlar dehşet salıyordu içine. Daha çok kısa bir süre önce, Thompson'un yönettiği toplantılardan birinde, şu zavallılarla kader birliği içinde hissetmişti kendini. Hep beraber tadılmış kırgınlıklar ve düş kırıklıkları içinde onlara yakınlık duymuştu. Onlara yapılan haksızlıkları bütün gücüyle haykırmak, onları savunmak için, fırlayıp ayağa kalkmaya hazırdı o sırada. Onlarla aynı kökten olduğu duygusu içinde, onlarla aynı toprağa bağlı ve aynı dili konuştuğu sevinci içindeydi o sırada. Ama şimdi, şu itici ve alçı maskeler kadar soğuk ölü suratlarına bakarken, tek bir düşünce yer alıyordu kafasında: Çekip gitmek buradan!

Barakaya dönünce, ayağı yumuşak bir şeye çarptı. Eğilip yerden aldığı cisim elinde, ışığın altına yaklaştı. Şişkin, büyük bir cüzdan. Sahibi cüzdanın iç tarafına bir yazı çiziktirmişti: Antoni Mrozek. Katilin, kaçarken düşürdüğü cüzdanı.

Cüzdanın içinde bir resim buldu Teğmen. Bayramlık giysi içinde, elinde mum, irice bir çocuk. Alabildiğine açılmış gözlerin üzerinde aynı kara perçem. Aynı dörtgen suratın çok daha genci. Resmin arkasındaki okunmaz el yazısını zar zor sökebildi: Antek'e, ilk kutsal komunyon anısı olarak annesinden. Bir melek resminin üzerinde de, altın yaldızlı harflerle yazılmış şu yazıyı okudu: Koruyucu meleğim, hep yanımda dur benim, bekçiliğimi yap. Gece gündüz ayrılma, elini bana uzat...

"Çekip gitmeli, çekip gitmeli buradan" diye tekrarladı Teğmen umutsuz.

Öbür gün öğleye dek yağmur yağdı. Sınıf odaları kasvetli ve loştu. Işık yakılması gerekli oldu. Ampullerin sarı ışığı altında çocukların suratı fare suratları gibiydi. Okul odalarına kömür getirilmemişti henüz. Sıralarında, paltola-

rı sırtlarında, morarmış ve üşümüş, oturuyorlardı. Yedinci sınıftan, bir çocuğun tekdüze, kederli sesi geliyordu:

Ey değerli Polonya, kana bulanmış toprak!
Yazgın, meşe yaprağı çelenkten etmiş seni
Bahtsızlık ardından izlese de her zaman,
Evlatların için değerin hiç eksilmez...

Öğle yemeğinden sonra hava biraz açtı. Saat üçe doğru güneş bile göründü. Sobçak müzik odasında kızlarla yeni bir şarkıya başlamıştı: "Narvik'ten buralara yürüdük." Akortsuz bir piyano eşliğinde, vatanseverlik marşı bütün barakaya yayılıyordu:

... Hadi davranın, hedefimiz İskenderiye şimdi,
artık aynı ülküyle birleşmişiz hepimiz...

Gregorçik, İngilizce dilbilgisi kitabını alıp, kendini kafesine hapsetti. Kampın aydınları İngilizce öğreniyorlardı. İngilizce bilmeksizin okyanusun öbür kıyısında yeni, daha iyi bir hayat düşünülemezdi. Teğmen daha ilk cümleye başlıyordu ki, postacı göründü.

Papenburg'da postacı, çok ender görülen bir konuktu. Gelişi iyiye yorulmazdı çoğunlukla. Kamptakiler, uzak dünyaları kampa bağlayan üniformalı adamı tedirginlik içinde karşılarlardı. Deri çantasından, geri çevrilmiş dilekçeleri çıkarırdı çoğunlukla, konsoloslukların, vatansızlara vize verilemeyeceği konusundaki karşılıklarını. Kampta hiç eksik olmayan çift evlilik adayları, memleketlerindeki karılarından mektup geldi diye korkuya kapılırlar, mutfak barakasındaki zorbalar da, mahkemeden ya da polis komiserliğinden çağırılıyorlar diye kuşkuya düşerlerdi. Yalnız üstat Raçka, İngiltere'den gelecek bir mektup bekliyordu sabırsızlık içinde. Londra'daki sürgün hükümetinden, gizli siyasal haberler gelecek diye bekliyordu.

Gregorçik, zarfı bir çırpıda yırttı. Zarfın içinden ince bir broşür ile altın kenarlı, kar beyazı, şık bir mektup düştü.

Karnaval mevsimi olsa, balo davetiyesi gönderildiği sanısına kapılacaktı. Ama kendisini bekleyen, çok daha büyük bir sürprizdi aslında: Pestalozzi Caddesinde bir rastlantıyla tanıdığı Dr. Hubert, kendini nezaketle hatırlatıyordu:

"Çok Sayın Teğmenim!

Sizinle tanışmamızın anısını tazelemek üzere, Polonya lahitleri ile ilgili çalışmamı içtenlikli bir hatıra olarak size yolluyorum. Froylayn Hayneman'da bu konuda görüşmüştük. Bnin'li Piskopos Piyotr'a (Breslav Katedrali, 1493) adanmış olan bölüm, 1935'te, bilimsel yayınlar danışmanlığınca sansür edilmiştir. O zaman 37'nci sayfada (ilişikteki düzelti kopyası ile karşılaştırınız) şöyle demiştim: 'Weit Stoss tarafından yapılmış lahit. Sanatçının hangi uyruktan olduğu, Polonyalılar ile Almanlar arasında tartışma konusudur.' Sansür bu cümleyi silmiş. Profesör Yenke kırmızı kalemle şöyle yazmış üzerine: 'Bir Alman heykeltıraşı tarafından yapılmış lahit.' Elimden ne gelirdi buna karşı?

Froylayn Hayneman'ın evinden öfkeli ayrıldığınızı gördüm. Bu öfkenin nedeni ben isem, çok üzülürüm. Polonyalıların gerçek bir dostuyla görüşmekten zevk duyacaksanız, akşamları hep 'Kırmızı Horoz' lokantasındayım. Köşedeki küçük masa.

İçten saygılarımla
Dr. Peter Hubert

PS: Froylayn Hayneman sizinle eski günleri anamadığı, dostlarınız ve doğduğunuz şehir üzerinde sizinle konuşamadığı için üzgündür. Ne var ki, Pestalozzi Caddesi 5 numarada yeniden görüneceğinizi umut etmektedir.

P.H."

Gregorçik, kapağında Bnin'li Piyotr'un resmi bulunan broşürü nefretle buruşturdu. Fırlatıp sobaya atsa daha iyi

olacaktı aslında. Taşlaşmış piskoposun patlak gözlerini, mermere işlenmiş piskoposluk giyim kuşamını gözden geçirirken, altdudağı ileri fırladı Teğmenin.

"Polonyalıların gerçek dostu!" Sanat tarihçisi, Polonya'daki Rönesans lahitleri meraklısı Dr. Hubert. Bu adamın ne zoru var benimle? diye düşündü öfkeyle. Kimdir? Kara kedi gibi neden yoluma çıkıyor hep? Şu broşürü bana neden yollamış olabilir? Yoksa paravan olsun diye mi? Diana Foss'un kızı ile arasında ne var? Onun adına Pestalozzi Caddesine buyur ediyor beni! Froylayn Hayneman'ın evinde çıkan olaydan ötürü alınmış olmalıydı aslında! Neden hiç alınmadı? Diana Foss ne oldu acaba?

Kamp avlusunda gezinmek için barakadan çıktı. Islak, balçıklı toprakta düşünceli düşünceli yürümeğe koyuldu. Sefaletin barınmış olduğu Aziz Antonius Barakasının yanından geçerken, pilotçuluk oynayan saçları keçeleşmiş Kubuş'a rastladı önce. Vücudu yanık izleriyle kaplı çocukçağız, alışkın olduğu üzere dolanıp duruyor, başını pervane gibi çeviriyor, homurdanıyor, yüksek sesle "bum, bum" diye bağırarak düşsel bombalarını yağdırıyordu. Bir süre sonra, bir duvarın ardından gelen ihtiyar sızlanmasını duydu Teğmen. Durumu yine kötüleşmiş olan Grondziel, şeytandan yakınıyordu yine:

"Ey iblis, başımı ezme böyle!"

"Kubuş pilot" diye bağırıyordu küçük oğlan soluk soluğa. "Kubuş bombaldıman ediyoy!"

Pilot Kubuş, yanık izleriyle kaplı Dresdenli küçük çocuk ve iblisin uğradığı Grondziel! Gregorçik dehşete kapıldı. İşte benim Papenburg!

12

Pazar.

Ekim güneşi sisi delip geçmiş, hava açmıştı ve millet Mrozek'i unutuvermişti çok geçmeden. Barakalar arasındaki yollar insandan geçilmiyordu. Çayırda battaniyeler silkeleniyor, baraka kapılarının eşiklerinde çizmeler temizleniyordu. Papenburg'dakiler pazarları biraz daha iyi giyinirlerdi. Kadınlar renkli başörtüler bağlıyor, erkekler UNNRA'nın bağışladığı giysilerle geçit yapıyorlardı. Şunun bunun üzerinde tiyatro sahnesine yaraşır garip giysiler de görülüyordu; süslü düğmeleriyle dedelerden kalma redingotlar, dapdaracık, gri reye pantolonlar – denizaşırı bir örgütün bağışı. Eh, bağışlanmış atın ağzı açılıp dişleri sayılmazdı ya; bunlar da giyiliyordu işte, bir bakıma matrağına, bir bakıma da şıklığa özenilerek. Deri eldiven giyenler bile vardı – kampta şık geçinmenin zirvesi. Pırıl pırıl bir gündü; sabah kahvaltısı için mutfaktan adam başına birer bardak sütlü kahve, birer tane de küçük francala çıkmıştı, ardından kamp kilisesine ayine gidilmiş, rahip Henias efendinin vaazı dinlenmiş, daha sonra da şef Sobçak yönetimindeki koro konserine sıra gelmişti, akşam da 'Azize Sesili' Barakasında danslı eğlence vardı.

Sarı saçları vaktinden önce dökülüp dazlaklığa yol açmış ve şişmanlamaya eğilimli rahip efendi Henias, haftanın altı günü kampta arka plana çekilir, "kendini göstermekten hoşlanmadığı" için dindarlar alayını Binbaşı Kosko ile yazışleri müdürü Raçka'ya bırakırdı. Ama ulu Tanrı'nın günü olan pazar, kendisinindi. Kürsüsüne çıkıp da hukukuna kavuştu mu yeniden, dört bir yanında saygı uyandırır, iki saatliğine, bütün kampın biricik efendisi kesilirdi. Vaazlarını genellikle aynı uzunlukta iki bölüme ayırırdı öteden beri.

Popüler olan birincisi, beşinci barakadan on ikinci barakaya kadar bir topluluğu içine alırdı – Papenburg cemaatinin alt düzeydekilerini ilgilendiren bölüm. Buna karşılık ikinci bölüm, konusu derinleştirilmiş ve daha dikkatli hazırlanmış olan ikinci bölüm, on üçüncü barakadan on altıncı barakaya kadar, aydınlar kesimi içindi. Büyük bir vaiz değildi rahip Henias. Hoş, akıcı bir dille ve renkli örnekler vererek, uyumlu genç bir sesle konuşabildiği için, dinleyicilerinin sevgisini kazanmış sayılırdı. Savaş sırasında boş durmadığı için de seviliyordu. Onu da fırına atmak istemişler, ama son anda krematoryumun eşiğinden geri dönmüş, kurtarılmıştı. Kendi kendisini alaya alırdı zaman zaman:

"Ben kızartmalık bir din adamıyım." Raçka, rahipten hoşlanmaz, bu "sıradan papaz"ın, "gayri ciddi hilelerle" iman sahiplerine yaltaklandığını, "reklamcı kafası"yla hareket ettiğini öne sürerdi. Gerçekten de, kimi konuşmaları, cemaat üzerinde şaşılacak bir etki yaratırdı. O konuşunca, millet banyo yapmaya gidiyormuş gibi giderdi günah çıkartmaya. Papenburg'dakilerin her hafta, Kızılhaç etüvünde bitten ayıklanmaları gerekiyordu. "Bitlerinizden ayıklandınız artık" diye seslenirdi rahip, "hadi bakalım, şimdi de ruhlarınız yıkansın!" Tespihlerine diyecek yoktu doğrusu! "Şunu ruh müshili diye al, dostum" derdi cemaatine bağlı kuzularına. "Her birimizin kundurasında ruhsal bir çivi vardır. Bana gel dostum, ben çıkarırım o çiviyi!" Şöyle "hile"lere başvurduğu da olurdu kimi zaman. Bir gün, karaborsacıların ilanlarının yer aldığı karatahtadaki "yüz Chesterfield sigarasına bir pikap veriyorum" ilanının hemen yanı başında bir kart belirivermişti şu yazıyla: "Ruhunu güzelleştirmeyi düşündün mü hiç? Rahip Henias'ın güzellik enstitüsüne başvur!"

"Seni düşünmezsem, Kudüs'ün en büyük sevincim olduğunu kabul etmezsem, dilim damağıma yapışsın" sözünden hareket eden vaazın birinci bölümünü, Teğmen Gregorçik, acı bir gülümseyişle dinledi. Tanrı'nın bizleri iyi Polonyalılar olmakla, vatanımıza sadakatle hizmet etmekle görevlen-

dirdiği tezini, soylu didaktikliği içinde mertlik ve açıksözlülük olarak kabul ediyordu. Vatanseverlik ile dinin birleşmesi, elbette; özgürsüzlüğümüzü geçiştirmemize o yardım edecektir, içimizden birine cennet yolu açıksa, meleklerimizin kanatları mızraklı süvarilerin kanatlarından farksızdır, vatanına hizmet edenlere gelince, davamız Tanrı'nın adaletinden güç alır. Almanların dediği gibi, Tanrı bizimdir. Sırasında oturan bir öğrenci gibi, parmağını kaldırıp, oylamaya katıldığını bildirmek isteği içindeydi Teğmen.

Ancak aydınlar için verilen ikinci bölümün sonuna doğru, vaiz bir kâğıttan Aziz Tomadaken'in bir sözünü açıklamaya başlamıştı ki, Teğmen, bir cümleden sarsıldı. Esrarlı bir güzellik içinde parıldayan bir cümle. İnsanın kafasına işleyen bir açıklama. Hemen ayinden sonra, başını rahipler odasından içeri sokan Teğmen, o kâğıdı rica etti. Yoklanmış olmasını memnunlukla karşılayan rahip Henias, Teğmenin dileğini yerine getirdi.

"Vaazımın hoşunuza gitmesine sevindim, Teğmenim."

Gregorçik olduğu yerde kaldı düşünceli, bakışları uzun bir süre kâğıttan ayrılmadı. "Çektiğin acıyı bir ağırlık gibi kabul edip ondan kaçmak istedikçe, kötülükten kurtulamayacaksın, ve kaçıp kurtulmak istediğin yas, seni her yerde izleyecek..."

Bu sözler derinden etkileri Teğmeni. Gerçeğin gizli kalmış güçleri gibi parıldıyordu bu sözler. Ama aynı zamanda da, kendini savunmaya geçti buna karşı. İçgüdüsel bir karşı koyma uyandı içinde. İnatla incelemeye koyuldu aynı sözleri. Bir aziz ya da din şehidi niteliğine sahip olmadığım kesin. O alçakgönüllülüğüye sahip değilim. Bu güzel cümlede doğru olmayan bir şey var. Ben, kederden, yastan kurtulmak, kaçmak istediğim için kötülemiyorum ki. Kötülediğim için kederden kaçmak istiyorum, aksine. Neden ile sonucun yer değiştirmesi.

Gel gelelim, bu avukatça kelime oyunundan da doyumluluk duyamadı. "Üşütmek" sırası bana geldi galiba! Grondziel gibi, hani başını iblis ezip duruyordu ya boyuna. Ya da

hastalar koşuğundaki, bütün gece "Ruslar geliyor" diye bağırıp duran astrolog Yakub Yakubek-Yakubovski gibi!

Yas ve acının ağırlığına gönüllü olarak katlanmak, yakınmaksızın taşımak bu ağırlığı, kendisini kurban etmek, hayır, böylesi bana gelmez. Tanrı'nın buyruğuna boyun eğmek, Hıristiyanca bir alçakgönüllülük, böyle bir davranış için olgun olmak gerekli. Ben değilim ki! Öyle olmak da istemiyorum hiç!..

"Teğmenim, bir derdiniz var galiba! kendi kendinize konuşuyorsunuz!" Raçka elini omuzuna koydu. "Bu arada, hepimizi bekleyen büyük bir sürprizle karşı karşıyayız! Büyük, şerefli, sevinçli bir sürpriz! Bilin bakalım ne?"

"Hiç haberim yok."

"Thompson telefon etti. Merkezdeki direktör Thompson! Bir yabancı gazeteciler kafilesi otobüsle Papenburg'a geliyormuş. Bir saate kadar burada olacaklar! Bir düşünsenize: Yabancı gazeteciler! Kampımızı görmeye geliyorlar!"

Heyecandan pek de kendinde olmayan Raçka, (dün Mrozek olayı, bugün gazeteciler!) baraka kıdemlilerini yanına çağırttı. Bu ziyaretin, kamptakiler ile kampın geleceği üzerindeki önemini sıcak, tantanalı sözlerle dile getirdi.

"Basın, başlı başına bir güçtür" diyordu kamp gazetesinin yazıişleri müdürü. "Basın çok şey yapabilir! Bizim için yeni olanaklar söz konusu..."

Baraka kıdemlilerine, milleti hazırlamalarını söyledi. Kamp görevlilerine, ellerinden gelen her şeyi yapmalarını bildirdi. Ancak ve ancak "birlik halinde ve sıkı çalışarak" yüceltebiliriz kampı yabancı ülkelerin gözünde. Seni nasıl görüyorlarsa öyle de yazarlar seni! Şu halde: Pazar günü güneş batıncaya değin kâğıt oynamak, kafa çekmek, ranzalarda uzanıp kalmak yasak. Yaşlı Grondziel'i saklamayı unutmayın sakın!

"Baylar, Batı'da ne düşünülüyor bizim için haberiniz var mı?" dedi Raçka uyaran bir sesle. "Fransızlar ne derdi eskiden bizim için haberiniz var mı? 'Soul comme un Polonais', derlerdi, yani: Polonyalı gibi ayyaş! Toparlanmaya bakın öy-

leyse: Barakalarda aşk meşk yok. Kavga gürültü yok! Bayağı oyunlar oynamayın! Tellerde kurutulan çamaşırları toplayın hemen! Düşmanın yalan söylediğine konuklarımız kendi gözleriyle görüp inanmalılar, kampa sıcak, estetik, insancıl bir hava vermemiz şart. Biz Polonyalılar, daha iyi olmasak da, hiç olmazsa öteki Avrupalılar kadar Avrupalıyız... Daha iyi olmasak da" diye tekrarladı derin bir inançla.

Konukların geldiği haberi barakalarda şimşek hızıyla dolaşıp yeni umutlar uyandırmıştı.

"İyi, iyi, basını yolladıklarına bakılırsa uzun sürmeyecek artık."

"Çok şükür bir teşebbüs görüldü!"

"Bak görürsün, Amerika yolculuğu için liste yapacaklar!"

"Şu işe bak sen! İki gecedir atlar görüp duruyorum düşümde, at görmek yolculuk demektir!"

"İyi bir yenilik doğrusu!"

"Tanrı'ya şükürler olsun, işler iyiye gidiyor artık."

"Lordlar Kamarası", aydın mızmızlar çevresinde hep görüldüğü üzere, şüphecilikle donanmıştı hemen. Öğle oturumunda ve hep bir arada, kamptaki ateşli girişimden hoşnutsuzluk duyuluyordu. Papenburg'un toplum protokolü açıktan açığa eleştiriyi kabul ediyordu. Açık hava helasının tahta bölmesi ardındaki gizli muhalefet de veriştirmekte gecikmemişti. Yazıişleri müdürünün rakipleri, Raçka'nın adının başına bir ek takmayı becermişlerdi hemen, "Sıçraçka" diye anıyorlardı üstadı.

"Şu Thompson'un karşısında nasıl da yaltaklanmaya başlıyor hemen. Yine şu kahrolası yabancı hayranlığı, şu kahrolası aşağılık kompleksi. Düşmanın karşısında bir adım bile gerilemezken, dostlarımızın karşısında yüzlerce kilometre geriliyoruz!"

"Bizim şu Raçka yok mu, hani Afrika'ya gitse, suratını hemen o anda siyaha boyayacağından korkulur yani."

"Doğru dediniz, bay avukat. Alkışlarım. Bu ödüllendirilmiş sersemin işinden bile haberi yok daha. Ama Binbaşı

Kosko'nun işine de öylesi gelir elbette, yetersiz bir adamı bile bile getirmiştir yardımcılığına. Daha zeki biri onu gölgede bırakır da ondan."

"Yöneticilik sanatını işte bundan öğrenelim efendim; birini yardımcı mı yapacaksınız kendinize, sizden daha budala olduğuna inanmış olmalısınız."

"Ben buna karşıyım. Böyle, bireyciliğin lanetlenip bireylerin desteklenmesi, yalnız bizim Polonya usulü ilişkilerimizde görülür ancak."

"Bay Raçka gibilerinde!"

"Bu adam savaştan da hiçbir şey öğrenememiş üstelik."

"Bana kalırsa öğrenmiş pekâlâ üstat, siz savaşı pedagojik bir kurum olarak ele alıyorsunuz anlaşılan. Ama izin verin de, ona göre öyle olmadığını söyleyeyim."

"Şaka bir yana, baylar! Küçümsenecek bir şey değil bu. Duyduğuma göre, Raçka denen bu bahtsız, kâğıttan süs hevenkleri yapıp acele pencelere asmalarını söylemiş herkese."

"Kamptaki sefaleti örtbas etmenin tipik örneği."

"Şu baylar gelip bizim ahırın, Thompson'un reklamları ile Raçka'nın cilaları dışındaki, şu aptalca 'olduğundan fazla görünmek' zorlamasının dışındaki gerçek yüzünü görseler. Bizim zavallılara, her gün giydikleri o berbat giysileri, o yırtık pırtık kunduraları giymelerini salık verebilseydim."

"Çok doğru! Çok doğru!" Bütün tahta kalas boyunca bir onaylama homurtusudur dolaşıyordu. "Sefaleti güzel göstermek olmaz!"

"Gencecik çocukların Amerika'ya kapağı attığı o günler nerede? Çevreleri ile anlaşamayan, yazgılarından yakınmalı yetişkin gençlerin, Ekvatoru aştıkları günler nerede? Bugün bekle dur işin yoksa vizeyi. Üç yıl mı, beş yıl mı? Çekip gitmek isteğinin, göçmen göğsündeki ateşin sönmesine dek, şu serüven delisi yüreğin bekleme salonunda soğuyup küllenmesine dek, bekle işin yoksa!"

"Bu da ne demek oluyor? Taş mı atıyorsunuz yoksa?"

"Evet, baylar, çok doğru! Genç, canlı kızlar işi nereye

vardırır bilirsiniz pekâlâ. Vücut mantıktan daha çabuk gelişti mi, budalalığı önlemek olanağı yoktur, günah havada asılı gibidir, bakire erdemlilik yolundan ayrılır..."

"... Yani tutar herhangi bir kimseyle mercimeği fırına verir mi demek istiyorsunuz? Peki ama kiminle? İvan ile mi? İkinci bir Yalta mı, bay başkan?"

"Nasıl cüret edebiliyorsunuz buna, bu büyük millete sövmüş oluyorsunuz! Böyle şeye kulak bile vermem ben. Buna adıyla sanıyla kapkara nankörlük derler. Büyük ülküleri aşağılıyorsunuz, bay başkan!"

"Anlıyorum, Atlantik Antlaşması yer etmiş sizin kafanızda, bay avukat..."

"Laf aramızda, baylardan bana kâğıt verebilecek kimse var mı?"

"Ne zevksizlik, ne bayağılık!"

"Burada Versailles Sarayında değil, heladayız, sayın avukat!"

Raçka'nın heyecanına katılmayanlardan biri de rahip Henias'tı. Şöyle bir silkiniyor, "tüh tüh tüh" diyordu, "yine mi gazeteciler?"

"Şeytan görsün yüzünü gazetecilerin, çok rica ederim, bunlar akbabadır efendim, insan leşleri üzerinde daireler çizen akbabalar, tarih helasının üzerinde uçuşan sinekler!"

"Vah vah vah! Neler söylüyorsunuz efendimiz? Ne korkunç benzetmelerdir bunlar böyle?"

"Ne dediğimin farkındayım" diye karşılık veren Henias, pırıl pırıl cüppesinin eteklerini çekiştiriyordu inatla. "Şu gazetecilik mesleğinden ne zamandır nefret etmekteyim biliyor musunuz? Hem de bütün hayatımca nefret edeceğim. Tam üç yıldır."

"Üç yıldır mı?" diye karşı koydu Sobçak. "Ama o sırada koşullar da bambaşkaydı."

"Koşullar!.. peh peh peh!" Rahip öfkeye kapılmıştı. "Azizim Sobçak, görece koşullar özür diye öne sürülmez! Görece koşullar altında bile insanlar insan kalmalıdırlar yine!"

"Ne oluyor, ne var?" diye meraklı sesler yükseldi.

"Ah şu inatçı insan kafası yok mu" diye öfkelendi Henias yeniden. "Yaylı oyuncaklardaki fare gibi, en olmadık zamanda bir şey fırlayıverir kafasının içinden, hem de hiç düşünüp taşınmaksızın. Soğuk bir güz sabahını hatırlıyorum. Bizim kampa tarafsız bir gazeteci kafilesi gelmişti, birkaç İspanyol, birkaç İsveçli, fesli iki şişko, bir de yaşlı, döküntü kadıncağız –İsviçreli– bir kadın dergisinin yazarı, bir de, kürk yakalı sıcacık paltosuna sarınmış bir herif vardı, oysa bizler köpekler gibi titreşiyorduk. Daha sabah karanlığında, temiz yatak çarşafı ile adam başına birer kalıp da yeşil sabun dağıtmışlardı. Ben bir şey sezinlediğim için, bağışlanan bu sabuna el bile sürmedim yıkanmak için... Gel gelelim, insanoğlunu tanımak güç değil, mal bulmuş mağribi gibi sevinir hemen; diyeceğim, birkaç akılsız bu yeşil sabunlara dört elle sarılıp yıkanmaya başladılar. O sabunları hatırlayacaksınız, hani üzerlerindeki harflerden ötürü, halis Yahudi yağından diye nam salmışlardır hani..."

"Sonra ne oldu?" diye sordu biri, anlatıya akıcılık vermek için. Doğuştan geveze olan Henias'ın, bir kere ayrıntılar bataklığına bulaştı mı, artık bütün öyküyü batağa sürüklediği öteden beri bilinen bir şeydi.

"Sonra ne mi oldu? Ne olacak? Hastalar koğuşundaki ölüler ile canına okunmuşları, marangozhanedeki tahta yığınının altına sakladılar. Her barakaya, lazımlık için çift porsiyon klor ve birer şişe de sirke ruhu dağıtıldı... Bitlere karşı ilaç. Hoş ilacın ardından daha fazla ısırıyorlardı ya. O günün hayırseverliği adına da, adam başına birer buçuk kepçe patates çorbası bağışlandı, içindeki birkaç lif sığır etiyle birlikte."

"Daha sonra ne oldu? Çabuk olun, efendimiz, otobüs neredeyse gelecek."

"Daha sonra ne mi oldu? Durun bakayım, öyle ya; kamp komutanı, büyücü doktor diye anardık onu – bizi sıra sıra dizdirirdi. Hani Konstantin zamanında Varşova'daki Saksonya Alanında geçit resmi varmışçasına. İyi görü-

nenler, şiş yanaklı gardiyanlarla karnı tok baraka kıdemlilerini elbette ön sıraya, yarı ölü ve geberikleri de ikinci sıraya. Nöbetçi kulesinden düdük sesleri gelince, nöbetçi büyük kapıyı açtı, yepyeni üç Mercedes içeri girdi. Konuklar arabalardan indiler, bir süre korku içinde bakındılar dört bir yanlarına, ama çok geçmedi, özel üniformalı subaylar bitiverdiler yanlarında hemen. Candan selamlaşmalar, hazrol durumuna geçmeler, topuk vurmalar, hatta o yaşlı İsviçreli bayana, Polonez dansına başlanıyormuş gibi kol bile verdiler. Hava soğuk olduğu için, büyücü doktorun odasında birer grog ya da birer konyak içtiler, ondan sonra, sıraların önünden gevşek adımlarla geçmeğe başladılar, geçit başlamıştı sizin anlayacağınız. Saçlarına kır düşmüş İsviçreli bayan, bugün bile çok iyi hatırlıyorum, tıpkı anneme benziyordu. Elma gibi buruşuk, iyi bir yüzü vardı. Bağa gözlüğünün camları buğulanmıştı. Kim bilir, belki de gizli gizli ağlıyordu? Paltolarına bürünmüş İspanyalılar, burunları mosmor, hiç kimse ile göz göze gelemiyor, dosya çantalarının kilitleri ile oynuyorlardı sinirli sinirli. En fazla kızdığımız da, çenesi iki katlı, kırmızı saçlı baydı. O İsveçliydi garanti, çünkü kürk palto vardı sırtında. O kalkık yakalı, sıcacık, yumuşacık, ayak bileklerine dek inen kürk için nelere razı olmazdı insan. Goering, sırtında öyle bir kürkle Bialovieza'ya ava giderdi hani..."

"Peki sizin kamp komutanı? Onda da değişiklik var mıydı?"

"Bizim büyücü doktoru tanımazdın! Şeker mi şeker olmuştu birdenbire! Dişleri parlıyor, deri eldivenleri parlıyordu. Grup komutanı her günkü gibi: 'Kasket çıkar!' diye komuta verince, büyücü doktor, gereği yok diye işaret etti eliyle. Ve ne dedi biliyor musunuz? 'Kasketlerinizi giyin çocuklar! Bu soğukta başı açık durmayın! Üşütenler olur belki, Boşemoy, Boşemoy' dedi sıcacık, babacan bir sesle. Bu Boşemoy, Boşemoy, Tanrım, Tanrım, sözünü duydu duyalı sık sık kullanır olmuştu. Kamptaki tutsaklara kötülük edildi mi, Boşemoy diye inliyorlardı da ondan. Her şeyden haber-

siz gazetecilerin gözünü boyamayı nasıl da beceriyordu! Şu sırada önümde duruyormuş gibi görüyorum onu bugün bile, pis pis kokan nefesini yüzümde duyuyorum. Ağaçları kökünden koparacak, dev gibi, geniş omuzlu bir herif, kurt çeneli bir ayı, ağzındaki altın diş parlar durur, ikide birde dizlerinin üzerinde yaylanırdı. Aşağı yukarı şöyle demişti: Böyle bir toplama kampının bir sanatoryum olmadığını sizlerden gizleyecek değilim, baylar. Siz de bilirsiniz, hatta benden daha iyi bilirsiniz ki, kimi sınırlarda çetin çarpışmalar sürüp gitmekte. Milletim çok kurban veriyor. Erlerimiz şeref alanlarında şehit düşüyor. Sivil halk, bombalanmış apartman kalıntılarının altından çıkıyor. Kadınlar, ekmek ve patates kuyruklarında bekleşiyorlar. Çocuklara süt yok. Çocuklara süt yok derken suratı kederli bir hal almıştı. Bütün o süre içinde, bıçak gibi ütülü pantolonuna bakmıştım hep. Daha dün, pantolonunun bir bacağında birkaç kırmızı leke vardı... Üstünkörü temizlenmiş kan damlaları. Bu beklenmedik konuşmadan ötürü biraz şaşkınlaşmış olan o "tarafsız" gazeteciler önlerine bakarken, yaşayıp ölmemizi elinde tutan o kanlı umacı, çok nazik bir konuşmayla şöyle diyordu: 'Burada, Üçüncü Reich düşmanlarının yer aldığı bu dikenli tel örgüler içinde, yaşama koşullarının tel örgünün dışındaki koşullardan daha iyi, hiç olmazsa oradaki kadar iyi olması gerektiğini düşünmek bile çelişki olurdu.'

'Çelişki olurdu' sözünü birkaç kere tekrarladı sesine iyi bir ton vererek. 'Çelişki!' Bu deyim çok hoşuna gidiyor, sırası geldikçe kullanıyordu. Hatırladığıma göre, konuklardan biri, kamp komutanının söylediklerine karşı bir şey öne sürülemeyeceğini işaret etti başıyla. Konuşmanın sonunda, büyücü doktor, bu türden kampların bir Alman icadı olmadığını da ekledi sözüne. Boer'ler Savaşı sırasında İngilizlerin Transvaal'da uyguladıkları bir kamp türüydü bu. En kötüsü, bu kasvetli tantana sırasında esen buz gibi rüzgârın incecik giysilerimizden içimize işlemesiydi. Yaşlı bayancık, bize birkaç soru sorabilir mi diye rica etti. 'Buyurun efendim, elbette' diye karşılık verdi büyücü doktor nezaket-

le, ve bunu söylerken, kıvılcımlanan gözleriyle öyle bir baktı ki bizlere, sırtımız ateş kesti, buz kesti bakışlarından. 'Buyurun, buyurun, Boşemoy!' Nikotinden sararmış dişlerini göstererek sırıttı. Ardından, safdil İsviçreli bayan, önümüzde eğilerek kendini tanıttı. Bağlı olduğu derginin adını söyledi. Derginin adı neydi hatırlamıyorum şimdi, önemi de yok. Gözlüğünün buğulanmış camlarını silip sordu: 'Yakındığınız bir şey var mı? Burada insancıl davranılıyor mu sizlere?

'Serbest ve açık konuşun' diye açık konuşmaya yüreklendirdi bizi kamp komutanı. 'Korkmayın, baylar! Bu bayan İsviçreli bir gazetecidir, yakındığınız bir şey var mı öğrenmek istiyor. Açıkça söyleyin ne söyleyecekseniz!' Ama ağzını açabilen yoktu. Sessizlik uzayınca, büyücü doktor gardiyanlardan birine işaret etti. Max adındaki bu gardiyanı anlatmayı unuttum sizlere. Eski bir boksör olan bu gardiyan Max, bütün kampı tir tir titretirdi korkudan, demir copunu bir indirdi mi, hemen oracıkta can verirdi insan, işte bu besili Max, sevinç içinde bütün kampa doğru haykırdı sonra: "Yakınan yok! Her şey yolunda sayın bayan!" Kır saçlı matmazelcik başındaki şapkasını düzeltti, buğulanmış gözlüğünü sildi yeniden, ve bir an bocaladıktan sonra, sıranın en sonundaki, soğuktan dişleri takırdayan Kuriluk adında bir çocuğun önünde durdu, kekeleyerek sordu: 'Ya senin yavrum, senin yakındığın bir şey yok mu?' Çocuk önüne baktı, kirpikleri sinirli sinirli titriyor, susuyordu. İsviçreli kadın sorusunu tekrarlayınca, çocuk haykırmak istiyormuş gibi açtı ağzını, ama hiç sesi çıkmadı. Öyle suspus olmuş ve dehşet içinde, ağzı açık, duruyor, sıfır numara tıraş edilmiş kafasını sallıyordu kesik kesik. Yaşlı gazeteci kadın, çocuğu yüreklendirmek için gözlüğüyle koluna dokundu ve o zaman Kuriluk yüksek sesle ağlamaya başladı birden. İncecik çocuk sesiyle de karşılık veriyordu bir yandan: 'Mutluyum, çok mutluyum!' Ve ben ki Tanrının bir hizmetkârı ve rahibiyim, ben ne düşündüm, o sırada biliyor musunuz? 'Defolup gitsene

sen, kart orospu! Sırtına bir tekme, yallah kapı dışarı!' diye düşündüm kendi kendime. Tıpkı anneme benzeyen iyi bir kadındı üstelik!"

"Aman rahip efendi!" diye vızıldadı Sobçak. "Bu nasıl iş!"

"Hhih hih! Aman efendimiz, biber gibisiniz!"

"Şu kutsal pazar günü neler duyuyoruz efendimizin ağızlarından" diye söze karıştı rahibin ağzı bozukluğundan şaşkına dönen birkaç kişi. "Düpedüz günaha girmek bu! Öğleden önce vatan sevgisi ve azizler üzerine güzel bir vaaz, öğleden sonra böyle çirkin sözler!"

"Sonra, sevgili dostlarım" diye sözünü sürdürdü Henias yorgun bir sesle, "yabancı konuklar şöyle yirmi dakika kadar dolaştılar barakalarda. Beyaz yatak çarşaflarını, lazımlıklardaki kloru, yeşil sabunları gördüler. Meslekleri ile ilgili meraklarını gidermişlerdi, artık yazabilirlerdi pekâlâ: 'Bütün bunları kendi gözlerimizle gördük. Çünkü oradaydık!' Ve genel kuşkunun salgın bir hastalık halini aldığı çağlarda, görgü tanıkları altın değerindedir. Ziyaret son bulmuştu. Yaşlı kadıncağız Mercedes'e binmeden önce gözlüğünü salladı bize içtenlikle. İspanyollar dosya çantalarını kilitlediler. Fesli egzotik konuklar, not defterlerini ceplerine koyup, kalın yün eldivenlerini giydiler. Büyücü doktor, güle güle, dedi selama geçip, çakı gibi eğilip kalktı, yay gibi dimdik durdu. Miğferli nöbetçiler tüfekleriyle selama durdular. Konuklar yola koyuldular, viraj alırken, arabaları son bir korna çaldı. Ama bu sirk topluluğunun ardından kamp kapısı henüz kapanmıştı ki, yatak çarşafları ile yeşil sabunlara saldırı başladı. Bereket bizim barakadan sabununu ziyan eden olmamıştı, ama birkaç kişi komşu barakadan vücut sağlığına meraklı birkaç tutuklunun canına okudu; nöbetçi odasında çıplak sırta yirmişer kırbaç! Bir de Çekoslovakyalı yakaladılar, kaşla göz arasında, yatak çarşafından birer iç gömleğiyle iç donu biçmişti kendine. Sobçak'a soracak olursanız, bütün bu anlattıklarımın abartmalı olduğunu ve genellemeye gittiğimi söyler, ne isterseniz söyleyin... O gün-

den beri gazetecilerden hayat boyu nefret ederim işte. Aşağılık bir meslek! Leş üzerinde sinekler!"

"O kadar da feci olmasa gerek" diyen birkaç ses duyuldu. "Çok öznel bir görüş bu!"

"Olağan ruhsal bir sarsıntı, arka planda savaş anıları yer alıyor elbette, onun için anlayışla karşılanabilir..."

"Gazetecileri kırmayalım böyle!"

"Bana sorarsanız, ben kampta doktorlardan nefret ettim diyebilirim!"

"Ben de rahiplerden!" dedi biri de meydan okurcasına. "Pazarlara tahammülüm yok. Bir cüppe görmeyeyim uyuz gibi kaşınmaya başlıyorum hemen."

Gel gelelim, Henias, suratına çarpılan bu düello eldivenini umursamadı. Şöyle baştan savarcasına bir el edip, barışçıl bir sesle mırıldandı:

"Eskiden deli denirdi, günümüzde ruhsal sarsıntı deniyor nezaketle. Haksızlık: Ruhsal bir yaralanmadır bu. Son normal Polonyalılar, 1939 Eylülünden önce ölenlerdir."

Pazar gününe bir bayram havası vermek için, sahra postasının motosikletli postacısı, içlerinde Polonya'dan gelme mektuplar da bulunan yabancı ülke mektuplarını getirdi. Gregorçik, kâğıdın en kötü türünden yapılmış ve estetikle hiç ilgisi olmayan bir propaganda pulu yapıştırılmış kirli yeşil zarfı aldı. Mektubu elinde tutup, kunduralarının altında inleyip foşurdayan çamurların içinden geçti. Azizler Barakasına girdi, masanın başına geçip oturdu ve mektubu açacak yüreği bulamadı kendinde.

Mektup zarfını şöyle, Grünwald Strasse'ye bakan küçük bir pencereymiş gibi gözden geçiriyordu. Evden ne zaman mektup gelse, yüreği burkularak açardı zarfı. Hayır, yakını olan insanlar için duyduğu bir huzursuzluktan ötürü değil, alıcının gönderene karşı duyduğu bilinçsiz bir soğukluktan ötürü, pek de rahat olmayan bir vicdandan doğan soğukluktan ötürü.

Yazılı kâğıdı eline alınca, kendini savunabileceği bir dayanak bulamadı Teğmen. Kendini suçlu duyuyor ve bundan

ötürüdüdür ki mektup, eve olan uzaklığını artırıyordu. Aslında vatana dönmeli ve büyük oğul olarak anası ile kardeşlerinin sorumluluğunu yüklenmeliydi. Peki ama o neden dönmüyordu? Aslında pekâlâ haklı çıkarabilirdi kendini. Raçka tarafından sık sık kullanılan bir formülü uygulaması yeterdi: "Yeni özgürsüzlüğe karşı koymak için geri dönmüyorum." Böyle bir karşı koymanın geçerliliğine inanıyor muydu gerçekten? "Yapılan haksızlığı bütün dünyaya göstermek için geri dönmüyorum, ezilen vatanım için adalet isterim" diye ders verirdi ideolog Raçka. Bu formül Gregorçik'e, gerçek ile yeteri kadar ilişkili görünmüyordu. Raçka'yı izlese, "özgür dünyanın vicdanına", "kamuoyunun" sihirli kudretine ve benzeri soyut kavramlara inansa bile, şu Papenburg mezarlığında özgürlük için ne yapılabilir, bilemeyecekti. "Dünyanın sarsılmış moral dengesini sağlamalıyız" ve "temeldeki değerleri korumalıyız" falan gibi sözlerin cakasına diyecek yoktu elbette –elbette ya! Yapmalıyız, etmeliyiz– gel gelelim dünyaya bir baraka penceresinden bakıldı mı, gel de bir Haçlılar Seferi kıvılcımını tutuştur ruhunda bakalım kolaysa. Polonya'ya yapılan haksızlıkların en ateşli savaşçısını bile, çölde tek başına kalmışcasına, bir iradesizliktir saracaktır. Ayrıca, Papenburg'un bu küsmüş, kuşkular içinde yıpranmış Hamlet'i, konuşan, ama söylediğine karşılık alamayan ata Hamlet gibi acele etmekten yana da değildi. Kosko, Sobçak ya da Raçka gibi, üçüncü bir dünya savaşını da hesaba katmıyordu. Savaş istemiyordu artık. O baygın kan kokusu içine fenalık veriyordu. Utah'lı, Salt Lake City'li Mr. Thompson'un, şu ipek gömlekli çobanın hakkı vardı: Haçlılar Seferi çok pahalıya patlardı. Halkı değişik bir Polonya olsaydı vatanı, o vatan toprağında başka insanlar yaşasaydı, geri dönerdim, diye düşündü, ne var ki o güzelim vatan göğünün altında yine Binbaşı Kosko, yazıişleri müdürü Raçka, Sobçak gibi budalalar, Buşkovska gibi kadınlar, Miheyda gibi canlı torpidolar, Mrozek gibi at hırsızları, kötülük edenler, kurnazlar, pohpohlanmış budalalar, laf ebeleri, psikopat vatanseverler, bağnaz

tedhişçiler, küçük çapta serseriler, büyük çapta düzenbazlar yaşıyordu. Tıpkı buradaki Papenburg gibi, ama daha büyük ölçüde... Rahip Henias'ın sözleri geldi aklına: "Dostum tam da Polonya tipi bir hastalığa yakalanmışsın sen: Polonyalıları sevmiyorsun..."

Ama yine de dayanılmaz bir özlemdir kaplıyordu içini. Birtakım görünümler kaynaşıyordu kafasında: Rüzgârda eğilen yeni yetişmiş kayın ağaçları, bir çitin üzerinde pırıl pırıl bir sarıasma kuşu, şehir kenarındaki bahçelerde alev alev adaçayı goncaları, nehrin üzerinde arılar gibi kaynaşan ışıklar, sürülmüş bir tarlanın ufka doğru koşan sapan izleri.

Ah ah, bütün bunlar bir düş gibi anılarda kalsın daha iyi. Ne var geri dönecek? Uyanmak için mi? Varsın memleket bu dünyadan bir parça olmasın, gökyüzü gibi, var olmayan, gerçekdışı bir düş olarak kalsın!

Oğlunun kafasını önemsiz şeylerle doldurmak istemiyormuş gibi, küçük, ürkek harflerle yazmıştı Margarete:

"Bizde yeni bir şey yok aslında, hep aynı sefalet. Grünwald Strasse'deki evimizde oturuyoruz. Mişel, Thorn'a fakülteye gidiyor. Hedvig, 'Birlik' kooperatifinde defter tutuyor. Onun aylığıyla geçiniyoruz. Ben de babanın ölümünden sonra dul maaşı alıyorum, çok bir şey değil. Basımevi bir parti gazetesinin basımını yürütüyor, gazetenin müdürü... Kulik, hani Yan'ı işinden attırmak isteyen Kulik vardı ya, işte o. Gelelim en önemli yeniliğe: Ciskovo'da, orman kenarından geçen yeni bir caddeye babamızın adını verdiler! Böylece ölümünden sonra bir caddeye sahip oldu Yan! Yüreğim daraldı mı şehir kenarına gidiyor, çamurlu; gelip geçen arabalardan bozulmuş olan yolun üzerinde duruyor, mavi tabela üzerindeki beyaz harflere bakıyorum: Yan-Gregorçik Caddesi. Sonunda bir yere vardı zavallı! Hatta resmi bir yazı da aldık, Yan'ın 'demokrasi ve evrim öncülerinden' olduğu bildirildi..."

Duygulanmaya gem vurmak isteyen Gregorçik, alaycı alaycı gülümsedi.

"Ciskovo'daki bu emaye tabela benim bütün avuntum ve neşem, onun ötesinde her şey kasvetli ve güç bizler için. Eski tanıdıklardan hayatta kalanlar sayılı. Zaman oluyor, mezarlıkta mı yaşıyorum yoksa, diyorum kendi kendime. Şehir yabancılaştı, sokaklarda yepyeni yüzler. Ne Sokol üyeleri var, ne Haller askerleri, ne kiy dostları, ne de atıcı kardeşler. Değişmeyen şey yalnız nehir, o yine eskisi gibi akıp duruyor. İlkbaharda dönecek olursan (sen işine geldiği gibi hareket et) yıldönümü törenlerine yetişirsin. Bizim şehrin doğum yıldönümü töreni var: Altı yüzüncü yıl..."

Mektubun altına eklediği notta da şöyle diyordu Margarete:

"Zaman zaman korkuya kapılıyorum, bütün bütüne orada kalacaksın da bir yabancı ile evleneceksin gibi geliyor bana. Çocukların Lehçe konuşmayacaklar o zaman. Bu görüşümü bağışla. İnsan üzgün oldu mu, kötü düşünceler geçiyor kafasından. Seni öpen annen."

Bu notu kaşlarını çatarak gözden geçiren Gregorçik, başka bir şey düşündü.

Ciskovo'da bir Yan-Gregorçik Caddesi demek! Şehir altı yüzüncü yılını kutlamak üzere! Bu haberleri kiminle paylaşabilirdi burada? Böyle taşra ile ilgili, önemsiz olaylardan kime neydi? Tam da memleketle ilgili yenilikleri çevrene yaymak isteğini duyduğun sırada, yalnızlığın yükü koca bir çimento çuvalı gibi sırtına yükleniyor. Şosede karşılaşmış olduğu o patates burunlu kızcağızı, o çirkin şeyi ve bomba çukurundaki serüvenini hatırladı birdenbire, aman yarabbi! Bu haberin değerini bilse bilse o bilebilirdi ancak, başka

kim? Birdenbire, kamp revirinde bir memleketlisinin yattığını hatırladı: Vaktiyle Eski Pazar'daki üstat Tvardovski'nin evinde oturmuş, kafadan çatlak astrolog Yakob Yakubek-Yakubovski! Nasıl da unutmuştu onu! Bütün şehrin alaya aldığı yaşlı, safdil fukara, şu iyi niyetli zararsız şarlatan! Yakubek el falına bakar, hastalarını papatya çayı ile iyileştirir, vizite parası almaz, yerel gazetede "Yıldızlar Diyor ki" başlıklı astroloji köşesini yürütürdü; İkinci Dünya Savaşı'nı sadece on yıllık bir farkla, 1929'da çıkacak diye önceden haber vermişti. Papatya çayı hastalarına iyi gelmese bile, bir zararı da dokunmazdı. Yıldız falının çok meraklısı vardı: İnsanlara uzun süreli sağlık haberleri verir, mali durumlarını düzelteceklerini muştulardı. Yakubek'in göze batan yanı, kırlaşmış iki telin muzipçe bir yandan bir yana uzandığı dazlak kafasıydı. Sienkieviç'vari sivri sakalı ile sürekli gülümseyen gözleri, yakınlık ve güven duygusu uyandırırdı çevresindekilerde. Tek bir ispiritizma oturumu ile, vatanına bütün generaller toplamından daha fazla yardım ettiğini öne sürerdi Yakubek; bu vatanı 1920'de Bolşevik saldırısından ben kurtardım, derdi. Polonya'nın yakın tarihi ile ilgili bu gizli kalmış ayrıntı, astrolog üstadın bir makalesi ile gün ışığına çıkmıştı. "Kızıl Ordu'nun ardında ruhları çağırıp" diye yazmıştı Yakubek, "kozmik etken Gamma'yı Tuhaçevski'nin üzerinde yoğunlaştırdım ve böylece onu geri çekilmeye zorladım." Savaştan hemen az bir şey önce de, bu zararsız yaşlı, "haftada yirmi iş saati" tasarısını öne süren bir astro-ekonomik çalışma yayınlamıştı.

Çamurların içinden hastalar barakasına doğru ilerleyen Gregorçik, vicdan azabı duyuyordu, –her ne olsa da– memleketlisi olan bu yaşlı garibi hiç yoklamamıştı da, ondan. Topu topu iki üç kere gördüğü, kulaklarına dek paçavralara gömülmüş bu yaşlı adam, zevzeklik etmiş durmuş, hemşerisi oldukları şehirden söz açılamamıştı bir türlü Yakubek, 1939 Eylülünde doğuya doğru kaçmıştı. Sağlık durumu elvermemekle birlikte, kaçmakta olan bir mülteciler

dalgasına katılıp, Zdolbunov dolaylarına değin ulaşmış, elinden geleni de ardına koymamıştı oralarda. O zamandan beri aralıksız bir korku içinde yaşıyordu. Sovyet birlikleri Papenburg'a girecek diye ödü patlıyor, bakıcılardan, Paris'e gitmesine izin vermelerini diliyor, geceleri ter ve korku içinde yatağından fırlayıp "Ruslar geliyor!" diye haykırıyordu. Noel yortusu için evden gönderilen mektuplardan çıkan kâğıt helvalarını yememeleri için bütün mültecileri uyarıyordu. Hatta bu konuda Londra'daki sürgün hükümetine dilekçe yollamış, bütün antikomünistleri arsenikli kâğıt helvası ile toptan yok etmeyi amaç edinmiş Sovyet tasarısından söz açmıştı. Yakubek'i tutup bir Alman akıl hastanesine kaldırmıyorlardı, çünkü kamp yetkilileri, "Ruh hastalıkları tedavisinde fenol iğnesi kullanan o berbat heriflerin, ihtiyarın canına okuyacağı" kanısı içindeydiler. Savaş ve işgal yıllarının hemen ardından, Alman doktor ve hastanelerine karşı batıl inançla karışık bir korku yerleşmişti kampa. Cin çarpmış Grondziel'i psikiyatri uzmanlarına teslim etmeyen Binbaşı Kosko, ne yaptığının farkındaydı. Yakob Yakubek-Yakubovski'ye de yazık olurdu o kahrolası Almanların hastanesine kaldırılacak olsa. Altı ay kadar önce, bütün Papenburg, bir Alman kadın doktorun UNNRA ekibinde çalışmasını açlık grevi ile tehdit etmişti. Çocuklar bile, Basel'den gelmiş İsviçreli bir sağlık memurunu Alman sandıkları için, tifo aşısını boykot etmeye kalkışmışlardı bir gün. Sağlık memuru İsviçre Almancası ile konuştuğu için, sıskalaşmış kollarını uzatmaya yanaşmamıştı çocuklar.

Gregorçik, hasta koğuşunda günlük nöbetini tutan dilsiz bakıcıya, "Yakubek nerede?" diye sordu.

Bakıcı Miheyda hayretle kaldırdı kaşlarını. "Yakob Yakubek-Yakubovski" diye tekrarladı Gregorçik gülümseyerek. "Ünlü astrolog, doğduğum şehrin gururu!"

Miheyda kaleme el atıp yazdı:

"Geçen yıl öldü."

"Öldü mü?" diye sordu Gregorçik şaşarak:

"Dizanteri" diye yazdı bakıcı.

"Nalları diktiği iyi oldu" diye bir ses geldi ranzaların birinden. "Grondziel'den de beterdi! Bütün gece uyutmazdı bizi. 'Ruslar geliyor' diye bağırıp dururdu hep."

Gregorçik büyük bir düş kırıklığı içinde odasına döndü. Yakubek yaşamıyordu artık! Geçen yıl o kadar ölen olmuştu ki, yaşlı fukaranın da sıraya girmesi şaşılacak bir şey değildi aslında. Her iki üç günde bir battaniye içinde birini hastalar koğuşundan balçıklı çukura götürüyor, kireç ve klor döküyorlardı üzerine. Yakubek'in ölümü olay yaratmamıştı kampta, farkına varan bile olmamıştı. Gazinoda, masa başındakilerden hiçbiri değinmemişti bu konuya. Talihin yüze gülmesi: Zamanında ölmek. Bu kaçık müneccim, savaştan önce, Eski Pazar'da üstat Tvardovski'nin evinde ölmüş olsaydı, şehrin yarı halkı cenaze törenine katılırdı. Flamaları ile meslek kuruluşları, pelerinleri sırtlarında Sokol üyeleri, tabutun ardından izleyecek, fırıncılar korosu ilahiler okuyacak, atıcılar başkanı, göğsünde pırıl pırıl plaketi, elinde silindir şapkası, yas giyimi içinde yürüyecekti. Doğup büyüdüğü şehirden uzak ölmemeliydi insan!

Bereket 'Birlik' Basımevinin yöneticisi kendi adına bir caddeye sahip olmuş. Ciskovo'da, Yan Gregorçik Caddesi! "Evrim ve demokrasi öncüsü" adına bir patent! Şehir, altı yüzüncü yıldönümünü kutlayacak! Margarete'nin mektubuna bir göz attı Teğmen. Burada hiç kimsenin haberi yok bundan. Bu güzel haberin paylaşılacağı Yakubek bile yok artık.

Duyduğu yalnızlığın yükü altında, ranzaya oturdu. Ve Pestalozzi Caddesindeki o mutsuz ziyaretten beri ikinci keredir ki, Diana Foss'un kızını, Ursula Hayneman'ı düşünmeye koyuldu.

Raçka'nın alarm düzeni başarısızlığa uğramadı.

Hemen öğle yemeğinden az önce, yazışleri müdürü, işe yaramaz bir çocuğu haberci olarak şehre yollamıştı. Gözcü çocuğu, şehir sınırının hemen yakınındaki bir telefon kulübesinin az uzağındaki bir gözetleme noktasına yerleştirmiş,

Amerikalılar otobüslerle geliyorlar mı diye şoseyi kollamasını bildirmişti. Saat üçe doğru çocuk telefon etti, konukların, yanından geçtiklerini, kamp yolunda olduklarını haber verdi.

"Geliyorlar, geliyorlar" diye yükseldi Raçka'nın heyecanlı sesi megafondan. "Herkes görevi başına! Çevirmenler nöbetçi barakasına! Ev Kadınları Komitesi üyesi bayanlar, gazinoya! Arkadaşımız Sobçak koroyu bekleme salonuna yerleştirsin! Krakau giyimli kızlar koşar adım kamp kapısına! Yaşlı Grondziel'i odaya tıkın!"

Bir dakika sonra şoseden korna sesleri geldi. Çıplak dalların arasında otobüsün alüminyum rengi göründü. Raçka telaşla kamp kapısından fırladı.

Gelmişlerdi! Davranışlarında yol yorgunluğu, otobüsün içindeki hava düzeninin sıcağından uyuşmuş, beceriksiz ve uykulu bir halde otobüsten inmeye başladılar. İçlerinden kimileri, yataktan yeni kalkmış gibi, hiç çekinmeden geriniyorlardı. Güzel yüzlerini buruşturan esneyişlerle, sarınmış oldukları yünlü battaniyelerin içinden çıkıyordu bayanlar.

"Esaslı bir öğle yemeği yemiş olsalar gerek" diye mırıldandı kalabalık arasından biri. "Şarap uyku verir. İkindi uykularını berbat ettik."

Fotoğraf makinelerini ele alıp da ötesini berisini yokladıkları anda o uykulu hal de yok oldu. Canlandılar, forma girdiler yeniden, yaşamanın anlamı yerine geldi. Daha araçtan henüz inmişlerdi ki, daha ilk resimleri çekmeden güneş bulutların arasına girer mi diye merakla göğe baktılar. Ama güneş, bu amatör fotoğrafçılardan yanaydı. Çok geçmeden bütün alan, omuzlarından çıkardıkları makinelerini ayarlayan erkeklerle doluverdi. Bu görünüm karşısında, resim çekmenin fizyolojik bir gereksinme olduğu kanısına kapılabilirdi insan. Savaş günleri sırasında bunun benzeri bir sahneyi görmüş olduğunu hatırladı Gregorçik: Bir tankçı birliğinin erleri, subaylarının çaldığı düdük yerine Vloçlavek Katedralinin duvarına işemeye başlamışlardı. Karşılarına ne çıkarsa, körü körüne resmini çekiyordu bunlar: Çamur-

lu bir çayır üzerindeki kirli kargaların, kir içinde bir keçinin, Raçka'nın kasketindeki kartalın, hamam barakasının önündeki "Dur!" tabelasının! Daha iddialı olanlar, biraz önce bu denizaşırı konuklara küçük tepsiler içinde tuz ve ekmek ikram etmiş olan Krakau giyimli kızlarla birlikte resim çektiriyorlardı. Yaratıcı bir fotoğrafçı çıkıncaya dek böyle sürdü bu. Sırtında karolu rüzgârlığıyle güler yüzlü bir şişko, elindeki şeker külahını havada sallayarak, kamptaki çocukları yanına çekti. San Marko alanındaki güvercinleri andıran çocuklar, bütün barakalardan koşarak geldiler bulut halinde. Şöyle on, on beş kadar adamın, objektiflerini çocuklara çevirdikleri sırada çok hızlı davranmaları, aval aval bakınan kalabalığın hayranlığını uyandırmıştı. Bir avcı bile, uçarak geçmekte olan av hayvanına böylesine çabuk nişan alamazdı kolay kolay.

"Papenburg'a hoş geldiniz! Almanya'daki 'küçük Polonya'ya hoş geldiniz!" Kamp kapısının önündeki Raçka'nın, çayhanesine buyur eden bir Çinliden farkı yoktu. Bayanların otobüsten inmelerine yardım ediyordu. Nerdeyse otobüsün filelerindeki valizlerini bile taşıyacaktı.

Yüzlerce göz, büyük dünyadan gelmiş bu yabancıları izliyordu. Çekingen kadınlar, barakaların köşelerinden gözetliyorlardı, hani köylerdeki gibi tıpkı. Erkekler, olağanüstü durumlarda yaptıkları gibi, ellerini pantolon ceplerinden çıkarıyorlardı. Gençlik, otobüsün dört bir yanına doluvermişti hemen. Şöyle kuşkuyla bir kenarda duranlar, yalnız aydın takımıydı. Papenburg büyük kitlesinin, en küçük olaya bile hırsla, şu dışardaki dünyanın dikkati çekecek her garipliğine açgözlülükle çevrilen bakışları, kimi konukların yanlarında transistörlü radyolar taşıdıklarını görmüştü. Bu göze çarpmaz, omuzlara şöyle gelişigüzel takılmış kutulardan müzik seslerinin yükselmesi özellikle gençlerin çok ilgisini çekmişti. Bir Üniversal marka çakıya, plaklarını otomatik olarak değiştiren bir gramofona, elektrikli tıraş makinesine, teleobjektifli bir fotoğraf makinesine, koca bir Chevrolet arabaya sahip olan teknik yenilikler öncüsü

Thompson'un bile yoktu böyle bir çanta-radyosu. Gazetecilerden biri otobüsten bir de ses alan teyp gereci çıkarınca, yeni gelenlere karşı duyulan hayranlık büsbütün arttı. Erkeklere gelince, onlar da Amerikalı kadınlardan ayıramıyorlardı gözlerini. Başka bir gezegenden gelmiş yaratıklardı bu kadınlar sanki. Süet rüzgârlıklı bu kadınlar, kamptaki kadınlardan en azından birer baş daha uzun, saçları bakımlı, dişleri pırıl pırıl bir halde, gencini yaşlısını büyülemişlerdi sanki. Buharı tüten çamur birikintilerinin üzerinden gülerek atlıyorlardı. Spora yatkın hareketlerle, bir su birikintisinin yanından kenara sıçrıyor, böyle sıçrarken, gergin naylon çoraplar içindeki biçimli bacaklarının açılmasına aldırmıyor, kiraz rengi mokasenlerini hiç kirletmeksizin kuru toprağa ayak basıyorlardı.

"Lordlar Kamarası"nın gün görmüş üyeleri, hayranlıkla fısıldaşıyorlardı:

"Bir karşılaştırma yapın yeter: Bir yanda bizim sefalet kumkumaları, öte yanda, biyolojinin sıçrayıp duran mucizeleri!"

"Polonya kadınlarından hiç hoşlanmadığımı itiraf etmeliyim dostum; bacakları kısacık, ama dillerine gelince işte o uzun mu uzun..."

"Otururlarken yine çekilebilir gibi. Ama bir de ayağa kalktılar mı, işte o felaket dostum, ulusal kusurun ta kendisi: Popocukları çok aşağıdandır. Kıçlarını kılıç kayışında taşıyor sanki mübarekler. Onun içindir ki dostum, bol eteklik modası varken bütün Avrupa, Kuzey'in Parisli kadını sayılan bizim kadınlarımız için yanıp tutuşurdu. Gel gelelim, bol etek modası geçince, bizim yetim kadınların tarihsel rolü de yok oldu gitti..."

"Bu Amerikan kadınları doğrusu çok bakımlı ve gelişmiş, değil mi üstat? O ne dişler, o ne cilt güzelliği efendim!"

"Şaşılacak bir şey değil: Beden eğitimi, meyva suları, daha az üzüntü."

"Hem kendilerine güvenleri de tam. Hayat karşısındaki tavırları şaşılacak şey doğrusu, breh breh!"

"Araba kullanmak böyle yapıyor kadınları."

"Asıl önemli olan, sosyal koşullar dostum. Onlarda kadınokrasi yürürlüktedir. Dünyaya bir daha gelişimde ne olmak isterim biliyor musunuz? İngiltere'de kedi, Hindistan'da öküz, İspanya'da rahip, Rusya'da tiyatro oyuncusu, Polonya'da albay, Amerika'da kadın!"

"Hih hih hih, harika! Baylar, kadınokrasi dediğiniz şey, tarihsel bakımdan anlaşılmayacak gibi değil: Öncüler çağının bir kalıntısı, anlarsınız ya, iki yüz sakallıya bir kadın düşüyordu ancak."

"Yok canım, yoksa tarih mi bilmiyorsunuz? At hırsızı ipe çekilirken, kız kaçırmaya yalnız beş yıl hapis veriliyordu."

"Çok doğru, bay avukat! En parlak kız bile bir atın yerini tutamaz. Ben ne dediğimi biliyorum, mızraklı süvarilerdenim ben!"

"Aşağılayıcı sözlerden sakınalım, baylar! Şu kepli harika kıza bir bakın da içiniz açılsın. Hiç kuşkusuz: Ya Teksaslı ya da Nevadalıdır. Kadın giyimi içinde bir kısrak!"

"Gerçekten de! Sağlığın ta kendisi! Ama Tanrı korusun böyle bir kızla evlenmeyi: Adamı boyunduruğa kor bu vallaa, hiç yolu yok."

"Varsın koysun, bay avukat, varsın koysun! Pek de karşı durmazdım kendi hesabıma doğrusu."

"Doğru söze ne denir: Ben de girerdim o boyunduruğa seve seve."

Gregorçik bir gazeteciden, kampın denetlenmesinin ne gibi pratik sonuçları olacağını sordu. Tipik bir "Amerikalı Amca" olan yaşlıca, geniş kenarlı spor şapkalı adam, gülerek, soruyu anlamadığını söyledi nezaketle. Açık renkli ve saf gözlerinde, ruhsal ve bedensel isteklerini büyük kısmıyla doyurmuş insanlara özgü o iyi niyetli uyuklama hali vardı.

"Şu ötedeki golf pantolonlu enayiye sorsanıza" dedi Henias, Teğmeni yüreklendirerek. "Siz de bilirsiniz, benim İngilizcem sıfır."

Golf pantolonlu enayi, kollarını çaresizlik içinde iki yanına açtı. Onun da haberi yoktu bir şeyden.

"Gözleri akıp duran şu gözlüklü cenine sorun bir de!" Rahip sabırsızlanmıştı artık. "Gözlerinin iyi görmediği belli, aydın olduğu kesin, kilisedeki amin hakkı için."

Gözlüklü cenin, candan bir hareketle ellerini sıktı, omuzlarına vurdu, dostça gülerek beyaz dişlerini ortaya koydu, onun da haberi yoktu bir şeyden.

"Belki şu aksi dede biliyordur? Ya da domuz güzeli şu şişko yanak" diye tahrik etmeyi sürdürdü Henias. "Buraya neden geldiklerini, bizim ne olacağımızı sorup öğrenin bakalım!"

Böyle bilgisiz kalmaya dayanamayacaktı artık. Cüppesini toparladığı gibi kıvırcık, kara saçlı, bağa gözlüklü bir Amerikalının yanına seğirtti.

"Kötü İngilizcemi bağışlayın. Ben yabancıyım."

"Zararı yok. Bütün Amerikalılar yabancıdır" dedi kapkara saçlı gazeteci gülerek. "Kızılderililer ile bizim gibi Minskli Yahudiler dışında..."

Henias çileden çıkmak üzereydi artık. Eliyle anlaşılmaz bir işaret yapıp geriledi.

Birkaç dakika sonra, Teğmenin anladığına göre, yabancıların ziyaretine çok önem veren Raçka (aşırı bir gayretkeşlikle 'Papenburg tarihinde bir dönüm noktası' diye niteliyordu bu ziyareti) Papenburg'dakilerin denizaşırı göçünü hiç de hızlandırmak niyetinde değildi. Gerçi gazeteciler, Almanya'da ilginç konular ele geçirmek için dolaşıyorlardı ama, birinci derecede ilgilendikleri şey, Amerika'nın yaptığı yatırımlar ile Batı Avrupa'ya yapılan ekonomik yardımdı.

Vatandaşlarının gelmesinden büyük bir sevince kapılan "Mormon" Thompson, konukları salona götürdü. Kıvılcımlanan gözlerinden, öğle yemeğinde kafayı çekmiş olduğu anlaşılıyordu. Raçka'yı kolundan yakalayıp veriştirmeye başladı.

"Bana bakın Raçka! Yerlere çakıl dökülmemiş. Ya kızlarımızdan biri, su birikintilerinin üzerinden atlarken bacağını kırsaydı, ha, ne olurdu o zaman?"

"Onu düşünmedim değil" diyerek savundu kendini Raçka, "ama çakılımız yok."

"Polonya sanayii" diye homurdandı Thompson. Böyle söylemeyi UNNRA merkezindeki Alman sekreter kızlardan öğrenmişti. Her fırsat çıktıkça da tekrarlıyordu da tekrarlıyordu.

Raçka kıpkırmızı oldu.

"Özür dilerim" diye kekeledi, "ama...ama yanlışınız var, Sir..."

Konuklar uzun masaya yerleştiler, ellerini beyaz, klor kokan masa örtüsüne dayadılar. Parmakları kalın ve biçimsizdi. Bu parmaklarla dolma kalemlerini nasıl tuttuklarına şaşardı insan. Bu boksör pençeleriyle yazı makinesinin harflerine bir dokunuldu mu, Remington makinesi hapı yuttu demekti!

"Raçka bir örgütleme dehasıdır" diye fısıldadı biri kalabalık arasından. "Yeni yıkanmış birkaç yatak örtüsünü birbirine eklesinler diye son dakikada emir verdi Ukraynalı kadınlara."

Yanakları kızarmış ev kadınları, küçük tepsilere dizilmiş som balıklı küçük ekmekleri koşar adım getirdiler toplantı salonuna. O arada konuklar fotoğraf makinelerindeki filmleri değiştiriyorlar, ötekine berikine Camel sigaraları dağıtıyorlardı. Bu som balıklı ekmeklerden ötürü az kalsın bir kavga çıkıyordu Raçka ile Henias arasında. Rahip, Amerikalıların, hiçbir şey ikram edilmeksizin kabul edilmesini öne sürmüştü. Raçka ise, bunun, "Polonya konukseverliği geleneğine" aykırı olacağını söylemişti.

"Hiç de değil! Bolluk içinde yaşamadığımızı anlamalılar" diye öfkelenmişti Henias.

"Peki Tanrı misafirine ne buyrulur, rahip efendi?" diye çıkışmıştı Raçka'yı tutanlar.

Neden sonra, Henias, kendi halinde bir kahvaltı verilmesine razı olmuştu, ama bir şartla, konuklar sıradan bir barakanın iki katlı ranzaları arasında yemeliydiler ne yiyeceklerse. Ama Raçka, konukların bayraklarla donatılmış, "başlı başına propaganda etkisine sahip" General Anders

ile General Bor tablolarının bulunduğu salonda kabul edilmesi için direnmişti. Sonunda konuklar salonda, "Ulaşacağız" dövizi altında toplanmışlardı.

Raçka'nın isteği üzerine, koro şefi Sobçak, gazetecilerin karşılanması onuruna İngilizce bir de şarkı hazırlamıştı: God bless America.* Thompson ise, her zamanki gibi işe karışmış, yüzünü buruşturup, daha iyisi, Polonya halk şarkısı "Küçük bahçemin yanında" parçasını okutmasını salık vermişti Sobçak'a. Öyle de oldu. Bu küçük şarkı yabancıların çok hoşuna gitti. Tekrarlanmasını isteyip, şarkıyı ses bantlarına aldılar. Ama Raçka, repertuvarın değiştirilmesini yine de hoş karşılamamıştı.

"Böyle sorunlarda Polonya tarafının fikrini almak gerekir. Mr. Thompson'un tek taraflı kararları Polonya-Amerikan işbirliğini zedeleyebilir. Anca beraber, kanca beraber" diye fısıldayarak yakındı Raçka arkadaşlarına. "'God bless America' marşı her iki ulusun ortak ve önemli bildirisi anlamına gelecekti. Oysa 'Küçük bahçemin yanında' bütün bu töreni basitleştirip sıradan bir eğlence katına indiriyor ki, buradaki törenin havası o değil."

Daha da kötüsü, iyi bir öğle yemeği yemiş olan konukların, som balıklı ekmekleri yemeğe yanaşmamasıydı.

"Şu Raçka yok mu, kepazenin daniskası! Tam beş kutu som balığını ziyan etti, Caritas'ın** hastalar koğuşuna bağışıydı o balıklar." Cüppesini çekiştirip duruyordu rahip Henias sinir içinde.

Gazeteciler biraz yatıp uyusalar çok iyi olacaktı aslında, gel gelelim, çalçene Thomas'ı dinlemek zorundaydılar. Bereket versin, "Mormon" kısa kesti de bu kez konuşmayı, dinleyicileri bıktırmadı. Konuşması şu anlamdaydı, bu konuşmaya anlamlı denebilirse elbette:

"Bana acımanız gerekir. Dostlarım, şu berbat doğu Avrupalı güruh ile başını nasıl dertte bilemezsiniz! Vahşi Ba-

* Tanrı Amerika'yı korusun.
** Katolik hayır cemiyeti.

tı'da şeriflik, benim görevimin yanında dinlenme izni gibi kalır. Yemek, içmek, uyumak bana yasak, eşekler gibi didiniyorum. Öyle adlar hecelemem gerekiyor ki, dilim trompet oluyor, mutfak rendesi oluyor bakıyorsunuz: Brçecikovski...Krcecunovski..." Konuşmanın burasında gülenler oldu. "Neler yapmam gerekiyor burada, neler! Kavgalı karı kocaları mı ayırmıyorum, azgın, her an bıçak çekmeye hazır heriflerle mi dalaşmıyorum, çocuklara dişlerini ilaçla ovmalarını mı öğretmiyorum, onlara yeni çıkmış plakları mı çalmıyorum. Ben burada Almanların dediği gibi, her işe koşulan hizmetçi kız! Sevgili dostlarım, bütün umudum, korumak zorunda olduğumuz şu adamların günün birinde çıkınlarını sırtlayıp doğuya gitmeleri, benim de Utah'a, Salt Lake City'ye dönmem. Avrupa'da eksikliğini duyduğum her şeyi orada yaşayacağım. İşte bu kadar!"

Konuşmayı bitirince, UNNRA kokartlı kasketiyle yüzünü yelpazelemeye koyuldu.

Birkaç el nezaketle alkış tuttu. Gregorçik, bir gazetecinin arkadaşının kulağına şöyle fısıldadığını duydu:

"Ne budala herif bu yahu!"

Som balıklı küçük ekmekler kurumuştu bu arada. Kapıya yığılmış, aval aval bakan kalabalığın gözleri som balığı dilimlerindeydi. Toplantıya katılmış olanların şaşkın bakışları arasında, Raçka söz aldı. Berbat bir İngilizcesi vardı. Kimi cümleleri kâğıttan okudu. Boyunu uzatmak için parmak uçlarına basarak dikiliyor, sözcük bulmakta sıkıntı çekti mi, fikirlerini yabancı dilde açıklayabilmek için umutsuz hareketler yapıyordu. Başında bıkkınlıkla dinlenen Raçak, bir süre sonra dinleyicilerin merakını, hatta yakın ilgisini uyandırdı. Konuşmasında bir misyonerin heyecanı vardı. Sazan balığının gözlerini andıran gözlerine bir canlılık gelmişti. Duyduğu heyecan, çekingenliğini alt etmişti.

"Dostlarım!" diye sesleniyordu eski püskü, haki giysi içindeki ufarak adam. "Sizlerden istediğimiz şey, et konserveleri, Chesterfield sigaraları değil! İnsancıl bahşişler de istemiyoruz! Vatanımızın özgürlüğünü istiyoruz!"

Thompson tedirgin bir bakışla izliyordu Raçka'yı. Raçka kanatlanmış gibiydi, amirinin eleştiren bakışlarına aldırmıyordu. Yalnız, kulakları kızarmıştı biraz.

"Tanklarınız, dünya tarihinde ilk kez, Magdeburg, Prag ve Viyana kapılarına dayandı, Tahran ve Yalta konferanslarının politik sonuçları olmasaydı, bizim Vistül ile Vilya'ya dayanmış olacaktınız!"

"Politika yapmayın!" Mormon, Raçka'nın omuzuna dokundu. "Özür dilerim ama, Raçka, UNNRA statüsü kamplarda politik tahriki yasaklar."

"Kesmeyin sözünü" diye seslenenler oldu. "Bırakın konuşsun!"

Raçka gazetecilerin karşısında şükranla eğildi.

"Baylar, bizi tanımıyorsunuz" diye bağırdı boğulurcasına. "Gerçek kimliğimizden haberiniz yok. Bizler dilenci değiliz! Bizler barbar değiliz! Poland is not barbaric.* Bugün Yeni Amsterdam'daki gökdelenlerin bulunduğu yerlerde vahşi hayvanlar cirit atarken, Mississipi ile Hudson'u balta girmemiş ormanlar kaplamışken, Polonya 16. yüzyıl edebiyatının başeserlerini, dinsel hoşgörünün getirdiği güzel kararları, papazlar meclisinde soru açmayı, Lublin Birliğini, Viyana'nın savunulmasını ardında bırakmıştı, ve nefis yapılara sahipti. Unutmayın: Poland is not barbaric!"

Gazeteciler başlarını sallıyorlardı. Kolundaki delik çok kötü yamanmış bu eski püskü ceket içindeki zavallı beygire çok acıdı Gregorçik birden. Konukları neyle etkileyeceksin, ey ateşli safdil? Bin yıllık kültürün var, Hıristiyanlığın kalkanısın, ulusların heyecanı, Batı'ya bağlılık, topuna evet, ama şimdi Papenburg'da, pis pis kokan gübre yığınlarının gözlerinde bok böceği gibi oturmuş kalmışsın!

Özgür dünyanın umursamazlığını kırmak isteyen Raçka, konuşmasını bir çağrı ile bitirdi.

"Bizlere yardım edin!" dedi yakarmalı bir sesle, o arada yünlü kasketini parmaklarının arasında kıskıvrak tut-

* Polonya barbarlar ülkesi değildir.

tu. "Boyunduruk altındaki insanlar, siz gazetecilere güveniyor."

Titreyen eliyle doğuyu gösterdi. Yıpranmış yüzünde beyaz, kırmızı çizgiler belirmişti. Ağladı ağlayacaktı nerdeyse. "Özgür Varşova'ya giden yolun Washington'dan geçtiğine, özgürlüğün, okyanusun öbür kıyısından geleceğine inanıyor kardeşlerim." diye seslendi en sonunda "Bizi kurtar, Amerika!"

Kuvvetli ve candan bir alkış koptu, bir film makinesi vızıldamaya başladı. Raçka, kolu doğuya uzanmış, gözleri uzaklara dikilmiş, filme alınıyordu.

"Mickiewiç heykelinin ta kendisi" diye ıslıklı bir ses çıkardı rahip Henias.

"Çok ilginç" diyen bir kadın anlayışla başını salladı. "Annem İrlandalıydı. Polonyalıları çok severim. İyi insanlar..."

Altın çerçeve gözlüklü, papyonu kırmızı noktalı, kır saçlı bir bay, Raçka'nın elini sıktı.

"Colorado Times gazetesinden Walker, ben. Çok güzel konuştunuz. Haklısınız: Vatanınıza çok haksızlık edildi. Hükümetim Yalta'daki kirli işe el sürmeyecekti. Ama Rusya Polonya'dan savaşsız çekilir mi dersiniz?"

"Hayır! Savaşsız olmaz" dedi Raçka.

"O halde..." Yaşlıca bay kuşkulu bir surat takındı. "Şimdi düşünüyorum da, değer mi acaba, vatanınızı kurtarmak için bütün dünyayı havaya uçurmak değer mi?"

Düşünceli bir yüzle kenara çekildi. Yeni bir resim konusu ilgisini çekmişti.

"Ama dünyayı havaya uçurmak gerekmez ki hemen!" Raçka, yaşlı bayın ardından seğirtti. "Sovyet tehdidine pabuç bırakmayalım istiyoruz!"

"Bırakın Raçka, boşverin ona!" Sobçak, Raçka'yı kolundan yakalamıştı. "Dar kafalının biridir o! Kolorado! Hiçbir şeyden anlamaz!"

Gençten, selofan kılıflı su geçirmez bir kasket giymiş sevimli biri de, anlaşılan bir spor muhabiri, Raçka ve Raçka'nın konuşması ile ilgilenmişti.

"Aldırma, boşver" diyerek teselli ettiği Polonyalının omuzuna vurdu dostça. "Özgürlükçü güçler eninde sonunda özgürsüzlüğü yenecekler nasıl olsa!"

"Ne kadar erken olursa o kadar iyi olur" diyerek içini çekti Raçka. "'Gün doğmadan yer gözleri yağan çiğ' der şairlerimizden biri."

"Beni dinleyin" diyerek söze karışan çifte çeneli yaşlıca bir bayan gazeteci, takma dişlerini bembeyaz parlattı gülerek. Tıpkı Bayan Roosewelt'e benziyordu. "Ulusunuzu baskı altında tutan, her türden insan düzenine karşıt olan özgürsüzlük boyunduruğu uzun sürmeyecektir. Bu dünyada değişime uğramayan şey yok artık. Hatta komünizm bile günün birinde evrim yasalarına uymak zorunda kalacaktır. Ulusun direnci, komünistleri üzücü eylemlerinden vazgeçirtecektir. Tarihin bize öğrettiklerine bakılırsa, uzun süreli bir..."

Raçka'nın, komünizmin "daha uzun bir süre" ne olacağını falan dinleyerek hali kalmamıştı. Oldukça nezaketsiz bir dönüş yapıp, arkasına doğru dedi diyeceğini.

"Tarihin bize öğrettiği, insanların uzun bir süre sonra hayatta kalmayacaklarıdır."

Gregorçik, hemen kurtuluştan sonra, Raçka'nın da teşvikiyle ve arkadaşlarıyla birlikte, "müttefiklerle yerel ölçüler içinde temasa geçmeyi" denemiş olduğunu düşündü. Küçük gruplar halinde, ellerinde muhtıralar, broşürler, bürodan büroya dolaşmış, resmi dairelerde, irtibat bürolarında, her türden politika ve basın danışmanına başvurmuşlardı. Daha o zaman anlamıştı ki, "Polonya sorunu" bu makamları hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Kuşkusuz, oradan buradan içki içmeye buyur ediyorlardı. Söylediklerini nezaketle dinliyor, ama çok geçmeden, ev sahibi konuşmayı başka konulara sürüklüyordu. İngilizler havadan, doğadan, at yarışlarından, Fransızlar filmlerden, kitaplardan, kadın güzelliğinden, buna karşılık Amerikalılar da arabalardan dem vuruyorlardı. Otomobilin Amerikalılar için vücudun bir parçası demek olduğunu, tecrübesiz dilekçe sahipleri henüz bilmiyorlardı o sırada. O dostluk toplantılarının, baskı al-

tındaki vatanın yararına siyasal meyvalar vereceği sanılırken, şöyle sorular atılıyordu ortaya; Chevrolet marka araba yüz mil için kaç litre benzin kullanır, yani Mercedes'ler viraj almada Ford'lardan daha mı güvencelidir, kar zinciri tekerlekleri nasıl takılmalı, hidromatik diye anılan vitessiz arabalar acaba çoğalacak mı? Polonyacılık misyonerlerinin arabası olmadığı için, bu konuşma çabucak çıkmaza girerdi. Ve bizimkiler, büyük bir şölene pantolonsuz gelmişlercesine, elleri önlerinde, çıkıp giderlerdi utanç içinde. En iyisi Fransızlardı yine. Cıvıldayan serçeleri andıran dazlak kafalı bir mösyö, başını koltuğun arkalığından kaldırıp öne eğer, şöyle konuşurdu. "Komünizm gerçekten korkunç bir şey, veba gibi bir afet diyebilirim. Ama Goethe'nin Faust'undaki Mephisto'nun söylediklerini unutmayalım: 'Ben, hep kötülük etmek istediği halde hep iyilik eden kuvvetin bir bölümüyüm.' Baylar, komünizmin varlığından ötürü dünyada ne iyi şeyler oluyor bilemezsiniz, o uçuruma yuvarlanmak korkusuyla Batı'da ne reformlar, ne yararlı ve sosyal kararlar yaratılıyor! Biz Hıristiyanlar için, yalnız öbür dünyada değil, bu dünyada da cehennem gerekli. Cehennemde kavrulan insanlar için bir teselli değil bu, onun farkındayım, ama yine de hiç yoktan iyidir." Bunu söyledikten sonra, kukla tiyatrosundaki İbiş gibi, koltuğa yığılıyordu yine.

Thompson, konuklara barakaları gezdiriyordu şimdi. Mrozek'in çöp sandığı yanından geçerlerken, Gregorçik, rahipten yana döndü,

"Onlara öç tutkulusu at hırsızından söz açılması iyi olurdu belki de."

"Ne diye? Anlayacakları bir şey değil. Bu başka bir dünya."

Kamptaki insancıklar, konukları yarı korku yarı umut içinde gözden geçiriyorlardı. Özellikle mutfak barakasındaki, kampın ayaktakımı, yabancılara doktorun iyileşeceksiniz haberini duymak isteyen şifasız hastaların yüz ifadesiyle bakıyor, başörtülü kadınlar diz büküp saygıyla selam veriyor, analarının eteklikleri arkasına saklanan çocukları çekip öne çıka-

rıyorlardı. Küçücük parmaklarını ağızlarından çıkardıkları soluk yüzlü çocukları, Amerikalı kadınlara gösteriyorlardı. Yaltaklanan gülümseyişlerle kötü dişlerini ortaya koyuyorlardı.

"Bayana şeker için teşekkür et Pietruş, başını eğip selam ver" diye çıkışıyorlardı çocuklara.

"Açka, Amerikalı küçükhanıma Thank you! de bakalım. Hadi, hadisene! Açsana ağzını, aptal seni! Anneni yabancıların karşısında utandırma böyle hadi!"

"Teşekkür ederim" diyerek içini çekiyordu çocuk Almanca.

"Duydunuz mu?" diye çıkışan bir vatansever, duyduğu öfkeden tir tir titriyordu. "Polonyalı bir çocuk Amerikalılara teşekkür ediyor."

Şık bayanlar barakalara yaklaşmışlardı. Yüzleri, iyilik etmiş olmanın verdiği sevinçle parlıyordu. İyilik eden insanları seyretmek bir zevk. Davranışları daha bir dengeli, konuşmaları candan, gülüşleri daha bir zarif oluyor o zaman. Saçları ondüleli gazeteci kadınlar, deri mahfazalardan kalın Parker ve Waterman dolmakalemlerini çıkarıyorlardı gülümseyerek. Çocukların adlarını not ediyorlar, kaç numara ayakkabı giydiklerini soruyorlar, balıkyağı ve yiyecek içecek göndereceklerini söylüyorlardı.

Balıkyağı! Bu insanlar göç etmek istiyordu. Amerika'ya nasıl gidebileceklerini, vize işlemlerini, iki yıldır yolda olduğu söylenen, ama ne garip ki bir türlü Papenburg'a gelemeyen, dillere destan olmuş göç komitesini soruyorlardı.

Konuklar, ne yazık ki bu konuda fazla bir şey söyleyemeyeceklerini bildiriyorlardı.

"Biraz daha bekleyeceksiniz." Kollarını açıyorlardı iki yana. "Temsilciler meclisi yeni bir yasa hazırlıyor. Kongre ile senato karara varıp da cumhurbaşkanı imzalar imzalamaz, Almanya'dan çıkabileceksiniz. O ana kadar, biraz sabır!"

"Ruslar da göç edebilecek mi?" diye sordu gözüne perde inmiş beli bükük bir kadıncağız. "Ben, yani ben bir Kazak Donez dolaylarında, Malinin'de doğdum..."

"Evet, anacığım, evet!" Biri, Kazak kadını bir kenara itti. "Şimdi rahat bırak bizi bakalım."

Ama fotoğraf objektiflerinden biri kadına çevrilmişti bile. Kadın tıpkı Kızılderili kadınlara benziyordu. Grileşmiş otları andıran saçları rüzgârda karmakarışık olmuştu. Suratı güneşten yanmıştı, cildi bıçakla oyulmuş gibi, yarıklar içindeydi.

"Şuna bakın!" diye yükselen sevinçli sesler duyuldu.

"Bulunmaz bir sahne! Polonya Kampı'nın ninesi!"

"Yaşlı suratlarındaki kırışıklar kadar fotojenik şey yoktur."

Pilotçuluk oynayan küçük Kubuş da enikonu neşe uyandırmıştı konuklar arasında.

"Nasıl uçtuğunu göstersene, Kubuş" diye seslendi başörtülü kadınlar.

Küçük oğlan, yanağındaki yara izini daha belirten bir sevinçle kızardı. Dresen'deki yangından kalan yara izini!

"Kubuş pilottuy" diye bağırdı incecik sesiyle. "Kubuş bombaldıman edey!"

Küçücük kollarını açtı, homurdanmağa başladı, incecik bacakları ile alanda dört dönmeğe koyuldu. Hani her an havaya yükselecek gibiydi böyle koşarken. Küçücük başını pervane gibi döndürüp duruyordu. Kanadının üzerine eğilip de bir eğri çizerken, gözleri pırıl pırıldı, bütün kampa doğru bağırırken öyle güldüler, öyle güldüler ki.

"Bum! Bum! Bum!"

"Çok hoş çocuk! Noel'de uçak gönderelim" diye sesleniyordu seyirciler. "Paket içinde dört motorlu bir Clipper gönderelim."

Rüzgârlığı karolu, neşeli şişko, yaratıcı foto uzmanı Thompson'dan yana döndü:

"Adım Rudy Palmer. Kısa hikâyeler acentası Reader's Fun'ın temsilcisiyim. Duymuşsunuzdur herhalde."

"Tanırım o acentayı" diye yalan söyledi Mormon.

Şişko uzun bir adım atarak çamurlu su birikintisini aştı. Göbeğinin üzerindeki fermuarlı torba ile kanguruyu andırıyordu.

"İlginç hikâye bulursak satın alıyoruz. Parolamız 'Hayat en iyi yazardır.' Gerilimli serüvenler için para öderiz. Olağanüstü şeylerin avcılığını yapıyoruz. Yalnız bir koşulumuz var, olayların yüzde yüz gerçeğe dayanması."

"Anlıyorum, anlıyorum." Thompson kafasını kaşıdı.

"Dünyanın adamı var bu kampta, bizim aradığımız gibisi de vardır herhalde. Bir denesek çok memnun olurdum. Her Polonyalı canlı bir kitaptır denir öteden beri."

"Okey" Thompson dört bir yanına bakındı şöyle. "Size çevirmenim Miss Singer'i göndereyim de yardım etsin. Adayları da Raçka bulur size. Hayır", suratını buruşturdu. "Raçka olmaz! Fazla politika yaptı o! Doğru dürüst bir adamım yok ki. Kosko görevle Hamburg'a gitti, bayan Buşkovska da Hamburg'da. Hm, öyle ya, rahip Henias olamaz mı sanki?"

"Rahip mi?" Rudy Palmer kaşlarını çattı.

"Eh, öyleyse kartotekimdeki en güç isimlerden birini vereyim size: Gre-gor-çik!"

O ana değin bütün olayın gözlemcisi olmuş olan Teğmen, hiç istemediği halde, yeni ve tatsız bir oyunun aktörlerinden oldu böylece: Olay alışverişinin! Acentanın temsilcisi ile birlikte şu çalışma yöntemi kararlaştırıldı: Gregorçik, tıpkı maden yatağı keşfine yarayan değnek gibi, elverişli tipleri araştıracak, gerektiğinde, abuk sabuk anlatılan olayları düzgün bir dille tekrarlayacak, Miss Singer, bu arıtılmış hammaddeyi İngilizceye çevirecek, Rudy Palmer de pusu kurup temayı bekleyecekti.

"Adım adım! Dünyada örgütlenmeyecek şey yoktur: Aşk, sanat, rahatlık, mutluluk ve kilisenin de öğrettiği gibi, ölümden sonraki kurtuluş!" Şişko, dolmakalemini steno defterine vuruyordu boyuna. "Her şeyden önce de: Kitap! Olmayacak şey yoktur!"

Bu beklenmedik "taltif'ten ötürü Thompson'a kızgın olan Gregorçik, Palmer'e sert bir karşılık verdi.

"Korkunç! Şikago'daki bir sucuk makinesini hatırlattı bu bana; tutalım ağzından, domuz yerine bizim vatansızlar-

dan birini atıyorsunuz içine, öbür ucundan sucuk olarak çıkıyor: Mr. Palmer'in kısa hikâyeleri!"

Gel gelelim, Amerikalı hiç alınmadı bundan.

"Çok doğru!" Keyifli keyifli güldü. "Rudy Palmer onu da başarır!"

Gregorçik'in keyifsizliği başka nedenlerden de olsa, Mr. Thompson'un salık verdiği şu çevirmen Miss Singer'e de bulaşmıştı. UNNRA'nın çevirmeni, her Tanrı'nın günü huysuz Yahudi kadın ("Lordlar Kamarası"ndaki deyim ile "Radomlu İngiliz Bayan"), Thompson'un kadın arkadaşı, Chevrolet arabadan istemeye istemeye, nazlanarak çıktı. Amerikalıların bu ziyareti Miss Singer'i hiç mi hiç ilgilendirmemişti. Tam tersine, şu pazar tatilini de berbat etmişti üstelik. Sabah erkenden, öğleden sonraki bir danslı eğlenceye katılmak üzere Osnabrück'e, RAF havaalanına gitmiş olan çevirmeni, Thompson, (belki de kadın arkadaşını Kanadalı pilotlardan kıskandığı için)) geri çağırtmış, kendisiyle birlikte bu korkunç keşmeşeke katılmasını emretmişti. Thompson'u protesto etmek amacıyla, çevirmen kadın bütün gün arabanın içinde oturmuş kalmış, roman okumuştu. Mormon Thompson'la uzun boylu pazarlık ettikten sonra, küre kokartlı kasketini başına geçirmiş, kitabın arasına bir tırnak törpüsü koymuş, incinmiş bir prenses suratı takınıp arabadan inmişti. Şimdi Thompson'a ters ters bakıyordu. Hele şu vartayı atlatalım görüşürüz seninle dostum, der gibilerden bir tehdit havası vardı bakışlarında. Bu duygusunu saklamak aklının işi bile değildi. Şefleri ile yatıp kalkan sekreterlerde çok yaygın olan o kendine güvenceli hava, bir körün bile gözünden kaçmazdı.

Güneş epey inmişti, turblu toprakları yanlamasına ışıtıyordu artık: Saatin dörde yaklaşmakta oludğunun işareti. Islak çayırlardan yükselen koku daracık kamp yollarına yayılmıştı. Rudy, Palmer, dört bir yanında küçücük kuşlar, mutfağın önündeki yakacak odun kütüğünün üzerine oturmuştu. Odun kütüğü, kahverengi yapraklarını su birikintilerinin üzerine çoktan serpmiş olan iki kayın ağacının ara-

sındaydı. Miss Singer, yüzünde kin güden bir anlam, "Çevirmen" yazılı kolluğu yola çıkarken giydiği entarisinin kolunda, çamurların içinde telgraf direği gibi dimdik duruyordu. Ağaç kütüğü üzerinde kendisine açılan yere kasten oturmamıştı, bununla, bir haksızlığa uğradığını göstermek istiyordu. Pazar tatili çalınmıştı kendisinden, çalışmak zorundaydı pilotlarla dans edeceği yerde!

Teğmenin ters bakışları, üçüncü sınıf edebiyat komisyoncusunun üzerindeydi. Palmer'in, semizlikten öte bir şişmanlık içinde olduğunu görüyordu. Beyaz, yapış yapış bir yağ tabakası her yanını sarmıştı. Bir sıra beyaz, üst üste yığılmış otomobil lastiğinden oluşmuştu bu şişko sanki. Koca gövdeli olmakla birlikte, ayağına hafifti, bir başbalerinanın inceliğiyle hareket edebiliyordu. Kangurunun her sıçrayışında, yol çantası göbeğine çarpıyordu. Şapkasının altındaki neşeli gözleri, keskin bir bakışla bakıyordu dünyaya. Bu bakışlarda kendine güven, enerji ve iyilik vardı.

Demek kafa derisi toplayan Kızılderililer gibi, insanların başından geçmiş öyküleri toplayan bir adam bu tipte olur diye düşündü Teğmen. Bizlerden hiçbir haberi olmamış ve olamayacak soylu bir canavar. Küçük izciler, yok olun gidin. Yaşlı Sokol üyeleri, sizler de ölün. İşte Bay Palmer'in işleyeceği "hammadde"! Hem, neden olmasın? Mr. Palmer, ilaçlarının kimyasal bileşimini bilen iyi bir eczacıdır. Yüzde şu kadar fedakârlık ile şu kadar yüreklilik, şu kadar sevgi ve güneşli serüven, bir miktar (bolca) yaşama sevinci, insan yazgısı ile ilgili birkaç miligram düş, ve bol bol boya, her renkten.

Bu dokunaklı öyküler ve olaylar avcısının ilgilenme alanının nerelere dek uzandığını, ve Deaders Fun'da yayınlanacak her parçanın nasıl bir moral dayanağı olması gerektiğini tahmin edebiliyordu Teğmen; insan iyidir, iyilik zafere ulaşır, yaşamak çok güzeldir. Reader's Fun, insanlara yaşamayı öğretir. Sovyet edebiyatı gibi tıpkı. Amerikalının bu özel zevkini karşılamak niyetinde değildi elbette, kendi görüşünü dayatmayı, kamptaki cehennemlik insanın görüşü-

nü öne sürmeyi öngörüyordu. Bu neşeli turistlere karşı duyduğu öfke giderek artıyordu içinde. Foto amatörlerine ters ters bakıyordu. Şu yağlı vücutların içinde, insan yoksulluğuna anlayış gösterecek iyi bir yürek çarpıyordu kuşkusuz. Gel gelelim, ne kötülükler çıkıyordu şu dünyadaki iyi insanların elinden! Bu dertsiz oyunu, zenciler köyündeki bu zararsız akşam duasını bozmaya can atıyordu. Bunun için de Miheyda'yı, hastalar koğuşundaki bakıcıyı seçti.

Miheyda bütün kamptakiler tarafından sayılırdı. Ondan hoşlandıklarını söylemek güçtü. Çünkü sevilemeyecek kadar çirkindi. Her şeyden önce, sevimli insanların sevildiği, bir gerçek. Henias, Miheyda'yı Hıristiyanlığın erdemleri gibi tanıtmak isterdi. Miheyda adı, oruç zamanlarındaki vaazlarında sık geçerdi. Bu hastalıklı adam, mutfak barakasındaki korkunç azmanları bile ürkütürdü. Taşen doğumlu Miheyda'ya, anası babası, imparatorun onuruna Franz Joseph adını vermişlerdi. Birkaç yirmi yıllık bir yoksul, Papenburg'dakilerin "Ölmüşler Barakası" ya da "Ceset Salonu" diye andıkları küçük kamp hastanesinde bakıcıydı. Hastabakıcıdan çok hastaya benzeyen Miheyda, kuşkusuz hiç de kolay olmayan bu işe gönüllü girmişti. Savaş sırasında duyma yeteneğini yitirmişti, zar zor konuşabiliyor, bu arada suratının bir yanı kasılıyordu adamakıllı. Konuşarak söyleyemediği şeyleri yazarak anlatıyordu. Yatağa girip kendine baktırmak varken, neden başkalarına bakmayı öngördüğü kendisine sorulunca, okunaksız yazısıyla şöyle yazmıştı: "İnsanlara iyilik etmeyi yücelttim de, ondan." Yerlere diz çöküp döşemeyi siler süpürür, tükrük hokkalarını temizler, hastaların pisliğini dışarı taşırdı. Yapılacak bir işi olmadı mı da, eline bir dua kitabı alır, bir köşeye çekilirdi. Kimi zaman, eski bir ilahi kitabından ilahiler okumaya da kalkışırdı. İnsanın içine işleyen bir yakınma yükselirdi o zaman, biçimsiz suratında maymunlara özgü bir mimik belirirdi.

Gregorçik, Franz Joseph'i Palmer'e götürdü. Şişko, ağaç kütüğünün üzerinde, Tanrı Jüpiter tahtında oturuyormuşçasına oturuyordu bu sırada.

"Şu kırmızı yanaklara, şu neşeli surata bakın" diye ıslıklı bir ses çıkardı Henias. "İncildeki, İsa'nın çektikleri bölümünü, 'çok dertli' diyerek atlayan Hıristiyanlardandır bu garanti."

Biçimsiz suratından ötürü utanan Miheyda, atkısını gözlerinin altına kadar yükseltmişti. Kırmızımsı saçlarını sinirli sinirli sıvazlıyor, açık renkli kirpiklerini kırpıştırıyor, yerlere bakıyordu. Kulaklarına tıktığı pamukların ucu dışarı fırlamıştı. Hava akımından ödü patlayan bir hastabakıcıydı Miheyda. Bir seferinde, hava akımı orta kulak iltihabı yapar diye yazmıştı önündeki deftere.

"Bu Arabistanlı kadın ne kadar da çekingen böyle" diye alay etti Amerikalı. "Marakeşli misiniz yoksa?"

"Tanıdığım en yetenekli adamlardan biridir bu. Sessiz bir kahraman. Adı Miheyda."

"Nasılsınız Mr. Miheyda?" Palmer, elini Miheyda'nın omuzuna koydu. Kendisi Miheyda'dan iki baş daha uzundu. Amerikalı kadınların bakışlarını üzerinde hisseden Miheyda, kıpkırmızı kesildi. Yalnız fotoğraf makinelerinin tıkırtısıyla bozulan bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Bu hastabakıcı adamın kahramanlığı nedir acaba, diye merak ediyordu herkes. Franz Joseph'e bomboş bakan biricik insan, çevirmen Miss Singer'dir. Thompson işaret etti Gregorçik'e bahtsız adamı geri çeksin diye. Teğmen görmemezlikten geldi.

Çürüyen yaprakların kokusunu içine çeken Gregorçik, anlatmaya koyuldu.

"Dostum Miheyda konuşamaz. İzin verin de onun yerine ben konuşayım. Onun öyküsünü, kısa bir süre önce elime geçen yağ lekeleri içinde bir anı defterinden okudum. Miheyda'nın öyküsü çok sade. Savaş çıkınca" diyerek öyküye girdi Teğmen, "Miheyda'yı Teşen'de Alman ordusu silah altına aldı. Braunschweig'de kışlaya geldi. Çok sert bir acemilik devri geçirdi. 20 Nisan 1944'te, yani Hitler'in doğum yıldönümünde, bütün birlik Braunschweig pazaryerinde tören düzeninde dizildi..."

Teğmenin gözleri yarı kapanmıştı. Kendini Braunschweig'deki pazaryerinde görüyordu, karşısında Palmer diye biri ve yabancı dinleyiciler olduğunu unutmuştu bile. Üniformalı Miheyda'nın arkasında duruyordu şu sırada sanki...

"Gözün görebildiğince çelik miğferler, sırt çantaları, süngüler, subayların boyunlarında şövalye nişanları. Berlin'den iki general ile yüksek rütbeli subaylar gelmişti..."

"... İki general ile yüksek rütbeli subaylar gelmişti Berlin'den" diye ingilizce tekrarlayan Miss Singer'in aklı, Osnabrück'te, havaalanında, Kanadalı pilotların danslı eğlencesindeydi.

"Bu sahneyi gözünüzde canlandırmanızı rica edeceğim" diyen Teğmen gözlerini Braunschweig'deki pazaryerine dikti. "Acemi eratın görkemli bir törenle ant içmesine birkaç dakika kalmış. Direklerde gamalı haçlar ile flamalar. Süs hevenkleri. Balkonda Führer'in resmi. Askeri bando. Sabah saat dörtte uyandırılmış acemi erat, yorgunluktan yarı ölü ve heyecan içinde, tribünle tören düzenindeki alayın arasındaki iki sıralı safta duruyor. Garnizon komutanı konuşmasını yapıyor. Sözleri hartuçlar gibi patlıyor. Erlerin oluşturduğu dörtgenin içine düşüyor. Ses, yakındaki sokaklara yansıyor..."

Gregorçik ara verdi biraz. Birden, fazla edebiyat yapıyor, olayın gerçekliğini zayıf düşürüyor gibi geldi ona. Komutanın sözleri için "hartuçlar gibi patlıyor" demesi hoşuna gitmemişti. Bereket çevirmen Miss Singer'in bu "edebi süs"ü atladığını duymuş, içi rahatlamıştı.

"Peki sonra?" Palmer sabırsızlık içindeydi. Altındaki sert kütük, kaba etlerini acıtıyordu. "Sonra ne oldu peki?"

"Sonra ne mi oldu?" Teğmen düşünceli bir hal almıştı. "Sahne çok kısa. Sonu gelmek üzere. Braunschweig pazaryerinde yeni bir komut yükseliyor. Sancak getiriliyor. Sancaktar, çelik miğferli, iki metre boyunda dev gibi bir er, yanında iki astsubayla, ve tören yürüyüşü ile alay sancağını getiriyor. Bu sahnenin benzeri sahneleri sinemada görmüşsünüzdür herhalde. Sancaktar, geçit resmindeki kaz

adımlarını atarak yaklaşıyor. Subaylar selam veriyorlar. İleri çıkmış göğüslerde nişanlar parıldıyor. Millet şapkalarını çıkarıyor başından. Yüzlerce kol, Hitler selamıyla havaya kalkıyor. Birazdan, ant içme töreni ile ilgili sözler yükselecek. Generaller, yavaş yavaş ölçülü adımlarla erlere yaklaşıyorlar..."

"Bu kutsal ayinin görkemliliğini belirtmek isteyen generaller, kasketlerinin altındaki suratlarının adalelerini geriyorlar" dedi Teğmen heyecanla. "İşte tam bu sırada, bütün pazaryerindeki insanların şaşkın bakışları arasında, bir acemi er safların arasından çıkıyor. Albay, bakışlarıyla yerle bir ediyor eri. Üç adım öne çıkan er, yay gibi gerilmiş duruyor. Sıfır numara tıraş edilmiş kafası ile boynu, ere bir okul öğrencisi havası vermiş. Suratı solgun. Zar zor birkaç söz çıkabiliyor ağzından ancak. Bütün Braunschweig pazaryerine sinmiş olan ölüm sessizliği içinde şöyle diyor er: 'Ant içemeyeceğimi arz ederim!' Şaşkınlık. 'Miheyda' diye sesleniyor arkasındaki erler. 'Ne yapıyorsun? Delirdin mi yoksa?' Birlik komutanı bir koşu geliyor. Bağırıyor: 'Yerine!' Ama delikanlı, santim kıpırdamıyor durduğu yerden. 'Ant içmeyeceğim' diyor titreyen sesiyle, 'çünkü Alman değilim. Polonyalıyım ben'..."

Gregorçik ara verdi biraz. Ortalık sessizlik içindeydi. Altın gözlüklü, saçları kırlaşmış gazeteci içini çekti derinden. Kadınlar acıyarak bakıyorlardı hastabakıcıya.

"Çok hazin" diye homurdandı Palmer. Burnuna konmuş bir sineği kovmak istiyormuş gibisine salladı elini. "Hazin, çok hazin."

"Ondan sonra ne olduğunu" diye sözünü sürdürdü Gregorçik, "tahmin etmek hiç de zor değil. Albay, Generalden özür diledi Miheyda'nın akıl hastası olduğunu öne sürüp. Normal bir insandan böylesine bir kepazelik beklenemezdi. Er Miheyda, kışlaya götürüldü nöbetçiler tarafından. Aşağılanmış milyonluk bir ordunun bütün öfkesi, Miheyda'nın gencecik, sıska vücuduna yağdı. Duyma ve konuşma yeteneklerini yitirdi. Bir sakat, bir insan kalıntısı halinde ceza kampına atıldı."

Bakıcı, anlaşılmaz bir şeyler geveledi ağzında Gregorçik'in doğru söylediğini anlatmak için. Başını sallayınca, atkısı suratından kayıp bütün çirkinliğini ortaya koydu.

"Çok güzel anlattınız, ama artık yeter, yeter!" Palmer elini başına götürdü çaresiz bir hareketle. "Zavallı Bay Miheyda'ya hepimiz acıdık, emin olun. Belki ona sağırlar için bir gereç, bir yapma kulak bile gönderebiliriz. Ama bu öykünün yayın yoluyla değerlendirilmesi olanaksız. Çok dertli. Çok da Polonya ile ilgili. 'Can düşmanı' teoreminden yola çıkıyor. İnsanları nefrete, öç almaya sürüklüyor. Bay Miheyda dövüldüğü için, şimdi de bir Herr Schmith ya da Herr Müller dövülsün isteniyor. Bizim aradığımız bu değil. Bir anlaşmazlık oldu. İyi anlatamamış olacağım. Kabahat bende."

"Anlayamadığım bir şey var", su geçmez selofan kılıflı kasketiyle sporcu kılıklı gazeteci, kuşkuyla bakıyordu. "Sağlıklı bir mantıkla düşünülürse, bütün bu felaketin gerçekleşmemesi gerekirdi. Daha başından önlenebilirdi bütün bunlar. Ben Polonyalıyım, Alman ordusunda hizmet etmek istemiyorum, dememiş bu genç daha işin başında, neden dememiş öyle? Böyle şeyler işin başındayken açıklanır hemen. Neden beklemiş öyle uzun bir süre? Pazaryerinde neden gösterilere kalkıştı öyle? Ne düşmanına zarar verebildi, ne de vatanına hizmet edebildi aslında. Hani, intihar etti, denilebilir, vatanseverce bir harakiri. Haklı değil miyim?"

Raçka, sudan çıkmış balık gibi açtı ağzını şöyle. Bir şey söylemek istiyordu ama, belli ki Thompson'dan korkuyordu. Zaten aşırı gitmişti konuşmakta.

"Gregorçik" diye fısıldadı Sobçak, Teğmenin kulağına. "Şu barbar ne söylenip duruyor böyle? Neden karşılık vermiyorsunuz?"

"Ne söyleyeyim?"

"Haksız olduğunu!"

Gregorçik omuz silkti.

"Emin değilim ki."

"Miheyda'yı barakaya götürün!" dedi Thompson. "Bir anlaşmazlık oldu. Teğmen Gregorçik yanlış anladı konuyu."

Mormon'un daracık alnı kırış kırış olmuştu. Zekâsının bütün yetmezliğine rağmen, burada bir patavatsızlık yapıldığının farkındaydı. Atasözünün de belirttiği gibi, şu 'ortalık karıştıran' Polonyalılar, işini yokuşa sürmüşlerdi yine. Önce, şu siyasal konuşmayı yapan Raçka, ardından da, konukları tatsız anılarla besleyen şu Gregorçik! Mrozek olayı, 'Havuç Harekâtı'nın başarısızlığa uğraması, bugün Miss Singer'le ağız kavgası, hastalar koğuşundaki şu sakatın çirkin suratı: Hay Allah kahretsin şu Polonyalıları! Bu Papenburg'dan fena bıkmıştı artık!

Amerikalı kadınlardan biri, uzun, ipek gibi kirpiklerini kırpıştırarak gülümseyip, bakıcının eline bir çikolata tutuşturdu. Miheyda kızardı, beceriksiz bir hareketle eğildi kadının önünde. Raçka, Miheyda'yı barakaya götürünce, Franz Joseph sinirli sinirli yazıp sordu: "Ne oldu? Alındılar mı yoksa? Bize vize verecekler mi?" Kalemi yazıişleri müdürünün eline tutuşturup, bir karşılık diledi bakışlarıyla. Gel gelelim, Raçka derin derin içini çekip, Miheyda'nın omuzuna vurmakla yetindi.

Konuklar, odun kütüğünün üzerinden kalktılar yavaş yavaş. Fotoğraf makinelerini deri çantalarına koydular. Çekecekleri resimleri çekmişlerdi bile çoktan. Görecekleri ne varsa, onu da görmüşlerdi. Duymaları gerekeni duymuşlardı. Bütün gülümsemeler, bütün sigaralar ve şekerler dağıtılmıştı. Palmer başka "hammadde" dinlemeğe istekli değildi artık. Miheyda yetip de artmıştı bile. Esnemeyi zar zor geçiştirip, saatine baktı. Sonra, göbeğini dizlerinin üzerinden kaldırıp, fermuarlı çantayı düzeltti. Başıyla toplanmalarını işaret etti bütün oradakilere.

"Artık gitmek zamanı." Thompson'un elini sıktı. "Buradan çok memnun kaldık, daha iyisi olamazdı! Polonya ile Çekoslovakya'dan gönderilen Almanların kampını da görmemiz gerekiyor."

"Yüreğinizi pek tutun!" Spor muhabiri kasketini salladı. "Yarın daha iyi olacak."

Şosedeki şoför kornayı çaldı. Hep birden otobüse saldır-

dılar. Okul çocukları spor alanından nasıl koşarak geçerse, onlar da su birikintilerinin, çamurların üzerinden sıçrayarak öyle geçtiler avludan. El sallayıp dostça seslendiler:

"Bye, bye! İyi şanslar! En iyi dilekler!"

Yalnız, dünya ile ilişkisi kesilmiş Miss Singer, çamurun içinde kıpırdamaksızın duruyordu öyle. Balçığın üzerine konmuş, tüyleri, bacakları güneşin altında kırmızı bir renge bürünmüş iki kargaya bakıyordu dalgın.

Koro şefi Sobçak, izcilerle Krakau giyimli kızlara seslendi:

"Amerikalı aziz konuklarımıza üç kere yaşa!"

"Yaşa!" diye haykıran çocuklar, ellerinde kâğıttan bayraklarla Amerikalıların ardından koştular.

Otobüs homurdanıp da ardında tozları havaya kaldırınca, çocuklar şoseye fırlayıp elleriyle öpücük yollamaya koyuldular. Gümüş renkli otobüs dönemeçte yitinceye dek konukları uğurladılar coşup haykırarak. Yünlü kasketini sallamak için, Raçka ilerdeki tepeye çıkmaktan geri kalmadı.

"Gittiler" diye içini çekti birçoğu kederli. Gerçi Amerikalıların ziyareti, beklenen umutları gerçekleştirmemişti ama, ne de olsa Papenburg'dakilerin tekdüze ve kasvetli yaşantısına bir renk katmıştı.

Buna karşılık, "Mormon" asık suratla döndü kamp kapısından. Küçücük ağzından verdiği ıslık sesini andıran solukta felaket havası vardı, UNNRA'nın ağırbaşlı temsilcisinin kamp yönetimi konusunda kavga aradığının kanıtıydı bu.

"Çaydanlıktan ıslık sesi geliyor, su kaynamış olsa gerek" diye fısıldadı kalabalık arasından biri.

"Çok üzgünüm ama, sizden memnun değilim" dedi Thompson, gazeteciler gittikten bir dakika sonra Gregorçik'e. Subay kasketindeki emaye kokartı düzeltti. Sinirden, boksör elleri tir tir titriyordu bu sırada. "Miheyda ile ilgili o öykü çok tatsız kaçtı. Bütün konukların keyfini kaçırdı. Konukların karşısına tutup bir sakatı çıkarmak! Ne tatsız olay! Artık şu Polonya şovenizmi ile Alman düşmanlığını bıraksanız. Savaş bitti. Tekrar ediyorum: Palmer için uygun

bir tema değildi bu. Rudy Palmer bir süre önce 'Von-Steuben-Society'nin yönetim kurulundaydı, Alman asıllı Amerikalıların yer aldığı bir örgüttür bu. Bu konuda fikrimi alıp benimle anlaşmanız gerekirdi önceden. Ne de olsa burada olan bitenlerden ben sorumluyum, ben, Thompson, Bay Raçka ya da Bay Gregorçik değil." Soluk soluğa kalmıştı. "Sizden memnun değilim."

Teğmen güldü.

"Ya ben de sizden memnun değilsem? Size hiçbir şey danışacak değilim. Yetişkin bir insanım, sizin öğüt vermeniz gerekmez bana. Hem şunu da bilin ki, Mr. Thompson, benden memnun kalmanıza, Palmer'in keyfinin kaçıp kaçmamasına da aldırdığım yok."

Amiri ile çatışmamak isteyen Raçka, suratı korkudan kapkara kesilmiş, Thompson'un arkasından el kol edip duruyordu boyuna. Ama bu yalvarıp yakarmalar Gregorçik'i daha da çileden çıkarıyor, karşı koymaya zorluyordu onu. Papenburg'daki Raçka'lar, Sobçak'lar ve bütün ötekiler, kendileri şu Thompson'dan daha mı kötüdür sanıyorlardı yani? Bir kampa kapatıldılar diye, vatanları ellerinden alındı diye, Utah eyaletinden gelmiş ilk budalanın karşısında el pençe divan mı duracaklardı? Kalkıp buralara gelmiş bir Mormon'la çatışmayı göze alamadıklarına göre, yeni bir "aşağı-insan" türü olarak, tutsaklığı hoş karşılıyorlardı herhalde!

"Ne?" UNNRA temsilcisi şaşkına dönmüştü. "Ne dediniz?"

"Duyduğunuzu, aziz Sir!"

"Pişman olacaksınız!" Kan beynine çıkmıştı boksörün. Kavgaya tutuştu tutuşacak gibi bir hali vardı. "Disiplin cezasıyla kamptan uzaklaştıracağım sizi, yardım listesinden de sileceğim. Aç kalacaksınız! Ceza kampına göndereceğim sizi! Borkum adasına!"

"İyi günler, Mr. Thompson!" Öfkeli boksöre sırtını döndü Teğmen. "İyi bir Pazar dileklerimle!"

Ama Gregorçik'e dersini vereceğine, yazışleri müdürü

ile dalaşmaya can atıyor gibiydi Thompson. Raçka'yı yakasından yakalamış, silkeleyip duruyordu:

"Kabahat sizde" diye haykırıyordu. "Kamptakilerin disipline uyması şarttır, az tekrarlamadım bunu! Yönetime daha fazla saygı duymaları gerekir! Topunuz çapulcu olup çıktınız burada! Nankör parazitler! Tembel aylaklar! Pis Polonyalılar!"

Zavallı Raçka! Yünlü kasketi çamurun içine düşmüştü.

"Kendine gel canım, sakin ol biraz!" Miss Singer, Thompson'u kolundan çekiştiriyordu. "Herkes sana bakıyor. Yabanilik ediyorsun! Osnabrück'e gidelim hadi!"

Mormon, Raçka ile Gregorçik'in arkasından daha bir bağırdı çağırdı ama, Teğmen bu kükremeyi duymadı artık; elleri ile kulaklarını tıkamıştı göze batar bir şekilde. Miss Singer'in yanından gezer adım geçip, aşırı bir nezaketle selam verdi çevirmen kadına. Kamptan şoseye çıkıp, küçük şehre doğru yürüdü. Turblu toprak kokusu, yanık ot kokusu dört bir yanını dolduruyordu. Güneş Hollanda ufkuna doğru inmeye başlamıştı hanidir. Çayırlardan akşam serinliği geliyordu. Thompson ile dalaşması en ufak bir etki bile bırakmamıştı içinde, buna hayret etti. Tersine, şu ekim ayına ve dertli yaşantısına rağmen, şarkı söyleyip ıslık çalmak isteği vardı içinde.

"Ne budalalık!" Yüksek sesle güldü. "Ne gülünç bütün bu olan bitenler!"

Geçmekte olan bir otobüse atladı. Biletçi nereye gideceğini sorunca, verecek karşılık bulamadı.

"Bu da ne demek yahu? Nereye gideceğinizi biliyorsunuzdur herhalde" dedi biletçi dayatarak.

"Neresi olursa olsun. Burnumuzun dikine."

Biletçi daha da dayatınca bir an önce rahat etmek için konuştu:

"Pestalozzi Caddesine!"

Kırmızı horozlu levha içeri buyur ediyordu insanı. Çarpıcı bir renge boyanmış olan kuş-hayvan, kanatlarını aç-

mıştı. Uzaktan Hitler'in arması kuşu andırıyordu. 'Kırmızı Horoz'un, tanıdığı Pestalozzi Caddesinin köşesinde olduğunu hayretle gördü Teğmen.

Dumana boğulmuş salona girdi. Bira ve kızarmış sosis kokusu genzine doldu. Tanıdık bir koku. Tıpkı bizim oradaki gibi, Filipiak'taki gibi, diye düşündü. Köşede bir de bilardo masası vardı.

Pazar tatili yapan müşteriler, gitarını tıngırdatan yaşlı adamı umursamaksızın, biralarını içiyorlardı. Şapkalarını arkaya atmış birtakım adamlar, masalara yan gelmişlerdi. Kadınlar, sırtlarında zevksiz, bollaşmış kazakları ya da biçimsiz örgü hırkaları, yemeklerini çiğniyorlardı tembel tembil. Saçlarını topuz yapmışlardı. Kafa çekenler pek zavallı, savaş artığı bir haldeydiler. Neşeleri yapmacıktı, zorlamaydı. Korkulu, sinirli bakışları dört bir yanlarında dolaşıyordu. Hitler çağının yıkılmasından iki yıl sonra ve önlerinde Vestfalya binasının çömleği yer almışken bile, sırt çantalarını atamamış gibiydiler sırtlarından. Duvarlarda porselen tabaklar, geyik boynuzları, ve karaborsa ile savaşmayı öneren dövizler.

Teğmen, içgüdüsel bir davranışla köşedeki masaya baktı ama Dr. Hubert orada değildi.

Ursula Hayneman'ın yanındadır herhalde, diye düşündü, muhakkak oradadır.

Büfeye yaklaştı. Koltuk değnekli meyhaneci, ağır yaralı olmasına rağmen, çok çabuk ve kolay iş görüyordu. Gregorçik bir duble Steinhaeger* istedi. Çömlek şişeden sunulan içki, Teğmene savaş öncesinin Monopolovka'sını hatırlattı. Ama bu daha bir ekşimsiydi. Küçük bir çatalla hıyardan aldı. Sert, tatsız bir şey! Burada ne varsa, yaramaz. Hıyarın ekşisi az, lahana turşusu kıvamında değil, Steinhaeger dersen, memlekettekinden daha kötü...

Katıksız bir mülteci olmak zorundayım. Kendi kendisine güleceği geldi. İkide birde, o neydi, bu ne diye karşılaştırmalar ardındayım. Tehlikeli bir hastalık. Damaktan kal-

* Alman votkası.

be uzanan bir yol, yitik cennetin yansıması! Anavatanın sofrabaşı özlemi! 'Pan Tadeus'tan birkaç dize istersen: "Polonya'daki kahveyi hiçbir yerde bulamazsın!"

Evet, gırtlaktaki o sertlik duygusu ancak ikinci yudumdan sonra geçiyor. Steinhaeger'in ilk kadehi samogon gibi vurup silkeliyor adamı, öylesine tatsız bir duygu. Üçüncüsü göğüse yayılıyor ateş gibi, damağı tırmalamıyor artık. Ceplerini yokladı tedirgin. On beş mark kadar parası vardı bereket. Yeni bir kadeh için yeterdi. Bereket eski izciler sigara kullanmıyordu. Böylece, Kızılhaç'ın verdiği tayını karaborsada satıyor, ayda on mark "kazanıyordu". Stefanek asla içki içmeyecektir, demişti annesi eskiden Grünwald Strasse'de. Evde ürkütmek kadar eğitici şey yoktur çocukları. "Şerefe" diye homurdandı meyhaneci.

"Şerefe!"

"Yabancı mısınız?"

"Evet."

"Uzaktan mı?"

"Evet."

"Her ne ise, şerefe!"

"Şerefe."

Köşedeki boş masa rahatını kaçırıyordu.

"Dr. Hubert uğrar mı buraya?"

"Evet, zaman zaman."

"Nasıl bir adam?"

"Bilmiyorum."

"Ne yapar?"

"Herkesin yaptığını: Yaşar" diye homurdandı konuşkan olmayan sakat adam. Peykeyi kuvvetli hareketlerle silmeğe koyuldu. Anlamı şuydu: Çek git dostum, bu kadar da meraklı olma!

"Beni pek de ilgilendirdiği yok ya aslında." Gregorçik baştan savar gibi bir el salladı. Kamp argosuyla: Köpekler yalasın yüzünü, diyecekti ama, yabancı dile nasıl aktarılacağını bilmiyordu. Yanaklarını şişirip, elini salladı yeniden. Üç kadeh sonra kendini oldukça iyi hissediyordu artık. Ga-

zetecilerin ziyareti ile ilgili tatsızlık içki ile birlikte temizlenmişti. Habersiz bir ziyarete hazırdı artık. Öyleyse, Diana Foss'un kızını bir ziyaret edelim, baylar. Ne de olsa aynı anıları taşıyoruz içimizde.

Meyhanecinin dazlak kafasının tam üzerinde, is tutmuş duvardaki aydınlık dörtgen, kaldırılmış bir resmin izi, gözüne çarptı. Orada asılı olan resim kimin resmiydi biliyordu pekâlâ. Tam bu sırada, ziterin tıngırtısı bütün sesleri boğdu. Çini sobanın oradaki yaşlı adam, bıyığında bira köpüğü, bütün gücüyle çekiştiriyordu gerecin tellerini: "Amor, amor, amor!" Şapkaları enselerinde bira içen erkekler ile kocaman köylü memeleri göğüslerine tıkıştırmış, bira içen kazaklı kadınlar, yeni modaya uymaya çalışıyorlardı. Kafa çekenlerden biri, uzun boylu, titrek sesli kırmızı bıyıklı bir adam, İtalyanca bilgisini ortaya koyarak şarkıya başladı:

Oi dico a te, tu dici a me
Sincaremente
Amor amor, amor.

Peh, peh, peh! Dilini sivrilten Gregorçik, bardağın içini yaladı. Ah yakasında kurukafa taşıyan duyarlıklı gezgin şarkıcı seni! Demir ökçeli çizmeleriyle kaldırımları döverken de aşk şarkılarına kulak kabartmıştı kuşkusuz. Herhangi bir erat kerhanesinde daha iyilerinin kokusunu burnuna çekmişti herhalde, ama şimdi şu kasvetli Papenburg'da, kendi yerli malı kadının pis kokusuna razı oluyordu. "Amor, amor, amor", ortaklaşa söylenen şarkı bira bardaklarının üzerinde çoğalıyordu. Solist bol alkışla ödüllendirildi. Kimileri elleriyle masaya vuruyorlardı. Almanlar hep böyledir, çok kuvvetli alkış tutarlar. Sarsıntıdan bardaklar şangırdıyor, içki damlaları muşamba örtünün üzerine damlıyordu kırağı taneleri gibi.

Bizim Filipiak'ta, 'Froncek ile Eşi' tavernalarında da toplantılar olurdu böyle, bira içilip domuz paçası yenilecek şölenler. Sokol Kardeşleri'nin bu davetlerinde de hep bir

ağızdan şarkılar söylenirdi Grünwald Strasse'de, ama böğüren olmazdı böyle. "Ah Kaşka, şu kapkara ayaklarını hiç olmazsa pazarları yıkasan..." diye okurdu koro.

Büfenin üzerinde bir yazı gördü Gregorçik: "Sahibi Fritz Tasiemka." Bardağının içine doğru, memleketinin bir şarkısını ıslıkla çalmağa koyuldu: "Aloş ile sevgilisi Marmusel, atlıkarıncaya bindiler, altlarında gıcırdadı atları, Marmusel kahkahayı patlattı."

"Şerefe" diyen o sesi duydu üçüncü kez. Fritz Tasiemka, kolunun altındaki koltuk değneğini bırakmaksızın içebiliyordu. Şarkıcı İtalyancasını ortaya dökmekten hâlâ vazgeçmemişti.

Gregorçik gözlerini kıstı. İçki, gözkapaklarının altında yanıyordu sanki. Ne söylerseniz söyleyin, diye düşündü. Şu çizgili kumaştan yapılmış giysi beni aldatamaz. Şu kırmızı bıyıklı budalayı paraşütçü üniformasıyla, 'Hermann Göring' Kuvvetlerinin pilot ceketiyle görüyorum ben. Bu kızıl saçlı herif, başında çelik miğferi, zeytin ağaçlarının altından koşuyor ileri, otomatik tüfeğiyle Polonya erlerine ateş açıyor. Bütün bu meyhane böyleleriyle dolu, Varşova'dan sadece geçmiş olanlarda! Şerefe, deyyuslar, şerefe! Lokantacı Filipiak toprağın altında, Sokol ve Kiy Kardeşleri ormana, kumların altına gömülmüş, ve burada, burada şarkıcı gırtlaklardan aşağı bira akıyor aralıksız... Şu Rönesans lahitleri meraklısı, şu ince ruhlu Hubert'e hele bir rastlayayım o evde, diye karar verdi son yudumunu içerken, gösteririm ben ona!

"Hesap" diye seslendi sakat meyhaneciye. "Sizin burası ne gürültülü böyle! Yitirilmiş bir savaş için fazla neşeli!"

"Zevzek!" diye karşılık verdi meyhaneci.

Teğmenin içinde kötü ruhlu küçük bir şeytan uyanmıştı. Birkaç duble yuvarladı mı, bu küçük şeytan göğsünden fırlayıp çıkmak isterdi hep. Teğmen dirseklerini peykeye dayadı, dudaklarını meyhanecinin kulağına yaklaştırdı, sıcacık bir sesle fısıldadı:

"Hayl Hitler!"

Sakat meyhaneci dehşet içinde büzüldü olduğu yerde. Gözleri yuvalarından fırlayacaktı nerdeyse. Böyle tatsız şakalara hiç gelmezdi.

"Sen bilirsing yahrappim!" diye veriştirdi Bavyera şivesiyle. "Şu gahrolası herifin de zoruna bah be, zorunan gonuşturcah adamı... Get işine be herif!"

Gregorçik katıla katıla gülecekti az kalsın: Öfkeli bir meyhaneci –mucize ardından mucize!– adı Tasiemka, kuzeyde oturuyor, Bavyera şivesiyle sövüyor!

Akşam sisleri içindeki caddede çok iyi tanıdığı bir tablo ile karşılaştı. Kılıfları içindeki bütün gereçleriyle dört genç gördü. Şu küçük şehir evlerinde her pazar verilen ikinci konserlerinden dönüyorlardı herhalde, ya eczacının ya da belediye başkanının evinden. Ev konseri. Kontrbasçı, gerecini bisikletle, sırtındaki torba içinde, götürüyordu. Böyle müzik meraklıları Grünwald Strasse'de de görülürdü hep. Greşkoviak'ın, Filipiak'ın, Simçakların evinde, yaşlı genç, pazarları "müzik yapmak" için toplanılırdı. Bayan Greşkoviak piyanonun tuşlarına vurur, geniş omuzlu kasap, dededen kalma fagot'unu çalardı. Önce kahve içilir, kek yenir, ardından, şanslı bir günse, bir dörtlü kurulurdu, tutkulu bir dörtlü, öyle bir dörtlü ki, ne Haydn'dan korkardı ne de Mozart'tan. Keman çalanların, çello çalanların perçemleri, müziğin temposuna uyardı. Gala geceleri, ikiz kız kardeşler dört el piyano çalarlardı. Kaçmarek'in evinde, Schubert ile Schumann çalınarak günlük dertlerden arınmanın yolu aranırdı. Gençler iki saat süre ile çalarlar, yaşlıca baylar purolarını tüttürüp, külleri halıya dökülmesin diye dikkat ederler, koltukların kolları üzerine iliştirilmiş maden küllüklere silkerlerdi purolarını. Güneşli günlerde, müzik saati için bahçede toplanılırdı. Paskalya yortusunda, müzik meraklıları bir bayram havası içinde parka giderler, demiryolu memurlarının nefesli sazlar orkestrasını dinlerlerdi: Oscar Strauss'un 'Vals Rüyası' bütün şehre yayılırdı. Grünwald Strasse ile Papenburg üzerinde aynı müzik ve yeryüzünün bu iki bölgesi arasın-

da savaş, nefret ve öç uçurumu. Aynı harita üzerinde, aynı elli üçüncü derece enlemde bulunmalarına karşın...

Beş numaralı evin merdivenlerini tırmandığı sırada kötü kötü güldü Teğmen. Gelişmekte olduğumuzun aslı yok, dostum! Yerimizde sayıyoruz, öğretmenim! Çiçeği burnunda bir gençken, kaç yıl önce, kalbimiz küt küt atarak çıkmıştık bu merdivenlerden Diana Foss'un odasına doğru ve bugün ki yetişkin bir küheylanız, kendimizi yüreklendirmek için kafayı çekmiş, Diana Foss'un kızını görmeye gidiyoruz davetsiz.

Merdiven eski, aşınmıştı. Nem, damlalar halinde tırabzanlara oturmuştu. Basamaklar ayaklarının altında piyano tuşları gibi esniyordu. Yanık patates kokusu bakımsız duvarlara yapışmış kalmıştı. Merdiven sahanlığında, tavanda, yirmi vatlık bir ampul yanıyordu. Tıpkı Grünwald Strasse'deki gibi!

Aman Teğmenim, kabalığı elden bırakma sakın! Gereksiz durumlar yaratmanın yeri yok. Anası da bir kızı da; bir kilo çekirdek kahve ya da iki kutu İsviçre 'Nescafe'si olmaksızın aşka da yer olmayan şu lanet şehirdeki bütün kızlar gibi bu da yosma... *Amor, amor, amor - Io dico a le, tu dici a me sincarementle!*

Bereket kız tek başınaydı. Dr. Hubert yoktu. Böyle geç vakit gelmiş olmasından ötürü kendini mazur göstermeye hiç kalkışmaksızın, güvenli adımlarla içeri girdi. Davetsiz geldiği için herhangi bir şey söylemeye de yanaşmadı hiç. Ne daveti? Ne ziyareti? Kalkıp gelmişti işte o kadar! Uzun uzun törenin ne gereği var? Hoşuna giderse kızın, iyi, hoşuna gitmezse, o daha da iyi! Yaradılıştan çekingen olan insanlar, beklenmedik bir durum karşısında çıkmaza sürüklenip de nasıl meydan okur gibi bir tavır takınırlarsa, Teğmen de o haldeydi. Nedensiz yere güldü yüksek sesle. Pek de büyük olmayan odada, kafeste arslan gibi gidip geldi birkaç kez. Neden sonra, kendini yamru yumru koltuğa bıraktı. Koltuğun inleyen yayları, bu küçük odanın, dedeler çağından kalma ve eski püskü eşya ile döşenmiş olduğunu hatırlattı.

Bir süre sonra, terzide karşılaşalı beri kafasını kurcalamış olan soruyu açtı Ursula Hayneman'a. Aynı zamanda da, kızı eleştiren bir bakışla gözden geçirmeye koyuldu. Bu kendi halinde, rengi belirsiz kız ile o çarpıcı bir renklilik içindeki ana arasında nasıl bir ilişki vardı acaba? Çirkin olduğu söylenemezdi, ama başlı başına bir güzellik de denemezdi onun için. İçini sevinç kaplamadıkça, renksiz, canlılığı olmayan sıradan bir yaratık. Sürüyle kız vardır böyle, ses vermeyen müzik gereçleri! Rüzgârın kanatları telleri arasında dolaşmadıkça müzik sesi alınamayan gereçler... Aman aman, böylesine lirik olmanın da yeri yok! Kendini, bu gereksiz yorumlamayı yaparken yakaladı. Görmüş geçirmiş bir adam olan Binbaşı Kosko'nun da dediği gibi, Alman kadınlarına askerce davranacaksın. Yarım litre bira, açık saçık bir fıkra, bir marştan iki dize ve cumburlop yatağa!

Kavgaya teşne halinden bir an bile kurtulamıyordu. İçkinin aşısı iyi tutmuştu. Gazinodaki öğretici "tartışmaları" hatırladı, "Küçük Böcek" Buşkovska'nın zorlama bilgeliği ve her şeyden haberi olan Binbaşının bilgisi konusunda bir örnek. "Şimdiye dek edindiğim tecrübe, kadınlara şöyle davranılacağını gösterdi: Önemli olan, kadınları lafa boğmaktır, her ne pahasına olursa olsun, lafa boğmak" diye bir karara varmıştı Binbaşı işini bilen bir adamın ses tonuyla. "Çünkü çoğu kadın, erkeği kulakları ile görür, gözleri ile değil. Kulaktan geçen yerinde bir söz, kalbe açılan kapı demektir, hah hah hah! Onun içindir ki herhangi bir küçük şair, herhangi bir küçük Yahudi, evet, dostlarım! büyük buluttan inen her küçük yağmur, gözüne gözüne yağmak şartıyla, değme ağırsiklet atlete pabucu ters giydirebilir. Bizim alaydan, halter kaldırmada büyük Polonya'ya nam salmış bir şampiyonun karısı, kırık dökük soneler yazan veremli bir sivile kaçmıştı."

"Veto ediyorum" diye karşı koymuştu Bayan Buşkovska burada. "Bu sorunu küçümsemeye kalkışmayalım." Buşkovska için her şey bir sorundu. "Kadınlar geveze er-

kekleri içgüdüleriyle hor görürler. Gevezeler, ilk insanın yadsımasıdır. Doğa kendini uygarlığa karşı savunur. Onun içindir ki bir boksör bir şairin pabucunu dama attırır daima. Bir maymun-insanın, bir Avusturalya yerlisi zencinin, bir ilkçağ insanının şansı daha büyüktür."

Raçka, o ürkek hali ve zehir gibi diliyle lafa karışırdı hemen: "Bir kadın olarak Bayan Buşkovska çok daha iyi bilir elbette..."

Budalalığın mantığı yiyip bitirmesi! Papenburg zevzeklikleri, içki âlemi bilgelikleri, gel gelelim, şimdi burada karşısında oturan, kulaklarında tahta küpeleri ile Froylayn Hayneman'dı, Diana Foss'un kızıydı.

Bu üçüncü karşılaşmaları olmakla birlikte, Ursula Hayneman, eski bir tanıdığıymış gibi selamlamıştı Teğmeni. Hayrete düşmüş gibi bir hali yoktu, açık vermiyordu bu bakımdan. Kısa bir süre önce bir küçük odada görmüşlerdi birbirlerini. Sanki başka bir ülkede ve yıllar öncesi karşılaşmışlar gibi geliyordu Teğmene. Anıların dile geldiği uykusuz geceler, Grünwald Strasse'ye yapılan düşsel yolculuklar, zaman ve mekân içinde her şeyi değiştirmişti.

Böyle pazar günü daha bir özenerek giyinebilirdi, diye düşünen Teğmen, Ursula'nın yoksunca giyimini yukardan aşağı bir gözden geçirdi. Halk Tiyatrosu yıldızı "Kolibri" hep çarpıcı ve renkli giyinirdi oysa. Aslında berbere de gitmiş olmalıydı Ursula. Başına çepeçevre kuşak saran var mıydı bugünkü günde böyle? Yüzünü şişman tostoparlak gösteriyordu!

Teğmen, istemeyerek bir göz gezdirdi odada. Konsolun üzerinde bir sıra bayağı dergi vardı: 'Aşk Kadınları' serisi, seçim bilmeyenlerin okuyacağı şeyler, tam da Diana Foss'un kızı için işte! Başlıkları gözden geçirdi. 'Brinvillier Markizini zehir kullanarak öldüren tutkulu kadın', 'Barbarina de Campanini, Büyük Frederic'in dansözü', 'Adrienne Lecouvreur, aşk kurbanı kadın', 'Marina, Meksika fatihi Cortez'in sevgilisi'. Bir başlık daha olmalıydı aslında: 'Diana, Gregorçik soyunun umacısı'...

Kavga arama! Rahat bırak kızcağızı! Ne okusundu yani? Spinoza'yı mı, Proust'u mu? Bernanos'un 'İblisin Güneşi' kitabını mı? Haksızlık etme! Varsın fotoromanını okusun. 'Mary Vetsera, Veliaht Rudolf'un Son Aşkı!'

Önce Diana Foss'u, onun savaş içindeki yaşantısını sordu Teğmen. Ne garip: Aslında kendisini buraya sürükleyen şey meraktı, babasının eski dostu nasıl bir yazgıyla karşılaşmıştı, onu öğrenmek için gelmişti buraya, oysa şimdi kayıtsızlık içinde, "annenin sağlığı ne durumda" diye sorarcasına açmıştı konuşmayı. Sanki sıradan bir akşam ziyaretinin sıradan bir görüşmesi! "Ee, daha ne var ne yok?" gibilerden sorulan bu soruya karşılık bile beklenmezdi aslında.

Ursula yorgun bir sesle, "Uzun hikâye. Başından sonuna anlatmaya değmez" dedi. "Annem savaş sırasında küçük bir cephe tiyatrosunda 'Neşeden Kuvvet Alalım' programında çalışmıştı."

Buna hiç hayret etmedi Teğmen. Şunu da söyleyebilirdi Ursula pekâlâ: "Annem Polonya'da Alman casusluğu yapıyordu." Ya da "Patagonya'nın güneyinde balina avına çıkıyordu." Ayrıcalık bunun neresindeydi: Halk Tiyatrosu ya da "Neşeden Kuvvet Alalım!" Kimileri, ilerleme diyecekti, kimileri de, gerileme! Gregorçik kendini her tür sürprize hazırlamıştı. Diana Foss'tan her şey beklenirdi. Ne Polonyalıydı, ne de Alman, yosmanın biriydi sadece. Yosmalarda vatan sorumluluğu yoktur, uluslararası bir meslektendirler. Yaşlı Gregorçik bu ayıbı tatmış olsaydı ne yapardı acaba, ne derdi?

"Babam da" diye sözünü sürdürdü Ursula yavan bir sesle...

"Hayneman mı?" diye sordu Teğmen, saklayamadığı bir tiksintiyle.

Göl kenarını, o boğucu sıcak günü, çıplak kadın göğüslerini mıncıklayan kırmızı, yağlı solucan parmakları hatırladı. Elinde olmayarak kızın dimdik duran göğüslerine baktı. Sutyeni yoktu. İncecik kumaşın altında, gencecik ve çekici vücudunun iki avuç dolduracak göğüsleri dimdik duruyordu.

"Hayneman mı?" diye tekrarladı Teğmen sabırsızlıkla.

Kız soruyu anlamadı.

"Hayneman ile Diana Foss karı kocaydılar demek?" diye bağırdı Teğmen.

"Ne demek istediğinizi anlayamıyorum." Bu sorudan incinmişti kız.

"Hiç canım, bir şey değil!" Şaşkın şaşkın güldü. "Sizi incitmek istemedim. Foss annenizin kızlık adı mıdır?"

"Hayır, annemin adı Katharina Kozal'dı. Diana Foss sanatçı adıydı. Madem böylesine ilgileniyorsunuz, söyleyeyim, annemle babam Danzig'de evlenmişler, 1924 ya da 1925'te. Tam tarihini bilmiyorum."

Artık bir şey sormadı, şunu eklemeye can atıyordu ya aslında: Örnek bir evlilik doğrusu, maşallah! Bay babanız karısını babama ödünç vermişti de bir aralık! Ah ah! Dolandırıcı ve sahteci Hayneman üzerine, o pek hoş primadonna üzerine uzun uzun konuşabilirdik küçükhanım, ama, ne gereği var? Lise bitirmedeki kompozisyon konusu neydi? "Eflatun'a göre Sokrat ailenin kutsallığını nasıl savunur? Kendi cümlelerinizle açıklayın!" Dördüncü kadeh Steinhaeger'den sonra böyle bir ayrıntı bile hatırlanabiliyor demek! Froylayn Hayneman'ın aile bağları ile ilgili duyarlığını neden incitmeli?

"Annem babam, savaş sırasında bir cephe tiyatrosunda çalışmışlar." Gözleri yarıkapalı, kirli duvar kâğıdına bakıyordu Ursula. Yandan, çok daha güzeldi.

"Beraber mi?"

"Evet. Annem erlere memleket şarkıları okuyormuş. Koyu bir doğu Prusya şivesi vardı, ama şarkıları çok sevilmiş yine de. Babam da gezici topluluğun yönetimi ile meşgulmüş."

Daha konuşmanın başından beri sormak istediği soruyu açtı Teğmen:

"Şimdi neredeler peki?"

"Hayatta değiller" diye karşılık verdi Ursula sakin.

"Hayatta değiller mi?" Gregorçik, nedenini bilmeksizin,

şaşaladı. Aslında hiç de şaşılacak şey değildi. Milyonlarca insanı, o arada 'Birlik' basımevinin yöneticisi Yan Gregorçik'i, sayısız Sokol ve Kiy Kardeşlerini ölüme sürükleyen savaş, Hayneman ile Diana Foss'u mu sakınacaktı? Savaşın nalları altında ne değerli insanlar can vermişti, gençlerimizin kanı Varşova sokaklarını kaplamıştı, erlerimizin kemikleri yol kenarlarında, hendeklerin içindeydi, gerçek böyleyken, Hayneman gibi bir ahlaksız, ya da onun serüven düşkünü yardımcısı mı üstesinden gelecekti savaşın ve babamın? Ama bize okulda da öğrettikleri gibi, günahkârlardan öç alınacağını gözlerinle göreceksin.

"Babam da hayatta değil. Almanlar öldürdü onu..." dedi soğuk bir sesle. "Bu savaştan sonra bir sürü insan yok olup gitti."

Kız hiç ses etmeden başını eğdi. Gözleri buğulanmıştı.

"Peki nasıl oldu ölümleri?" diye sordu zoraki bir yakınlık göstererek. "Hava akınında mı yoksa?"

"Ne gereği var bunu konuşmanın?" Ursula omuz silkti. "Annemden de babamdan da nefret ediyorsunuz nasıl olsa."

"Onu da nerden çıkardınız?" Teğmen şaşkına dönmüştü. Bunu beklemiyordu. "Ne diye nefret edeyim onlardan? Ana babanız babamın dostuydular."

İnanmaz bir bakışla baktı Ursula. Gregorçik başını çevirdi. Kızın sezgi gücünü küçümsemişti.

"Nasıl oldu peki?" İlgilenir gibi yaptı. "Almanlar Polonya'dan batıya çekilirken mi?"

"Hayır. Kara Kuvvetlerinin emrinde cepheden cepheye dolaşıyorlardı. Kıştı, 1943 yılının ocak ayı. Don ile Volga nehirleri arasında bir yerde. Tiyatro topluluğuna ordudan küçük bir birlik katılmıştı topluluğu korumak için. Topluluğun taşınmasıyla ilgili güvenliği sağlayacak olan birliğin astsubaylarından biri, olduğu gibi anlattı bana. Kızaklarla yanık bir köyün içinden geçtikleri bir gece, kuvvetli bir partizan grubu tarafından kuşatılmışlar. Karşılıklı ateş açılmış. Bizimkiler sayıca azmışlar. Babam, elinde silah, vurulup ölmüş..."

Bir kahraman! Leonidas'ın ta kendisi! diye düşündü Teğmen içinden alay ederek. Şişko Haynemanek, Termopiller'de!

"... haydutlara karşı sonuna dek savunmuş kendini."

"Partizanlar haydut değildi" dedi Teğmen sert bir sesle. "Pusuya düşürülmüş vatanlarını savunuyorlardı."

Bir an susan kız, toparlanabilmek için gözlerini kapadı. Yanakları hafiften kızarmıştı.

Neden sonra içi burkuldu, diye düşündü Teğmen. Uyuşukluktan kurtulmak üzere.

"Haklısınız" diyerek hak verdi içini çekip, göğüs geçirdiği, bluzunun kalkıp inmesinden belli oldu. "Haydut değillerdi. Merak ediyorum, babanızı öldürenleri nasıl tanımlıyorsunuz acaba, onlar haydut değil mi?"

"Elbette haydut!" dedi Teğmen kesin bir sesle. "Biz pusuya düşürüldük."

Odaya bir sessizliktir çöktü. Görünüşe bakılırsa, konuşma tıkanmıştı burada. Duvar saati titrek bir sesle on biri vurdu. 'Kırmızı Horoz'da içilen içkiden kalma keyif, durulmuştu. Kız da kirli duvar kâğıdına dikmişti gözlerini.

"Beni bir Polonyalı olarak, vatandaşlarınızdan aşağı görüyorsunuzdur muhakkak" dedi Teğmen kızı tahrik edip karşı koymaya zorlayarak. Ursula'nın yanaklarındaki kızarıklık her an solabilirdi. Soldurmamak gerekiyordu o kızarıklığı.

"Doğu ulusları –aşağı insanlar, Slavlar– köleler, diye eğitildiniz küçük yaştan beri değil mi?"

"Annemin Polonya asıllı olduğunu unutmayın" dedi Ursula, "dönme saymıyor musunuz onu? Hayneman ile evlenmiş, kızını Alman olarak eğitmiş, sonra da Alman ordusu için şarkı söylemiş..."

Gregorçik bambaşka bir şey düşünüyordu. Gözleri yarıkapalı, bluzun altından belli olan biçimli göğüsleri tutmak özlemi vardı içinde. Varsın "dönme" olsundu bu kız! Bana ne bundan?

Sessizlik sonsuza dek uzayınca, kız bir budala olduğu

hükmüne varmasın diye, akıllıca bir şey söylemeye karar verdi.

"İnsan iki dinli olmamalı", bir vaizin cüppesini sırtına geçirdi böyle, "biri kendisi, diğeri bütün başkaları için. Her şey bununla başlar. Yanlış genellemelerden, eskimiş önyargılardan, bizi yiyip bitiren atavik görüşlerden, en dürüst insanları bile yamyamlığın eşiğine getirebilen sözüm ona zararsız vatanseverlik özdeyişlerinden kurtulmamız şarttır artık. Bütün bunlara karşı koymamız gereklidir."

Birden, bu vaazın tantanalı havasından utandı. "Amin!" diyerek alay etti kendi kendisiyle.

"Dr. Hubert de aynı kanıda" dedi Ursula. "Alman dilindeki en şerefsiz sözcüğün 'hay hay' olduğu sanısındadır."

"Altın sözler" diye homurdandı Gregorçik alaycı. "'İyi Alman' diplomasını hak ediyor böylece. Ahbabınızdan hoşlanmaya başladım bayağı."

İlgisini çekiyor sanmasın diye de, "dost" ya da "nişanlı" demeyiş, bile bile "ahbap" demişti. Ortalık yeniden sessizleşmişti. İkisi de kendi havasındaydı, birbirlerine bakmıyorlardı bile. Kalkıp Papenburg'a yollanmanın saati gelmişti.

"Bu savaşı ben istemedim" dedi kız hiç beklenmedik bir anda.

"Ben de istemedim!"

"İkide bir de suçluluktan söz açmak neden?"

"Neden mi?" Yüksek sesle düşünmeye koyuldu Teğmen. "O cehennemden nasılsa kurtulabilmiş olanlara bugün sorulacak olsa, o ateşi istemiş miydiniz? dense, hiçbirinin istememiş olduğu anlaşılırdı. Ama savaş durup dururken, kendi kendine çıkmadı ya. Gökten de inmedi; insanların içinden ve kafasından doğdu. Hep sorar dururum kendi kendime. Bütün o başımızdan geçenlerden, gözlerimizle gördüğümüz şeylerden sonra, insana duyduğumuz inancı tazeleyebilir miyiz acaba? Şu yeryüzünde mutluluk diye bir şey varsa, ele geçirebilir miyiz onu acaba? Bütün bunlardan sonra edindiğimiz deney, büyük sözlere karşı duyduğumuz

tiksinti, kendimizden ve başkalarından kuşku ve yüreklerimizin suskunluğu..."

Okul öğrencisi bir kız gibi zevzeklik ediyorum. "Mutluluk" ve "Yüreklerin suskunluğu" üstüne budalaca boşboğazlık. İngilizlerin, kendine acındırmak, dedikleri şey. İçkinin tesiri kesilmiş, içini yorgunluk kaplamıştı. Çoktandır, yabancı bir dilde böyle akıllı laflar etmemişti bugünkü gibi. Ağırlaşmış kirpiklerini kapanmaya bıraktı. Evin kapısından içeri girerken sırtına geçirmiş olduğu alay ve yergi zırhı, baskı yapmaya başlamıştı şimdi. İyisi mi sırtından çıkarıp bir çengele asmalıydı onu. Böyle ciddi konuşmalara girmenin ne gereği vardı sanki? Güzelim bacaklara, çekici göğüslere sahip bir kızla böyle mi konuşulurdu? Binbaşı Kosko'nun reçetesini kullansaydı daha iyi olmaz mıydı sanki? Savaştan, insanların mutsuzluğundan, kapanmamış yaralardan bu kızı sorumlu tutmanın yeri mi vardı? Ana babasını yitirmiş bir kız şefkat isterdi, yoksa davetsiz bir konuğun rehberliğini değil. Hem, Teğmenim, bu moral sorumluluk konusunda da fazla ileri gitmeyelim öyle! Moral güçler, töresel bilinçler üzerine söylev çeken bizler, biz küçük, kendi halinde insanlar, biz güçsüz yaratıklar mı "suçlu"yuz o kasvetli şeylerden? Bizim ne olduğumuz Pekâlâ belli: Okyanus dalgaları arasında birer mantar tıpa! Hani ne diyor düşünür: "Bir damlacık kırağı, bir parçacık sis, bizi her an yok edebilir." Seni sahte vaiz seni, böyle akıllı lafları azalt da iyilikseverliğini, merhametini çoğaltmaya bak sen!

"Ne düşünüyorsunuz?"

Teğmen elini kıza uzattı.

"Bu akşamınızı hiç de güzelleştirmemiş olduğumu, Froylayn Hayneman" diye karşılık verdiği gülümseyerek. "Dertli şeylerden söz açtık. Benim kabahatim."

"Hayır, hayır kabahat bende." Yakınlık duyuyormuş gibi dikkatle baktı kız Teğmene.

Buzlar çözülmeye yüz tutmuştu. Gregorçik'in içini bir duygu dalgasıdır kaplamıştı. Diana Foss'un hayatta olmadığı ilk şimdi dank ediyordu kafasına. Birden, tiyatro oyun-

cusunun kaskatı kesilmiş vücudunu karların içinde gördü. Uyuyan bir köpek gibi, yatmış kalmıştı karların üzerinde. Ona koşmak istiyor, paltosunu örtmek istiyordu üzerine. Bir kurşunun deldiği el kürkünü göğsüne bastırmıştı Diana Foss. Dağılmış saçlarının arasından görünen yüzü, devrilmiş kızağın altındaydı, her sahneye çıkarken yeşile boyadığı gözkapakları kramplı bir görünüm içinde, kapalıydılar. Papağan gagasını andıran kırmızı ağzı, ne Sokollar için, ne de topçular için şarkı söyleyecekti artık, soğuktan donup kaskatı kesilmişti. Yaylım ateşle yarıda kesilen soprano sesi, sonsuza dek donmuştu, ölü yüzünde birkaç buz parçacığı parıldıyordu sadece. Şehrimizin primadonnası, karların örtmeye başladığı cansız "Kolibri!"

"Geç oldu artık." Teğmen kendine gelmişti yeniden. "Az kalsın unutuyordum, sabah erkenden işe gideceksiniz."

Saat dokuzdan önce işe başlamadığını söyledi Ursula. Böylece, kızın, pek de zevk almadığı bir işte, bir sigorta şirketinde çalıştığını öğrenmiş oldu. Nefret ettiği bir savaş sonrası işiydi. Aslında doktor olmak istemiş, tıp öğrenimine başlamış, ikinci sınıfa geçmiş, ama savaş sona erince...

Bizde, diye düşündü Teğmen, ama savaş başlayınca, denir...

Ayrılırken kızın eline doğru eğildi ve kalbi, yıllar önce Diana Foss'un parfüm kokulu odasındaki gibi buz kesti birdenbire. Margarete'nin, annesinin yüzüğünü görmüştü. Yakut gözlü altın yılan! Aynı yüzük, hani babasının...

"Diana Foss'un armağanı değil mi?" diye sordu kıza yabancı bir sesle.

"Nereden biliyorsunuz?" Kız hayret etmişti.

"Tahmin ediyorum."

"Savaştan hemen biraz önce, annemle babam Danzig'e taşındıklarında vermişti annem..."

Diana Foss'un, Yan'ı rezil ettikten sonra kaçtığı sırada, diye tamamladı Teğmen içinden.

Yüzüğü dikkatle gözden geçiren kız, küçük yılanı bluzunun kumaşına bastırıp ovdu.

"Annemle ilgili biricik anı" dedi kederli bir sesle.

Benim annemle de, diye haykırmak istedi Teğmen, ama hiçbir şey söylemedi, neden söylesindi hem? Bu sır açığa vurulmamalıydı. Bir ölüm sırrıydı.

"Ziyaretinize çok teşekkür ederim" dedi kız, merdivende Teğmeni uğurlarken. "Yine uğrayın da sohbet edelim biraz. Güle güle!"

"Hoşça kalın!" Sesine rahat bir ton vermeye çalıştı. "Teşekkür ederim, Froylayn Hayneman!"

Az kalsın, teşekkür ederim Froylayn Foss diyordu, hâlâ doğduğu şehrin primadonnasındaydı aklı da, ondan. Kapıyı açınca, ıslak güz gecesi ile karşılaştı. Soğuk hava, ıslak bir havluyla yüzünden geçirildi sanki. Sokağa çıkınca, baraka tahtasında mezarlığa döndüğünü düşünüp, dehşete kapıldı. Yarın – Pazartesi: Yedinci sınıfta yazılı ödev. "Grünwald çarpışmasının Polonya tarihindeki yeri." Binbaşı Kosko'nun emriyle bütün sınıflar Grünwald'daki çarpışmanın zaferi üzerine yazıyorlardı. Güncelliği ile ilgili olarak.

Kıza en önemli şeyi söylemeyi unuttum! diye düşündü şosede ilerlerken. Bromberg'deki Yan-Gregorçik Caddesi'ni! Ve şehrin altı yüzüncü yılını kutladığını!

13

Yedinci sınıf, pazartesi günü de, haftanın öbür günleri de boşuna bekledi Grünwald çarpışmasının önemi konulu ödevi. Nedeni de, tarih öğretmeninin okul barakasında görünmemesiydi. Bunun nedeni de, kampın iç hayatında geçen bir olaydı. Thompson'un 'Havuç Harekâtı', katil Mrozek'in kovalanması ya da Amerikalıların ziyareti gibi olayların Papenburg kamuoyu önünde gerçekleşmesine karşılık, şaşırtıcı ve olağanüstü bir etki yapan Binbaşı Kosko olayı, kapalı kapılar ardında, işin esrarına pek de yaklaşmamış kişiler önünde sahneye kondu ve bu kişiler arasında bulunan Gregorçik de çok geçmeden birinci keman görevini yüklenecekti.

Öbür gün yağmur yağıyor, bulutlar Hollanda yönünden gelerek, turblu çayırların üzerinden geçiyorlardı. "Hollandalı" esnemeye başladı denirdi kampta öteden beri. Sabah erken saatlerden beri, rüzgâr pencere kepenklerini takırdatıyor, barakaların tahta bölmelerini gıcırdatıyor, birikintilerde gölleşmiş kara suları sıçratıyor, mutfak önündeki teneke bidonlardaki külü savuruyordu. Ranzasından kalkmaya niyetlenen yoktu. Millet karanlık bakışlarla birbirini süzüyor, keyifsiz ve içleri kapanık, her an kavgaya tutuşmaya hazır, bekliyordu.

Yağmurdan ötürü dış dünya ile ilişkisi kesilmiş olan Gregorçik, bir yarım gün, Raçka, Sobçak ve Henias ile görüşmüş durmuştu. Binbaşı ile sert bir tartışma geçmişti aralarında. Neden sonra, hakkını aramak üzere karargâha gitti. Sobçak ile. Ne mi olmuştu?

Kampta pazartesi günü, Binbaşı ile beraberindeki Bayan Buşkovska'nın aniden çıkagelmeleriyle başlamıştı. Hamburg'dan keyifsiz, yorgun ve sinirli dönmüşlerdi. Bütün gece yollarda geçmişti. Suratları parşömen kâğıdı gibiydi,

gözleri kızarmıştı. Selamsız sabahsız yatmaya gitmişlerdi hemen. Özellikle "Küçük Böcek"in, çarmıhtan yeni indirilmiş gibi bir hali vardı. Soluk ağzı dudak boyasının özlemini çekiyordu, karmakarışık saçları kasketinin altından dışarı fırlamıştı. Birkaç hafta önce kampın salonunda şöyle bir konuşma yaptığı için bu hali daha da göze batıyordu şimdi: "Polonyalı kadın her şeyden önce kendi bakımına dikkat etmelidir, vatan için acı çekmek ikinci derecededir. Daha az fedakârlık, daha çok permanat! Şair Krasinski'nin sözünü unutmayalım: Kadının yanı başında, Tanrı'nın diktiği bir jandarma var, bu jandarmanın adı da: zamandır."

Sobçak'ın hakkı vardı, zevzekler haklı çıkıyordu çoğu zaman: Binbaşı Hamburg'a falan gitmiş değildi... Daha henüz geri dönmüşlerdi ki, şoför Gavron, Binbaşı ile kadın arkadaşının esrarlı yolculuğu üzerine haberi yetiştirdi. İşinden başka şey düşünmeyen ufarak, ürkek adam, bütün yürekliliği ele alıp açığa vurmuştu her şeyi.

"Yazışleri" diye anılan küçük odada, istif edilmiş kâğıtlar ve çoğaltma makinesi arasında, üçü bir arada duruyordu: Gregorçik, Raçka bir de şoför. Gavron, Binbaşının hışmına uğrayacak diye, korku içindeydi. Küçük bıyığını çekiştirip duruyor, korkuyla dudaklarını ısırıyor, meşin kasketinin siperliği altındaki gözlerini kırpıştırıyordu. Gerçi korku içindeydi ama, ağzındaki baklayı çıkarmıştı bir kere, artık işin içinden sıyrılacak gibi değildi.

"Tanrı tanığımdır" diye inliyordu, "ben ötekini berikini ihbar etmekten hiç hoşlanmam aslında. Hayatımda hiç kimseye ihanet etmemişimdir. Zavallı insanların zenginlerden çalmasını sevinçle karşılamışımdır hep; varsın çalsınlar! Spekülatörler, kaçakçılar yukardakileri kazıkladıkça sevinç duymuşumdur; varsın kazıklasınlar!"

"Konuya girelim, Bay Gavron." Raçka, ne olur ne olmaz deyip, pancurları yarı kapamıştı.

"Ama bu sefer kazın ayağı öyle değil; bu sefer çalan, Binbaşının ta kendisi, kamp komutanımız, bütün topluluğun babası, üstelik şu zavallılardan çalıyor!"

"Yavaş!" Yazıişleri müdürü irkildi. "Yüksek sesle konuşmayın Bay Gavron, fısıldayın."

"İnsanın vicdanı razı olmuyor" diye fısıldadı Gavron. "Ben dini bütün bir Katoliğim, görüldüğü gibi çok genç de değilim artık, üstelik bizim meslekte ölüm yanı başımızdadır hep. Bugün, yolculuktan geri döner dönmez, günah çıkartmaya gittim. Hiçbir şey saklamaksızın her şeyi söyledim. Ama rahip, günah çıkarttırmak yetmez, haksızlığı da ortadan kaldırmak gerekir, dedi, yoksa günah bağışlanmazmış. 'Gavron, bu sigara işinde size yardımım dokunamaz, elim kolum bağlıdır. Bu doğrudan doğruya sizin işiniz, benim değil" dedi rahip efendi. 'Ellerinizi kirlettiniz. O kirin hemen temizlenmeşi şarttır, hem de gecikmeden. Bu kepazeliği birkaç kişiye daha anlatın, en iyisi Bay Raçka ile Bay Gregorçik'e, o kendini beğenmiş şımarığa ne yapılması gerektiğini bilir onlar."

"İşin içyüzünü bizden başka bilen var mı?" diye sordu Raçka.

"Bir de Bay Sobçak'a söyledim gizlice."

"Neden?" Yazıişleri müdürü elini alnına vurdu. "Neden ille de Sobçak? Başka herkese söylenebilir, ama Sobçak'a söylenemezdi aslında. Onun ağzı durmaz!"

"Kız kardeşi Radom'da oturur, benim küçük kardeşimin eşidir. Aileden sayılır."

Demek Sobçak'ı çağırtmak, eylem tasarısına katmak, kimseye bir şey söylememesini tembih etmek gerekiyordu. Raçka'nın isteği üzerine, Gavron ifadesini yazılı olarak verdi. Derin derin içini çekerek imzasını da attı.

"Bay Gavron" dedi Raçka resmi bir tavır takınarak, bir yandan da şoförün imzasını kalınca bir kurutma kâğıdıyla kurutuyordu. "Bir Polonyalı ve Katolik olarak, bu imza ile üzerinize aldığınız sorumluluğun farkında mısınız?"

"Farkındayım" dedi şoför. "Mahkemede yemin edebilirim. Tanıklar var, adları adresleri bende. Yalnız bir dileğim var baylardan, Binbaşı benden öç almasın sakın. Sonunda ne olur bilirsiniz; suçu işleyen değil, polise ihbar eden suçlu

duruma düşer sonunda. O işini becerir, kabak benim başımda patlar bakarsınız!"

"Hele bir denesin" diye karşılık verdi Gregorçik.

Raçka, şoförün elini sıktı:

"Saçınızın teline bile dokunulmayacaktır Gavron! Siz görevinizi yaptınız sadece!

Şoför dışarı çıktı, başına geleceklerden korku içinde, sapsarı ve bitkindi. Yazıişleri odasında uzun bir sessizlik oldu.

"Korkunç." Raçka, yakasının kancasını açtı, hava soğuktu ama, içini ateş basmıştı. "Pabuç pahalı, baylar, ne yapabiliriz şimdi? Ben hukukçu değilim. Ne yapmalı, bilemiyorum."

"Hukukçu olmanın gereği yok" dedi Teğmen kesin bir sesle, "on emri bilmemiz yeter de artar bile."

"Bu olay karşısında benim durumum özellikle güç. Kamp komutanının temsilcisiyim. Binbaşıya karşı eyleme geçersem, onun yerine göz diktiğim kuşkusu uyanabilir."

Seni tilki seni, yan çiz bakalım! diye düşündü Teğmen. Hele durun dostlarım, sizi ayaklandırmayı bilirim ben, bu işi uyutamazsınız.

"Binbaşıya karşı bir teşebbüse geçmezseniz" dedi Teğmen yüksek sesle, "rezaleti örtbas etmek niyetindesiniz sanılır."

Sobçak da yan çizmek istiyor, çamurun içinde yılan balığı gibi, çırpınıyordu:

"Ben koro şefi olarak bu işe hiç de yatkın değilim..." Çoğaltma makinesinin kolu ile oynuyordu. "Bir de yetki sorunu var. Bu konuda yetkili miyiz, yetkiliysek, bu yetkiyi kimden alıyoruz? Yetki sınırlarımızı aştığımız iddiası ile bir kovuşturmaya uğramamamız için..."

"Boş laf" diye kesti Sobçak'ın sözünü Gregorçik kabaca. "Bu işle görevli olmamız şart değil, her birimizin yetkisi vardır bu konuda. Binbaşı Bay Kosko'dan bir korkum yok benim."

"Bu demagojinin gereği ne?" Raçka kızarmış gözlerini ovuşturdu, gözleri iltihaplanmıştı yine. "Hiçbirimizin korkusu yok ondan." Güvensiz bir sesle öksürdü. "Yalnız...

İyi düşünüp taşınmalı, öyle harekete geçmeliyiz. Düşünceli hareket etmek, İncilde yer almış erdemlerdendir!"

"Çok doğru!" diyerek onayladı Sobçak.

"Bu iş çok göze batmamalı. Dikkatli olalım ki, Polonya davası zarar görmesin bu yüzden..."

Breh breh breh, yine "Polonya davası" ile ilgili şantaj denemeleri, diye düşündü Teğmen Gregorçik. Davaya zarar vermemek için hırsızın yakasına yapışmayacaksınız demek! Bu "büyük" davanın ardında ne kirli, ne küçük şeyler gizleniyor!

"Sigara işi hiç kuşkusuz önemli bir sorun" diye sürdürdü sözünü Raçka, "ama bu rezalet bakarsınız bütün güveni ayaklar altına alabilir, hem de yalnız Binbaşıya karşı değil... Öylesi bir güvensizlik ve otorite bunalımına biz de sürüklenebiliriz. Hem şu da var, bay Gavron'a tam anlamıyla güvenilebilir mi baylar? Kendi hesabıma, ben kendisini iyi tanıdığımı ileri süremem..."

"Yüzde yüz güvenilecek adamdır" dedi koro şefi. "Namuslu adamdır. Radom'dan tanırım kendisini. Radom-Kilçe hattında otobüs işletirdi eskiden, ayrıca, kız kardeşim erkek kardeşi ile evlidir."

"Ne olursa olsun", Raçka öfkeliydi biraz, "o namuslu adamın elleri kirlendi bu işten bir kere."

"Belki de Binbaşının baskısına boyun eğmiştir" dedi Gregorçik. "Binbaşının baskısına boyun eğen çok adam var Papenburg'da!"

"Bu işi bir de rahip Henias'a danışalım" dedi Sobçak. "Günah çıkartmadan söz açmayız elbette. Hem, olur a, Gavron tutmuş kendiliğinden bize başvurmuştur."

"Kurnaz papaz." Raçka acı acı güldü. "Şoförü benim üzerime saldırttı. Beni de bulaştırdı işin içine böylece. Rahip kılıklı hokkabaz, n'olacak."

"Hadi gidelim" diye zorladı Gregorçik ikisini. "Geçen zamana yazık!"

Kamptakilerin, özellikle "Lordlar Kamarası"ndaki hastalık derecesinde dedikodu meraklılarının gözüne batma-

mak için, teker teker ve iki büklüm, barakanın arka duvarını izleyip, kamp yollarından geçtiler. Henias'ın rahip dairesi, iki gözlü küçük bir yapıydı; iki gözden biri büro, öteki de rahibin özel odasıydı. Daire öylesine küçüktü ki, düğün ve vaftizlerde tanıklar ve vaftiz yakınları dışarıda kalıyorlardı.

Raçka, sorunu kısa, gerçekçi cümlelerle ortaya koydu. Ne olmuşsa onu anlattı, ayrıntıya girişmediği gibi kendinden bir şey de katmadı anlattıklarına. Rahip Henais, öyle bir surat takındı ki, bu rezaleti hayatında ilk duyuyordu sanki. Bu usta işi zoraki hayret, sahne oyuncularının kıskançlığını bile uyandırabilirdi hani. Tekrar kendine gelince, elini alnındaki hayli eksilmiş saçlarından geçirip:

"Başka yolu yok" dedi, "Binbaşı ile konuşmalı hemen. Kim alır üzerine konuşmayı?"

"Bu işin kendine özgü bir inceliği var..." dedi Raçka tıkanırcasına. "Ahlak kavramı ile ilişkisi var. Gösterdiğimiz güven ve saygıdan ötürü rahip efendi sevinç duyuyorlar elbette. Bana kalırsa, dinsel kisvenin otoritesi..."

"Tamam tamam" diyerek sözünü kesti Henias, Raçka'nın, "Raçka'nın bize katılmadığı belli. Ya siz, Sobçak?"

"Gavron ile dostluğum vardır öteden beri" diyerek özür diledi Sobçak. "Daha önce de söylediğim gibi, kardeşim ile kız kardeşi evlidirler. Yeterince nesnel olmadığım öne sürülebilir..."

"Pekâlâ nesnelsiniz azizim Sobçak, ama pek de yürekli olmadığınız belli." Henias omuzuna vurdu Sobçak'ın. "Zararı yok. Öyleyse biz ikimiz gireriz bu işe, Gregorçik ile ben!"

İkisi birlikte gidip Binbaşıyı uyandırdılar. Yatağından doğrulan Binbaşı, uyku sersemi gözlerle bakınıp duruyordu ikisine; üzerinde ipekli bir pijama, başında da, saçını tutsun diye file vardı. Yolculuktan yorgun düşmüş ve sakalı da uzamış olduğu için, on yıl daha yaşlanmış görünüyordu.

"Çok yağlı yedim" diye inledi. "Karaciğerim çatlıyor. Ne istiyorsunuz?"

Battaniyeyi çenesine dek çekip, lavanta kokulu yaylı yatakta ırgalandı, yatakta yabancıyla yakalanmış şehvet düşkünlerini andırıyordu. Konuşma iki dakikadan fazla sürmedi. Kosko öteden beri uyguladığı taktiği denedi yine: Sesini yükseltip tehdidi savurdu:

"Nee? Aydınlatmak mı? Sizi mi aydınlatacağım, size mi hesap vereceğim?" diyerek kesti sözlerini titrek bir sesle. "Bu konu ile ilgili her türlü açıklamayı reddederim! Kimseye hesap verecek değilim. Yalnız amirlerim karşısında sorumluyum. Şimdi dışarı bakalım! Çıkın dışarı!"

Battaniye, ipekli pijama, lavanta kokuları, diye düşündü Gregorçik, oysa benim bir dervişten farkım yok, kaputumu örtüyorum üzerime.

"Kendinize gelin baylar." Kosko yarı beline dek doğruldu, panjurların arasından odaya sızan ışıktan rahatsız olan gözlerini kıstı, "Entrikacıları, bozguncuları, huzursuzluk yaratanları en ağır cezaya çarptıracağımdan hiç kuşkunuz olmasın, dikkat edin! Mülteciler arasında göç olanaklarını baltalayan, Polonya adını tehlikeye sokan, şaşırtıcı teşebbüslere girişen kimseler bulunduğunu görmemek için ya kör olmak gerekir, ya da kötü niyetli olmak..."

"Hadi canım, hadi" diyerek kesti Binbaşının sözünü Gregorçik.

Binbaşının sesi kesiliverdi birden. Gerçekten de, karaciğerinden rahatsız olsa gerekti.

"Ne? Ne?" Kendini yatağa attı yeniden.

"Soğuk bir kahve" diye seslendi Henias emir verircesine.

"Asi ve anarşist diye tanınmış bir Gregorçik'in bu tutumundan hayrete düşecek değilim zaten" dedi Binbaşı, sinirli sinirli. "Bana acı veren şey, her zaman dürüst bir içtenlikle karşıladığım, öteden beri Diyanet İşlerine olumlu rapor verdiğim rahip efendinin bu kirli entrikalara bulaşmış olmasıdır. Ama bunu konuşuruz daha, hem de başka bir yerde! Şimdi... odadan çıkın lütfen! Dışarı!"

"Hay hay. Bunu konuşuruz daha, hem de başka yerde" dedi Henias sükûnetle. "Efendimiz Hazreti İsa adına!"

"İyi geceler Binbaşı!" Gregorçik eliyle kasketine dokundu. "Hayırlı işler!"

"Savaştan önce" dedi Henias dışarıda, "böyle bir konuşmaya girişmiş olsaydık, bizi bir balçık çukurunda, gözlerimiz oyulmuş bulurlardı. Bugün hiç değilse konuşarak olsun boşalıyoruz. Vatanımızın yitirdiklerinden sonra büyük bir teselli sayılmaz bu ama, yine de hiç yoktan iyidir..."

Şimdi nereye başvurmalı, kime yakınmalıydı. Adalet nereden aranacaktı? UNNRA Genel Müdürlüğünden mi? Yoksa Almanya'daki müttefik işgal kuvvetlerine bağlı Polonya birlikleri karargâhındaki kendi adamlarına mı başvuracaklardı? Kendi kirli çamaşırlarını yabancı gözlerin önüne sermek hiç de hoş kaçmayacaktı? Aslında UNNRA bürolarında "Polonya ekonomisi" nasıl olsa çekiştiriliyordu öteden beri... Henias ile kısa bir danışma sonucu, görev kademesine uyup (Thompson!) kendi adamlarına başvurmağa karar verdi Gregorçik. Ne şanssızlıktır ki, rahip son dakikada, Osnabrücke'de ölüm yatağında bir Litvanyalı için çağırıldı telefonla, Raçka da, önceden de anlaşıldığı gibi, şehre göz doktoruna gitmek zorunda kaldı. Vakit yitirmek istemeyen Gregorçik, rahip ve Raçka ile kısa bir görüşmeden sonra, Sobçak'ı aldı yanına. Gerçi bu çözüm pek de hoşuna gitmemişti ama, başka bir çare de bulamamıştı. Demir tavında dövülürdü, dövülecekse! İşin daha fazla ertelenmesi Gavron'u tehlikeye atar, Binbaşıya da, yolsuzluğunu örtbas etmek olanağını kazandırırdı.

Keyfi enikonu kaçmış olan Gregorçik, koro şefi ile birlikte otostop yaparak yolu koyuldu. Kamptan ayrılırken, Sobçak paltosunun yakalarını iyice kaldırmıştı. Soğuk rüzgârdan korunmak için değil, daha çok, ötekinin berikinin meraklı bakışlarından korktuğu için. Atladıkları bir kamyonda sarsılarak ilerlerken, Gregorçik düşünceye daldı: Şu Binbaşı ile Raçka bir kitapta anlatılacak olsalar, okuyucular, karikatürleşmiş bu tiplerin inandırıcı olmadığını öne sürerler miydi acaba? "Hileli aynalardan yansıyan tipler bunlar. Bu tipte binbaşı yoktur gerçekte. Bu Raçka da abar-

tılmış adamakıllı. Aşırı çarpıcı..." Elden ne gelirdi? Bu Papenburg saçmalıklar ülkesinin sınırları içindeydi işte, inanılmaz çarpıcılıkta olayların çizgisi içindeydi. Kamyon, kısa bir süre önce kapatılmış bomba kraterlerinin, şarapnel çukurlarının üzerinden sarsılarak ilerliyor, teğmen ile yol arkadaşını şeker çuvallarının üzerinde hoplatıp duruyordu.

Hiç ses etmeksizin yol alıyorlardı. Geveze Sobçak'ın ağzını bıçak açmıyordu. Gözlerini şişkin gözkapaklarının altına saklamıştı. Nikotinden sapsarı kesilmiş parmaklarını döndürüyordu boyuna. Bir mülteci yergi ozanının dizeleri takılmıştı kafasına muhakkak:

Ey budala, sen uzak dur
Piskoposlar tutuştu mu kavgaya
Onlar yine barışır
Sen hapı yuttuğunla kalırsın

Genel karargâha doğru yol alırken, Gregorçik hep Binbaşıyı ve Papenburg'un askeri yönetimle ilk tatlı karşılaşmasını hatırlıyordu. Binbaşının vaktiyle, gazinoda arkadaşlarıyla görüşürken nasıl bir heyecanla güvence verdiğini düşünüyordu. Özgürlük, sosyal adalet ve gerçek demokrasi uğruna ölmeğe hazır olduğunu söylemişti Binbaşı o sırada. Kıllı ellerini kalbine dayayıp, bu sözlerinin boş laf olmadığını öne sürmüştü. Özgürsüzlük yılları boyunca bunun ne demek olduğunun bilincine varmış olduğunu söylemişti. "Düşüncelerimizde özgür, işlerimizde disiplinli olmalıyız" demişti tantanalı bariton sesiyle. "Bireyin bütün yaptıklarının ölçeği, insan toplumunun ölçeği, insandır!" Ulusumuza onca kötülüğü dokunmuş olan "yaratıcılıktan uzak eleştiri" ve "demagoji"den sakınılmasını önermişti. Batı ölçüleri içinde politik zekâya sahip bir toplum olmalıydık. Eleştirinin bizde "yaratıcı" ve "yapıcı" olması gerektiğine inanıyordu. "Salt olumsuzluk" ile şartlanmış olmamalıydık. Bundan ötürüdür ki, insanların hoşnutsuzluklarını yüksek perdeden açığa vurmalarından da yana değildi. "Papenburg insanı Sovyet insanına benzer" diye alay etmişti Henias, "sü-

rekli mutludur..." Hele sefillerden biri kalksın da, kamptaki yiyecek yetersizliğinden, mutfağın rezaletinden, kalori ve vitamin düşüklüğünden, altı delinmiş pabuçlardan, ya da mikroskobik sigara, sabun dağıtımından yakınsın! Binbaşı, insanlığı savunan bu kahraman, en ağır toplarla ateşi basıyordu bu mikroplara hemen: "Materyalistler!" Kapkara, kıllı kaşlarının altındaki gözlerinin akı şimşek gibi çakıyordu: "Tarihsel görüşten yoksun, ruhsal değerler karşısında duygusuz bir Polonyalı tipi türemektedir. Rahatına düşkünlük, tenine düşkünlük, bütün çaba bunun için, Nuh Tufanı'ndan nasılsa kurtulmuş farelerin ülküsüdür bu..."

"Pigme cüceleri n'olacak" diye haykırıyordu Binbaşı, kamptaki koşullardan yakınanları kastederek, "neymiş efendim, yok romatizmaları tutuyormuş, yok sivrisinekler ısırıyormuş, yok iklim dokunuyormuş, muş, muş, muş! Reçine kokulu Karaorman'da ya da Bavyera Alplerinde değil de tam da burada, bu turblu bataklıklar, bataklıklı çayırlarda, şu Papenburg'da oturdukları için Tanrıya şükretmeleri gerekirdi aslında. Evet öyledir, hava burada nemli ve soğuktur, mesdames ve messieurs, ama buna karşılık vatanınızın yitirdiği hareket özgürlüğüne, insancıl yardımlaşmaya sahipsiniz burada. Sizi burada Polonya Birlikleri korumaktadır! Ama bu önemsiz şey" diyordu alay ederek, "bizde sık sık unutuluyor böyle! Çünkü etkisini vücudumuzda görmediğimiz iyiliklerin sözü mü oluyor, önemli olan vücudun gereksindiği şeylerdir, değil mi öyle?"

Ne şaşılacak şey ki, aynı bu sözleri, yollara vurmuş olup, şu aralık kampta barınan ve geceleri kâğıt oyunuyla geçiren göçmen kuşlar, büyük bir bölümüyle kibar dolandırıcılar da söylüyordu; otel defterlerini doldurmaktan korkan tiplerdi bunlar. Müttefik makamları, kamptakilerin geçiş belgesiz dışarı çıkmalarını yasaklamıştı. Bununla birlikte, Alman yıkıntılar ülkesini bir uçtan öbür uca dolaşan turizm ve karaborsa amatörleri eksik değildi. Tıpkı Binbaşı Kosko gibi, valizler dolusu kahve ile "yolculuğa" çıkan bu açıkgöz göçebe topluluğu, gördükleri yerler üzerine tecrübe

sahibi oluyor, Papenburg'un, Alman-Hollanda sınırında bulunması nedeniyle çok şanslı olduğunu öne sürüyorlardı. İngiliz işgal kuvvetlerine bağlı olan Polonya tank ve paraşütçü birlikleri Alman-Hollanda sınırında üslenmişti. Bu komşuluk ve bu komşulukla ilgili güvenlikten ötürü, bütün Almanya'ya yayılmış olan öbür Polonya kampları Papenburg'u kıskanmaktaydılar. "Londralılar" diye anılan "varlıklı akraba"nın yakında olması, çaresiz vatansızlar kitlesini, UNNRA yöneticilerinin ve platin saçlı sekreterleri tarafından yönetilen Military Government yerel komutanlarının hışmından korkuyordu. "Kılıcın kabzası, gururumuz, sevinç ve şerefimiz" diye hatırlıyordu Binbaşı her fırsatta. Ama zaman bildiğini okuyordu. Aylar geçtikçe, şeref olağanlaştı, sevinç de sarardı soldu biraz. Evet, ama daha önceleri, hemen kurtuluştan sonra, Papenburglular kurtuluş gününün balayı saatlerini yaşarlarken, "Londralılar" eller üzerinde taşınmıştı. Zebra çizgili cezalı giyimi içindeki sıskası çıkmış tipler, gübre kokan, sarı-mor P işaretli çiftlik yanaşmaları, İngiltere'den gelmiş ilk Polonyalı eri kucaklarken boğuyorlardı nerdeyse. Bir "Londralı" geldi haberi yayılıp da (aslında Arjantinli bir Polonyalı olduğu anlaşılmıştı), üç gümüş çubuklu, üniforması kuru temizlemeden yeni çıkmış, kepi sol kulağının üzerine yıkılmış, palaskası göz kamaştıracak kadar beyaz iriyarı bir çavuş çıkagelince, binlerce insan koşturmaya başlamıştı. Millet Papa'ya günah bağışlatmaya koşuyordu sanki. Kadınlar, tencerelerini ocakta bırakıp, çocukları kollarında, seğirtiyordu. Hastalar sefil döşeklerinden doğruluyor, toplama kampı artığı yıkıntılar, dirseklerinin üzerinde hastane pencerelerine doğru sürünüyorlardı. Dumanı tüten turblu toprak üzerinde güneş bile daha bir parlak ışımağa başlamıştı. Ot döşeğinde yere atlayan keten pantolonlu bir yaşlı, kısılmış sesiyle haykırıyordu: "Polonya askeri geldi!" Gençler, mihraba doğru yürürcesine, ürkek bir hava içinde yaklaşmışlardı savaşçıya. Daha bir girgin olanlar, gerçek mi değil mi, emin olmak için, tabancasını elliyorlardı. Başka bir davranış beklenebi-

lir miydi ki onlardan, tam beş yıl, silah bulundurmanın cezası ölüm olmuştu. Çavuş bu kalabalığın ortasında durmuş, bu büyük sevinç gösterisinden duygulanmış, bakınıyordu öyle. Kadınlar haç çıkarıyorlardı başı üzerinde. Kimileri hıçkırıyordu. Hatta belalılar, kabadayılar, kana susamış öç tutkunları bile, erkekliklerine yedirmedikleri bu duygulanmayı gizliyor, burunlarını çekiyorlardı. Paskalya yortusu ile, Raymond'un tablosu ile ilgili bir hava vardı bu görünümde.

Londralı "aziz Georg"u korumak için kordona almış olan beyaz-kırmızı pazubentli bıyıklı görevli, çevresindekileri uyarıyordu: "Yığılmayın öyle, açılın, bay askere zarar vereceksiniz."

Başlangıçta hayli utangaç olan kızlar, işveli işveli kıkırdamaya başlamışlar, kirli etekliklerini kalçalarının üzerinde düzeltmeye, alınlarına düşmüş perçemlerini kaldırmaya başlamışlardı. Çavuş şöyle parmağını oynatacak olsa, istisnasız topu birden samanlığa koşacaktı ardından. Analar bu armağandan ötürü kötü laf etmeyecek, hanidir özlemle beklenen bu kahramanın şerefine, askerler karılarını esirgemeyecekti. Millet soru ardından soru yağdırmaya koyulmuştu hemen: "Demek o koca tanklara bindin ha? Ezip geçtin hepsini desene? Kendisi yara bile almamış? Denizaşırı askere giden Dembitzalı Frenek'i tanıyormuymuş acaba?" Sonra, başlamışlardı yakınmaya: Sırtlarındaki dilenci giysilerinden, mahvolmuş sağlıklarından, savaşın alınlarına yazdığı yazıdan, yapılan haksızlıkların onarılmamasından! Çocuklar, Austhcwitz Toplama Kampından kalma dövme numaraları göstermek için, incecik kollarını uzatıyorlardı. Analar, nasıl sayıf kaldıklarını anlasın diye, soluk yüzlü memede çocuklarını kollarına veriyorlardı bay çavuşun. Erkekler, gardiyanın kırbacından açılmış ve henüz iyileşmemiş yaralarını gösteriyorlardı sırtlarını açıp. Bay çavuş, kederli bir yüzle bakıyordu, Tanrı'nın yalnız başına koyduğu bu milletin haline. Derin derin iç geçiriyor, Mahşer Günü gökten inmiş bir melaike gibi sabırla dinliyordu her şeyi.

Derken, eğlenceye susamış, yaşamak özlemi içindeki bütün bir haylaz takımı ve zampara güruhu, çavuşu erkekçe bir konuya çekeliyorlardı: "Peki kadınlar, onlar nasıl İngiltere'de, esaslı mı?"

"İyi" diyordu yarı yurttaş, yarı yabancı çavuş.

"Ya Fransızlar, onlar da iyi mi?"

"İyiii!"

"Ya Amerikalı kadınlar?"

"Onlar da iyidir."

"Peki Hollandalılar?"

"Fena değil."

"Arjantinli kadınlar nasıl?"

"Eh işte, idare eder."

"Acaba bay çavuş, sorması ayıp ama, zenci bir kadınla da?.."

"Kötü kokuyor onlar." Çavuş yüzünü buruşturuyordu.

"En iyisi hangileri peki?"

"Polonyalı kadınlar, yalnız Polonyalı kadınlar", elini göğsüne bastırarak söylüyordu bunu. İçlerini döküp de gün sona ermeye yüz tuttuğu sırada, Bilgoraylı bir kadıncağız çıkageliyor, çavuşun kolundaki melek kanadı ile beyaz-kırmızı "Poland"ın ne anlama geldiğini öğrenmek istiyordu.

Çavuş cipine binip çoktan batı yönünde çekip gitmişti ama, bütün o insanlar, başlarından geçen bu olayın renkliliğinden ötürü duydukları sevinçle, uyku uyumamışlardı o gece. Ranzalarında dönüp duruyorlar, biraz gecikmiş de olsa, hakkın yerini bulduğu bugünü gördükleri için seviniyorlardı. O güzel saatler, kurtuluştan sonraki ilk günler...

Meppen'in dar sokaklarına girdiklerinde, bütün bu sefer başarısızlığa uğruyordu az kalsın.

"Gavron'un yazılı ifadesi yanınızda mı, üstadım?" diye sordu Sobçak. "Belgesiz hiçbir şey yapamayız."

Gregorçik, üzerinde oturduğu şeker çuvalından havaya fırlayacaktı az kaldı.

"O da ne demek? Raçka verdi ya size belgeyi!"

"Bana mı? Yooo, öyle bir şey yok! Belge Papenburg'da kaldı."

"Eh öyleyse, demek Papenburg'da" dedi Gregorçik soğukkanlılıkla, Sobçak'ın eve dönmek niyetinde olduğunu anlamıştı. "Belgesiz de görürüz işimizi!"

"Gavron'un yazılı ifadesi yanımızda olmayınca hapı yuttuk demektir!" Koro şefi, kamyondan atlayacakmış gibi bir hareket yaptı. "Geri dönelim, Bay Stefan! Geç kalmadan kampa dönelim! Bizim bu yolculuğun anlamı yok!"

"Artık çok geç, yavrucuğum." Gregorçik, koro şefini paltosunun eteğinden yakaladı. "Binbaşı üstat Sobçak'ın kamptan ayrıldığını biliyor. İşte böyle dostum, bu iş tamam, dönüş yolu kapandı demektir. Ya hırsızın maskesini düşürürüz birlikte, ya da tehlikeli bir asi olarak Papenburg'a döner, öç tutkunu Binbaşının eline düşersiniz. Artık çok geç."

Koro şefi yenilgiyi kabullenmişti.

"Çok doğru." Başını dizlerinin arasına bırakıp, çuvalların içine döktü. "Çok geç artık. O herifin dişlerini dökmemiz şart. Bunu yapmadık mı, ısıracaktır bizi, ısıra ısıra öldürür bizi, hem sizi hem de beni, Henias nasıl olsa din kisvesi içinde korunmuş durumda, Raçka da işi ağız kalabalığına döküp kurtulmanın yolunu bulur. Bizimki gibi ortalığı karıştırmak kolay değil; medeni cesaret sahibi kaç kişi var? Yolumuza devam edelim." Gregorçik kötü kötü gülümsüyordu. "Dünya yüreklilerindir!"

Şöyle böyle yarım saattir bekliyorlardı.

Kapıda kara harfler parıldıyordu: D.P. and P.W.X. Vatansızlar ve eski savaş tutsakları için kısaltmalar. Bu kısaltmalardan iki yeni dil terimi türemişti: "Dipis" ve "Peweix", kısa bir süre önce keşfedilmiş Avrupalı bir Kızılderili soyunun işaretleri.

Holdeki levhalar, plakalar ve bildiriler öylesine boldu ki, okumaya nereden başlayacağını bilemiyordun. "El sıkışmadan selamlaşıyoruz" diyordu büronun demirbaş listesi üzerindeki bir yazı. Kenarları tel örgüyle çevrili kırmızı bir afişte de şu yazılıydı: "Senli benli olma! Belsen'i unutma!" Üze-

rinde lir resmi bulunan bir afiş de "müttefikler sanat festivali"ne davet ediyordu Brüksel'e. Bir de müttefik sanatı var demek? Gregorçik gülümsedi. Sağlık İşleri bürosunca düzenlenmiş bir afiş de ziyaretçileri şu satırlarla uyarıyordu. "Sinemalarda filizlenen ahbaplıklar penisilin ile son bulur."

"Bekleyin lütfen" dedi masanın ardındaki görevli jandarma.

Sobçak'ın hiç de sormaya niyeti yoktu neden böyle uzun bekliyoruz diye. Hayat ona gereksiz soru sormamayı öğretmişti. Hem, resmi daire ve makamlar, dilekçe sahiplerinin neden gevşediğini, cesaretlerini neden yitirdiklerini, kendi hiçlikleri sonucuna nasıl vardıklarını çok iyi bilirlerdi. Bekleme odası bir Araf'tır. Makam otoritesi zaman ve mekân bakımından bir uzaklık yaratarak saydırır kendini. Yukardakilerle bu iki engel ile karşılaşmaksızın görüşülebilecek olsa, hiç kimse önem vermez ki onlara. Yılda çok çok iki kere karşılaşılan bir resmi daire, ya da zor ulaşılan bir makam, kudretin ta kendisidir, bir sütun tabanı üzerine oturtulmuştur ve bekleme odasında acele edip duranlar, sosyal davranışlar mekanizmasının nasıl işlediğinden habersiz gizli ihtilalcilerdir. Resmi daire ve makamların hem gerekli olduğunu söyleyip, hem de aynı zamanda, bekleme odalarının kaldırımlarını öne sürmek olacak şey değildir. Bu iki kavram, birbirinden ayrılmaz bir bütündür.

'Savaşan Polonya' adlı haftalık gazeteye dalmış olan jandarma, yüksek sesle esnedi. Giderek sıkıntılı bir hal alıyordu odada beklemek. Gregorçik, sessizliği bozmaya karar verdi:

"Yüzbaşı Skarbek bizi unuttu mu yoksa?"

"Herhalde çok meşgul?" dedi Sobçak yatıştırarak.

Gazeteyi bırakan jandarma, burnundan soludu.

"Bekleyin" diye homurdandı.

Yeniden birkaç dakika geçti. Uzun beklemekten ötürü vücudunda sancı duyan insanlar vardır. Gregorçik de, içindeki öfkenin gırtlağını tıkadığını duyuyordu. Gecikmemek için öğle yemeği bile yememiş, buralara dek yorulmuşlardı.

Kamyonda sarsılıp durmuş, şeker çuvallarının üzerinde hoplamışlardı gün boyu. Hem buraya kendi keyifleri için ya da gevezeliğe gelmemişlerdi ya. İki bin kişinin çıkarını temsil ediyorlardı.

"Belki Yüzbaşı başka bir kapıdan çıkıp gitmiştir?" dedi sinirli bir sesle.

"Meşgul" diye karşılık verdi jandarma. "Sırası gelince çağıracaklar, işte o kadar."

"Sakin olun" diye fısıldadı Sobçak, "bir şey oldu belki, askerlikte hep böyledir."

Görevli jandarma masasının çekmesinden Stanislavski'nin sözlüğünü alıp, kız arkadaşına İngilizce bir mektup yazmaya başladı.

"Binbaşının yerine kamp komutanı olmak istemez miydiniz?" diye sordu koro şefi alay ederek.

"Saçma" diyerek esnedi Gregorçik "Kanada'da odun yarayım daha iyi."

"Kamp askeri yönetimden çıkarılıp kendi başına buyruk bir site haline konulsa, sonra bir genel seçim sonucu ortaya çıkan kuruldan da bir başkan seçilse, ne dersiniz?" Böyle konuşmalarla Gregorçik'i oyalamak istiyordu Sobçak. "Ben bunu düşünürüm zaman zaman..."

"Siz üzerinize almalıydınız o işi" diyerek Sobçak'ı yüreklendiren Teğmen, koro şefini gelecekteki Papenburg belediye başkanı olarak geçirdi içinden.

Bacakları toplu, şişmanca bir sarışın girdi bekleme odasına.

"Ne kadın değil mi?" Sobçak dilini şaplattı.

"Yalnız subaylar için" diyerek onayladı Gregorçik.

Sarışın, yarı asker yarı sivil bir giyim içindeydi: Haki bir eteklik, kırmızı bluz, –göğüsleri nerdeyse delecekti bluzunu– kartal kokartlı bir de kep.

Jandarma saygıyla ayağa fırladı.

"Karl döndü mü?" diye sordu sarışın.

Jandarma dahili telefonun dinleyicisini kaldırdı.

"Yüzbaşım, Bayan Biesia buradalar."

Bir iki saniye geçti geçmedi, sarışın bayan sert adımlarla subayın odasına daldı.

Gregorçik dayanamadı artık:

"Bu bayan da mı görevli burada?"

"Babeçka subay kantinindedir, bizim Yüzbaşının hısımı."

Gregorçik, Sobçak'tan yana döndü, yüksek sesle:

"Aile şirketi" dedi, "bütün aile Kızılhaç'ta, YMCA'de, UNNRA'da, muhafız bölüğünde, Beyazhaç'ta, yok bilmem nerede. Hep kendi adamları. Tıpkı savaştan önceki gibi. Değişmiş hiçbir şey yok. Önemli olan, sevgili aile! Paris'e gidenler, Brüksel'e gidenler onlar hep, Alplere, İtalya'ya gidenler onlar. Yalnız onlar. Aileden olmayan kampta oturur kalır. Salgın hastalık, salgın!"

"İnsancıl bir şeydir bu, sinirlenmeyin. Birbirlerini kollayacak, destekleyecekler elbette. Tutup da hiç tanımadığı bir yabancıya mı yarar sağlasın? Kendi adamlarından birini destekleyecektir elbette. Böyledir bu işler."

Gel gelelim Gregorçik öfke içindeydi, atıp tutuyordu boyuna:

"Savaştan hiçbir şey öğrenmedi bunlar. Kampın önünden her Tanrı'nın akşamı çakırkeyf kızlarla, saçları briyantinli genç subaylarla dolu cipler geçiyor."

"Kıskançlık" diye homurdandı Sobçak.

"Ya karatavuk avındalar, ya gazinoda ya kulüpteki eğlencede, ya da at yarışında; bizimkiler de baraka pencerelerinden basıyorlar küfürü, nasıl sövmesinler, daha Dachau Mauthausen, Buchenwald kamplarının yaraları bile sarılmamış ki...

Jandarma başını kaldırdı:

"Yavaş, yavaş o kadar ateşlenmeyin bakalım."

Sobçak durumu kurtarmak istedi.

"Demagoji yapıyorsunuz, Bay Stefan! Eğlenseler n'olacak, eğlenmeseler n'olacak? Bizimkilere bir yararı dokunur mu bunun? Parayı veren İngilizler, düdüğü çalan da bizim delikanlılar. Altıncı Greorg iflas edecek değil ya bu yüzden. Varsın eğlensinler biraz canım. Öyle korkunç bir savaşın ardından biraz gevşemek gerekir herhalde."

Kapının eşiğinden kuvvetli bir ses geldi: "Come in!"* Gülümseyen bir süvari yüzbaşısı, ikisini içeri buyur etti eliyle. Uzun boylu, incedendi, bir sürü de nişanı vardı göğsünde. Elli yaşlarında görünüyordu.

Tek bir kırışık bile yok yüzünde, diye düşündü Gregorçik kötümserlikle, oysa ben, canına yandığımın, şu budalaca vatanseverlik fedakârlıkları, sorguya çekilmeler, kamp, ulusal engelli koşular, engeli aşıp burnunun üzerine çamura saplanmalar, şunlar bunlar derken, şimdi kırışmış suratımla en azından on yıl daha yaşlanmış görünüyorum!

Duvarda, Almanya'daki İngiliz birliklerinin başkomutanı Monty'nin bir resmi, onun altında da üç Polonya büyüğünün resimleri asılıydı. Bocalayarak eşikte kalan Sobçak, hâlâ çıkmamış olan sarışına baktı şaşkın şaşkın. Süvari Yüzbaşısı başını kaldırdı:

"Canım, gizli bir şey söyleyecek değilsiniz ya, zaten fazla uzun da sürmez konuşmamız, Bayan Biesia, yanımızda kalabilirsiniz pekâlâ."

"Gayri resmi delegeler olarak başvuruyoruz size, Yüzbaşım" diye söze başladı Gregorçik.

"Evet..." diye gülümseyen Süvari Yüzbaşısı, Navy Cut marka İngiliz sigarası tuttu. "Oturunuz, baylar!"

"Çok önemli bir konuda ordumuzdan yardım istemeye geldik..."

"Bir dakikacık" diyerek Gregorçik'in sözünü kesti Yüzbaşı, "saat kaç kuzum?"

"Dört buçuk" dedi sarışın.

"Öyleyse kısaca ve askerce" diyerek gülümsedi yüzbaşı. "Bugün Aziz Yudas günü biliyorsunuz, alayda ana baba günü! Hopla atçığını hopla, atılalım dörtnala!"

"Kamp komutanımızın" diyerek sözü sürdürdü Gregorçik, "görevinden alınmasını istiyoruz, hırsızlık ettiğinin delilleri var."

* Giriniz.

"Hırsızlık mı? O da ne demek?" SüvariYüzbaşısının suratı asılmıştı.

"Sigara çalıyor, Yüzbaşım. Şoförünün söylediğine göre, zaman zaman Düsseldorf'a, bir Alman tüccara gidiyorlar. Az önce bir kamyonla o Alman'a gidip, İngiliz Kızılhaç'ı damgalı bütün sigara tayınını boşaltmışlar, bu sigaraya karşılık Alman tüccar da 180 şişe şampanya vermiş. Yüzbaşımın yürürlükteki kurdan haberleri vardır herhalde; bir sigara –dört mark, yirmi mark– bir dolar. Sonra da, şampanyayı Lingen'de bir depoya teslim etmişler. Kamp komutanının şampanya karşılığında aldığı para kolaylıkla İngiliz lirasına çevrilebilir ve Londra'daki banka hesabına yatırılabilir."

"Olamaz!" Süvari Yüzbaşısının suratı iyice bozulmuştu.

"Karl, geç kalıyoruz." Sarışın, bileğindeki saati gösterdi. Saçları kurumuş çalıları andırıyordu.

"Daha bitmedi" diye atıldı ikinci delege. Ziyaret son bulur da bir daha konuşamaz diye korkmuştu. Peki Yüzbaşıya ne söylediniz? diye sorardı Henias döndüklerinde.

"Son Noel bayramından önce" dedi Sobçak, "bizim kampa sigara verilmedi. Sigaraları getiren kamyonun yolda yandığı bildirildi bize. Doğru Yüzbaşım, kamyon yandı yanmasına, ama sigara yüklü değil. Boş sabun tozu kutularını yüklemişlerdi kamyona. Sigaralar da bir gün önce esrarlı bir şekilde Hamburg'ta, karaborsaya sürülmüştü..."

Ayağa kalkan Süvari Yüzbaşısı, eldiveniyle masanın üzerindeki toz tabakasını silerek:

"Bunun çok ciddi bir şey olduğuna dikkatinizi çekerim baylar" dedi. "Suçlamanın asılsız olduğu, marazi bir kamp psikozu olduğu, ya da yabancı ve düşmanca bir propaganda olduğu ortaya çıkarsa, sizi İngiliz jandarmasına teslim eder, deliğe tıktırırım. Adlarınızı, adreslerini isterim; yazılı olarak."

Sarışın kadın bir kâğıt uzattı görevli bir tavırla.

Gregorçik sandalyeden fırladı.

"Ama Yüzbaşım! Her şeyden önce, hırsızlık eden subayın adını öğrenmek isteyeceksiniz sanmıştık biz."

"Hey ulu Tanrı'm", Yüzbaşı eldivenini bacağına indirdi hızla, "bir Polonyalı subay hırsızlık etmez!"

"Ateşle oynuyorsunuz baylar" diyerek söze karıştı sarışın, "ne yaptığınızı bir düşünün!"

"Yüzbaşım" dedi Sobçak korkuyla "sevip saydığımız Polonya üniformasını lekelemek niyetinde değiliz. Bizden çalan, o üniformayı bizden çok lekeliyor! İnsan insandır eninde sonunda ister asker olsun, ister sivil, böyle şeyler oluyor hayatta. 'Vatana dönen, vatan hainidir' diyen subaylar çıktı, sonra kendileri döndüler vatana, hizmet ettiler, Bialistok'ta partizanlarla çarpıştılar. Kimi subaylar da..."

"Gören de rakı masasında fıkra anlatıyorsunuz der" diye bir karşılık geldi Süvari Yüzbaşısından. "Bana bakın baylar, benimle at hırsızlığı bile yapılır, ama palavraya hiç gelemem."

Bu sözden omuzları çöken Sobçak, kendini haklı çıkarmaya çalıştı:

"Bu işi dert etmesek hiç gelmezdik bile buraya..."

Uzun bir sessizlik oldu odada. Gregorçik Yüzbaşının yazı masasının arkasındaki rafta üç kitap gördü, Simenon'un 'Hollanda Cinayeti'ni Agatha Christie'nin 'Mezopotamya Cinayeti'ni, bir de Gardner'in 'Serseri Bakire Davası'nı. Yüzbaşının iş saatleri bu durumdaydı demek! Skarbek'in başının üzerine rastlayan yerde bir yazı vardı: Hıristiyan Gençlik Kulübü'ne üye ol! Yüzbaşının bıyığı Adolphe Menjou bıyığıydı, savaş öncesi film dünyasının ünlü yıldızlarının bıyığından. Güneş yanığı ve lüks sabun kokan yüzünden, ne fizik ne de ruhsal yorgunluk tatmış insanlara özgü bir tipik tazelik fışkırıyordu. Yüzbaşı Skarbek sigaranın dumanını içine sindirip kuşkuyla konuştu:

"Laf aramızda, nikotin zehirdir. Akciğer kanseri yapar. Birkaç yüz hastalıklı herif sigara tayınlarını almamışlarsa daha iyi ya, daha iyi olmamış mı onların hesabına?"

"Kuşkusuz öyle" dedi Sobçak Yüzbaşıyı haklı çıkararak, "Ama sigaralar Almanya'da piyasaya sürülüyor."

"Ama yasadışı olarak!" Süvari Yüzbaşısı gergin bir surat takındı.

Oda yeniden sessizleşti. Sarışın kadın saatine baktı. Bluzu ile etekliği etine yapışmış gibi duruyordu üzerinde. Subay kantininin Babeçka'sı üşütmekten korkmuyordu anlaşılan; kötü kasım havasına rağmen, üniformasının altında iç çamaşırı yoktu. Süvari Yüzbaşısı sigara tabakasını özellikle gürültülü kapattı'tabakanın içinde şu yazı vardı: "Bir at, bir at, bir ata, karşılık krallığımı veririm! Binicilik Okulunun kadın ve at delisi binicisi Karolek'e, sevgiyle." Yüzbaşı, sakinleşmiş, öğretici bir sesle konuştu:

"Dostlarım, daha fazla konuşacak ne var? Polonya birliklerinin işgali altındaki topraklardasınız, kültürlü insanlar gibi davranmalısınız, asker kaçağı bir çete gibi değil. İngilizlerin gözü üzerimizde, hiçbir şey görmezmiş gibi duruyorlar ama, görmedikleri şey yok. Hanover'deki XXX. İngiliz Kolordusuna yakınılmadığı gün yok, hırsızlık ettiğiniz, Alman halkına saldırdığınız, yasadışı askeri kasket giydiğiniz, kahve karaborsası yaptığınız üzerine yakınmalar. Sizinkiler izinsiz kamptan ayrılıyor, polisin sınırlandırdığı saatlere aldırmıyor, geçiş kartları olmaksızın bütün Almanya'da cirit atıyorlarmış."

Yüzbaşı Skarbek'in rol yaptığı kanısına kapıldı birdenbire Teğmen. Yüzbaşının sesinde yapmacık bir hava vardı. Aslında ne kahve kaçakçılarına, ne çiftliklere yapılan baskılara, ne de geçiş kartı olmaksızın yapılan yolculuklara, hiçbirine aldırdığı falan yoktu. Bütün bunlara boşverdiği, bütün bunları umursamadığı anlaşılmasın diye de surat asıyordu yalandan.

"İşimizi baltalıyorsunuz" diye sürdürdü konuşmayı yalandan çıkışarak, "Polonya adını lekeliyorsunuz. İngilizlerden utanıyoruz sizin yüzünüzden, oysa İskoçya ve Londra'da kaldığımız süre az dost edinmedik İngilizlerden. İçlerinden Avam Kamarası'na Polonya lehinde önerilerde bulunanlar var, durumumuzu 'Times' ve "Daily Telegraph' gazetelerine yansıtanlar var yazılarıyla. Ya siz, baylar, siz ne yapıyorsunuz buna karşılık? Müttefiklerimizin iyi niyetin-

den habersiz, bütün güvenceyi sarsıyorsunuz. Bize ayak bağı olduğunuzu söylemeden geçmeyeceğim!"

"İşin aslı ne biliyor musunuz?", Gregorçik Gauron'un sözlerini hatırlamıştı, "suçu işleyen değil de, polise başvuran suçlu düşüyor sonunda."

Sobçak, kopya çekerken yakalanmış bir okul öğrencisi gibi kıpkırmızı kesildi Yüzbaşı konuşurken:

"Askeri jandarma sigara kaçakçılığı sorununu inceleyerek, suçluları sorguya çekecektir. Vakit darlığından ötürü konuşmamızı uzatamayacağım için üzgünüm."

Süvari Yüzbaşısı ayağa kalkıp, hafiften bir eğildi şöyle, iki delegeyi küçümsercesine.

"Yola çıkmak isteyen varsa, vaktidir?" Eldivenlerini bacağına vurdu yine.

Yüzbaşı konuştuğu süre gözlerini Yüzbaşının kiraz rengi çizmelerinden ayırmamış olan Gregorçik, başını kaldırdı:

"Bizi aşağıladınız, Yüzbaşım."

"Öyle mi? Kimsiniz, nerdesiniz siz baylar?" diye sordu Skarbek şaşkın.

"Starovka'dan"* diye karşılık verdi Sobçak, "Ayaklanmadan."

Bu sözleri söylerken, koro şefinin sesi Raçka'nın tantanalı sesini andırdı tıpkı. Yazıişleri müdürü de "Ayaklanma" derken, düğümlenmiş gırtlağından soluğunu patlatarak çıkartırdı böyle. Sobçak ile Raçka, Ayaklanma'ya katılmış olmayı hayatlarının bir kozu, orta kattan yukarı yükselmenin bir şansı gibi görürlerdi. Bununla ilgili olarak, günün birinde hakkın yerini bulacağını ve bir ödeşmenin gerçekleşeceğini düşünürlerdi kendi kendilerine. Duman ve ateşler içinde geçmiş iki aylık zamanı, yüksek bir faiz karşılığında bankaya yatırılmış bir servet gibi görürlerdi. Dikenli tel örgü ardında geçirilen her günün bu vatanseverlik muhasebesinde yeri vardı. Hatta o zararsız Miheyda bile günün birinde ödüllendiri-

* 1994 Ayaklanmasında çatışmaların çok şiddetlenmiş olduğu bir Varşova kesimi.

leceğinin düşünü kurardı – tütün bayiiliği ruhsatı ile eli açık vatanının armağanı olacak küçük bir tütüncü dükkânı!

"Ben de Papenburg'danım." Gregorçik kötü kötü gülümsedi. Senli benli olmayın. El sıkışmadan selamlaşıyoruz. İçleri acıyla burkulmuş, dışarı çıktılar.

"Alındılar. Vatansızlar çok duyarlıklı oluyorlar". diye konuştuğunu duydular Bayan Biesias'ın kapı arkasından. "İşe bak, bir de nazik olmaya dikkat edeceksin heriflerle konuşurken!"

Bir kapı, bir kapı daha, bir yazı: "...Bir mucizeyle vatanın kucağına ileteceksin işte bizleri", küçük bir hol ve ziyaret böylece son bulmuştu işte.

"Fena adama benzemiyordu Skarbek. Küçük bir süvari yüzbaşısı, iyi adam iyi. Birer tek atmaya hazır değilse başımı veririm" diye zevzekliğe başlamıştı aşırı etkilenmekten hiçbir zaman kurtulmayan Sobçak, merdivende. "Ama Yüzbaşıya değil, albaya başvurmamız gerekirdi. Rütbe yükseldikçe sosyal'sorunlar konusunda anlayış ve içtenlik de o kadar yükselir, askerlikte böyledir bu işler."

Soluk soluğa artlarından koşan jandarma kapının eşiğinden çevirdi ikisini.

"Geri dönün. Yüzbaşı sizi istiyor."

Artık geri dönmemek olmazdı. Gocunmak, darılmak gibi şeyler burjuva hayatında olurdu ama, askerlikte olmazdı. Geri döndüler.

Süvari Yüzbaşısı kapıda bekliyordu, Bayan Biesia da yanındaydı. İki temsilciye elini uzatıp:

"Yersiz davranışımı bağışlayın. Gereksiz yere parladım öyle, eh işte.. Polonyalı kalbi taşıyoruz ne yapalım. Bana kızmayın dostlarım."

"Olur böyle şeyler, Yüzbaşım" diye homurdandı Sobçak memnun. "Hemen kızılacak ne var? Boş laf hepsi, anmağa bile değmez."

"Yüzbaşı böyle esriklidir hep." Bayan Biesia tatlı tatlı gülümsedi. "Akrep burcunda doğmuş bütün erkekler gibi. Bağırır çağırır, sonra da üzülüp pişman olur."

"Hadi gidelim, Mikuşin" diye bağırdı Skarbek. "Nerde kaldı şu motorlu arabacı da yahu, söyleyin gelsin şu şempanze!"

Üç yıldızlı kep bir de yakışıyordu ki sol kaşının üzerine yıkıldı mı! Kolunun altında bir de kısa değneği vardı, Polonyalı subayların İngilizvari donatımı. Yüzbaşıyı şöyle seyretmek bile başlı başına zevkti. Afiş üzerinde olsa, çok canlı bir reklam sayılacağı kesindi. Uzun boylu, sağlıklı ve iyi beslenmişti. Güldü mü, kıpkırmızı dişetleri ile bembeyaz sapasağlam dişleri göze çarpıyordu hemen. Hoş bir hareketle kolunu sarışın kadına uzattı, ve cip kapıya dayanınca, Papenburg'un ürkek temsilcilerine dönüp:

"Buyurun binin, sayın baylar" dedi, "hopla atçığım hopla, atılalım dörtnala! Şöyle hep beraber Tabek Maçan'a, doğum yıldönümüne gidelim. Mayıs böcekleri gibi çekelim kafayı dostlar, ortaçağ canavarı gibi! Şair ne der bilirsiniz: Sevgilim, çok zor iştir kafa çekmek, evin kapısını unutturur adama! Starovka kahramanı, hadi uzat elini de barışalım, şu yaşlı meslektaşına kızma artık!"

Başını kaldırıp gökyüzüne, görünmeyen bir noktaya bakakaldı, gözleri hüzünle doldu.

"Ah Varşova, ah o güzel şehrim benim, sana dönmek var mı yazgımızda acaba?" diye sürdürdü sözünü bayağı bir duyarlıkla. "Yakıp kül ettiniz onu, köpek herifler! Biz zavallı insanları güzelim düşlerden çekip ayırıyor gerçek! Biesia, Szuh Caddesindeki son baloyu hatırlarsınız değil mi? Hani Japon dansözlerinin dansını seyretmiştik. Neydi o balenin adı? Takarazuka ya da ona benzer bir şeydi hani. Mikuşin, Uruguaylı köpoğlu seni, Lathen yolunu bilir misin?

"Bilmem mi hiç?" Üniformalı iriyarı güreşçi, Montevideolu bir gönüllü, sırıttı.

"Öyleyse: İleri!" Cana yakın Süvari Yüzbaşısı eldiveniyle cipe bir şaplak indirdi. "Allons enfants de la patrie!"*

* Haydi vatan çocukları! Fransız Ulusal Marşının ilk dizesi.

Cip, canlı bir hayvan gibi ileri atıldı, lastiklerin altından çakıllar gıcırdadı, yoldan ilerleyip düz bir caddeye çıktılar. Sobçak, eski püskü, rengi atmış paltosunu çekiştiriyor, sevinçten meslektaşını dürtüyordu yandan. Umduğundan daha iyi yolunda gidiyordu her şey.

Ne var ki Gregorçik susmakla yetiniyordu gözleri kapalı.

Bahtsız temsilciler ancak üç gün sonra, içki başında geçen gecelerden sonra, yarı ölü döndüler Papenburg'a. Bütün hayatları boyunca böylesine viski ve cin içmemişlerdi. Konuksever Skarbek'in kanatları altında geçirilen altmış saat! Süvari Yüzbaşısı bir hayat adamı olarak bütün rekorları kırmıştı; konukseverlikten nerdeyse cinsel bir zevk alıyordu. Polonya'daki sakson krallarının sona kalmış soyluları kadar sevinç duyuyordu bundan denilebilirdi. 28 Ekim Salı günü, eski çiftlik çubuk sahibi ve şen şatır Tadek Maçan'ın doğum yıldönümü kutlanmış, ama iş bu kadarla son bulmamıştı. Çarşamba günü de alay yaverlerinden Narzis S. ile Amerika'daki vatandaşların ve bütün yabancı uyruklu Polonyalıların Avrupa'daki temsilcisi sayın Theodor G.'nin sağlığına içilmişti. Perşembe günü, 'Sessiz Gölgeler' Birliğinden sevimli paraşütçü Yüzbaşı Alfons L'nin isim günü törenine sıra gelmişti. Bu içki âlemi maratonunun ayrıntıları bir düş duvarının ardında gibiydi Gregorçik'in bilincinde. Başlangıçta, vatansızlar statükosuna bağlı eski bir savaş tutsağı, ve bundan ötürü de ikinci sınıf bir vatandaş olması nedeniyle, pek de açılamamış olduğunu hatırlıyordu, ama bir sıra "happy birthday to you" ve "Çok yaşasın" bağırtılarından sonra rahatlamış olduğunu, serbestlediğini hatırlıyordu.

"İçki ulusları kardeş eder, nerde kaldı ki aynı ölmüş anadan doğma öksüzleri etmeyecek" demişti Skarbek 'Sessiz Gölgeler'e doğru yol alırlarken.

Dördüncü yıldönümü töreninde herkes havasını bulmuştu artık iyiden iyiye. Teğmen, Churchill'in uzak hısımlarından, Lehçe konuşan bir İngiliz ile tanışmıştı. Bu sevimli genç, Polonya zırhlı süvari birliklerine gönüllü olarak katılmıştı. Büyük devlet adamının Londra'da Polonya sorunu

konusunda hazırlanmış olduğu felaketi, uzak hısımı, Yüzbaşı Alfons'un doğum yıldönümü töreninde hafifletmeğe çalışmıştı.

"İyi bir genç" diye fısıldıyordu Skarbek. "Prensip sahibi. Yalta Konferansı'na ve kadınlara düşman."

Gazino haline sokulmuş bir sokak meyhanesinde, iki sevimsiz ve boşboğaz büyük laflar ediyor, bütün topluluk tarafından sevgi ve saygı ile karşılanıyordu. Ağızlarından çıkan her söz, soluk büfede, özellikle sayısı pek de fazla olmayan bayanlar arasında, hayranlık mırıldanmaları doğuruyordu.

Genç subayların sarhoş bakan gözlerinde, savaştaki çaba ve serüvenlerinin unutkanlık denizinde batıp gitmeyeceği umudu okunuyordu. Ufak tefek rezaletleri rüzgâr alıp götürür, geriye altın efsane kalır. Toplantı salonunda bir gün şöyle konuşmuş olan 'Küçük Böcek'in hakkı vardı:

"Yazarlar ile bağlantı kurulmaksızın, ölümsüzlük yoktur. Her yakınıp yakarmanın bir Sienkiewicz'e gereği vardır. Bakarsın astımlı sivri sakallı nanemolla kalemiyle şöyle birkaç sayfa çiziştirivermiş, ölümsüzlük katına yükselirsin. Ulusumuzun ebesi hayırsever edebiyat, sıfıra sıfır elde var sıfırları en yüksek basamaklara çıkarıyor bizzat. Kitap haline konan baskıdan çıkmış kâğıtlar üzerinde kör bir yolcu gibi dolaşıyor bunlar. Köpeğin tüyleri arasındaki pireler gibi."

"Yazar olmak ne güzel şey" diye fısıldadı Sobçak kıskançlıkla. "Baksanıza nasıl kutlanıyorlar! Gözleriyle yalıyor herkes onları."

"Elbette" dedi Gregorçik. "Bizim Yalalonya, yazıcıların cennetidir. Bakarsın boktan bir öykü sapasağlam kurulan bir köprüden daha büyük heyecan uyandırır Vistül kıyılarında. Hele Olikzinka Greçovska* üzerine acemi işi bir şiir ya da zavallı bir roman karalamaya gör, baş tacı edildiğinin resmidir."

* Varşova yakınında, 1831 Ayaklanmasında Polonyalıların Ruslarla çarpıştığı bir orman.

"Ulusumuz gerçek ve güzel olan her şeyi sever" diyerek geriledi Sobçak dikkatle. "Ayaklanma sırasında tanık olduğum dokunaklı bir sahneyi hatırladım. Anavatan ordusundan gençler, ellerinde bir sedye ile, dumana doğulmuş caddeden koşarak geçiyorlardı. Hasta kadın yazarımız Rodzieviç'i yangından çıkarırlarken bir yandan da bağırıyorlardı: "Yoldan çekilin baylar! Devaytis* geliyor. Edebiyat ile ilişkimizin daha güzel bir örneği yoktur sanırım!"

"Aaaaaah!" Gregorçik'in karşılığı uzun bir esneme oldu. Gecenin kahramanlarını daha yakından izlemeye başlamıştı Gregorçik. Çıkık elmacık kemiklerine hafif bir içki kızarıklığı yayılmış olan yazar, Kalmuk tiplerini andırıyordu. Buna karşılık şair, sapsarı suratı ve kir bulaşmış gibi duran uzamış sakalları ile Kırgızlara benziyordu. Üniformaları pek de uygun düşmemişti. Ordunun sanatçılara kol kanat gerdiği belliydi: Avrupa'da rahatça dolaşabilsinler, Paris, Roma, Brüksel ve Londra'da heyecan duyabilsinler, Batı kültürünün hayat dolu havasını bütün akımlarıyla içlerine sindirebilsinler, dış ülkeler ile temas edebilsinler, ve bütün bunlardan sonra ruhsal gebeliği tadıp mülteci edebiyatının başeserlerini doldurabilsinler diye, ordu battledress'ler** vermişti onlara.

Havada alkol kokusu dalgalanıyordu. Soluk alınacak gibi değildi. Cin, ter, parfüm, sigara dumanı ile bigos ve borç buharı birbirine karışıyordu. Yarı sarhoş ayyaş, dumanların içinden bir görünüyor, sonra yeniden, yeni bir sigara dumanı bulutunun içinde yok oluyorlardı. Bazen, tere batmış kimilerinin başlarının tepesinde dumandan bir aziz halkası beliriyor, derken gri boyun atkılarını andıran bir sis tabakası, çenelerinin altına oturup kalıyordu. Kalmuk tipli yazar, elindeki boş içki kadehiyle çekik gözlerindeki görmeyen sineği sinirli sinirli kovarken, birdenbire, hiç beklemediği halde, Polonya'ya dönmek, okuyucularının acı, tatlı günlerine ortak olmak tehdidini ortaya atıverdi.

* Marie Rodzieviç'in ünlü bir romanının adı.
** Kısa asker ceketi.

Bir gürültüdür koptu. On, on beş kol havaya kalkmış, duman tabakasını dağıtmaya başlamıştı ileri geri sallanarak.

"Bonaventura, soylu yazarların gururu, Veyssenhoff'ların halefi.." Yazarı sarhoş davranışlarıyla kucaklıyor, çıkık elmacık kemiklerinden öpüyorlardı, "... Sienkiewicz geleneğinin temsilcisi, kontların, piskoposların sırdaşı, gerçek Avrupalı sürgündeki bir bakanın gözdesi, diplomasi üstadı sen ey gözbebeğimiz, hayır hayır, sen bu edepsizliği yapmazsın bize, gitmeyeceğine söz ver!"

"Saçmalama" diyerek yakardı İngiliz yazara. "Bonaventura, sen ihanet edecek adam değilsindir."

"Memeleri dik duran esaslı bir kız, şöyle yüksek topuklu bir kısrak verin de ona bakın bizi bırakır mı?" diye ıslıklı bir sesle konuştu köşeden biri. "Şehvet adamıdır o, şehvet! Kadın neredeyse vatan orasıdır onun için!"

"Kadının esaslısı dış ülkelerde" dedi boşalttığı her viski kadehinden sonra daha bir cesetleşmekte olan doğum yıldönümü sahibi; yufka yüreklinin biri olsa gerekti. "Polonyalı kadınlarda seks zayıf! Şöyle ufarak, kıvırcık saçlı bir Sicilyalı oğlanın üstüne yoktur!"

"Rol kesiyor zavallı" diye fısıldadı Skarbek. "İktidarsızlığını örtbas etmek için oğlancı numarası yapıyor. Şarkısını söyleyebiliriz bunun: Eski günde Paris'te beraberdik görevle, Place Pigalle'deydik beraber... Dedesini, babasını da tanırdım" diye kıkırdadı Süvari Yüzbaşısı. "İktidarsızlığının soydan gelme olduğunu iddia edebilirim..."

"Nerden biliyorsunuz?" diyecek oldu Gregorçik hayrete kapılarak, dudaklarını ısırıp sustu. Yoksa Skarbek, kamptakilerin mizah anlayışından yoksun oldukları kanısına kapılabilirdi. "Baylar kendinize gelin" diye çıkışan Bayan Biesia, alnına düşen saçlarını itti. "Yalnız değilsiniz burada, bayanlar da var!"

"Kuzeyin Parisli kadınları şerefine!" Bonaventura, şehvet adamı diye anılmasından sevinçli, eğildi. Süt beyazı, tornadan çıkmış gibi dümdüz bir boynu vardı. Gözlerinde pisliğin ateşi vardı. Burnunun altında derisi titreşimler için-

deydi. Davet edercesine bir gülüşle gülümsüyor, subayların eşi kadınları şehvetli bakışlarla okşuyordu.

"Kanarya kafesinin önünde erkek kedi" diye söylendi Süvari Yüzbaşısı. "Azgın teke n'olacak!"

Biraz önce kanaryaya benzetilmiş olan bayanlar, kadınsı bir işvenin ağırlığını koyduğu bir sesle ve çıngıraklı kahkahalarla, sevilen yazarın bu hareketini ödüllendirdiler. Ne yazık ki bayağı bir halleri vardı. Dapdaracık giysiler, kocaman kalçalar ve kaba saba davranışlar! Balıkyağı sürülmüş sanısını uyandıran şiş yanakları ile Eskimo kadınlarını andırıyorlardı; bu vücutlar, sahra mutfağının kadınlık ile ilgisi olan her şeyi öldürdüğünü gösteriyordu. Dirseklerine dek masanın üzerine uzanmış olan sağ ellerinde içki kadehlerini tutuyorlar, sol ellerini de sözüm ona zarif görünmek kaygısıyla, kalçalarına dayıyorlardı.

"Bonaventura bizi korkutmak niyetinde! Havlayan köpek ısırmaz" diye güldü büfe önündekilerden biri. "Çocukluğundan tanırım onu. Bonaventura intihar edecek adam değildir, budalalık etmez!"

"Hiç de öyle değil" diye fısıldadı Skarbek Teğmenin kulağına. "Gizli gizli söz almıştır garanti; iyi bir temsilcilik, yabancı ülkede bir iş falan filan..."

"Okurlarını özlediğini söylüyor..."

"Onları yanaşma gibi görür!"

"Vatan, diyor..."

"Orospu piyasasıdır onun için!"

"Hm." Gregorçik utanmış, şaşkınlaşmıştı, ama Süvari Yüzbaşısı sözünü sürdürüyordu ıslıklı sesiyle:

"Otobüsü kaçıracak diye korkuyor. Belki başkaları binerler de otobüs kalkar, kendisi buzların üzerinde kalakalır diye korkuyor zavallı. Polonya usulü özlem, motorize olmak için, hah hah hah!"

Şair'in kedi gözleri yarı kısılmıştı, viskiyi su gibi içiyor, hiç ara vermeksizin içiyor, soytarı gibi miyavlıyordu:

"Miyav, miyav, altından boynuzların vardı budala!"

Sevilen şair ne söylese, bulunmaz Hint kumaşı sayılıyor,

şu "miyavlama"lardan sonra bile bir kıkırdamadır yayılıyordu ortalığa.

"Bütün kirimiz pasımızla bizim olan vatanımızdan vazgeçmeyiz" diye bağırıyordu Kırgız tipli şair.

İçlerinden biri candan bir gülüşle güldü yine, ama şair birdenbire ciddileşti, suratı alçı bir maskeye dönüştü, kasketini çıkardı, göğsüne bastırdı, yapmacıklı bir sesle bağırdı:

"Karımın sağlığına!"

"Bu soytarı da dönecek" diye fısıldadı Skarbek. "Bunun hava alacağı belli, Villon'un mirası diye anarlar onu. Fransa'da serseri bir şair yaşamıştı hani eskiden... François Villon adında bir şair, on beşinci yüzyıl ortalarında... Bilir miydiniz?"

"Duymuştum." Gregorçik başını salladı kırgın.

"Bizim Villon, gitmesine neden gösterebilir hiç olmazsa. Karısı memlekette. Hileci domuz! Yılda üç yüz altmış beş kere ihanet eder karısına, ama iş şiire geldi mi, bakarsın duygulu bir koca olmuş çıkmış. Şiirinin her ikinci dizesinde yuvam, kehribar gerdanlığım, tavus tüyüm, lavtamın kordelası evet, hatta; gotik katedralim benim, diye anar karısını! Ağlayıp sızlayarak çağırır, bülbül nağmeleriyle, yemler karısını! Bu baygın nağmeler okul öğrencisi kızların hoşuna gider elbette, ama sonra sorarsanız, sadakatsiz kılıbık bir herifin erkekliğe yakışmaz sürüngenliği bütün bunlar."

Gregorçik şairi savunacak oldu önce, ama sonra düşündü ki, bütün bu gevezelikler hiç mi hiç ilgilendirmiyor onu aslında. Kalmuk tipi yazar okurlarına, Kırgız tipli şair karısına dönmüş dönmemiş, ne olacaktı yani, adam sende!

Cin, ateş gibi dağlıyordu suratını artık, turşulu avcı yahnisi canına okuyordu, bu dağdağalı eğlence yetmişti. Obur gibi her gördüğüne saldırıp tıkınan şu doymaz Sobçak'ın halinden rahatsız oluyordu. Koro şefinin kırmızı suratına avcı yahnisinin buharı sarı damlalar halinde oturmuştu, turşu parçaları bıyıklarına yapışmıştı. Gömlek manşetlerinde borç çorbasının lekeleri görünüyordu, börekleri çiğnemeden yutuyor, ardındanda sıvı halindeki yağı yudumlu-

yordu. Sobçak ağzını hiç kapamaksızın tıkınıyor, suratını yüzüyormuş gibi, buruşturuyordu. Dilinin üzerinde hamur ile lahana yaprakları birbirine dolanıyor, derken, dişlerinin arasına girmiş sığır eti liflerini çıkarıyor, elindeki ekmekle, tabakta kalmış salçayı süpürüyordu açgözlülükle. Laf geleceğinden korkmasa, kafasını çorba tenceresine sokup dibine dek yalayıp yutacak, ceplerini börekle dolduracaktı. Yarın için, öbür gün için, gelecek günleri düşünerek! Kampta sık sık baş vurulan atasözleri ve özdeyişlerden iyice bellemiş olduğu deyimler şunlardı: "Şişko kendini harap edinceye dek sıska geberir gider. Can boğazdan gelir. O halde; ye babam ye!"

"Ne dersiniz Yüzbaşım, İngiltere'ye göç etmek şansınız var mı acaba?" diye sordu Gregorçik, Skarbek'e. "Ya da Fransa'ya? Amerika'ya? Kanada'ya? Neresi olursa işte. Buradan çıkıp gitmemizin olanağı var mı?"

Süvari Yüzbaşısı iyi, ama itham eder gibi bir bakışla baktı Gregorçik'e.

"Şimdi durup dururken bunu da nereden çıkardın oğlum? Alfons'un doğum yıldönümünde böyle dertli bir konu atılır mıydı ortaya? Resmi sorunları büroda ele alırız, iş saatlerinde. Ama burada gözümüzü gönlümüzü alkolle yıkıyor, yitirilmiş bir savaştan sonra kendimize gelmeye çalışıyoruz. İş konuşulur mu burada? Ev sahibinin şerefine!"

Sabaha karşı Gregorçik, fenalaştığını hissetti. Sendeleye sendeleye arka cephesine dolandı yapının. Arka kapıdan tekrar içeri gireceği sırada, arkadaki domuz ahırının orda "Polonyalı Villon" ile karşılaştı. Karısının özlemiyle kendini yiyip bitiren şair, Bayan Biesia'ya yanaşmıştı. Boy fukarası olduğu için, ağaca çıkmaya çalışan bir çocuğu andırıyordu. Çekik gözlü yazar da boş durmuyordu, o da hayranı kadın okurlardan birini ele geçirmişti kömürlükte. Teğmen, bir kadın üniformasına ait haki çorabın aşağı kaymış olduğunu, pembe bir vücut parçasının çıplak durduğunu gördü.

Doğum yıldönümünü kutlanan Alfons, tamam olmuştu. Mutfaktaki masanın üzerine uzanmış kalmıştı, suratı sapsa-

rı olduğu için, ameliyat masasına uzanmış narkozlu hastaları andırıyordu. Göğsünün üzerine çiçekli bir saksı oturtmuşlardı.

"Nekrofili* tutkunlarını morga bırakmayın sakın" diye inledi ney gibi bir tenor ses. "Alfons ruhunu teslim etti. Bayanlar, baylar dışarı lütfen!"

Derken, büfeden bu yana bayanların övünmeleri çalındı Gregorçik'in kulağına.

"Roman Taormina'ya gidiyor tatilinde. San Domenica'da oda ayırttık bile."

"Sicilya'da bahar! Daha güzeli olabilir mi?"

"Biz Karol ile Portofino'ya gidiyoruz. Karol kalabalıktan hoşlanmaz. Venedik Lido'su ile Fransız Rivyera'sında artık hoşa gidecek bir şey kalmadı gerçekten."

Bana gelince, ben baharı Papenburg'da geçireceğim! Gregorçik içinde bir sızı duydu.

Dışarısı aydınlanmaya başlamıştı. Ayyaşlar içmeyi sürdürüyorlardı. Uykusuzlukla savaşıp, kusma eğilimini zorla bastıran Teğmen, kendi yurttaşları arasındaydı ama, Leh dilinden anlamayan bir yabancı gibiydi. Başının üzerinde tanıdığı sözcükler dolanıyor, ama Teğmen ne demeye geldiklerini anlamıyordu. İnsanlar arasındaki ayırım çizgisinin şimdiye dek sandığından başka bir biçimde yol aldığı geçiyordu kafasından. İnsanları birbirinden ayrı düşüren şey, ne dil, ne ırk ne de din ayrıcalığıydı, sadece mevkileri ve banka hesabındaki rakamlardı.

İçkinin sırdaşı dedikodularla ilgili bölük pörçük konuşmalar, gizli kalması gereken olaycıklarla ilgili kırık dökük cümleler çalınıyordu Teğmenin kulağına. Londra'daki Polonyalılar sosyetesini dert edinmiş şu yüz, iki yüz kişilik klana bağlı olmak gerekirdi ki onların değer verip olağanüstü gördükler şeylere değer verebilsin; neymiş, Riş'in yaptığı yeni evlilik dördüncü evliliğiymiş, bilmem falanca duyarlıklı İngiliz bayanda "Polonyalı kompleksi" varmış,

* Ölülere düşkünlük hastalığı.

City'den soğuk ve yaşlı bir borsacı işadamı ile yatıp kalkarken, bir yandan da Malkinia'lı sıcakkanlı ve genç subay adayı Maçius ile gidiyormuş yatağa! Çoğu cinsellikle ilgili ve Papenburglularla ilişkisi olmayan bambaşka bir dünyadan böyle on, on beş olaycık – tutalım herkesçe saygı duyulan bir yazıişleri müdürünün Hyde Park'da orospular tarafından kovalanması cimriliğinden ötürü, ya da –hm, hm dostum– Polonya'nın yabancı ülkedeki çok tanınmış bir eşcinselinin Kudüs'teki subay adaylarımızın derhal İngiltere'ye naklini istediği halde Polonyalı kızların süresiz Kutsal Ülke'de kalmasına hiç ses etmemesi! Ya da; Tony adındaki o biçim ve gerçek bir kontun, Lord D.'nin partisinde Kont Kubiak'a tanıştırılması, falan filan...

Öf, yeter artık! Biz bunun için gelmedik ya buraya eninde sonunda!

"Binbaşı Kosko olayında bana yardım edeceğinize söz verin" diyerek bir kenara sıkıştırdı Skarbek'i Teğmen.

"Ha, şu sigara meselesi değil mi?" Süvari Yüzbaşısının suratı asılmıştı hemen. "Hâlâ unutmadınız mı canım?"

"Söz veriyor musunuz?"

"Evet!" Yüzbaşı, elindeki çatalı şöyle bir salladı.

"Şeref sözünüz?"

"Şeref sözüm." diyen Skarbek esnedi. Gözleri içtiği cinden buğulanmıştı. "Benzetiriz o herifi! Hopla atçığım hopla, atılalım dörtnala! Benzetiriz!" El sıkıştılar.

Ve içmeyi sürdürdüler.

"İngiltere ihanet etti bize" diye seslendi biri sigara dumanlarının içinden kadife gibi bir bas sesiyle. "Ey Polonya, sonun cin şişesinin dibinde!"

Bir köşede birkaç vatansever bir araya gelmiş, nutuk çekiyorlardı kekeleyerek. Alkol, uğranılan haksızlıkla ilgili duyguları daha da körüklüyordu. Yenilgi acısı içlerine çökmüştü.

"İkinci bir San Domingo! Bu mezarcılar bizi ya Haiti'ye gönderirler ya da Grönland'a. Sattılar bizi!"

"Biz ne olacağız şimdi?"

Ayyaşların taşkınlığı her duble viskiden sonra daha da artıyordu.

"işte İngiltere Savaşı'na karşılık aldığımız armağan bu! Sen tut buldoğa sadık kal, o yalnız kuyruğunu sallamakla yetinsin! Sattı bizi bu dükkâncı herifler!"

"İngiltere oldum bittim böyledir zaten, parmağını her yere sokar, sonra da ellerini yıkayıp paklamasını bilir suçtan."

"Dostlarım" diye bağırdı Polonya üniformalı İngiliz, kuşkuyla, "Ben size ihanet etmedim arkadaşlar! Asla! Henio, bir öpücük!"

Konukların övgülerinden, dışardaki aşna fişneden kene gibi yorgun düşmüş olan Bonaventura, bir toprak yığınının üzerinde uyuyakalmıştı. Zaman zaman yarı baygın halinden ayılarak, kendi kendine homurdanıyordu:

"Hey, doru at, hey, hey, yavaş, yavaş ol bakayım, yavaş!"

"Memlekete döndü düşündü" diye alay etti Skarbek. "Köyündeki atları görüyor düşünde. Palavra hepsi. Ne atı oldu, ne de çiftliği aslında. Düşünde bile çiftlik sahibi numarası yapıyor züppe! Babacığı benim dedemin şeker fabrikasında memurdu, küçük bir me-mur, Bay Gregorçik!"

İçmeyi sürdürdüler. Bir aralık, domuz ahırının oradan bir koşu gelen "Polonyalı Villon", "beyaz at"ı öykünmeye koyuldu.

"Mezar kazan Beyaz At'ım ben" diyerek kişniyordu boyuna. "Polonya davasının mezarcısıyım! Bacaklarımla kazarım ben toprağı, hah hah hah!"

Ayağıyla yeri dövüyor, kalçalarını sallıyor, öksürüp tüksürüğünü sıçratıyor, saçlarını sallıyordu.

Millet "bravo" diye bağırıp duruyordu. Şaire gösterilen ilginin sınırı yoktu.

"Üstat, hazırlıksız bir şey okuyun, ne olur!"

Kısa asker ceketi açık duran ufarak soytarı, bir masanın üzerine çıktı. Omuzdaşlarını bir sokak çocuğunun ıslığıyla susturdu. Suratının üzerine yahni tabağının içine düşmesin diye, dizlerinden tutuyor, destek oluyorlardı şaire. Dudak

boyasıyla lekelenmiş yanaklarını şişirip, gazete kâğıdından bir megafon kullanarak okumaya başladı:

Pindarinde
Pindar'ın yavuklusu,*
Pindar ile Pindarinde,
Pindarinde ile Pindar
Drina'da gezmediler,
Pindar'ın zamanında
Drina yoktu, zinhar,
Pindarinde ile Pindar!

"Budala" diye fısıldadı Gregorçik, Sobçak'ın kulağına.

Şöyle bir yarım dakika kadar beklendi. Hani senfoni konserlerindeki gibi. Alkışa zamansız girişmemek için.

"Mickiewitz zamanında" diye soludu koro şefi cin ile zehirlenmiş nefesini, "bir şiir sona erdi mi, ermedi mi, anlaşılırdı, ama modern şiir tuzağına ta kendisi."

Kırgız tipli şair kahkahayı basınca, ortalık kahkahalardan sarsılmaya başladı.

"Ha-ri-ka" diye bağırıyorlardı. "Dâhiyane!" Başlı başına bir keşif! Soyut şiirin üstadı! Hah hah! Pindar'ın zamanında Drina yoktu, zinhar! Eşsiz bir nükte!"

"Gerçeküstü" dedi bir bayan, "Kötümserin yergisi!"

"Polonya dilinin Picasso'su, Picasso'cuk."

"Yeter!" Adolphe Manjou bıyıklı Skarbek, öksürdü. "Kesin şu kültür keşmekeşini artık! 'Sırt çantasında bir kalp' şarkısını söyleyelim isterseniz! Hopla atçığım hopla, atılalım dörtnala!"

"Çok doğru, söyleyelim" diye söze karıştı Bayan Biesia. "Şu kahrolası Almanlara geceyi zehir edelim, uyku uyumasınlar. Zafer şarkılarımız bütün Almanya'yı çınlatsın!"

"Amiin" diyerek geyirdi doğumu kutlanan Alfons.

Sobçak'ın koro şefi olması işlerine geldi. Koro şefi ses verip, ellerini kaldırdı. Birbirinin ardından şarkılar sökün

* Eski Yunan şairi.

etti. Önce savaşçı, ardından neşeli, daha sonra duygusal, en sonunda da ağlamaklı şarkılar. Saçları karmakarışık, gözleri ağlamaktan kızarmış, aşırı yorgunluktan çirkinleşmiş bir bayan, çağdaş "Varşova'nın Şarkısı" parçasını okuduğu sırada, sokaktan sütçüler geçmeye başlamıştı bile.

"Biliyorum bugün, sen, böööyle değilsin."

Şarkıcı bayanın hıçkırıklı sesi, kloroform etkisi yapıyordu.

"Warszaaaawo... ty moya... Warszaaaaa-wooooo... Varşova... sen benimsin... Varşova..."

İkinci dize söylendiğinde, Teğmen gırtlağında, burnunda müthiş bir ekşime duydu, başını – tuttu. Kafasının içinde bir kazan vardı da şakaklarını zonklatıyordu sanki. Kazanı kaldırdığı gibi, şarkı söyleyenlerin açık ağızlarına fırlatmak istiyordu. Elleri masanın üzerine indi. Suratında sıcak bir alkol havası dolaştı.

"İmdat" diye inleyerek uykuya daldı tepesi üstü bir uçuruma yuvarlanırcasına.

14

Daha sonraları kampın toplantı salonunda söylediği gibi, olaylar "mazurka temposunda" birbirini kovaladı. Feleğin çemberinden geçmiş bir aktör olan Binbaşı Kosko, fırsatı kaçırmadı. Çabuk, becerikli ve pervasız davranıp, rakibi alt etmeye girişti. Skarbek'in şoförü, şu Uruguaylı Leh, Teğmen ile Sobçak'ı, iki temsilciyi körkütük sarhoş bir durumda Papenburg'a geri getirip de, bütün kamptakilerin gözleri önünde, hamam barakasının önündeki sarı balçığın üzerine bırakınca, Binbaşı Kosko'nun eline müthiş bir koz geçmiş oldu.

Alarma geçen pedagojik kurul, Gregorçik'i görevini savsaklamış olmakla suçluyordu.

"Hangimiz vazgeçebiliyoruz ki alkolden" dedi Binbaşı anlayışlı ve babacan bir sesle. "Bildiğiniz gibi, ben de severek içerim, hayatım boyunca bir denizi dolduracak kadar içki içtim diyebilirim, ama Gregorçik'i, ne kadar sevsem, insanın zayıf bir yaratık olduğunu ne kadar anlayışla karşılasam da..."

"Ama sokaktan geçen Almanları görmeliydiniz" diye çıkıştı biri öteden. "Kapının orda durup parmaklarıyla gösterdiler."

"İngilizler de nöbetçi barakasının yanından dolandılar" diye ileri sürdü kimileri de. "Nasıl kötü konuştuklarını bir duysaydınız!"

"Bütün altıncı sınıf pencereden gördü sarhoş yatıp kaldığını öğretmenlerinin. Suratı çamurluydu. Kartallı kepi de çamurun içindeydi" dedi Bayan Buşkovska görev bilirlikle.

"Kartallı kepin çamurun içinde olması" bütün oradakileri derinden sarstı. Doğuştan propagandacıydı şu "Küçük Böcek."

"Uzun sözün kısası" diyerek özetledi Binbaşı, "Polonyalı çocukların eğitimini sorumluluk duygusu taşımayan kimselere bırakamayız."

"Olamaz" diye onayladı pedagojik kurul.

Binbaşının önerisi kabul edildi.

Yarı uykulu, yarı katılaşmış bir haldeki Gregorçik, göğsünün üzerinde çok kötü sezgileri ağır bir taş gibi duyuyordu. Bütün bir gece içildikten sonra bir an gelir, var olan ve var olmayan, gerçek ve düşsel birtakım üzüntüler, dertler, kızgınlıklar, bir ölünün gözlerine üşüşen sinekler gibi beyne üşüşür. Ateş gibi yanan alnını soğuk kompresle serinletmeye çalışan "sorumsuz" öğretmen yavaş yavaş kendine gelirken, Binbaşının görünmez yumruklarını yeniden duydu kafasında. Rahip Henias askeri telefonla bir haftalığına Frankfurt'taki bir dinsel konferansa çağrılmış, üstat Raçka da, Binbaşının saygıdeğer temsilcisi olarak, Hanover'deki kamp komutanları toplantısına katılmaya gitmişti. Dahası da vardı: Sigara olayının başlıca tanığı ile muhbiri şoför Gavron, İtalyan Kızılhaçı'nın çocuklara armağan edeceği güney meyvalarını teslim almak üzere Breneer'e gönderilmişti. Gerçekten de, şu son üç gün içinde çok şey değişmişti! Ringde topu topu iki rakip bırakmıştı Binbaşı karşısında: Gregorçik ile Sobçak'ı!

"Engellenen strateji uzmanı, kuşatma manevrasından tam anlamıyla yararlanıyor" diye uyardı Teğmen korkuya kapılmış Sobçak'ı. "Saatlerimiz sayılı."

"Sayılı mı?" Sobçak omuz silkti. "Benimle bir zoru olduğunu sanmam. Binbaşıya karşı girişilen harekette benim çok küçük bir rolüm var."

"Hm, kirli çamaşırlar ortaya dökülünce anlaşılacak o!" Gregorçik zevkten dört köşe olacaktı nerdeyse. "Kosko'nun bizi birbirimizden ayırmak niyetinde olduğunu görüyorum. Suikastçılardan üçünü yok etti bile. Şimdi de sıra sizde Sobçak; benim işimi bitirmek için elinden geleni yapacak. Ne yaparsa yapsın! Bana verilecek cezaya hiç aldırdığım yok, madenlerde çalışmak mı, Sibirya mı, zincire vurulmak mı? Her ne olursa olsun!"

Sobçak susuyordu. Suçluluk korkusu suratından okunuyordu. Alnındaki kırışıklardan nasıl geri çekileceğini düşündüğü belli oluyordu.

Gregorçik Sobçak'ı daha da korkutmak istedi.

"Eh işte, bu da bizim Papenburg'un 20 Temmuz'u.* Daha doğrusu: Subay adaylarının kasım ayaklanması! Deliler gibi saldırdık Belveder'e, 'despota ölüm' diye de haykırdık! Ama şimdi bir de gördük ki hiçbirimizde tüfek yok."

"Ne tüfeği?" diye sordu Sobçak gizli gizli. "Kalkıp da birini mi öldürecektim yani, öyle bir niyetim mi vardı? Gavron'un ifadesine dayanarak birkaç karanlık noktayı aydınlatalım istedik, o kadar."

"Başarıya ulaşmış ihtilaller ulusal bayram günlerine dönüşür, ama ona karşılık, başarısızlığa uğrayanlar, dostum, vatana ihanetin en büyüğüdür" diye karşılık verdi Gregorçik işkence ederek. "Ulus için savaşan kollar ulus tarafından kesilir."

"Gitmeyelim, dedim ben" Sobçak kendini temize çıkarmaya uğraşıyordu, "ama beni dinleyen kim, Sobçak'a önem verildiği mi var? Çirkefi üzerine sıçratmayacaksın, dedim durdum hep, boyundan büyük işe kalkışmayacaksın!"

Gregorçik'in dilinin ucundaydı: Böyle umutsuzluğa kapılmayın canım! Hiç olmazsa çorbayı, yahniyi indirdiniz ya gövdeye, ama zaten dertli olan arkadaşını daha da dertlendirmek istemiyordu.

"Gitmeyelim, dedim durdum hep" diye başladı Sobçak yeniden. "Budalalık ettik."

Teğmen hiç karşılık vermedi. Bir yandan baş ağrısına karşı ilaç alırken, bir yandan da, bütün gücünü toplayıp, kendini savunmak için, şu güvenilmez arkadaşını yanına katıp saldırıya geçmesi gerektiğini düşünüyordu. Gel gelelim, şu sisli puslu ve soğuk sabahın ilk saatlerinde, gerekli kuvvet ve isteği bulamazsa, Binbaşı ile nasıl boy ölçüşebilirdi? İçini bir yılgınlıktır kapladı. Kendinden hiç hoşnut olmaması felce

* Hitler'e karşı girişilen suikast hareketinin tarihi.

uğratıyordu bütün benliğini. Damdan düşercesine bir yakınmayla Skarbek'e başvurması çok boşuna ve sözü bile edilmez bir adım gibi görünüyordu şimdi ona. "Haksızlığa uğrayanların savunucusu", "adaleti arayan adam" rolünü üzerine almış olmasına pişman oluyordu şimdi. Histeri! Daha da feci; küçük, atılgan bir izci gibi hareket etmişti:

İçindeki gizli kaderci konuşmaya koyuldu: "Savaşılacak" ne var ki? Ranzasına uzanıp, boşver gibilerden salladı elini. Bu Binbaşı Kosko uzaklaştırılsa bile, yerine yeni bir Binbaşı Kosko gelmeyecek miydi sanki? Bizim şu küçük dünyamız, sayısız Kosko'lardan oluşmuştur. Çocuk gibi aldanmamalı insan. Polonya koşulları altında bütün değişikliklerin hep daha kötüye gittiğini gösteriyor hayat, yağmurdan kaçarken doluya yakalanıyorsun. Papenburg'daki hayatın çekilmezliği, bu kapalılık içinde gerçekleşen olaylara uzak durmamaktan doğuyor, çarpık orantılar, karışık hiyerarşik koşullar, insanlar ile görünümlerin yanlış yorumlanması. Bardakta koparılan fırtınalardan uzak durmak gerek! Şu kampın keşmekeşine kaptırmamalı insan kendini! Toplantı odasındaki bir pencere camının kırılmış olması, barakanın köşesindeki kovanın delik olması, Raçka ile Henias'ın Amerikalılara verilen som balıklı sandviçlerden ötürü dalaşması, birdenbire dünya çapında sorunlar halini alıyor. Görünüşe bakılırsa, eski çağın en kanlı savaşları da bir çömlek yüzünden çıkmış olmalı. Kraliçe ödünç aldığı bir çömleği geri vermek istememiştir herhalde. Şu kahrolası Papenburg çömleklerinden uzak durmalı, uzak! Sağlığı bozulan sinirlere yazık. Sobçak haklıydı: Meppen'e gitmek doğru olmamıştı...

Akşam yemeğinde, "görev sorumluluğu taşıdığından kuşku duyulan" Teğmenin gözden düşmüş olduğu anlaşıldı. Gazinodakiler Teğmenle yüz yüze gelmekten kaçındılar, bir lekeli humma hastasından kaçınırcasına uzak durdular Teğmenden. Sağında ve solunda boş kalan sandalyeler, Teğmeni masa komşularının ayırdı, karantina uygulamanın ta kendisi! Pomeranya'daki küçük şehrin aşağıladığı Yan'ın

Belediye Başkanının toplantısına davetsiz gidip neden mesele çıkardığını şimdi çok iyi anlıyordu Gregorçik. Binbaşının gözünden düşmüş olmak, yemek masasının üzerine bir fosken bulutu gibi inmişti. Evden cenaze çıkmış gibi gidip geliyordu kaşıklar tabakların içinde. İtilmiş öğretmen neye baksa, gözler hemen kaçırılıyor, herkes kendi tabağına bakıyordu. Kimse bir şey sormuyor, üç günlüğüne nereye ve neden gittiğini bir soran olmuyordu. "Küçük Böcek" kaşığının ucuna bakakalmış, Teğmenin selamını almamıştı. Binbaşı felaket habercisi bir susuşla susuyordu. Doldurulmuş bir baykuş gibi, camlaşmış bir bakışla tuzluğun kırmızı başlığına bakıp duruyordu. Belki de itilmiş Teğmene öyle gelmişti ama, tabağındaki rostonun porsiyonu da bir küçülmüştü sanki. Öğretmenlere "soğuk yiyecek" olarak dağıtılan "çalışanlara akşam fazlası"nı da almamıştı. Hayret ettiğini ya da üzüldüğünü hiç göstermeksizin, sulu çorbanın içindeki bezelye tanelerini yakalıyordu sessiz sedasız. Kötülük ettiğini kabullenmişcesine, düşmanca sessizliğin yükü altında başını mı eğmeli, yoksa şurada oturan budalaların inadına, meydan okurcasına kahkahayı basmalı mı, bilemiyordu. Neden sonra, bütün olanaklar içinden en uygun olmayanını seçti; kendi kendine ve güvensiz bir gülüşle gülüp, bu sıkılgan davranışla, kendini savunmaktan yoksun olduğunu açığa vurdu.

Akşam yemeğinden sonra açıklandığına göre, kültür sorunlarında çok çalışkan olan "Küçük Böcek", Azizler Günü ile ilgili olarak, Azize Beseli Barakasında bir dinsel şiir akşamı düzenlemişti. Birkaç gündür "kamptaki toplulukla yakın ilişki için" didinen, ("Lordlar Kamarası"ndakilerin deyimiyle) "Papenburg'un sahibi çift" rolleri kendi aralarında paylaşmışlardı: Binbaşı, uyumlu bariton sesini şiirin hizmetine veriyordu, "Küçük Böcek"de, program kâğıdında "edebi yorum" diye bildirilmiş olan yazıyı hazırlamıştı.

"Nikâhsız bir arada yaşadıkları doğru" diye baş sallanıyordu bu gizli bildiriden iyi niyetle söz açılırken, "ama Henias'ın kilise adamı olarak takdis ettiği yasaya uygun kimi

evlilerden daha dindar değiller mi sanki? Bizleri Polonya ruhunun kutsal ekmeğiyle besleyen onlar değil mi?"

Turb kömürüyle ısıtılan salon ağız ağzına dolmuştu. Papenburg'da her gösteri tam bir başarıya ulaşırdı. İpek böceği üretimiyle ilgili bir konferans bile verilecek olsa, millet akın akın gelirdi, nerede kaldı ki bizzat kamp komutanı Meryem Ana üzerine şiir okuyacak da akın etmeyecekti millet?

Bayan Buşkovska, konu ile ilgili olarak, dümdüz taramıştı saçlarını. Yüksek yakalı koyu mor bluzunun üzerinde altın bir madalyon parıldıyordu. Böyle göğsü kabarık, elektrik ampulünün halesi alnının tam üzerinde, kirpikleri, dua ediyormuşçasına kapalı, yüzü solgun ve boyasız, kürsüde dururken, Ana Polonya'yı simgeliyor denebilirdi. Gregorçik gözlerine inanamıyordu. O iğneleyip duran alaycı kadın tutmuş acılı ana pozuna girivermişti hemen.

Konferans sanatçısı kadının öğütüne uyan o bölge badanacısı, salonun arka duvarına üç büyük haç resmi çizmişti ulusal fedakârlığın simgesi olarak. Benzeri bir dekorasyonu Bayan Buşkovska savaştan önce Varşova'da, ünlü yönetmen Schiller tarafından sahneye konulan Mickiewitz'in 'Atalar Bayramı' adlı eserinde görmüştü. "Küçük Böcek", müzik eşliğinin de gerekeceğini düşünmüştü. Adı "Harika Çocuk"a çıkmış on dört yaşlarında bir de kız çocuk getirtilmişti komşu barakadan. Nikel tel gözlüklü, fare kuyruğu saç örgülü solgun yüzlü ürkek kızcağız, Almanlardan ele geçirilmiş piyanonun dibinde oturuyordu. Oberekli sevdalıların danslı eğlencelerinde canına okunmuş olan Bechstein markalı bu konser piyanosu, Osnabrück Konservatuvarının malıydı eskiden. Sonra da, Raçka tarafından savaş ganimeti olarak kamyonla ve zafer naralarıyla kampa getirilmişti. ("Onlar da el koydu her şeyimize!")

Saat tam sekizde, kürsünün ardındaki "Küçük Böcek" doğruldu, küçük burnunu yukarı dikti, kireç beyazı yüzü, içinden yükselen heyecanın pembeliğiyle soluklandı. Tembelliği şiir ezberlemesine engel olan Binbaşı, önündeki kâğıtlara son dakikada bir göz gezdirdi şöyle.

"Tamam mı?" diye sordu Bayan Buşkovska.

"Tamam" diye karşılık verdi Binbaşı.

Küçük Litvanyalı kıza, piyanoya başlasın diye işaret ediyorlardı ki, Bayan Buşkovska'nın bakışları dinleyiciler üzerinden kayarak, barakanın bir köşesine büzülmüş olan belli belirsiz bir kimseye takıldı kaldı.

"Bir dakika Bayan Maçieyunas"diye seslendi "Küçük Böcek." "Makologva salondan çıkmadıkça başlamayacağız!"

Bütün başlar, bir iple çekilmişcesine, bu Makologva'dan yana döndü. Bütün gözler kötü kötü ışıyordu, nefret doluydular. Şimdiye dek tutulan sesler yükseldi. Dinleyiciler, sıralarından ayağa fırladılar. Zehirli bir hava çökmüştü salona.

"Defolup gitsin! Seni buraya davet eden olmadı! Küstah Alaman karısı! Şuna da bak, ziyarete gelmiş bizi. Defol git hadi!"

Sarılıklı kız, köşesinde korkuyla eğilip kasıldı kaldı. Bir şey söylemek için ağzını açtı. İki karabiber tanesini andıran küçücük gözleri sinirli sinirli oynayıp duruyordu bir o yana bir bu yana, bütün bu haliyle, tuzağa yakalanmış küçük bir hayvanı andırıyordu.

Salondaki öfke, her geçen saniye ile daha bir kızışıyordu.

"Gözlerinde utançtan eser yok! Alaman karısı! Defolup evine gitsene! Atın şunu dışarı! Basın tekmeyi pis Gestapo karıya!"

"Ee, daha ne bekliyorsun Makologva? Yardım mı edelim istiyorsun?" Ateşe körükle koşuyordu Bayan Buşkovska. "Bizden ayrı düştün çocuğum! Polonya cemaatinin dışına düşürdün kendini bile bile! Bir budalalıktır ettin, şimdi cezasını da çekeceksin! Sen istedin, sen katlan şimdi bakalım!"

Kadın değil, çakal, diye düşündü Gregorçik tiksintiyle. Böcek falan değil, iğrenç bir solucan. Papenburg vatanseverliğinin acuzesi! Ahlak hocalığı yapıp kutsal öfke yaratıyor. Ama şu kurnaz gözlere iyi baksanıza; aslında, Makologva'nın bir köylü ile düşüp kalkmış olmasına hiç aldırdığı yok. Güçlü kuvvetli bir Alman Hans ile pekâlâ kendi de girerdi yatağa kimseye çaktırmaksızın."

"Ee, Makologva, ee?" Buşkovska'nın sesi bir kırbaç gibi iniyordu kızın üzerine.

Makologva, parmaklarıyla kirli şalını çekiştirip duruyordu korkudan. Gerilimli saniyeler geçti böyle. Binbaşı düşünceliydi, susuyor, ağzındaki kurşun kalemi geveleyip, şiir kâğıtlarını gözden geçiriyordu ilgiyle. Olaya önem vermiyordu sanki. Şu anın düzeniyle ilgili bir sorun. Kamptaki "en yüksek otorite sahibi"nin resmen el koyacağı kadar gelişmiş bir durum değil.

"Ee?" diye tehdit etti "Küçük Böcek." "Hadi artık!"

Gregorçik'in gözleri olduğu yere büzülmüş kızın üzerindeydi, acıyarak bakıyordu kıza. Basık burunlu genç bir köylü kızın çirkin, hastalıklı suratı! Soğuktan morarmış kaya yanaklar! Koca göğüslerin üzerinde tiftiklenmiş atkı! Kamptan birkaç kere kovulmuş olan Makologva, dönüp geri gelmişti yine gizli gizli. Tel örgü çitin arkasına dolanıp, barakalara sızıyordu gizlice. Bir çanak sıcak çorba edinebilmek için mutfağa sızdığı da oluyordu. "O Alman herif için yanıp tutuştu kıçı karının!" Kadınlar suratına tükürüp, boğuk boğuk bağırarak kamp kapısından dışarı atmışlardı Makologva'yı. "Hans'ına git Hans'ına aşşağılık orospu seni! Kafanı kazıtmalı senin, çırılçıplak etmeli! Katrana bulamalı! Sopayla gebertmeli seni!"

"Karnım açtı, Hank ekmek verdi bana" diye ağlamıştı Makolognva.

"Peki sen, sen ne verdin ona köpek karı?" diye uluyup durmuştu öç tutkunu kadınlar nöbetçi barakası önünde. "Defol git hadi, köpekleri salarız yoksa üstüne!" "Alman ile ilişki istemeyen Vanda" parçasıyla kulakları doldurulmuş olan okuldaki çocuklar bile tiksintiyle izlemişlerdi kızı.

"Makologva, güçlük çıkarma bize!" Binbaşı istemeye istemeye kaldırdı şiirlere eğmiş olduğu başını. "Verdiğim öğütü dinleyip, iyilikle çıkıp git salondan..."

Güçlük çıkarmak Makologva'nın da istediği şey değildi. Başını önüne eğip kapıya doğru yürüdü.

"Ben..." yarı yolda durup, derin bir soluk aldı zorlanarak, "... ben", yeniden ağlamaya koyuldu acı acı, "iyi bir Polonyalıyım ben..."

Protestolar, ıslıklar, yuha sesleri, alaycı gülüşmeler bütün "Azize Sesili" Barakasını dolduruyordu.

"Sen..." diyerek Makologva'nın sesini öyküdü biri "sen... sen orospunun birisin, Alman orospusu seni..."

Arka sıralardan yükselen kötü kahkahalar, keyfi kaçmış olan Binbaşının aracılığıyla çabucak susturuldu:

"Kültürlü olalım baylar, daha kültürlü" diye uyardı bariton sesiyle, "tavlada değiliz burada. Bir akşam toplantısındayız."

Binbaşının sesini duyan Gregorçik, öfkeye kapıldı birden. Hırsız seni, sigaraları geri ver, diye haykırmak istiyordu. Ama kendine hâkim oldu. Sırası değildi henüz. Bu bombayı tam zamanında ve yerinde fırlatacaktı: Süvari Yüzbaşısı Skarbek, soruşturma komisyonu ile birlikte Papenburg'a gelince! Vakitsiz bir patlama boşuna olurdu. Komutanı öldürmez, yaralamazdı bile. Oysa suikast yapanı paramparça edebilirdi.

Tahta kunduraların takırtısını duydu, sabunlu su kokusunu aldı, kızın bir çocuk gibi ağladığını gördü: Makologva yumruklarıyla gözlerini siliyor, ağlamaktan şişmiş yüzündeki kirli damlaları birbirine bulaştırıyordu. Herkes görsün diye bile bile Makologva'ya doğru yürüdü, kızın omuzuna vurup yüksek sesle:

"Ağlayıp durma sersem" dedi, "bunlar mı üzüyor seni, insan değil ki bunlar!"

İki yıl önceki bir sahne gözlerinin önünde canlanmamış olsaydı belki de Makologva'ya hiç yaklaşmazdı; gözlüğü kırılmış, profesör kılıklı tanınmayan bir adamcağız, küçük bir Yahudi kızı jimnastik salonundaki öç tutkunu insanlardan korumuştu hani...

Bir an derin bir sessizlik oldu. Derken, birikmiş öfke, kızgın bir hırıltı gibi bütün salonu dolaştı. Millet nefretten boğulan seslerle haykırıyor, ellerini kollarını sallıyordu,

ama Teğmen hiç umursamadı koparılan gürültüyü. Makologva ile birlikte barakadan çıktı. Kapıyı kızdan önce açıp, önce kızı çıkardı dışarı. Sükûnetini bozmayan tek adam, Binbaşıydı. "Küçük Böcek"e şöyle yan gözle bir bakıp, gözünü kırptı.

"Bu meseleyi daha sonra ele alacağız" diye söz verdi dinleyicilere.

"Bu tahriki" diye düzeltti konferansçı kadın.

"Ve şimdi, bayanlar baylar," Binbaşı, derin ciltli küçük bir kitabın arasına sıkıştırmış olduğu küçük kâğıdı çıkardı, nikotinden sararmış parmaklarıyla kitabın sayfasını düzeltti, "şimdi sıra Kohanovski, Staff, Bak ve Liebert'de. Dinsel bir şiir gecesi için toplanmış olduğumuzu unutmayalım."

Bayan Buşkovska, küçük Litvanyalı kıza işaret etti:

"Bayan Maçieyunas! Başlayalım! Bogurodziça – Meryem Anamız!"

15

Yarı uyku halindeki Gregorçik, beyaz, karla örtülü bir bulutun yaklaştığını görür gibi oldu. Ancak bir süre sonra gözlerini açtıktan sonradır ki, esaslı bir Alman somyasının varlığını duydu yarı karanlıkta. Grünwald Strasse'deki evlerinde de böyle yatakları olmuştu eskiden, ama şu pencerenin dışındaki caddenin adı Pestalozzi Caddesiydi.

Ursula dudakları aralanmış uyuyor, nemli dişleri görünüyordu. Isıtılmamış odanın soğuk havasında buğulanan soluğunu dikkatle izledi Gregorçik. Vücut sıcaklığının grimsi alevi Ursula'nın geniş ağzından yükseliyor, dağınık saçlarına doğru yükseliyor, yastığın içeri çökmüş köşesine doğru akıyor, "pederşahi" meşe karyolanın kenarında yok oluyordu. Yatak takımına hoş bir elma ve şarap kokusu sinmişti. Gece masasının üzerinde, kâğıt lamba siperliğinin hemen arkasında, yarılanmış bir bardak şarapla ısırılmış bir elma gördü Gregorçik. Meyvenin etli kısmında diş izleri görülüyordu. Küllükteki elma kabukları eğrilip bükülmüştü.

Dışarıda, pencerenin önünde gün ağarmaktaydı. Perdenin aralığından görünen komşu dam, kardan bembeyaz ışıldıyordu, bütün gece kar yağmıştı. Kar bile, ki bu yılın ilk karıydı, gelecek iyi günleri muştuluyordu. Ne sis olacaktı artık ne de yağmur, don, kanaldaki kirli suların üzerine buz tabakasını çekecekti, bataklıklı turblu toprakların üzerine beyaz bir örtü serilecekti.

O gece sık sık uykudan uyandıkça, beyaz, yumuşacık bulutların küçük şehrin sokaklarına, ağaçlarına, evlerine indiğini duydu, hep. İçini rahatlatan bir hafiflik hissediyordu, gözlerinin üzerinde ıslak bir pamuk vardı sanki, başarılı bir ameliyattan sonra hastane yatağına yatırılmış gibiydi, hastalıktan kurtulmuş, boynuna dek taze, beyaz, kardan

bir örtü çekilmişti üzerine sanki. Saatler gelip geçiyordu öyle, kalbinin çarpması, damdan aşağı kayan karların gürültüsü ve hepsinden önce de – büyük bir rahatlık duygusu. Evet, ardındaki bütün köprüleri yakmış olmasından doğan sevinçti bu, verdiği kararın refleksiydi.

Uykuda elini uzatıyor, yalnız olmadığından emin olmak istiyor, bağlı olduğu birini arıyordu. Karanlıkta ışıldayan kadın omuzuna dokunuyordu sabırsız parmaklarıyla. Bu uykulu halinde, kendini bastonunu arayan bir köre benzetiyordu. Yeniden uykuya dalarken tanıdık bir kokunun soluğunu alıyordu: Ursula'nın saçları papatya kokuyordu. Bir saniyeden bile kısa bir süre içinde Halk Tiyatrosu'nun primadonasına ait evi hatırlıyordu, o ev de benzeri bir koku ile doluydu, derken, oyuncu kadının yarı kısılmış kedi gözlerindeki alaycı gülümseyişi yeniden görüyor, aradan uzun yıllar geçmiş olduğu halde o zamanki çocukça kızarışını, utanç ve boynu bükülüğünden ötürü kızarışını yeniden hissediyordu. O boyalı suratı itici buluyor, dağınık saçları gözlerinden siliyor, anıların verdiği korkuyla, uyumakta olan kıza daha bir yaklaşıyordu.

Kamptaki ranzada nasıl üşüdüğünü ancak şimdi anlayabiliyordu. Bütün o uykusuz geceler süresince sadece özgürlüğü değil, insansı vücut sıcaklığını da özlemişti. Sıcak, yalnızlığı, fizik ötesi anlamda da eritiyor, diye düşündü. Dünyaya yapayalnız geldim, yapayalnız öleceğim; beni vücudunla ısıt, yabancı; yalnızlığımızın demir çemberini kıran, sensin! Artık üşümüyorum, yalnız değilim artık. Uyuyan kadının sırtı patiskanın arasından ısıtıyor beni, ellerimin altında onun gencecik, sıcak göğüslerini hissediyorum. Şakak ve enseden, hoş bir kadınsı sıcaklık akıyor yüzüme. En saf bulgularda ne gerçekler gizlidir. Şurada, hemen yanımda, öpülebilecek kadar yakınımda canlı bir insanın yatmakta olduğunu –gözlemlerinden sevinç duyuyordu– böyle gece vakti bütün duygularınla algılamak ne mucize! Göğsü, soluklarıyla inip kalkıyor, derisinin altında kalbi atıyor, şakaklarında, bileklerinde sıcak kanın zonklaması! Canlı bir

insan! Çokları öldü, ama biz –ne büyük mutluluk!– soluk alıp veriyoruz, uykuda öksürüyoruz, midemiz gurulduyor, kaşlarımız seyiriyor sinirden, terliyoruz, nemli, ekşi bir sıcaklık yükseliyor vücutlarımızdan; yaşıyoruz!

Varşova düştükten sonra, bir gece ranzasından doğrulan Raçka'nın heyecanla nasıl seslendiğini hatırladı Gregorçik: "Şu savaşı neden atlatmak istiyorum biliyor musunuz? İyinin kötüyü yendiğini, Almanların yenilgisini göreyim diye!"

"Ben de" diye seslenmişti kendi halinde biride köşeden, "yatakta çıplak bir kadının sıcaklığını hissedeyim diye istiyorum!" Bütün baraka ortalığı kırıp geçiren kahkahalarla sarsılırken, Raçka aşağılayarak karşılık vermişti:

"Sizin gibi hayvanların kafası kadının etini budunu düşünür zaten sadece!" Kadının eti budu, güzel bir şey, canlı insanların sevinç duyduğu bir şey, diye düşünen Gregorçik kendi kendine gülümsedi, hafif ışık altında, uyuyan kadını gözden geçirmek için dirseklerine abanıp doğruldu. Ursula'nın yüzü pırıl pırıldı, saçları alnına yapışmıştı. Kaşlarının arasından bir ter tanesi yavaş yavaş aşağı kayarken, Gregorçik parmağının ucuyla sildi ter tanesini dikkatle.

"Zaçne stvorzenie"* diye fısıldadı şefkatle, hemen aynı anda da kaşlarını çattı; zaçne stvorzenie Almanca nasıl söylenebilirdi acaba? Uyuyan kadını boynundan öptü. İçini bir şükran duygusudur kapladı, birlikte geçirilen geceler için, başının üzerinde bir dam olduğu için, elinden çıkını, sinir içinde ve sapsarı, kapıyı çaldığı o akşam için duyulan bir şükran! Ursula hiç de hayret eder görünmemişti. "Bir çay demleyeyim hemen" demişti kendine hâkim olarak. O da paltosunu çıkarıp mutfaktaki masanın başına oturmuştu. Ve kalmıştı.

Küçük bir ayrıntı daha; kunduralarını çıkarırken, başparmağının çorabı delip dışarı çıkmış olduğunu utanarak görmüştü. Ayağını çarçabuk kunduranın içine sokarken, kızın güldüğünü duymuştu:

* İyi kalpli yaratık.

"Saklama, dikerim hemen."

"Polonya sanayii" diye gülmüştü çaresiz, "ağızlarda krallık teraneleri, ayaklarda delik çoraplar." Gel gelelim, Ursula'nın krallık teranelerinden falan haberi yoktu. Bayan Buşkovska olsa çok iyi değerlendirirdi bu özdeyişi.

"Ah Stefi" diye içini çekmişti Ursula öbür sabah, kahvaltıda, "ben olmasam ne yaparsın sen, kocaman bir çocuksun..."

Gözünün ucuyla bakınca, karyolanın altındaki keçe terlikleri gördü: Ursula'nın armağanı. Bu düz keçe terlik bile, tutuklunun hayatında dünkü gün başlayan değişikliği tanıtlamaya yetiyordu. "Terliksiz nasıl yaşanır?" İşlerinden evlerine dönen bisikletliler nöbetçi barakasının önünden geçerlerken, o akşam karanlığında, nasıl kedere boğulmuştu, onu hatırladı Gregorçik. Mutlu insanlar! Dönebilecekleri bir yerleri vardı. Bütün güçleriyle pedallara basıyor, karılarına, çocuklarına, masanın üzerinde dumanı tüten çorba tabağına, doğal, gerçek dünyalarına koşuyorlardı, zorlama bir kamp hayatına değil! Nasıl da kıskanmıştı onları o akşam, şimdi kendisi de o bisikletlilerden biriydi; evinde olmayı tadıyordu, dönmek istediği bir yer vardı...

Dışarıda, pencerenin altında, kaldırımda bir kürek sesi duyuldu. Kaldırımdaki karlar süpürülüyordu. Yarım saate kalmaz, bütün evlerde çalar saatler çalmaya koyulur ve Bayan Matz, karşıdaki kuru temizleme dükkânının sahibi kadın, dükkânın kepenklerini patırtıyla açardı.

Kötü bir başlangıç değil, diye düşündü Teğmen gam, keder duymaksızın. Bütün o ateşli vatanseverlik nöbetlerinden, kahramanca atılımlardan, bütün o coşkunluk ve fedakârlıklardan sonra, ben Stefan Gregorçik, ölüme dek işkence edilmiş Yan'ın oğlu, bir Alman kadınla yatıyorum. Grünwald Strasse'li Margarete kederli gözleriyle önüne bakar, Sokol ve Kiy Kardeşlerinin aileleri tiksintiyle yüz çevirirlerdi benden: Vatan haini! Peki ama hangi Alman kadınla? diye düşündü çarçabuk. Diana Foss'un kızı Ursula ile, Papenburg'dan kurtulmama yardım etmiş bir insanla! Hiç

kimsenin karşısında haklı çıkarmaya çalışmayacağım kendimi. Birdenbire, istemeyerek bir savunmaya girişmiş buldu kendini. Ne yabancılara ne de kendi kendime karşı! Varsın beyaz kırmızı pazubentli üstat Raçka, şu yeryüzünde Almanların yaşadığına dayanamasın, varsın kasketi kuru kafalı SS şefi Polonyalılara yer tanımasın şu yeryüzünde. Ben ne Raçka olmak niyetindeyim, ne de SS şefi, insan olmak istiyorum ben, sade, basit bir insan, sadece 'insan!' Kullanıla kullanıla eskitilmiş bu sözcüğü kullanırken bocalıyordu. Çağımız insanlık kavramının dışına çıktıkça, "insan" sözcüğü de o kadar lafa boğuluyor. – "insan olalım, bizi büyüleyen gizli anlaşmalara önyargılara boş verelim, er ya da geç, istisnasız hepimizi aynı solucanların yiyeceğini düşünelim iyisi mi" diye atıp tutmuştu Bayan Buşkovska soprano sesiyle bir gün, insanların çektiği acı karşısında çok duygulu bir tepki göstermişti, sonra da, sonra da ötekinin berikinin hoşuna gitsin diye, Makologva'yı Azize Sesili Barakasından dışarı atmıştı.

"Uyumuyor musun?" diye sorduğunu duydu Ursula'nın.

"Hayır."

"Ne düşünüyorsun?"

"Seni" diyerek yalan söyledi.

Kampı düşünüyordu, kampı düşünüyordu yine. Binbaşıyı, Raçka'yı, "Küçük Böcek"i Henias ile Sobçak'ı, kamp divanını, kaçmasına neden olmuş ne varsa, tümünü. Ama düşünceleri tutkudan yoksundu, önemlerini abartmaksızın düşünüyordu gerçekleri. Kamp kapısının dışından bakıldı mı, Papenburg'daki bütün o "ölüm kalım sorunları" bereket mantıklı bir ölçü içinde kalıyordu. Aslında önemli hiçbir şey olmamıştı. Önceden de tahmin edileceği gibi, soruşturma komisyonu falan gelmemişti. Süvari Yüzbaşısı Skarbek, Londra'ya atanmıştı. Henias ile Raçka çıktıkları yolculuktan dönememişlerdi daha. Davanın başlıca dayanağı şoför Gavron, sırra kadem basmıştı. Görünüşe bakılırsa İtalya'da kalmıştı. Daha da kötüsü, yazılı ifadesi de bulunamıyordu bir türlü. Buna karşılık, Gregorçik ile Sob-

çak'ın, hiç gecikmeden mahkemeye başvurmalarını bildiren bir davetiye gelmişti. Taçlı kartal amblemli tantanalı bir kâğıt. Kamp komutanının adını kötüye çıkarabilecek nitelikte görülen zararlı dedikoduların yayılmasıyla ilgili bir mahkeme çağrısı. Kırmızı mürekkeple bir de not kâğıdı kenarında: Dava dilekçesinin bir sureti Mr. Thompson'un bilgilerine...

Thompson'a karşı bir soğukluk vardı Teğmenin içinde. Mormon, doğal bir hayat yaşıyor. Vücutça da ruhça da sağlıklı bir insan. Hiç eksiği yok. Yemeği fazla kaçırdı mı hafif mide sancıları oluyor belki. Viski içti mi karaciğeri şişiyor belki biraz. Topu topu bu işte. Geceleri ne Austhcwitz Kampını görür düşünde, ne de Buchenwald Kampını. Memleketine döndüğünde, kapısından içeri girebileceği bir evi var. Onu birinci sınıf vatandaş durumuna yükselten bir de pasaportu! Tanrı ve insanlarla barış içinde Slav histerisinden tiksinir. Yoksulluğu tembelliğin çocuğu gibi görür. Yararlı kitaplar okur: Yılda 365 Günü Nasıl Yaşamalı ya da Yaratıcılık Yoluyla Mutluluk! Ne insan olarak ne de Tanrı'nın hoşuna gidecek şekilde yaşayan bizleri yabancı dünya kabul edince, saçları biraz ağarmış da olsa, gücü kuvveti yerinde Cadillac arabası, piknik yapmaya, hafif içkiler içmeye, doktorların salık verdiği meyve kürlerine gidecek. Bakın görürsünüz; öbür dünyada da işleri tıkırında gidecektir onun! Hali vakti yerinde olduğu için birçok günahtan da sakınabilmiştir kendini: Hırsızlık etmemiştir, yalan söylememiştir, nefret etmemiştir...

"Seviyor musun beni?"

"Seni seviyorum" diyerek içini çekti.

"Benimle mutlu musun?"

"Evet."

"Çok mu?"

"Evet, çok."

"Zorlama bir itiraf mı?" diye sordu Ursula gülerek.

"Hayır, gönülden." Kadının ağzını dudaklarıyla kapattı. Hatırlanacak neler vardı daha? Hiç? Önemli hiçbir şey!

Hayli ürkmüş olan Sobçak, Binbaşıdan özür dilemişti açıkça. Kekelemiş, kızarmış, yeşil eldivenlerinden pamuk parçaları koparmıştı bu arada. Asılsız bir haberin kurbanı olduğunu öne sürüp bağışlanmasını dilemişti. Gerçekten çok üzülmüştü olanlara, çünkü başkası bilmese bile, o, Sobçak, biliyordu ki, Binbaşı Kosko yorulmak bilmez ve sadık bir dost olarak, bu vatansızlar topluluğuna çok şey kazandırmıştır. Gerekli olan en önemli şeyler bir yana, koro için notalar, nota sehpaları, yeni müzik gereçleri hep Binbaşının çabasıyla gerçekleşmiş şeylerdir. Bütün kamp uykuya daldığı zaman bile Binbaşının odasında ışık yanar durur hep; çünkü komutan hâlâ çalışıyor, ötekileri düşünüyordur da ondan... Binbaşı, Sobçak'ın dileğini kabul ederken, gözlerinde bir mizah kıvılcımıdır ışıldamıştı. "Peki peki" deyip, bütün bu söylenenlerden utanmışçasına elini sallamıştı şöyle. "Yoooo, aşırı övgü yok öyle. Ne yapmam gerekiyorsa onu yapıyorum yalnız. Gece yanan ışık da briç oynadığım içindir garanti, Bay Sobçak. Ama bu telaşlı konuşmanızdan sadece bir gereç olarak kullanıldığınızı anlıyorum."

"Üstelik küskütük bir gereç" diyerek lafa karışmıştı "Küçük Böcek".

Daha başka? Hiç! Önemli hiçbir şey! Daha sonra da, sanığın hiç umursamayıp uğramadığı, hatta yazılı bir özür bile yollamayıp, davayı açanla taraftarlarını bu yoldan küçümsediği şu garip mahkeme olayı vardı hani. Çağrıyı ilk aldığında ranzasından fırlamıştı. Bu zoraki tiyatroya koşmak, şu hokkabazların suratına bütün gerçeği fırlatmak, ateşli bir protesto yağdırmak istemişti önce. Ama sonunda kamptan kıpırdamamıştı bile. Peki, neden mi? Nedeni, medeni cesaretten yoksun olması değildi, Azizler Barakasının yarısını ortak edebilirdi buna. Ne Binbaşı olacak şu yırtıcı hayvandan, ne Utah'lı kaba heriften, ne de yukardan gelen havaya ayak uyduran kamuoyundan korkusu vardı. Sadece enerjisi yoktu, o kadar. Ranzasında uzanıp kalıyor, sobanın üzerinde kuruyan çorap hevenklerine bakakalıyor, gözleri dönünceye dek esniyordu. Göğsünün üzerinde kendisini

ezen bir bıkkınlığın baskısını duyuyordu. Ruhsal bitkinlik bütün fiziksel felçlerden daha kötüydü, kendi vücudunu bile duyamıyordu insan. Adaleleri yokmuş gibi bir duyguya kapılıyor, ruhunu sisler sarıyordu. Doğum yıldönümleri kutlanan o üç kişinin amansız konukseverliğiyle hırpalanıp Lathen'den döneli, hiçbir şeye istek duyamaz olmuştu. Ot yatağına döşeklik eden tahtadan fırlamış bir budak çekirdeğini saatlerce gözden geçirebiliyordu. Uykunun, ısınmanın özlemini çekiyor, Makologva'nın yüzünden nasıl oldu da başkaldırdı anlamıyordu. Belki de o sırada bunun kendi yazgısı da olduğunu sezinlemişti de ondan: Pantolonlu bir Makologva! Ranzasından fırladığı gibi neden mahkemeye koşmamıştı? Belki de daha o sırada sürgün edilmeyi özlemişti farkına varmaksızın, ardındaki köprüleri yakmayı özlemişti, kendiliğinden dikenli tel örgüyü aşmaya asla karar veremeyeceğini bilmişti de ondan belki.

"Üzüldüğün hiçbir şey yok mu?" diye fısıldadığını duydu Ursula'nın alacakaranlıkta. Uzun süren suskunluğundan kuşkulanmıştı genç kadın herhalde:

"Hayır, yok" deyip öptü Ursula'yı yeniden. "Neden üzülecekmişim? Söyle bakalım, neden?"

"Eh işte! Neden olacak?" dedi genç kadın. "Neden mi üzüleceksin? Az mı üzdüler sanki seni? Geçmişi düşünme artık..."

"Haklısın" diyerek içini çekti, yeniden kampa takıldı aklı. Sonra ne olmuştu? Hiç! Önemli hiçbir şey! Müfteri, özel görevliler tarafından mahkemeye çağrılmıştı, kampta adalet ve törelerin bozulmaması için Lublin'li eski kenar mahalle avukatlarından delegeler gelmişti! Aslında haksever, yaşlı bir bay olan yargıç, gemiden flamalarla işaret veren bir gemici gibi boşlukta ellerini kollarını sallayarak, resmi kâğıtları, hatta belki de dava dilekçesini oradan oraya savurup duruyordu umutsuzluk içinde. Gri akçıl kaşlarını tehditle titretiyor, kanı çekilmiş avucunu ağzına tutup, öksürüyor, tıksırıyordu. Kaşları da ne kaştı hani! Noel Baba maskesine yapıştırılmış pamuklardan farkları yoktu. O

kaşları söküp koparmaya can atıyordu insan, parmakları karıncalanıyordu.

Teğmen, yattığı yerden hiç kıpırdamaksızın, o zararlı dişlerin sapsarı parladığı buruşuk ağzı görüyor, ama öfkeli sözleri duymuyordu, o sözler ulaşamıyordu yanına. Soğuk ve rüzgârdan büzülmüş dudaklar kıpırdıyordu, bakıyordun yavaş yavaş, bakıyordun hızlı hızlı ama ses duyulmuyordu. Eskiden gördüğü bir kovboy filminde, sinemadaki ses düzeni bozulduğunda bol bol konuşan ama sesi duyulmayan şerif, tıpkı böyle konuşmuştu...

"Bay şerif" dedi Gregorçik yorgun bir sesle, "beni rahat bırakın ne olur?" Kenar mahalle avukatı suratını yaklaştırıyordu boyuna, eğiliyordu. Sakalı tıraş edilmemiş çenesindeki tükürük damlacıkları, burnundaki iri delikçikler görülüyordu. Boynundaki adem elması derisinden dışarı fırlayacakmış gibiydi. Yakasının kenarında kara, yağlı bir kir çizgisi vardı. Buruşuk yeleğinin ötesinde berisinde altın sarısı pipo tütünü kıymıkları vardı. Yaşlı adam iyi yıkanmamış tencere gibi kokuyordu, ağır bir yağ kokusu sinmişti üzerine. Kulağına bir şey fısıldadı. Kötü soluğu Teğmenin şakaklarını sıyırdı. Çıkarcı olmayan dostluğu, mahkemelerin bağımsızlığı ve dürüstlüğü ile güvence sağlamak istiyordu Teğmene. Ama ne garip, başkaldırmış öğretmenin bu uzun soluklu konuşmalardan hatırlayabildiği kendini en az ilgilendiren şeylerdi, bu yargıcın ağırbaşlılığı ile bağdaştırılamayacak zevzeklikler.

"Bay şerif" diyerek esnedi Teğmen nezaketsiz, "bana acıyın da canımı sıkmayın ne olur! Bütün bunlar beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Yorgunluktan ölüyorum." Gözleri alabildiğine açılmış hukukçunun gözaklarındaki kırmızı damarları görmemek için, gözlerini kapadı. İhtiyarda guatr vardı garanti; gözleri yuvalarından sarı sarı fırlamıştı. Ekşi ekşi kokan soluğundan kaçınmak isteyen zanlı, ranzasının bir köşesine sığınıyor, paltosuna sarınıyor, üşüyordu... Ama buradaki somya, Grünwald Strasse'deki gibi rahat, sırtına yumuşak bir yastık iliştirilmiş, banyoda sıcak su var.

Bir ev buradaki, gerçi kendi evi değil, yabancı bir ev, ama ev ya işte: Sonsuz gecelerin, sonsuz günlerin özlemi yalnızlığın sonu.

Daha başka? Hiç! Önemli hiçbir şey! Hiç olmazsa, her şeyi başka bir açıdan gördüğü şu sırada hiçbir şey yok. Kenar mahalle avukatının verdiği güvenceyi dinleyeceği yerde ve boynunu büküp mahkemeye çıkacağı yerde, hiçbir şey olmamış gibi akşam gezintisine çıkmıştı zanlı. Akşamları saat beş buçukta tel örgü çitten dışarı, şoseye çıkıp hava almak, kampta hanidir uygulanan bir yöntemdi. Teğmen de tek başına gezinmeye çıkmış ve sonradan anlaşıldığı üzere, bu gezinti onu dolambaçlı yollardan Pestalozzi Caddesine, Ursula'nın evine götürmüştü.

Batmaya başlayan güneşin ışığı altındaki çayırlardan geçmişti, ayak bileklerine dek mor bir buğu içinde yürümüştü. Bu saatlerde ıssızlık göze batmıyordu pek. Çürümeye başlamış otlar bile funda etkisi yapıyordu bir süre. Sınırdan bu yana soğuk, nemli bir 'Hollandalı' esiyordu. Gökyüzü henüz bulutlardan kararmamıştı, aralıklardan çiğ bir ışık süzülüyordu aşağı. Ama sonsuz uzaklıklarda, yeni yağmur bulutlarının toplandığı görülüyordu. Üzerinde hiç hayvan otlamamış nemli otlağın ardında, birkaç kavruk, yapraksız kayın ağacı, bir balçık yığınına doğru eğilmişti. Onları, sönmekte olan akşam kızıllığı içinde, başları önlerine eğilmiş, el ele yürürlerken görmüştü. Adamın eldiveni kızın kalçasına yaslanmış duruyordu, bu davranışın bütün dünyada tek bir anlamı vardı: "Bunun sahibi benim!" Toprağın üzerinden zar zor ayrılan bu yavaş, düşünceli adımlarla gün batarken yürüyenler, birbirlerine ortak bir sevinç ya da dertle bağlı olan insanlardır ancak. Dr. Hubert'i, yanından sarkan boş ceket kolundan tanımıştı. Ursula'yı da yeşil kasketinden ve ağır ağır yürümesinden. Ursula çok yavaş yürüyor, ayağındaki erkek ayakkabılarını ıslak balçıktan zorla ayırıyordu. Mantosunun önü açıktı, kemeri otların içinden kayıyordu. Teğmen, göğsünün içinde bir sızı duyup, onlara yetişmemek için olduğu yerde

kalmıştı. Onu neden görsünlerdi? Onları ilk bugün gördüğünü ummazlar, kıskançlık kanseri içini yeyip bitiriyor da onları adım adım izliyor sanırlardı. Bu saçma düşünceyle, katıla katıla gülecekti az kalsın. Bu da ne rastlantıydı ya! Şu çiftten ona neydi ki? İki yabancı insan; kendini beğenmiş herhangi bir doktoralı küçük Alman ile kadın arkadaşı, bir küçük şehir kurdu ile küçük şehir kuzusu. Daha bir ay önce onların varlığından haberi bile yoktu. Terzideki şu prova rastlantısı olmasaydı, şimdi onları hiç umursamaz, yanlarından yavaşçacık geçer giderdi, hava cıva! Ama buna kafasını mı yoracaktı şimdi? Balçıklı çayırda gezsin dursunlardı. Gezip yürümelerine açıktı buralar. Birbirlerine bakıp özlemle içlerini çeksinler ve bu ıssızlık içinde kuru bir yer bulurlarsa, fundaların arasında yatıp yuvarlansınlardı Hayneman ile Diana Foss'un eski günlerde yaptığı gibi. Bol şanslar! Kızın kirpikleri aşk ateşinden yanıp tutuşuyordu garanti ve ötekinin, aç kalmış kurt köpeğinin de, uykusuzluk suratına vurmuştu derin kırışıklıklar halinde. Peki ama birbirlerine hiç de şefkatle bakmıyorlardı artık. Gözlerini ufuktaki bir noktaya dikmiş, bakıp duruyorlar. Fena değil. Sırdaşlığın ikinci kademesi, ilerlemiş bir duygusal yakınlaşma. "Gerçek sevgililer" diye bir takvim altı özdeyişi okumuş olduğunu hatırlıyordu Teğmen, "birbirine değil, aynı noktaya bakarlar. Aşkın gücü merkezkaç kuvvetinde gösterir kendini (!)." Gregorçik güldü. "Saçmalayıp durma!" denirdi Grünwald Strasse'de olsaydı.

Aslında pekâlâ yakışıyorlardı birbirlerine. Uzun boylu bir kayın ağacının altında durup da adam başını kadın arkadaşına doğru eğince, Gregorçik yeni bir sızı duymuştu. Gözlerinin önünde öpüşmeye başlayacaklar diye düşünüp öfkeleniyordu aslında. Polonya lahitleri meraklısı şu Hubert, parmaklarıyla kızın sarı saçlarını alnından uzaklaştıracak, yeşil kasketini çimenlerin üzerine atacak, kızı sıcak, sevda dolu gözleriyle yakıp tutuşturacak, perdah edilmiş yanağını kızın şakağına dayayacak, dudaklarıyla kızın iştah açan yanaklarını arayacaktı. İçgüdüsel bir davranışla bu

haksızlığa... karşı koymak istiyordu Teğmen; aynı anılar çevresinden bir insan, şehrimizden biri, Diana Foss'un kızı, nasıl olur da yabancı bir adamın kolları arasında dururdu? Parmağında Margarete'nin yüzüğünü taşıyan kız! Halsiz bir nefrettir yükseliyordu içinden. Anasına bak kızını al! Şişko Hayneımanek ile Halk Tiyatrosu'nun küçük, bayağı yosmasından doğma hoppa kız! Doktor Hubert'in de parası olsa gerekti. Açlık çeken aydın pozunda ama, aslında savaş içinde işini yürütmüş olsa gerek. Yoksul bir insanın mutlu olabileceğini öne süren şu "âlicenap" yabancıları düşündü, öfkeye kapıldı. Bana ne bu budalalıklardan? Hemen oradan ters yüzüne dönüp hızla kampa dönmek istiyordu. Ama sonra düşündü ki, kaçmakla itiraf etmek aynı yola çıkar... Evet, itiraf edeceği şey neydi! Hubert'in Ursula'yı öpmesinden tedirgin olduğu mu?

Kıskançlıktan başka bir şey olamazdı ki bu, kıskanıyor idiyse o zaman... Sonuna dek düşünmedi bu konuyu, bıraktı havada asılı kalsın... İkisinin ardından yürümeyi sürdürdü. "Kendi cenaze törenine katılmış bir ölü gibi" diye güldü histerik bir kahkahayla. O ikisini gözetlemeden edemiyor, bu utanılacak davranıştan kurtaramıyordu kendini. "Mutlu oldukları için gülüyorum arkalarından" diyerek, özürlü gösterdi kendini. "Çoktandır mutlu insan görmemiştim..."

Ursula ve Hubert'in adımları yavaşlayınca, o da durdu. Düşen ilk yağmur tanelerinden ürkerek küçük şehre doğru yürümeyi hızlandırdıklarında, o da koştu arkalarından. Hava kararmaya başladığı için gözden yitirecek onları diye korkuyordu. Kanaldaki demir köprüden geçtiler. Adımlarının takırtısını üniforma ceketinin içinde duyuyordu. Fenerden fenere ve gizli gizli yürürken, daracık sokakların karmaşıklığı içinde düşünceye daldı; hayli zaman önce –kaç yıl geçmişti aradan kim bilir– kendisi de, baharlık giyimiyle genç, aşırı süslü bir kadının ardından parmaklarının ucuna basarak izlemişti böyle. Bir an, eskiden izlediği o kadının renkli şemsiyesini görür gibi oldu, kırmızı kordonundan gergin kalçaya doğru sarkmış, sallanıp duran o şemsiyeyi,

güneş yanığı bacakları, yüksek topuklu daracık, hafif, beyaz iskarpinleri görür gibi oldu. Yine o, bluzunun içindeki memelerini hoplatan, kalça kırıp yürüyen o kadın, tiyatromuzun kedi huylu ahlaksız oyuncusu kadın...

Nasıl olmuştu da uygun bir anda arkalarından "Kırmızı Horoz"a girmişti? Hubert ile Ursula'ya görünmeksizin, gidip tahta bölmeli bir köşeye, bir sıranın üzerine çökmüştü. Yüksek, oyma işi üzüm salkımlarıyla kaplı bir bölme, Teğmeni ötekilerden ayırıyordu, yalnız kalmak isteyen sevdalı çiftler için bulunmaz bir sığınak. Kulağından hiçbir söz kaçmıyordu, iç çekişlerini bile duyuyordu buradan. Sanat tarihçisi, kızı Vavel çinileri üzerine bilgisiyle etkilemeye çalışmıyordu artık. Bu sefer de şiir sevgisini öne sürüyordu. Titrek bir sesle şiir okuyordu şimdi de. Her dize aşkını dile getiriyordu sanki:

Çiçek gibisin, güzel
Sevimli ve tertemiz,
Sana her baktığımda
Kalbim titriyor...

Daha Grünwald Strasse'deyken duymuş olduğu dizelerdi bunlar. Bu sade, ama iç açan dizelerden sonra, Greşkoviakların salonunda aşk şarkıları okunurdu. Pazarları, kahve ve pastadan sonra, Bayan Greşkoviak piyano ile eşlik eder, duyarlıklı kocası da, gözleri, yarıkapalı, atlet yapılı vücudundan beklenmeyen duygulu sesler çıkarırdı gırtlağından. Semtimizin kasabı, Margarete ile Yan'a yabancı olmayan şu şarkıyı severdi en fazla:

Ellerimi başına dayayıp
Dua etmem gerekir,
Tanrı seni böyle tertemiz,
Güzel ve sevimli yaşatsın...

Heine, işte yine Heine. Heine iyi bir Almandır, şu zırhlı ejderler şehre girerken böyle söylemişti Yan! Papenburg'daki kara kartallı savaşçı anıtının oradakilere nefret dolu söz-

ler aşılayan tutkulu yazar Heine. Ursula ile konuşan Hubert'i kanatlandırıp onların havalara uçurtan duygulu şair Heine! Şeytan görsündü onların bülbül nağmeli şu duyarlıklı romantizmini! Bu baygın mayıs ve bülbül şarkıları, lirik intermezzalar, Wagner'in zararsız Parsifal'i, Schumann ve Schubert'in duyarlıklı lied'leri arasında ne katil kuşaklar yetişmişti! Goethe'nin, Hölderlin'in ya da Novalis'in en ince dizeleri bile onları barbarlıktan, Austhcwitz Toplama Kampı cellatlığından vazgeçiremedi...

Şaraptan, açık havadaki gezintiden ve şiirden büyülenmiş olan Ursula, 'Kırmızı Horoz'da yeni şiirler dinliyor, Hubert'in çatallı sesini, sözüm ona parlak diksiyonunu övüyordu. Onu nasıl yosmaca ağa düşürdüğü ortadaydı. Ah evet, herhalde Ursula da yeni bir Diana gibi, oturduğu yerde geriniyor, kedi gibi yaltaklanıyor olmalıydı. Aynı 'mahmur' yosmaca ses tonuyla uzatıyordu heceleri: "Yoooook canıııım!" Teğmen, kızı görmüyordu ama, bütün bunları bilebilmek için ille de görmek mi gerekirdi onu? Hayalgücünü biraz zorlaması yetiyordu, hayalgücü ki, bir şahinin gözlerine sahiptir. Tahta oyma salkımların ardında, hemen birkaç santim uzağında, Ursula'nın başını konferansçının omuzuna yaslamış olduğunu, yatağa girmeye hazır olduğunun işaretini verdiğini, hissediyordu. Yanakları ucuz şaraptan kızarmış, gözleri parlamış, ensesindeki topuzu açılmış ve yeşil kasketi dizlerine kaymış olsa gerekti. El ele tutuşmuşlardı herhalde, parmakları kenetlenmişti garanti. Sevgi dolu bir bakışla Hubert'in gözünün içine bakıyordu herhalde, bir ya da bilemedin iki saat sonra –kendimizi aldatmayıp gerçekle yüz yüze gelelim– adam kızın odasına çıkacaktı ve doğru yatağa! Alman kadını bayılır erkekle yatağa girmeye: Beden eğitimi! Ceketini çıkarmasına, boyunbağını çözmesine de yardımcı olacaktı üstelik, elbette. Zavallı adam tek kolla nasıl becersindi soyunmayı? Kaleleri andıran bu kocaman Alman meşe karyolalarında, kara gotik harflerle yazılmış şöyle garip cümleler parıldar: Karı koca yekvücut! Breh breh breh, ne dü-

şünceliliktir bu! Ve sonra, hani insanın içine işleyecek doygun, aşktan yorgun düşmüş şöyle tertemiz, güzel ve sevimli, uykuya dalarlar, tek kollunun horultusu uykudaki kızın derin soluklarını bastırır. Hayır! Daha da kötüsü, yüz kat daha kötüsü, kız adamın boynunda "mahmur" gerinir durur ve baygın bir sesle heceleri uzatarak başlar konuşmaya: "Yooook caniiiim!"

Burada ne işim var benim? diye aklı başına geldi birdenbire. Bütün bunlardan bana ne? Kalkıp, lokantadan dışarı fırladı. Soğuk, yağmur ve rüzgâr yatıştıramıyordu içini. Yas, acı ve kıskançlıkla zehirlenmiş, turblu çayırlarda dört döndü durdu. Ursula'yı düşünmeden edemiyor, onu bir hastalık gibi taşıyordu içinde. O gece gözüne uyku girmedi. Sabaha karşı daldığı sırada, bir sıra surat sıralandı düşünde, öldürülen Greşkoviak'ı gördü. Greşkoviak'ın karısı piyanoda Haydn'ın bir parçasını çalıyordu. Kasap ağlayarak kendisini Haydn'ın öldürdüğünden yakınıyordu. Morarmış gözkapaklarının arasından küçücük ışıltılı gözyaşı taneleri alıyor, avucunda tutup, gösteriyordu. Pirinç tanelerini andıran gözyaşı damlacıkları.

Peki Hubert olayına, açıklanmış gözüyle bakılabilir miydi? Pek de değil. "Küçük doktorla romantik ilişki ne âlemde?" diye sordu Teğmen, Pestalozzi Caddesine yerleştiğinin ikinci ya da üçüncü günü Ursula'ya. "Gerçeğin yanlış yorumu" diyerek güldü Ursula. "Hubert kadınlara ilgi duymaz, oğlan çocukları sever. 175. madde." –"Onun için mi akşamları gezintiye çıkıyor seninle, onun için mi aşk şiirleri okuyor?"– "Elbette onun için. Dar kafalılara göstermelik olsun diye. Hubert'in niyeti şehir çıraklar yurduna yönetici olmak, ama Şehir Meclisinde biri ileri geri konuşmuş, onun için kadınlarla ilişkili görünmek istiyor şehirde..." – "Hm, oldukça karışık bir durum" diyerek içini çekti Teğmen kuşkulu. Bu iç çekmenin ötesine geçebilecek kadar içli dışlı değildiler henüz, ama Teğmen şöyle düşünmekten alamadı kendini: Dümen yapıyor. Türlü rezalete adı karışmış annesi gibi tıpkı. Bay hırsız babası gibi!

Derken, günün birinde o esrarlı bayla karşılaşıverdi. Bir rastlantı ikisini sokağın köşesinde bir araya getirdi. Ayaküstü birkaç çift laf ettiler. Doktor en süslü gülümsemesini takındı, şapkasına ilk el götüren de o oldu ve Teğmeni soğuk bir içki içmeye davet etti. Sanki hiç tartışmamışlar gibi! "Bir başka sefere belki" diyen Teğmen, Hubert'in davetini geri çevirdi, "saati de değil hem, güneş batmadan içilir mi?"

"Peki akşam üzeri ne yapıyorsunuz?" diye sordu Hubert.

"Akşam doluyum."

"Peki yarın?"

"Yarın da öyle" diyerek yeniden soru açılmasını önledi nezaketsiz bir davranışla. Küçük doktorun 'Kırmızı Horoz'daki duyarlıklı konuşmasını hatırladı, damdan düşer gibi sordu: "Yanılmıyorsam Heine'nin hayranısınız. Babam da severdi Heine'yi, ama kendine göre. Kara kuşun tüylerini yolup, tırnaklarını kırmak istediği dizesini bilir misiniz Heine'nin?" Gülümsemeyi bırakmaksızın başını salladı Hubert. "Elbette bilirim. Ama Heine'nin saf, kendi halinde erotik ve duygusal şarkılarını daha çok severim. İddialı dizeler hoşuma gitmez. Yergilerinde çekici bir şey yok benim için. Lied'ler kitabında mayısı güzelleyen yirmi yaşlarındaki sevdalı Heine'yi, vaiz kılığındaki dırdırcı Heine'den daha çok severim. Politika ile bulandırılmış sanata karşıyım..." Seni bronz çağının saman altından su yürüten Töton* Germeni seni! Yakaladım seni sonunda. Senin gibilerin ne mal olduğunu anlamak için Heine'den iyi deney mi olur? Heine için ne düşündüğünü söyle, sana nasıl bir Alman olduğunu söyleyeyim. Bu çözümü tek kollunun suratına fırlatıp savurmaya can atıyordu ama, dudaklarını ısırıp tuttu kendini. Bakarsın, kadın meselesidir, der, çıkardı işin içinden Hubert "Bir gün beraber Güney Almanya'ya, Greglingen kiliseyi görmeye gitsek iyi olurdu." Hubert bir iyilik etmek istiyordu anlaşılan. "Küçük bir mihrap var o kilisede, gerçek bir sanat eseri, bütün ötekilerden çok daha güzel. Weit Stoss ekolünden."

* Eski bir Alman kavmi.

"Sanattan hiç anlamam. Ben artık gideyim Bay Hubert, vaktidir", saatine baktı özellikle göstermek için. "Siz ne tarafa gidiyorsunuz?"

"Sola..." diyerek gülümsedi Hubert.

"Yazık, ben sağ tarafa gidiyorum."

Doktor'un ayrılırken eğilmesini şöyle çenesini boyunbağına doğru belli belirsiz indirerek karşıladı, konuşurlarken Hubert hep acıyarak baktı gibi gelmişti Teğmene, bu kuşkudan kurtulamamıştı.

On beş dakika daha var, çalar saat çalmaya başlayacaktı.

"Benimle birlikte yaşamaktan korkuyor musun?" diye sordu Ursula hiç beklenmedik bir anda.

"Hayır, korkmuyorum" diye karşılık verdi Gregorçik. "Ya sen?"

"Ben de korkmuyorum, göreceksin, mutlu olacağız."

"Olacağız" diye tekrarladı bir yankı gibi. "Kuşkusuz."

Daha sonra ne olmuştu? Hiç! Önemli hiçbir şey! Öbür gün, Kosko, Raçka ve Sobçak'ın taşlaşmış dünyasında, adının yardım listesinden silinmiş olduğunu öğrenmişti. Gazinoya da ayak basamayacaktı artık. Onu aç bırakmak istiyorlardı. Eşyası, öte berisi baraka önündeki avluya taşınmıştı. Kovulma! Aslında karşı koyup, karşı çıkması gerekirdi. Yapmadı. Olayların yeni gelişimine karşı koymak niyetinde değildi. Binbaşının istediği olsundu, ne isterse olsundu. Papenburg dalgaları üzerinde bir vatansız mantar gibi sallanıp durduğun süreyle koyver kendini gitsin, ya da gerçekten kazanmak istiyorsan, "savaş!"

Sonunda, beklenen saat geldi, çattı, Thompson yeni bir tehditle oraya çıktı. Her zamanki alışkanlığına uyup, öfkeden ıslık çalarak (herhalde Miss Singer ile çatışmış olacaktı), bölge makamının, Binbaşının önerisine uyarak asiyi "itaatsizler kampı"na geçirmek niyetinde olduğunu bildirdi. Borkum Adası'na! "Aşırı disiplinsizlik"ten ötürü. Kanada'nın yönetimi altındaki Borkum'a, karaborsacılar, kahve kaçakçıları, adam bıçaklayanlar ile birlikte UNNRA'ya karşı çıkanlar, nankörler, komünist ya da daha kötüsü, antikomünist eylem

zannı altındakiler, çeşitli nedenlerle vatana dönmeye karşı çıkanlar, yeniden vatandaşlığa alınmaya karşı koyan tahrikçiler sürülüyordu. Borkum'da bir ay bile kaldın mı, sabıka kaydına kırmızı mühürü basıyorlardı hemen: "Vize alamaz" ya da: Ceza olarak, ömrün boyunca Almanya'da otur kal, dostum.

Ne gariptir ki, Thompson'un tehdidi hiç de etkilemedi Teğmeni. Üstelik derin bir soluk aldı rahatlayarak; kendisinin almadığı bir kararı başkası aldırmış oluyordu ona böylece. Öte berisini toparlayıp, hoşça kalın bile demeden kamp kapısından çıktı. Sert adımlarla istasyona yürüdü. Geri dönmeye zorlarlar korkusu içinde, kalbi çarparak hızlandı; cezaevinden kaçar gibi kaçıyordu, hayatının ikinci özgürlüğüydü bu. Güneye, Münih'e doğru inmeye kararlıydı. Bavyera da daha iyi bir hayat yaşanacağı umulurdu; bir kere iklim daha iyiydi, hareket özgürlüğü daha genişti, Güneyin kapısı demek olan Brenner yakındaydı ve en önemlisi de: Murnau Kampında iyiliksever tanıdıklara rastlayacağını umuyordu. İstasyonda, trenin kalkmış olduğunu, bundan sonraki trenin ancak sabaha karşı geleceğini söylediler. Öğleye değin şehirde dolaştı şöyle, yemekten sonra sinemaya gitti biraz uyumak için. Karanlıkta birinin dirsek atıp öfkeyle söylendiğini hatırlıyordu: "Bu ne rezalet, Nürnberg Davası ile ilgili resimler gösterilirken nasıl uyunur?" "Gerçekten de, yorgun gözleriyle bakınca, Hess'in Keitel'in, Yodl'un Göring'in suratlarını, Amerikan nöbetçisinin beyaz miğferini görmüş sonra yeniden uyuyakalmıştı. Daha sonra, gidip kanalın kenarındaki bir sıraya oturmuş, kanalın açılmasını bekleyen tekneleri seyretmişti. Otele gidecek parası yoktu, üzerindeki para Münih yolculuğuna ancak yeterdi. Günün geri kalan saatlerini sigara dumanı ve nefes kokusu içindeki bekleme salonunda geçirmek istemediği için, akşama doğru Pestalozzi Caddesine gidip Ursula ile vedalaşmaya karar vermişti. Evin dört bir yanında birkaç kez dolaşmış, aşağı yukarı bir saat kadar düşünmüştü. Şiir okuyup duran, Weit Stoss'un mihrabı için yanıp tutuşan Dr.

Hubert ile karşılaşacak diye ödü kopuyordu. Merdivenlerden yukarı çıkarken idam sehpasına çıkıyordu sanki, Ursula'nın kapısını büyük bir bitkinlik ve umutsuzluk içinde çalarken, birkaç tek konyak atıp da damarlarını ısıtmadı diye vahlanıyordu. Elindeki karton kutuyla ne acınacak haldeydi kim bilir! Hayatta başarıya ulaşamamış biri, alınyazısının kurbanı olmuş biri! İşin garibi, yağmur suları bile suratından aşağı akıyordu. Gereksiz bir insan. Üzüntü ile gülünç olmak arasında bir adımlık bir yol vardır ancak. Bereket Hubert yoktu bu sefer, Ursula tek başınaydı. Görünüşü kurtardılar anlaşılan, diye düşündü. Bu beklenmedik konuk karşısında kızın kaşları çatılacak diye korku içindeydi. Beklediği başına gelmedi. Aksine, Ursula, hiçbir şeye şaşırmayan bir insanın anlayışlı bakışları ve içten gülümsemesiyle karşıladı onu. Daha eşikten içeri adım atmadan anlatmaya koyuldu Teğmen, uzun uzun, şaşkın ve duraklayarak, neden gelmiş olduğunu, artık çekip gitmek üzere olduğunu, Almanya'nın öbür ucuna gideceğini anlattı. Ve Ursula, buna karşılık, dünyanın en olağan sözüyle, her şeyi başlatan en olağan bir sözle şöyle dedi: "Bir çay demleyeyim hemen." Teğmeni mnasaya buyur etti: Dilmeye koyulduğu ekmeği göğsüne bastırıyordu. Mutfak sıcaktı, pişmiş elma kokuyordu. Gregorçik, parmaklarının altındaki dümdüz muşamba örtüyü hissetti, tavalar, tencereler gözünün içine bakıyorlardı sanki, çaydanlık ocağın üzerinde fokurduyordu, buhardan sarsılan kapak tangırdayıp duruyordu madensi bir sesle. Bu mutfaktan hiç kıpırdamasa, sabaha değin oturup kalsa burada, ne iyi olurdu, diye düşündü Teğmen. Kızın hiç konuşmaması, sadece kulak kesilip dinlemesi, Gregorçik'in şükran duyduğu bir şeydi. Yan'ı hiç görüp tanımamış, olsa olsa ana babasından duymuş olan Ursula, uzak bir şehirde Yan Gregorçik Caddesi diye bir cadde açıldığı haberini sevinçle karşılamış gibi görünüyordu. Konuşanı gözleriyle dinlemeyi çok iyi biliyordu. O arada, vakit yitirmemek için dikiş dikiyordu. İpliği dişleyerek kopardığı sırada, bembeyaz dişlere sahip olduğunu gördü Teğmen. Gü-

lerken, burnunun kenarında beliren çizgiler tıpkı annesininki gibiydi. Hemen hemen yarı gecelere dek anlattı durdu Gregorçik. Saat bire doğru Ursula bir İtalyan istasyonu yakaladı radyoda; birlikte, bayağı sözler ve ağlamaklı melodisiyle duygusal bir parça olan bu şarkıyı dinlediler, gözleri radyonun ışıklı iskalasında, suskun oturuyorlardı. Iskalanın zayıf ışığı altında, annesinin resmini gösterdi Ursula Teğmene. Gregorçik uykulu gözlerle, tanıdığı çağdaş kostümü, kulaklarındaki altın küpeleri, yarı kapalı, saldırgan, yatağa davet eden gözleri, şehvetle açılmış dudakları, saydam bluzun altından görünen göğüslerin küçücük tepelerini gözden geçirdi.

"Kimi düşünüyorsun yine?" diye sorduğunu duydu Ursula'nın. "Yine daldın gittin. Seni tutamıyorum elimde, parmaklarımın arasından kayıp gidiyorsun. Uzaklardasın, uzaklara doğru yüzüyorsun hep..."

"Seni düşündüm, seni ve Hubert'i."

"Hubert'i mi?" Ursula güldü. "Aramızda hiçbir şey yoktu."

Gregorçik, Lehçe karşılık verdi:

Miedzy nami nic nie bylo.
Zadnynch zwierzen, uyznan zadynch,
Nic nas z soba nie laczylo,
Procz voesenych marzen zdradynch.

"Bu da nesi?" diye sordu Ursula tedirgin.

"Aznik'ten Lehçe bir şiir: Aramızda hiçbir şey yoktu, ne bir sır ne de itiraf, ikimizi birbirine bağlayan, ikimizi aldatan, ilkbahar düşleriydi sadece."

"Lehçe konuşmanı istemiyorum." Dudaklarını araladı. "Benden sakladığın bir sırrın var, benim değilmişsin gibi geliyor bana."

"Elbette seninim, elbette" diye karşılık verdi Gregorçik canlı.

Ursula kollarını Teğmenin boynuna doladı. Önce o sert, dimdik göğüsleri hissetti kendi vücudunda Teğmen, ardın-

dan da gözlerinin üzerindeki ıslak, sıcak öpücükleri. Ter, papatya ve şarap kokusu soluğunu kesiyordu. Ursula bütün vücuduyla abandı Teğmene, sabırsız, titreyerek.

"Seni seviyorum" diye fısıldadı Ursula içten gelen bir sesle, "Öyle seviyorum ki seni..."

Uykudan sımsıcak kesilmiş ve kıvrak dağınık saçlarıyla Gregorçik'in yüzünü kırbaçlıyor, Gregorçik'i kendine çekiyor, kendine çağırıyordu. Alabildiğine açılmış ağzı havayı hırsla içine çekiyordu. Başını döndüren bir papatya kokusu başka bütün kokuları bastırıyor, gözlerine ağzına siniyor, geçmişe götürüyordu Teğmeni. Yine o eski gün geri dönüp gelmişti geçmişten. "Zavallı Stefan'cık" diye fısıldayan o alaycı sesi duyuyordu Teğmen. İçlerindeki iki ışık damlası ile, o kısılmış kedi gözlerini görüyordu yine. Boynun altında açık duran geceliğin kırmızısı, gözlerini kamaştırıyordu. İpeklinin altındaki yuvarlak göğüslerin baskısı altındaydı. Kalbin o yavaş yavaş uyuşması yine, o eski korkunun ve acılı kıvancın tekrarı, o hoppa kadının parfüm kokulu odasında duyulanlar!

Ursula'yı kollarının arasına aldı, öpücüklere boğdu, bağrına bastı ve eski gündeki dudak boyasının o yapışkan tadını duydu yine, tiyatro sahnesine yakışan o sıcak fısıltıyı yine duydu: "Budala çocuk erkek olsana!" Bir tokat gibi suratına inip, suratını acıtan seyirci alkışlarını duymuyordu artık. İçini alabildiğine bir sevinç kapladı. Kalabalık arasından kendisini seçmişti demek! Bir sirk artistinin dans eden adımlarıyla sahnenin merdivenlerinden onun için iniyordu işte, onun için iniyor, bir yandan da şemsiyesini sallıyordu. Aldığı atropin'den camlaşmış gözleri, takma kirpikleri pırıl pırıl! Bir Kızılderili gibi boyanmış, saçında tüyler, yaklaştıkça yaklaşıyor. Kulaklarında altın küpeler. Üzerine doğru geliyor. Soluğu duyuluyor bile artık. Göğsünde altın broşu, üzerine eğiliyor, gözlerini kırpıştırıyor. Yanan yüzünü iki elinin arasına alıyor. Dudak boyasından yapış yapış olmuş dudakları ile ağzından öpüyor onu. Gözleri kapalı, Ursula'nın üzerine eğilmiş, Ursula'nın hızlı soluklarını, tedirgin-

liğini ve sıcaklığını içine çekiyordu. Umutsuzluk ve aşk içinde Ursula'ya sahip olmadan önce, yarı delirmişçesine haykırdı:

"Diana!"

"Annemle karıştırıyorsun beni." Hırıltılı bir sesle güldü Ursula. "Ben Ursula'yım, Ursula, Diana değil!"

"Ur-su-la" diye tekrarladı Gregorçik kalbinin atışlarına uyarak. "Ur-su-la!"

... Diana değil, diye düşündü acıyla.

16

Şöyle diyor şair: Yeşilin şarkısı her zaman söylenebilir. Yalnız yeşilin değil. Aşk üzerine her zaman söylenenler gerçek de olabilir – olmayabilir de. İnsanoğlu, diyor atasözü, yüksek dağlara takılıp sendelemez, küçük taşlara takılıp sendeler. Zaman olur, kuvvetli darbeler iğne darbesinden daha az acı verir. İltihaplanmış bir yara, öldürebilir. Canlı vücuda batırılan bir sürü küçük iğne, insanın kanını akıtabilir. Kamuoyunca çevrilmiş iki insanın aşkı da bunu andırır kimi zaman. Aşkın her şeyi yenilgiye uğrattığı, "zafer aşkındır" yazılı küçük bayrağını salladığı, hiçbir şeye, hiç kimseye aldırmadığı, çevresinin küçümsemesine boşverdiği, dost ya da dış dünya ile anlaşma aramadığı, tek başına gök mavisi bir yalnızlık içinde dalgalandığı yer, sadece gençlik romanları, bir de çok zayıf filmlerdir. Bu yasak aşkla damgalanmışlardır ve düşmanca bir davranışın kıskacı onları ne kadar acıyla eziyorsa, o kadar sıkı tutuşurlar el ele; gerçi bu böyledir ama, aşk ince, zarif bir çiçek gibidir, başka insanların iyiliğine, dostluğuna sığınmak ister. Ateş nasıl oksijen istiyorsa, aşk da ışık ister ve o ışığın aydınlığını özler. Düşmanca naralar atan bir seyirci ve dinleyici kalabalığı karşısında iki sevdalının düeti az mı zavallıdır? Bizler toplumun tutsaklarıyız, yasaların, geleneğin, önyargıların kuşattığı bir çember içindeyiz.

Gregorçik, aşağıdan almaya hazırlanmıştı aslında. Gel gelelim, her yeni ters davranış karşısında dengesini yitiriyordu. Şehir Meclisindeki büro, dilekçesinden ötürü zorluk çıkarıyor, İş ve İşçi Bulma Kurumu, yabancı olduğu için iş göstermiyor, Ursula'nın ev sahibi, kız eve kiracı aldı diye, Ursula'yı kapı dışarı etmekle tehdit ediyordu. Bir gece, kim

olduğu bilinmeyen biri, "Ursula Hayneman" adının bulunduğu kapıya tebeşirle şöyle yazmıştı:

Ben domuzun domuzuyum,
bir Polonyalının dostuyum!

Gregorçik, kaşla göz arası silmeye çalışmıştı yazıyı mendille, ama silmeye kalmadan Ursula, yazıyı görmüştü. Böyle şeylere hiç aldırmazmış gibi sinirli bir kahkaha atmıştı Ursula. Ama bu darbenin genç kadının ciğerine işlediğinden emindi Gregorçik; kulaklarına kadar kızaran Ursula, elleri titrediği için çantasındaki anahtarını bulamamıştı bir süre.

"Şu anda ne düşündüğünü biliyorum" diyen genç kadın, kolunu şefkatle okşamıştı. "Kızardım diye onlara hak verdiğimi, gerçekten kötü ve bağışlanmaz bir şey yaptığım sanısını onlarla paylaştığımı sanıyorsun. Ama hiç de utanmıyorum, hiç de pişman değilim yaptığımdan."

Ve şaka edercesine, eldiveniyle yüzünün kızarıklığını silmeye koyulmuştu. Ama Gregorçik, genç kadının ağlamaklı olduğunun farkındaydı. Ursula'yı nasıl teselli edeceğini bilemediği için kekelemişti şöyle:

"Utanılacak bir şey yok. Haklı olan biziz. Başkaları utansın. Başkaları, biz değil." Bütün bunlar benim yüzümden oldu, diye de düşünmüştü üzülüp. Savaş zamanı olsa, Ursula'nın kafasını kazıtırlar, pazaryerinde prangaya vururlardı göğsünde bir tabela ile. Bugün, dışleri söküldüğü için onların, tabela geçiremiyorlar boynuna. Onun içindir ki, kapıya gizli gizli tebeşirle yazıyor, Ursula'yı toplumun boykotuyla cezalandırıyorlardı. Makologva gibi tıpkı. Kamp kapısının her iki yanında da aynı çılgınlık, aynı nefret.

Birkaç gün sonra, süthane önündeki kuyrukta bekleyen Pestalozzi Caddesinden bir acuze, saçları keçeleşmiş, pis, kokmuş balık kokan bir cadı, kıza bağırmıştı:

"Süt istiyorsan Polonyalılara git!"

Çok geçmeden başka kadınlar da katılmıştı bu sahneye:

"Şuna da bakın, kiracısı için süt almaya gelmiş! Açlık çeken çocuklarımızın nafakasından çalmak diye buna derler, bir bu eksikti!"

"Uzak dur sütümüzden!"

"Polonyalına git sen, Polonyalına!"

"Subay döşeği n'olacak!"

"Son göçler sırasında Polonyalılar neler yaptı bizimkilere, unuttun galiba! Bayan Matz'a sor da anlatsın sana!"

Silezyalı, şişko ve yaşlıca bir aşçı ve şimdi Pestalozzi Caddesinde bir çamaşırhane sahibi olan bu bayan Matz, bir azize gibi dolaşıyordu ortalıkta, Breslau'dan Batıya geçtikleri sırada Polonyalı bir tren memuru, ırzına geçmişti zorla ve söylentiye bakılırsa, kadın sağda, solda herkese anlatıp duruyordu bu olayı.

"Zavallı tren memuru, herhalde sarhoştu" diyerek savunmaya kalkmıştı kendini Ursula.

"Seni leş karı, seni! Polonya malı orospu n'olacak?" Dört bir yanı salyalı bir nefretle çevrilince, ağlaya ağlaya eve dönmüştü Ursula.

"Bütün bunlar benim yüzümden." Teğmen, Ursula'yı kollarının arasına almıştı." Ağlama sakın! Halk her yerde aynıdır. Buradan gideceğiz."

"Amerika'ya!" Gözlerinde bir umut parıltısıyla bakmıştı Ursula Teğmene. "Amerika'ya gidelim."

"Olur, Amerika'ya gideriz!" İşi tatlıya bağlamak için buna hazır görünmüştü ama, aslında pek de inanmıyordu bu Amerika hikâyesine; mucizeye inanmazdı.

Bir gün el ele kanal boyunca yürürlerken, demir köprünün orada, üniforması sırtında Raçka'ya rastlamışlardı. Duvar gazetesinin yazıişleri müdürü hemen o anda geri dönüp gözlerinden yitmek istemişti ama, çok geçti artık; aralarında birkaç adımlık fark vardı ancak. Raçka ne yapsın? Cebindeki "Savaşan Polonya" gazetesini çabucak çıkarıp okuya okuya yanlarından geçip gitmeye kalkışmıştı.

"Tanıdığın biri mi?" diye sormuştu Ursula.

"Evet, hem de çok iyi tanıdığım biri." Sinirli sinirli gül-

müştü. "Aynı barakadaydık. Üstelik Varşova Ayaklanması'nda bile aynı barakadaydık."

"Birden okumaya başladı seni tanımıyormuş gibi."

"Ne yapsın, yöntem bu günümüzde, bizi görünce öyle şaşırdı ki, gazeteye ters tuttu okurken."

"Kızdırdı seni. Kabahat bende." Ursula içine çekmişti. "Seni bağışlamayacaklar."

"Boşveriyorum hepsine!"

"Boşverdiğin falan yok, aksine..."

"Kılım bile kıpırdamıyor" diye bağırmıştı yapmacık bir kabadayılıkla.

Aslında, hiç de boşvermiyordu. Arkasından koşup kanalın içine fırlatmak istemişti Raçka'yı. Yumruğunu şu dar kafalı vatanseverin tepesine indirmek istemişti. "Savaşan Polonya"yı ağzına tıkamak istemişti kasketi kartal kokartlı bu zulu budalasının...

"Beni asıl üzen nedir biliyor musun?" dedi Teğmen, "Bana senin bakman, güçlükle kazandığın para ile geçinmemiz..."

"Yeter!" Eliyle ağzını kapattı Gregorçik'in. "Saçma konuşma!"

Geceleri uyku uyutmayan budalalıklar. Birkaç gündür yeni bir hastalık kemirip duruyordu içini; gelecek günlerden korku, sorumluluk korkusu. Dikenli tel örgünün ardında otururken ertesi sabahı düşünmüyordu. Gelecek günleri düşünmek alışkanlığını da bırakmıştı. Eskiden yalnız dünü düşünür, yararsız geçmişten boşluk içindeki geleceği görmeye çalışırdı, ama şimdi...

Margarete'den hanidir haber almamıştı, çifte ihanetin farkına varmıştı annesi sanki; bir Alman kadınla, üstelik Diana Foss'un kızıyla ilişkisi kurmuştu. Ama belki de kamptaki kötü niyetliler zarfın üzerine yeni adresi yazıp postaya geri vermek gereğini duymamışlardı. Margarete'ye yeni adresini bildirmeye cesareti yoktu. "Kolibri"nin kızı ile tanıştığı üzerine tek satır bile yazmamıştı annesine. Hiç yazmayacaktı da zaten. Kapı ne zaman çalınsa, postacı evden mektup getirmiştir umuduyla koşuyordu kapıya. Ne

var ki Ursula'ya gelen olağan şeylerdi bunlar hep: 'Aşk Kadınları' serisinden roman dergileri. Renkli kapakları gözden geçirirken hayli tedirgin oluyordu. 'Güzel Theodora ya da Sirkten İmparatorluk Tahtına' 'Ninon de Lenclos - Sonsuz Gençliğin Sırrı', "Prens Eboli, Madrid Sarayındaki Tek Gözlü Güzel..." Böyle paçavralarla gözleri yoracak ne var? Aslında böylesine akıllı bir kız kalksın da terzi yamağı kızların okuyacağı şeyleri okusun! Sobçak'tan, yalnız adının baş harfleri ile imzalanmış beklenmedik bir mektup geldi ansızın. Zarfın üzerindeki mühürün anlaşıldığına göre, Sobçak mektubunu kamp postası ile değil, iki kilometre kadar ötedeki postaneden yollamıştı. Kamptaki arkadaşları bilmesinler istemişti itilmiş Teğmenle görüştüğünü. Tıpkı konuştuğu gibi fısıldayarak, gizli gizli, yazıyordu:

"Sevgili meslektaşım, kendiniz söyleyin bakalım: Bütün dünya ile bağlarını koparacak ne var? Henüz geç değilken iyice düşünün. Size dostça, kardeşçe bir öğüt vermek isterim: Kişisel ilişkilerinize bir düzen verin, şu Alman kadını bırakın Allah aşkına! Polonyalı kadın mı yok mülteciler arasında? Sizden dileğim şu: Topluluktan ayrı komayın kendinizi, zaman o zaman değil. Ben, rahip Henias ve Raçka, şuna kuvvetle inanıyoruz ki, size kötü bir şey söyleyen olmamıştır, ama bizimkileri bilirsiniz; dedikodu kumkumaları, arkadan konuşmalar, entrikalar, işleri güçleri bu. Sizi unuttum sanmayasınız diye ziyaretinize gelmeyi çok isterdim ama ne var ki şu son günlerde işten gözümü açamıyorum. Koro ile uğraşmam yetmiyormuş gibi bir de tiyatro çıkardılar başıma. Bir oyun hazırlıyoruz. Şimdi gelelim yüzde yüz gerçek bir habere. Binbaşının günleri sayılı. Tanrı'nın acelesi yoktur ama, adildir. Sizin uğradığınız haksızlıklar da bizimkiler de onarılacaktır kesinlikle. Thompson Cenevre'ye atanmak üzere, şu haftalar içinde, adayları saptayacak komite de gelecek, Amerika'ya göçe-

ceklerin listesi hazırlanacak neden sonra. Şu halde: Almanya'dan çıkış kapısı sizin için de kapanmadan, acele ediniz, çok rica ederim. Sonra bir de şu haber; duyduğuma göre, şoför Gavron İtalya'dan Kanada'ya göç etmiş. Ne şanssızlık değil mi? Şu bağımsızlık savaşçısı 'hopla atcığım hopla, atılalım dörtnala' – Süvari Yüzbaşısı Skarbek'e gelince, Londra'ya gitmeyip memlekete dönmüş. Şaşırtıcı bir haber, değil mi? Sizi candan selamlayarak mektuba son veriyorum: Annesinin inadına kendini üşüten çocuk gibi çocukluk etmeyin de Papenburg'a dönün!

S.

PS: İblisin kurbanı yaşlı Grondziel, çok şükür iyileşti yine! Uğradığı akıl hastalığı bir çırpıda geçiverdi. Barakalar arasında gezinip, küçük pilot Kubuş ile oynuyor. Makolongva, Hans ile bozuştu sonunda. Mrozek'in çiçek bozuğu suratlı kardeşi ile evlenecek. Ama en önemlisi, komite. Yahudiler Mesih'i nasıl beklediyse, biz de komiteyi öyle bekliyoruz. Uzun sürmez artık; gelsin Amerika!"

"Öte berimizi toplayıp Bavyera'ya geçelim artık" diye bağırdı Teğmen bir gece. "Papenburg'dan ne kadar uzağa gidebilirsek! Burada mutlu olamayacağız. Bavyera'ya gidelim, Bavyera'ya!"

"Neden ille de Bavyera'ya?"

"Orada bizi tanıyan eden yok. Her şeye yeniden başlarız. Orada yaşanabilir. Burada oturup da ne yapacağız?"

"İşim burada, henüz işteyim. Hastanede elime geçen azalırsa, asistanlık bulurum, en azından bir hastabakıcılık. Onun için söz verdiler. Hubert'in bir arkadaşı Şehir Hastanesinde doktor."

"Hubert'in arkadaşıymış!" İster istemez yüzünü buruşturdu Gregorçik. "Söz vermek başka, verilen sözü tutmak başka. Sen neden çalışacaksın? Sana ben bakacağım. Ticarete başlarım."

Ursula'nın gözlerinde alaycı bir kuşkunun gölgesini sezer gibi oldu. Bana inanmıyor! Yeniden bir sızı duydu içinde.

"Amerika'ya gidelim!" diye tekrarladı genç kadın sihirli formülünü.

"Amerika'ya gidelim" diye içini çekti Gregorçik.

Geceleri uykusu kaçıyordu yine. Yalnız, bir ayrıcalık vardı; eskiden, asker kaputuna sarınmış, ranzasında yatar, başının üzerindeki çatlak budak çekirdeğine dikerdi gözlerini, ama şimdi yumuşak bir döşekte yatıyor, üzerinde battaniye, pencerenin önündeki yapma palmiyeyi gözden geçiriyordu. Sabaha karşı, kıvanç ile keder birbirine karıştığı sırada, kendini inandırmaya çalışıyordu: Böyle mutluyum, gerçekten mutluyum böyle! Aşktan sarhoş olmuş kız, kollarını boynundan çözdü mü, yararsız olduğu duygusundan harekete geçen bir kuşkudur kaplıyordu içini, kendini düşlere kaptırıyordu. Bu kadın benim, bu kadın bana ait, hiçbir anlamı olmayan sözler. Şu dünyanın bütün definelerine sahip olabilir de insan, bir insanı kendine ait sayamazdı yine, çünkü onu tam anlayamaz, onun içine işleyemezdin de ondan. Her şey bizim olamaz. Mülkiyet çılgınlıktır. Kendini ruhun ve bedeninle, düşüncen ve duygularınla birleştirsen bile, yalnızlığını yadsıyamazsın. İki ayrı insan, iki ayrı dünya demektir. Hep iki, asla tek değil. Zekice, unutulmaz bir şair sözü: Ne gök ne yer var, ne uçurum ne de cehennem, yalnız sen varsın, Beatrice! O da yok aslında.

"Ne var, ne oldu?"

"Hiç! Hiç!" Gregorçik'i kendine doğru çekip, histerik bir hararetle öptü. "Sana bayramlık bir armağanım var. Öyle seviniyorum ki: Artık yalnız geceler değil, gündüzler de bizim! Saat altı olsun da işten döneyim diye beklemeyeceksin artık, canım. Sana güzel bir haberim var; işten çıktım, işim yok artık!"

"Benim yüzümdendir." Gregorçik irkildi, "Senden öç aldılar. Polonyalı bir romantik ilişkinden ötürü! Irkçılığa leke sürdüğün için!"

"Bu yüzden değil" diye yalan söyledi Ursula. "Yeniden

örgütlenmenin doğal sonucu. Bütün bir şube dağıtılıyor. On kişi çıkardılar."

Gregorçik'in alnında beliren kırışıklıkları eliyle ovdu.

"Üzülme sakın. Bir şey olacağı yok. Şimdi ne düşünürsün biliyorum: Zavallı Ursula, diyeceksin. Benim yüzümden işinden oldu. Ondan sorumluyum. Yapılacak hiçbir şey yok! Sevinmekten başka bir şey yapamayız!"

"Ne kadar yüklenirse o kadar da iyi" diye kekeledi Teğmen.

"Haklısın: Ne kadar yüklenirse o kadar da iyi" diye tekrarladı Ursula pek de kendinde olmayarak. "Kendimiz için daha çok vaktimiz olacak."

Gözleri ağlamaklıydı.

"Onun içindir ki" diyerek saf saf güldü Gregorçik, "evlenmekten başka yapacağımız bir şey yok. Nikâhlanalım!"

Bacaklarını altına alan Ursula, kaşlarını çatıp bir baktı şöyle Teğmene. Bir an, tıpkı annesini andırdı. Yarı kısılmış gözlerinde aynı iki ışıklı nokta.

"Na pohybel" dedi Teğmen Lehçe.

"Na pohybel? O da ne demek?" Yabancı sözcüğü kullanırken dili sürçtü.

"Başka ne yapabiliriz? demeye gelir."

"Ciddi misin?" Derin bir soluk aldı Ursula.

"Karım olmak istemiyor musun?"

"Bir aydır değil miyim zaten?" Teğmenin boyunbağını bağlamaya koyuldu. "Haklısın, başka ne yapabiliriz? Ah Stefi" kollarını Teğmenin boynuna doladı, "Hangisi daha kötü acaba: Bir Polonyalının sevgilisi olmak mı, yoksa karısı olmak mı?"

"Al birini vur öbürüne." Ursula'nın ağzını bir öpücükle kapattı.

Kendisine "Stefi" denmesini istemiyordu, adının böyle kısaltılması hoşuna gitmiyordu da ondan, ama dudaklarını ısırıp bir şey demedi. Şimdi sırası değildi çünkü.

Gregorçik'in "askerden kaçtığını" Henias ancak Frankfurt'tan döndükten sonra ve Sobçak'dan öğrendi. Koro şefi-

nin, olayı salt kendi açısından ve esrarlı bir havayla anlattığını söylemek gereksiz olur elbette. Teğmenin yazgısına gerçekten üzülen rahip, haberin etkisini çabuk ve enerjik bir davranışla değiştirmek niyetindeydi. Toplantı salonundaki Bayan Buşkovska da, Henias'ın kararsızlıktan kurtulup işe girişmek üzere olduğunu görmüştü. Rahip, kesin karara varıp komşusu barakaya, Raçka'ya koştu: "Bir şeyler yapalım Allah aşkına!"

Tam da zamanında gelmişti, gazetesinin yeni sayısını henüz baskıdan çıkarmış olan yazıişleri müdürü, ilk okuru ve başarısının ilk tanığını beklemekteydi. Başmakaleyi yazıp bitirdikten sonra loğusa yatağından yeni çıkmış bir kadın gibi sararmış solmuştu. Çoğaltma makinesi ardındaki hasır koltukta dinleniyordu. Rahip, yazıişleri diye anılan küçük odadan içeri girip de çenesinde birikmiş teri mendiliyle silerken, Raçka, gazetenin ilk sayfasına dizmiş olduğu eserini gösterdi. Başlık şöyleydi: Sienkieviç'e suikast.

"Şu yabanilere nasıl veriştirdiğimi bir dinleyin hele! Bellerini doğrultabilirse ne âlâ. Canlarına okuyacak bu makale."

"Yine ne oldu?" Rahip tedirgindi. Müttefiklere mi veriştirdiniz, azizim Raçka?"

"Hele dinleyin!" Raçka, kâğıdı boyalı parmaklarının arasında tuttu, gözleri parlıyordu, yazarlığının zevkine vardığı belli oluyordu. "İşte verdiğimiz karşılık, mültecilerin karşılığı. Amerikan basınının bildirdiğine göre, Metro-Goldwyn-Mayer yapımı ve 'Quo Vadis' adlı bir film çevrilmeye başlamıştır. Reklamlardan anlaşıldığına göre, barbarların Sienkieviç'e yeni bir suikastı söz konusudur..." Sersem herif, dedi rahip içinden. Başka derdi yok anlaşılan! "Bu filmin yapımında dört yazarın yer aldığını okumaktayız, bunlardan birincisi John Lee Mahin adında biri, ikincisi S.N. Behrman, üçüncüsü Sonia Levin, ve ancak dördüncü sırada gelen de bizim büyük vatandaşımız, zavallı Sienkieviç'dir. Ölümünden sonra, Bayan Sonia Levin'in yetenek ve kültürüne kurban edilen büyük Sienkieviç..."

"Korkunç bir alay" diye atıldı Henias ikiyüzlülükle. "Harika!"

"... Filmin yönetmenine gelince, o da Sam Zimbalist adında biri kim olacaktı ki zaten? Zimbalist'lerin* eksikliği var dünyada!"

"Hah hah hah" diye güldü rahip. "Harika!"

"... Bir mamut-film! Elli bin figüran! 29 birinci sınıf, 237 ikinci sınıf yıldız, 65 aslan, 12 boğa, 450 at, 50 öküz! Reklamlardan anlaşıldığına göre, "Quo Vadis'ın kahramanları ilk Hıristiyanlar değil, De Maasbade adında Hollandalı bir hayvan terbiyecisi. Yine okuduğumuza göre, dişi arslan 'Mimika' Bay De Maasbade'yi az kalsın yiyormuş. Ne yazık!

Aslında onunla birlikte Bay Zimbalist'i ve Bayan Sonia'yı da yese ne iyi olurdu! Şakayı bir yana bırakalım, bu çok ciddi bir sorundur. Özgür Dünya'daki Polonya kamuoyunun, vatanları adına sormak hakları ve görevleri vardır: Bütün bunların anlamı ne? Profesyonel sanat düşmanlarının bu değersiz yapımı ile ölümsüz yazar ve Nobel ödülü sahibi Henry Sienkieviç'in ölümsüz eseri arasında ne ilişki vardır?"

Dişleri bozuk olduğu için, 'ölümsüz' sözcüğünü kullanırken ıslık gibi bir ses çıkarıyordu Raçka.

"Kaleminiz keskin mi keskin" diye övdü Henias, Raçka'yı

"Kuvvetli, değil mi?"

"Evet!"

"Ne dersiniz, Yahudi düşmanlığı çok mu vurgulu oluyor zaman zaman? Bu konuda çok titizdirler, bilirsiniz."

"Öyle bir şey yok! Pekâlâ güzel, azizim Raçka! Tam yerinde, en gerekli şeyler, ve üslup da çok iyi ayrıca" diyerek yatıştırdı rahip Raçka'yı.

"Eh, sevindim öyleyse." Raçka'nın kuşkulu yüzüne bir aydınlık yayılmıştı.

"Gregorçik'in işi böylesine aceleyken, Sienkieviç için dertlenmenin sırası değil. Gömlek cekete göre daha yakın-

* Bir kelime oyunuyla, "sembalciler" anlamında kullanılmış.

dır vücuda" dedi rahip yazıişleri müdürüne. "Vicdanımızda taşıyoruz bu delikanlıyı."

Hoş buraya, üstat Raçka'nın demagojisini dinlemeye gelmemişti ya. Amacı Gregorçik'i kurtarmaktı.

"O da histerik herifin biri! Ne istediğini kendi de bilmiyor."

"Herhalde hatırlıyorsunuzdur: Gavron, Binbaşı ve sigara işi hani..."

"Elbette, hatırlamam mı? Rezalet bir davranış doğrusu!"

"Kimin davranışı? Binbaşının mı?"

"Hayır. Gregorçik'in."

"Bu işi bir yoluna koymalı artık."

"Ne diye? Dava bitti, rahip efendiciğim."

"Sonra ne olur biliyorsunuz?"

"Ne olacak? Hiçbir şey olacağı yok."

"Aman yarabbi, onu bu intihar teşebbüsünden kurtarmak gerek. Bu çılgın herif o Alman kadınla evlenmeye kalkıyor canım."

"Alman kadınla mı evlenecekmiş?" Raçka dehşetten kaskatı kesilmişti. Bu haberi ilk şimdi duyuyormuş numarasındaydı. Aslında haftalar oluyordu duyalı. Bütün kamp bu haberle çalkalanmaktaydı.

"Ne yapmalı? Bir öğüt verin! Onu kurtarmak gerek!"

Raçka kaşlarını çattı düşünceli. "Ne bahtsızlık" diyerek soludu, "ama ne rezalet!"

"Fazla abartmayalım; ulusal bir felaket doğuracak değil aslında. Yalta Konferansından sonra hiçbir şey felaket sayılmaz."

"Düşmanın ekmeğine yağ sürmek derler buna. Ulusumuz bütün savaşlar içinde en korkuncunu tattıktan sonra..."

"Peki peki" diyerek Raçka'nın sözünü kesti rahip. "Konuya dönelim, azizim Raçka! Sorduğumuz soru şu: Ne yapabiliriz? Namuslu bir genç, ayaklanmaya katılmış bir savaşçı, Toplama Kampını tatmış bir vatandaşımız, bir savaş tutsağı, bir Sokol kardeşin oğlu, ne idüğü belirsiz bir Alman kadınla evlenirken elimizi kolumuzu bağlayıp seyir mi edeceğiz?"

"Bu neye benziyor biliyor musunuz? Pek yerinde bir benzetiş değil ama, bir yakınınız ölmek üzere de yardım edemiyorsunuz gibi bir şey işte!"

"Pek de yakınınız sayılmaz öyle, azizim Raçka" dedi Henias benzetmeyi sınırlandırarak. "Ama şu tehlikeyi gözetmemiz şart; kötülüğü zamanında alt etmezsek, yarın bakarsınız kampın yarısı, Alman kızlarla, Lutherci'lerle, Protestanlarla evlenmeye kalkar."

"Ve cemaat üyeleri eksilir, değil mi? Merak etmeyin, bizimkilerin sağlığı yerindedir. Gregorçik olayına bakmayın, o patolojik bir durum."

"Ne olursa olsun, delikanlıya yazık." Henias çenesine birikmiş teri sildi yine. "Ne de olsa meslektaşımızdır, ne olursa olsun."

Ah şu ikiyüzlü herif, diye düşündü Raçka. Sırtındaki şu rahip cübbesi olmasa, Gregorçik'in yazgısı umurunda bile olmazdı ya. Ama tepesinin saçını kazıtmışlar bir kere, onun içindir ki yardımsever pozuna giriyor işte böyle.

"Mantığınızı harekete geçirin, üstat. Papenburg'un beyni demek siz demek!"

"Ne yapmalı bilmem ki. Polonya'daki annesine bir mektup yazılsa... Kalbini, vicdanını dile getirsin oğluna. Annesini seven her genç annesinin sözüne kulak verir elbette..."

Henias yüzünü buruşturdu.

"Yapılamaz, uygun olmaz."

"Gregorçik vız gelir bana! Ben bütün topluluğun iyiliğini düşünürüm."

"Ne yapabilirdi acaba?" Rahip güldü. "Daha uygun bir çare düşünsek! Kadını Avusturyalı ya da İsviçreli yapsak nasıl olur? Belaya başka bir ad taktınız mı bela olmaktan çıkar... İşin kötüsü ne biliyor musunuz? Şu gezegende her şeyin izafi olması; zavallı bir Polonyalı, kilise faresi bir Alman kadınla mı evlendi, vatan haini olur çıkar hemen. Ama tutalım Krupp'un kızını ayarlamış, ünlü vatandaşımız diye anılması işten değildir o zaman..."

"O budala herifle konuşmalı. Açıkça. Kardeş kardeşe konuşur gibi."

"Peki. Gidip konuşalım öyleyse."

"Neden ben gidiyorum?" Raçka'nın tüyleri diken diken olmuştu. "Beni çekemez. Kırmızı şal görmüş boğaya döner beni görünce. Beni akılsız, boşboğaz yerine koyuyor, Polonyalı bir mağara adamı sayıyor beni."

"Sizi mi, Bay Raçka? Boşboğaz yerine mi?" Henias, şaşkına dönmüş pozundaydı. "Çok saçma!"

"Öyle ya! Yazdığım her makaleye, toplantı salonunda yaptığım her konuşmaya içerliyor, evet, gazetemizin adı bile sinirlendiriyor onu. Hayır! Ben gitmem! Hem, göreceksiniz efendimiz, çetin cevizdir bu iş. En iyisi sizin gitmeniz, rahip olarak, bir din adamı olarak, bir Tanrı elçisi olarak, bu gizli görevi siz alın üzerinize."

Öyle de oldu. Bu gizli görevi rahip Henias aldı üzerine. Ama Tanrı'nın elçisi bile, Pestalozzi Caddesine doğru yola çıkarken zafere inanmazsa, olumlu bir sonuç çıkarabilir miydi bu atılımdan? Eski, kiralık yapının merdivenlerini tırmanmaya koyulan rahip, başkaldırmış öğretmenle yapacağı konuşmaya nasıl gireceğini düşünüyordu. Aslında ona ne diyeceğini de bilemiyordu ya. Görünüşe bakılırsa her şey ortada ve apaçıktı... Gel gelelim, kutsal kilise, uygun olsun olmasın, yabancı kadınlarla evliliğe karşı değildi ki. Kilise bütün dünyaya açıktı, onun içindir ki şu Alman or... çocuklarını da içeriyordu ne yazık ki. Ama bir inanç aykırılığı söz konusu ise, o zaman başkaydı. Umarım, öldürülmüş Sokol Kardeşlerin gelini olacak şu bahtsız insan, Protestan olsun, ve kutsal inancı benimsemeye niyetli olmasın. Bir de bu eksikti işte!

Çenesindeki teri silen rahip, şu değersiz Alman kadın kiliseye karşıt olsun diye dua etti Tanrı'ya. Yoksa saldırının hiçbir dayanağı olmayacaktı, kala kala Raçka'nın silahı vatanseverlik iddiaları kalacaktı geriye: Polonyalı olduğumuzu unutmayalım! Dünya durdukça, hiçbir Alman kardeş olmaz Polonyalıya! Ya birbirlerini seviyorlarsa? Yabancı

mutluluğu bozmak olur muydu? Evin kapısına yaklaştıkça daha bir kuşkuya kapılıyordu rahip. Haklı olduğundan emin değildi, bocalıyordu. Raçka'yı bir şeyler yapmaya iteleyeli olsa olsa bir saat olmuştu ancak, şimdi geri çekilmeyi düşünüyordu. Elini kapının ziline attığı sırada, içerden gelen sesleri duydu. Sıcak, candan seslerle konuşuyordu içerdekiler:

"Gelinlik giyeceğim nikâhta, beyaz bir gelinlik."

"Ben de frak giyerim. Hayatımda hiç frak giymedim. Smokin bile giymişliğim yok." Gregorçik'in güldüğünü duydu Henias. "Düşünü kurduktan sonra haydi haydi giymeli... Küçük kentsoylu değil miyiz biz?"

"Alay etme benimle. Her kadın ister nikâhında gelinlik giymeyi."

"Alay ettiğim falan yok" diyerek içini çekti Gregorçik.

"Düğünümüze çok, pek çok insan davet etmek istiyorum, senin bütün dostlarını..."

"Dostlarımı mı?" İçini çekti derinden. "Dostum falan yok. Yalnız rahip Henias belki, namuslu adamdır o. Bizim iyiliğimizi ister sanırım. Bir de hastane barakasındaki Miheyda var, ama düğün için fazla dertli bir konuk. Peki düğünümüzde ne konuk olsa, ne müzik, ne de dans, gelinlik ve frak yerine de ucuzdan bir kostüm ve Kızılhaç'ın verdiği giysilerden giysek ne dersin?"

"Ah, ne budalayım ben!" Ursula'nın gözleri yaşla dolmuştu. "Nelerden dem vuruyorum? Bunlar hiç mi hiç önemli değil aslında. Eski romantik öykülerdeki gibi gizli gizli nikâhlanırız. Birbirimizi sevdiğimiz yeter. En önemlisi o."

"En önemlisi." Gregorçik'in üçüncü kere içini çektiğini duydu rahip. "Ondan ötesi hayal sadece."

Şu delilere de bak, diye düşündü Henias ortak bir acı duyarak. Tanrı yardımcıları olsun! İnsan hayatı, hiç kimseye, budalalık ediyorsun demek hakkını tanımayacak kadar kısa ve hüzünlü. Hoşgörü, azizim, daha bir hoşgörü! "Dünyevi" sevgi onları düş kırıklığına uğratacak bile olsa, tamamlanmış sevgi diye duyacakları özlem onlara yetecektir.

Hangi şairdi bunu söyleyen: O sonsuz düş kırıklığını onlardan esirgeme, Tanrım!

Zavallılar! Eliyle adam sende, der gibi bir işaret yapıp, parmaklarının ucuna basarak geri döndü, sokağa çıktı Henias.

"Ne haber var?" diye sordu Raçka akşamüstü. "Meraktan çatlıyorum."

"Hiç canım, haber falan yok."

"Konuştunuz mu onlarla?"

"Evet." Kulaklarına kadar kızardı rahip. Yalan söylemeyi hiç beceremedi.

"Eeee?" diye üsteledi Raçka.

"Hiç."

"Hiç ne demek?"

"Umutsuz bir durum" diye fısıldadı Henias. İki genç, mutlu."

"O da ne demek?"

"Birbirlerini seviyorlar, mutlular."

"Bu işle ne ilgisi var onun?" Raçka suratını astı.

"Sevgi dediğimiz..." diye kekeledi Henias, "şu Tanrı armağanı olmasa..."

"Sevgi! Sevgi!" diye öykündü yazıişleri müdürü öfkeyle. "Neler söylüyorsunuz? Neredeyiz? Cennette miyiz yoksa düşman memleketinde mi? Sevgiymiş! Kusura bakmayın ama, okul kızları için, beşikteki çocuklar içindir bu sözler! Kendimiz için değil, başkaları için yaşıyoruz biz! Büyük bir dava için, ulusumuz için! Yapamazsınız bunu, yapamazsınız!"

Ciyak ciyak bağırıp, o arada kanlı gözlerini de alabildiğine açıyordu. Ama Henias hiç kulak vermedi artık. Cüppesinin eteklerini toplayıp barakanın ardında yok oldu.

17

Bütün şubat ayı yağmurlu geçti. Kanaldaki sular yükseldi. Ems nehri taşıp şehir dolaylarındaki çayırları kapladı. Küçük şehirde, bu mevsime ve Papenburg koşullarına göre çok fazla yağmur yağdığından yakınılıyordu, bu sonsuz yağmur sağnaklarının, Okyanus'un öbür yanındaki atom bombası denemelerinden ileri geldiği öne sürülüyordu.

Ursula, sonunda Bavyera'ya taşınmayı anlayışla karşıladı, dendiği gibi, hayat vardı oralarda. Bavullarını hazırlayıp nefret ettikleri küçük şehirden ayrılmalarına iki hafta kala, Hubert'in arkadaşı, Şehir Hastanesi doktoru, verdiği sözü yerine getirdi. Ursula için bir hastabakıcılık işi açılmıştı hastanede. Böylece, daha bir süre Pestalozzi Caddesinde kaldılar, ve bir ay kadar sonra da sessiz sedasız ve konuksuz, Bayan Matz ile üstat Raçka'dan korkuyorlarmış gibi, utangaç, nikâhlandılar.

Sanki bir düş görmüşçesine, nikâhlarını yanağı favorili, gülümseyen, ikiyüzlü bir memurun kıydığını hatırlıyordu Gregorçik –tıpkı böylesi bir yüzle daha önce, belki de Vlasta Burian'ın bir filminde karşılaşmıştı– ve bu kendi halinde nikâh töreni sırasında, duvarın arkasındaki, bitişik evde öfkeli bir kadın sesi yükseliyordu: "Daha neler artık, keşke Berlin'de bombalar altında can verseydim! Yahudilere, mültecilere, Doğu'dan gelmiş ayaktakımına bol bol yer var, ama iki oğlunu savaşta yitirmiş bir anaya, bir denizaltı komutanının dul karısına küçük bir oda ile mutfak bile yok!" Favorili memurun, eş uzunlukta olmayan, kısacık tırnakları vardı, tırnaklarını yiyordu garanti. Duvarın ardındaki kadın, sesini yükselttikçe yükseltiyordu boyuna: "Treskov kimdi haberiniz var mı?" Bir an, içgüdüsel bir hareketle dönüp arkasına bakmıştı Gregorçik. Sırtında bi-

rinin bakışlarını hissetmişti. Margarete arkasında duruyordu da, kendine özgü o kupkuru ve sessiz ağlayışla, camlaşmış gözlerinde bir damla gözyaşı bile görülmeksizin, ağlıyordu sanki.

Birkaç hafta süren yağmurdan sonra, o gün güneş görünmüştü kanalın üzerinde. Islak caddelerde neşeli bir harekettir başlamıştı.

"Güneş!" diye bağırmıştı gelin. "Bu ne demektir biliyor musun?"

"İyi bir işaret!"

"Mutlu olacağımızın, Amerika'ya gideceğimizin haberi." Ursula'nın gözleri yaşla dolmuştu.

"Sulu göz!" Eliyle Ursula'nın alnına düşmüş saçını düzeltmişti.

"El ele tutuşmalıyız sımsıkı! Bizi ayırmasınlar diye!"

"Bizi kimse ayıramaz", elini eline almıştı Gregorçik. "Ne yaşayanlar ne de ölmüş olanlar."

"Ne de ölmüş olanlar mı?" diye sormuştu Ursula hayretle. "Ölmüş olanlar neden ayırsın bizi?"

"Hiç kimse ayıramaz bizi elbette." Gregorçik gülmüştü. "Söz gelişi söyledim öyle!"

Gel gelelim, şöyle bir ay bile geçmemişti ki üzerinden, şu köylü kokart ile ilgili olay çıkageldi. Gerçi dış görünüşü ile hiç de önemsenecek bir olay değildi ama, insan hayatında önemsenmeyecek olay var mıdır ki? Her şey önemlidir.

İsviçre "Selamet Ordusu"nun bir kolu, kendi nefesli sazlar bandosu ile birlikte şehre gelmişti o sıralarda. Birkaç yıl önce, özgürlüğe kavuşan tutsaklar grubunun metil alkolü ile zehirlendiği yerde, tren istasyonunun önündeki çıplak avluda, havanın yağmurlu ve soğuk olmasına bakılmaksızın, ilahiler kurşun rengi göğe doğru yükselmeye başlamıştı. Trompetlerden, flütlerden, klarnetlerden yükselen acıklı ve yakınmalı sesler, bütün küçük şehre, kanal boyuna, Ems nehrine ve turblu çayırlara yayılıyordu. Meslekten cenazeci suratlı bir kara üniformalı müzikçiler ile pelerinli, salapurya kunduralı, beli bükük, evde kalmış kız tipindeki şarkıcı-

lar, Hitler'in eski taraftarlarını Tanrı adına kazanmak üzere, bir otobüsle Basel'den buraya gelmişlerdi hacca gelir gibi. Müzik ile şarkıların üzerine gerilmiş dövizler, savaş sonrası iyi niyet elçilerinin, çadırlarını ilk olarak eski savaş alanı Almanya üzerinde açtıklarını bildiriyordu bakınıp duran kalabalığa. Bu haçlılar seferi adına, hadım edilmiş bir insanın o pürüzlü sesiyle konuşan rahip, aşırı heyecanlı, çok genç, suratı sapsarı, muşambalı, galoşlu bir din adamıydı. İşin kötüsü, bir de o çekilmez İsviçre şivesiyle konuşmuyor muydu... Rahibin sözleri, sayısı pek de fazla olmayan dinleyicilerin etkisine bakılırsa, şarkı ve müziğin havasını bozmaktan başka bir işe yaramıyordu. Demir ökçeli çizmeleri yeğlemiş insanlar arasında şu galoşların bir heyecan uyandırmayacağı açıkça belliydi. Galoş ve şemsiye, erkeğin yumuşamış olduğunu, ruhsal bakımdan askerliğe hiç de yatkın olmadığını kanıtlar. Onun içindir ki, derisine dek Isparta modeli kazınmış bir kafa, saçları dalga dalga bir kafadan daha hoşa gider kimilerince. Ne çare, bu işler böyledir işte; bu türden eğilimler, hükümet rejimlerinden, yitirilmiş savaşlardan daha ağır basar, beğeni, babadan oğula geçen bir şeydir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, genç rahip, küçücük başının tepesinde, Arap kadınlarının çömleklerini andıran pas kırmızısı bir saç yumağı taşımaktaydı. Böyle yukarı doğru kıvrım kıvrım yükselen saç tuvaletlerini eski oymalarda, 18. yüzyıl saray kadınlarının resimlerinde görmek olanağı vardır. Gel gelelim, bu garip ve bilmeyerek elde edilmiş çarpıcılık bile, karanlık tabloyu aydınlatmaya yetmiyordu. Şarkıya susamış kalabalığın üzerine sinen müthiş yas havası Gregorçik'i de etkilemişti. Bu iyilik habercileri canını sıkıyordu. İsviçreli erkek ve kadınların suratlarına oturmuş cenaze havası, bu örgütlenmiş iyilikseverlikten en ufak bir zevk bile almadıkları kuşkusunu uyandırıyordu. İnsancıl sevincin çok uzağına düşmüş, bir Kalvinist dua hücresinin çıplak duvarları kadar ruhsuz bir törendi şuradaki! İsviçre Tanrısı gülümsemeyi hiç bilmiş miydi acaba? Taşlaşmış bir insancıllık, maden külçesi gibi soğuk bir in-

sancıllık, altın sarısı trompetlere üflenen, yaşlı gırtlaklardan guruldayan madensi bir sofuluk, lahitlerin, türbelerin o mezar serinliği! Rasyonelleştirilmiş bu insan sevgisinde katı bir insan düşmanlığını andıran bir hava yok muydu? Gregorçik, kalabalığa tam sırt çeviriyordu ki, gözleri rastlantıyla orta boylu, ama geniş omuzlu, orta yaşlı bir köylüye takıldı. Yeşil avcı şapkalı bir köylü. Ama hayli garip bir şapkaydı bu! Yeşil ipekli kurdelesi istiridye kabuklarıyla bezenmişti, porsuk tüyleri, bir horoz tüyü, gümüş ışıltılı turist işaretleri ve altın, gümüş, suyuna batmış pullar ile dikkati çekiyordu.

Nerdeyse gözlerine inanamayacak olan Gregorçik, daha bir yaklaştı köylüye. Şapkanın yukarı kalkmış kenarında, çok iyi tanıdığı bir kokart görmüştü: İzci haçı! Gırtlağı tıkanacaktı nerdeyse. Garanti Polonya'dan ele geçirilmiş bir ganimet, savaşta elde edilmiş bir ganimet, zaferle sonuçlanmış bir av! Şu elleri cebinde, kısacık bacaklarının üzerinde alımı çalımıyla gerinen köylü, bizim evlerimize girmiş demek! Bu kokartı, evleri arayıp tararken ele geçirdiği kesindi. Ya da bizim çocukların birinden koparıp almıştı!

Kalbi küt küt atarak gözden geçiriyordu kokartı: İşte altın sarısı çizgi, işte mavi ve defne yapraklı çelenk, işte Z.H.P. harfleri, –Zviazek Harçerstva Polskiego– Polonya İzcileri Birliği, bir zambağa oyulmuş O.N.C. –Ojczyzna, Nauka, Cnota– Vatan, Bilgi, Erdem! Hey Tanrım, hayata yeni atılmış özgür, gururlu bir savaş öncesi gençliğimiz, daha ilk dizesinde salvolarla susturulmuş şarkımız! Altın sarısı zambak, kurt yavrusu rütbesinin işaretiydi! Ben de bir kurt yavrusuydum! Grünwald Strasse'den nice yavru kurt, Kitaplık önünde kurşuna dizildi!

"Dur hele, şimdi görürsün sen..." Zehirli gibi bir tükrükten boğuluyordu sanki. Duyduğu nefret gözlerini köreltiyordu. Kan şakaklarında zonkluyor, elleri yumruk oluyordu ceplerinde. Şu korkunç, ölüm saçan sözcük; bizim, bizim, bizim! Artık ne ayetleri duyuyordu, ne de borulardan çıkan hırıltılı sesleri. Tanımadığı o adamı gözden kaçırma-

maya dikkat ediyordu. Şarkılardan bıkan köylü, kalabalığa arkasını dönmüştü. Tıpkı bir ördek gibi sallana sallana yürüyerek küçük istasyon alanından geçti, tek katlı bir evin kalıntısı yanından küçük bir sokağa saptı. Kalçalarını beceriksizce sallayarak yürüyordu, bir şey arıyordu sanki. Gregorçik soluk soluğa, ardından koştu köylünün.

Küçük bir sokağı geçip, boş bir avludan ilerlediler. Tuğla, kül ve kömürleşmiş kirişlerden oluşmuş iki yığının arasında adımları yavaşladı. Bir yığın eğrilmiş demir rayla bir krater arasında köylüye yetişti Gregorçik. Beş yüz kiloluk bir bomba düşmüştü buraya bir süre önce.

"Ver onu!" dedi Teğmen boğuk bir sesle.

Yeşil şapkanın sahibi, açık renkli kirpiklerini kırpıştırıyordu.

"Ver onu!" diye tekrarlayan Gregorçik, parmağıyla kokartı gösterdi. "Ver bizim haçımızı!"

"Deli misin yahu?"

"Çıkart diyorum!"

"Benim o! Satın aldım!" Beyaz kirpikli küçücük gözler sağa sola oynayıp duruyordu boyuna.

"Polonya'da bulundun mu sen?"

"Hayır."

"Nereden buldun bunu?"

"Satın aldım..."

"Satın aldın ha? Sat öyleyse! İki mark veririm, ama çabuk!"

"Satmam! Anısı var..."

"Ne dedin? Anısı mı var?" Ceketinin kolundan yakaladı köylüyü.

"Anısı..."

"İyilikle ver bak... yoksa..."

Gerçi köylü ancak çenesine geliyordu ama, tıknaz ve güçlüydü.

"Çekil git!" diye bağırıyordu artık hırlayarak. "Defol burdan... Polonyalı..."

Şöyle bir gerildi, ama daha elini kaldırmaya kalmadan,

Gregorçik yumruğunu suratının ortasına yapıştırdı Çıldırmış gibi vurup duruyordu artık. Bir, iki üç! Ayağı bir tuğlaya takılan köylü, kömürleşmiş kalıntıların içine yuvarlandı. Bomba çukurunun dibinden yükselen tozun dumanın içinde kalmıştı. Ama bağırıp çağırmıyordu. Yardım da istemiyordu. Uzaktan, "Selamet Ordusu"na bağlı İsviçrelilerin dinsel şarkıları duyuluyordu ancak ve burada, hemen şuracıkta da, şu dayak yemiş insanın astmalı, soluk soluğa alıp verdiği nefesi. Bir süre sonra tozun toprağın içinden çıktı köylü, yarılmış dudaklarından kan akıyordu. Yediği yumruklardan sersemlemiş bir halde, titreyen elleriyle şapkasını arıyordu. Molozların arasında bulduğu şapkasını ovuyor, çuhaya bulaşmış kireç tozunu silmeye çalışıyordu. Kancalı iğneyi beceriksiz bir hareketle açıp kokartı Teğmene uzatırken, inleye oflaya, boğuk ve nefret dolu bir sesle kekeledi:

"Buyurun..."

Ve öyle de eğildi ki bunu söylerken, kırmızımsı perçemleri gözlerini kapattı önüne düşüp.

"Teşekkür ederim" diyen Gregorçik, iki markı köylünün cebine koydu.

Nefesli sazlar bandosunu ve eyaletleri duymamak için, dolambaçlı bir yoldan Pestalozzi Caddesine döndü. Köylüden aldığı kokartlı izci haçını, sıkı sıkı tutuyordu elinde. Altın saat çarpmış bir yankesici gibi kaçıp gitmek istiyordu elinde olmayarak. Gözlerini ganimet üzerinde gezdiriyordu. Kokartın arka yüzünde küçük bir yazı gördü: "Stanislav Reising. Oymacı. Varszava. Niecala 1." Utanç ve sıkılganlık duygusuyla gölgelenmiş bir büyük sevinçtir kaplamıştı içini o anda. Sonuna vardırılmış bir öcün ardından izleyen şu ferahlık ve uyuşukluk duygusu içindeydi. Ama her şeyden önce de sarsılmıştı, ağlayacak gibiydi. Gözkapaklarının altında ateş gibi yanıyordu utanma duygusunun sıcak damlası. Bir insanı dövmüştü. Zulme başkaldırması adına. Bir Hitler hempası gibi davranmıştı. Müthiş bir şey! Kimdi şunu söyleyen: İşkenceyle öldürülenlerin oğullarından en amansız tedhişçiler var olur?

Zambaklı haç elimde, diye düşündü. Kurşuna dizilmiş gençliğimizin simgesi üzerimde yine. Grünwald Strasseli gençlerimizin haçına sahibim. Ama öyle bir olay ki bu, bana yeni bir yenilgiyi tattırıyor: İçimdeki onulmaz Polonyalı hayvan, açığa vurdu kendini. Ondan ne kaçabiliyor, ne de kurtulabiliyorsun. Vatansız olabilirsin, ama Polonyalı olmaktan vazgeçebilir misin? Bir Alman, bir Çinli bir Zulu olmaktan vazgeçilebilir mi, insan kendi kendisinden kaçabilir mi?

"Ne var, ne oldu? Dövdüler mi seni yoksa?" Ursula korku içindeydi. "Nereden geliyorsun böyle? Öfkeden sapsarı kesilmişsin, elin kana bulanmış!"

"Bir şey yok" diye yalan söyledi. "Yıkıntılar arasında dolaşırken elimi kanattım."

Ve birden, yeni bir yenilginin bilincine vardı. İnsan kendi gölgesinin üzerinden atlayamaz. İkisinin arasında bir çukur vardı, örtülemiyordu o çukur. Aşk, iki kıyı arasında, çökmeye yüz tutmuş bir köprü gibiydi. Zehirli bir dere akıyordu köprünün altında. İzci kokartından, köylüyü dövdüğünden söz açmak cesaretini bulamadı kendinde. Onu üzmekten mi korkuyordu acaba? Ama belki de, hem yabancı hem de yabancı olmayan bu kadının, öfkesini anlayamayacağından korkuyordu. İçinde bir sıkıntı vardı. Bir an, pek hoş olmayan bir duygu kapladı içini genç kadına karşı: Lehçe öğrenmenin bir zararı mı dokunurdu ki bu kadına?

Aralarında bir çatışma olduğu belliydi. Ona her gece gencecik, ateşli vücudunu armağan eden, sevgiden söz açan bir kadındı bu, ama sevgisi bütünleşmiş bir sevgi olamazdı ki Alman alışkanlıklarını üzerinden atamadıkça. Sevgi fedakârlık ister. Güzel bir cümle. O fedakârlığı başkalarından bekleyenlerin bulduğu bir cümle olduğu kesin, ve aynı anda, Ursula'ya haksızlık ederken yakalamış gibi oldu kendini.

Ne yapayım, Alman işte, Alman, diye düşündü üzüntüyle. Buna alışmak gerek. Sevgi adına!

"Gene ne düşünüyorsun Stefi!" Gözlerinin içine bakıyordu Ursula.

"Seni" diyerek yalan söyledi... "Yalnız seni..."

Aslında, küçük kardeşi Musial'i, Aloş'u, Eski Pazar'ın orda, izci giyimi içinde elleri kolları bağlı nasıl dikilip durmuş olduklarını düşünüyordu. Aloş ölürken, kokartı göğsünde miydi acaba, ne düşünüyordu.

Bütün yollar Grünwald Strasse'ye çıkıyor...

Nisanın sonuna doğru iki sivil İngiliz Dr. Hubert'i tutuklayıp Hanover'e götürdüler. Nedenini kimse bilmiyordu. Birbirinden çok farklı görüşler öne sürülüyordu bu konuda. Belki de Rönesans lahitleri meraklısı Hubert, savaş sırasında, işgal altındaki ülkelerde sanat eseri hırsızlığı yapmıştı.

"Onu kurtarmalıydık" dedi Ursula üzüntülü bir yüzle. "Sen ne de olsa muzaffer müttefikler kampındansın, üstelik İngilizce de konuşuyorsun. Askeri Hükümet'e başvurup bir sorup öğrensen."

"Hayalimden bile geçmez" diyerek sinirlendi Gregorçik. "Muzaffer müttefikler kampından falan değilim, bütün namuslu insanlar gibi ben de yenik çıktım bu savaştan, kazanılmış savaş yoktur, bütün savaşlar yenik düşürür adamı – bu, bir! İkincisi: Hubert'e hiçbir şey olmaz, Anglosakson takımı ne kötü Almanı tutar elde uzun boylu, ne de iyi Almanı! Bir haftaya varmaz salıverir Hubert'i. Hayvanın büyüğüne kimse dokunmaz. Bu dünyanın düzeninden haberin yok senin! Bizim masum doktorcuk, tutalım yüz kişiyi mi haklamış karınlarını deşip, bir buçuk yıl girer deliğe. Ama tutalım birkaç bin kişinin canına mı kıydırtmış, birkaç gün sonra bırakırlar yakasını şanla şerefle. Cezanın ağırlığı işlenen suçun sayısıyla ters orantılıdır, savaş sonrası hukukunun temel yasası işte bu! Yukardan aldığı emirlere uyarak insanları fırına attığının kanıtları Hanover'de kendisine gösterilirse, mahkeme, bu işlemin uygunsuzluğuna işaret edecektir. Dava sonunda, doktorcuğumuzun insanları kendi teşebbüsüyle yakıp gazladığı anlaşılırsa, radyo ve gazetelerde haberi yayınlanmaksızın, birkaç hafta ağır hapis yeterli görülecektir. Ve bir İngiliz cezaevinde geçirdiği her güne karşılık, demokrat ve egemen bir Almanya bin mark tazminat ödemeyecek midir ona acaba?"

"Sana ne olmuş böyle? Yoksa biri mi kışkırttı yine seni?" diye sordu Ursula. Şu sırada, kaşlarını çatıp dudaklarını ısırdığı şu sırada, Grünwald Strasse'deki yüzü gülmez kiracı Hayneman'a benziyordu tıpkı.

Esrar dolu doktor Papenburg'dan yok olmadan önce, bir akşam, "Kırmızı Horoz" lokantasında yemekte buluşmuşlardı üçü: Ursula, Hubert ve Gregorçik.

"Başka çare yoktu, onu da davet etmek zorundaydım" diye özür dilemişti Ursula sonradan. "Hastanedeki işimi ona borçluyum. Tanıdıklarıma karşı önyargıların var, haksızlık ediyorsun onlara. Hubert dürüst, zarif ve terbiyeli bir insandır, Polonyalıların yakın dostudur..."

Hubert lokantaya yarım saat gecikmeyle ve çok keyifsiz girmişti. Biri kalkıp ihbar etmişti onu yine. Bu seferki ihbar Belediye Başkanına yapılmıştı. Şu küçük şehirde ne ile suçlandığını Allah bilirdi, komünistlikle mi, Hitlercilikle mi, yoksa sodomi* ile mi? Ama gel de hayret et edebilirsen! Aydınlara karşı takınılan tavır geliştikçe gelişirken, insan insan için kurtken, aynı yere yüz aday iş için başvururken, orman yasası yürürlükteyken, vahşi sürü hayatı yaşanırken, kültür batarken, ayda tek bir tablo bile satılamazken... Papenburg'dan ayrılmanın zamanı geldi de geçiyor bile, başka dünyalara çekip gitmenin zamanı. İyisi mi Güney Amerika'ya gitmeli. Meksika'ya, ki yeni sanatı... Jose Chavez Morado'nun, Jose Clemente Orozco'nun yaptığı resimleri görmeliydi insan, ressam diye onlara denirdi işte! Ah biraz parası, iki de sağlam eli olsaydı! Bir dakika bile beklemezdi inan olsun. Avrupa'nın işi bitikti. Hapı yutmuştu Avrupa!

Gregorçik zoraki dinliyor, hiçbir şey söylemiyordu. Yemek sırasında doktorun genç bir arkadaşı, Lingenli genç bir kemancı çıkagelmişti. İki gündür ağzına lokma atmadığını, lejyona yazılmak üzere Fransız sektörüne geçmek kararında olduğunu söylüyordu. Bu cılız genç, kendini tanıtmak gereğini bile duymamıştı ama, her zamanki gibi kibar ve

* İnsan ile hayvan arasında cinsel ilişki.

terbiyeli olan Hubert, belli belirsiz kekelemekten geri kalmamıştı:

"Küçük Ervin bu! Zavallı Ervin! Hiçbir şey öğrenmemiş. Sağlığı da yerinde değil. Gençliği ne hale soktu şu savaş!"

Hubert'in Ervin ile "nişanlı" olduğunu anlasın diye, Teğmeni hafifçe dürttü Ursula masanın altından.

Konuşma bir türlü rayına oturmuyordu. Gregorçik masadan kalkıp eve dönmeye can atıyordu, ama Ursula'nın zor durumda kalmasını da istemiyordu öte yandan. Dördü böyle yiyip içtiler, her biri kendi âlemindeydi.

Hubert cebinden bir yüz marklık çıkardı birden, ve güldü:

"Son param. Yiyip içip, bitirmeli. Kim öle, kim kala yarına!"

İki kadeh içkiden sonra, Hitler Gençliği Örgütünün bölge müzik danışmanlığını yapmış olduğunu söyleyen soluk yüzlü genç, şarkı söylemeye bile kalkışmıştı: "Yürüyeceğiz biz, her şey parçalanıncaya dek", ama daha şu dizeye gelmeden, "bugün yalnız Almanya, yarın bütün dünya bizim", lokantadaki müşterilerin ıslıklarıyla susturulmuştu.

"işte, sizin göklere çıkarılan söz özgürlüğünüz" diye gülmüştü Ervin acı acı. "Şarkı bile söylenemiyor."

Resim ve şiir üzerine bilgisiyle tafra satmak yerine, inatla tekrarlıyordu Hubert: "Zavallı küçük Ervin. Hiçbir şey bildiğin yok, hasta da üstelik. Fransız sektörüne geçmeye kalkma sakın, budala çocuk."

Ursula, hastanedeki yeni işinden dem vurmaya başlamıştı. Ama baktı ki dinleyen yok, susuverdi yine. Yiyip içip, bol bol sustular. Gregorçik akşamın sona ermesini bekleyecek gibi değildi artık.

"Meksika'ya gitmek zorunda kalırsam" diyerek canlarını sıkıyordu Hubert ağlamaklı bir sesle, "Ervin'le meşgul olun n'olur. Saf, tecrübesiz bir gençtir. Hastadır, parası da yok. Ne yapıp eder gider, ve sahada Fransız sömürgeciliği uğrunda can verir, sonra, aman yarabbi!"

Saat on bire doğru, yeni bir davetsiz konuk daha oturdu masalarına. Venzel adındaki bu adam da hastanenin bakıcılarındandı. Şişko mu şişko bir adamdı, domuz gözünü andıran küçücük gözleri fıldır fıldırdı, üç litre bira içmiş olmakla övünüyordu.

"Eşim" dedi Ursula güvensiz bir sesle. "Bu da bay Venzel, ortopedi servisinden bir meslektaş."

"Ne? Bizim Ursula'nın Polonyalı kocası ha?" Şişko sevinmişti. "Çok memnun oldum! Polonyalılar kahraman bir ulustur, onu iyi bilirim... Teğmenim, 'Kana susamışlar' diye anılan ünlü tank avcı taburundaydım ben."

Benim burada işim ne? Gregorçik dehşete kapılmıştı. Ne biçim insan bunlar? Neden onlarla aynı masada oturuyorum ben, neden? Şişko Venzel, aslında biraz yukardan bakmakla beraber, Polonya askerinin kahramanlığını anlata anlata bitiremiyordu.

"Yürek var bu delikanlılarda!" Dilini şaplatıyordu. "Dört eylül müydü yoksa beş eylül mü, hatırlamıyorum şimdi. Dirşav neredediır bilir misiniz?"

"Bilirim" diye karşılık verdi Gregorçik elinde olmayarak.

"İki süvari alayınız güneye, Bromberg'e doğru, inmek istiyordu."

"Bidgoş'a biliyorum."

"Bu savaş anılarının gereği ne?" Ursula Venzel'e engel olmak istiyordu ama kafayı tutmuş olan bakıcı duracak gibi değildi."

"Olur şey değil! Dirsav'dan Bromberg'e kadar, bütün Tuhel fundalıklarını kapsayan bir ölüm kalım savaşı! Sizler atlı, biz de –hm– biz de tanklarda! Polonya süvarilerinin yürekliliğine diyecek yoktu doğrusu! Vistül'ün orda yakaladık onları, kuşattık, veryansın ettik ateşi, bir iki bölük ya kaldı ya kalmadılar. Neydi oranın adı yahu? Kulm muydu? Lehçesi Çoyniçe mi? Tek ağacı bile olmayan dümdüz bir ovada umutsuz bir hücuma kalktılar çemberimizden kurtulmak için. Savaş falan değildi bu artık, savaş değil, bütün dünyada eşi menendi görülmemiş bir kıyımdı."

"Kanlı meydan" diye vızıldadı Ervin.

"Tepelerinden aşağı bizim avcı uçaklarının ateşi, kanatlarından ağır makineli tüfekler, iki santimetrelik toplar, önlerinde arkalarından da tanklar, zırhlı arabalar ve alev makinelerinin kıskacı. Onlar da –babadan kalma geleneğe uyarak– borazan sesleri arasında, mızrakları ileri dikilmiş gökleri yırtan naralarla bir ateş, duman çelik ve demir duvarına doğru at sürüyorlardı. Dalga dalga intihar bölükleri birbirinin ardından..."

"Yeter!" Hubert'in suratı öfkeyle buruşmuştu. "Berbat ettin şu akşamı."

Ama Venzel kendinden geçmiş gibiydi. Küçücük gözlerini kan bürümüştü, bol biradan ötürü tere batmıştı yağlı suratı.

"Yaralanmış yüzlerce at nasıl kişner haberiniz var mı? Kişnemek falan değil, acıdan ciyak ciyak bağırıyor, öksürüyor, havlıyor, gırtlaklarından insan sesi gibi sesler çıkarıyorlardı."

"İşi şairliğe dökme lütfen" diye inliyordu Ursula. "Neşeli bir şey anlat Venzel, ne olursun..."

"Titreşen, kanayan bir et duvarı içinde her dakikayla biraz daha yükseliyor, açılmış at vücutlarından buharı tüten barsaklar sarkıyor, nallar havayı dövüyor..."

"Kanlı meydan" diye tekrarladı Ervin.

"Sizin zavallılara gelince, yaralı attan düşmüş, vurulmuş, dövüşmeyi sürdürüyorlar hâlâ; tankların zincirleri altına yatıyor, tanklara kılıç indiriyor, kafaları, yumrukları ile çelik ve demire karşı koyuyorlar..."

"Bütün insanlar kardeştir" diye kekeledi Ervin boğuk bir sesle, suratı kâğıt gibi bembeyaz olmuştu. Yediği bir şey dokunmuş olsa gerekti. Bütün akşam boyunca yemişti; etleri çiğnemeden yutmuş, tıkınmış durmuştu kızartmaları.

"Yetti bu cinayet edebiyatı artık." Hubert kulaklarını tıkıyordu.

"Daha bitmedi ki" diye bağırdı Venzel; "düşünün ki henüz işi bitirilmemiş bir süvari bizim çemberi yarıp geçmiş.

Bu geri kalanlar yüksekçe kıyıdan aşağı, şehire atılıp, yüzerek Vistül'ü geçmeye kalkıyorlar. Su ne hale girdi bilseniz, kanlar içinde köpük köpük bira sanki, çünkü kurşunlarımız yakalamıştı onları da, ondan. Karşı kıyıda da bizim topçular makineli tüfeklerle bekliyorlardı zaten, iki ateş arasına aldık onları."

"Savaş korkunç bir şey!" Hubert silkindi. "Sahraya hevesleneyim deme sakın, Ervin!"

"Eve dönsek artık" dedi Ursula acıyla. "Sabah erkenden iş var."

"Doğru." Hubert hak verdi Ursula'ya. "Bizim küçük Ervin de uyukluyor baksanıza, gözleri kapanıyor."

"Uyumak, uyumak" diye vızıldıyordu Ervin şımarık bir çocuğun sesiyle. "Yemek, içmek, uyumak, hepsi bu, yitirilmiş o savaştan sonra bize kalan sadece bu. Şarkı bile söylenmiyor artık."

"Ne? Eve mi?" Bakıcı Venzel çok üzülmüştü. "Böyle güzel güzel konuştuğumuz bir akşam... Daha doğru dürüst görüşemedik ki, gitmeye kalkıyorsunuz bir de. Yatağı özlediniz değil mi? Sizi gidiler!"

Ayrılırken Gregorçik'e elini uzattı.

"Hoşça kalın, Teğmenim! Genç çifte mutluluk dilerim!"

Kaba kaba gülüp, burnunun altındaki bira köpüğünü kolunun yeniyle sildi.

Parmakları nikotinden sapsarıydı. Koyu renkli lekeler kan izleri gibi duruyordu parmaklarında. Hücuma kalkmış süvarilere ateş açarken bu parmaklarla tetik düşürmüştü.

Gregorçik, kendine uzanan eli görmemezlikten geldi. Parmağını şapkasının kenarına götürüp selam verdi, lokantadan çıktı.

Ursula sokakta içini çekerek. "Gereksiz bir gösteriydi" dedi.

Gregorçik bir karşılık vermedi. Başı önünde, görünmez bir yük altında ezilerek, yürüdü.

18

Baharsız bir yıl oldu bu aslında. Tatlı meltemler yerine sınırdan bu yana o nemli "Hollandalı" esti durdu. Yağmursuz geçen her gün, Tanrı'nın bir lütfu olarak kabul ediliyordu. Kampta ve küçük şehirde, Doğu ile Batı arasında silahlı bir çatışma olanağından dem vuruluyor, bütün insanları yoksullaştıracak bir reformdan, karaborsanın yok edileceği tehlikesinden söz açılıyordu. Sınır eskisi gibi denetim altında tutulmakla birlikte, kahve giderek ucuzluyordu bir yandan. Günün birinde Polonya birlikleri Almanya'dan İngiltere'ye geçirildi. Onların yerine Belçikalılar ve Kanadalılar geldi. Amerika'nın kapılarını açacak olan hanidir efsaneleşmiş göç komitesi, ha geldi ha gelecek diye bekleniyordu inançla.

Pestalozzi Caddesinde hayat, Gregorçik'in Bavyera'daki bir arkadaşına yazdığı mektupta kullandığı deyimle, "gündelik mutluluk" içinde sürüp gidiyordu. Ne var ki, günün birinde karşıki kuru temizleme evinin sahibi kadın, gürültülü sesiyle bozdu bu uyumlu havayı:

"Baba Konrad dönüyor!"

Bayan Matz, saçı başı dağınık, haberi evden eve yayıyordu:

"General çoluk çocuğuyla sabahtan beri istasyonda bekliyor" diyerek haberi heyecanla genişletiyordu komşu kadınlar da. "General Konrad tutsaklıktan dönüyor! Babalık Konrad! Babamız, binlerce piyade erinin sevgili babası."

Merdivenlerde heyecanlı koşuşmalar. Erkek paltolu kadınlar, sessiz bir vatanseverlik gösterisi ile Fransız tutsaklığından dönen Generali, küçük Papenburg'un bu büyük evladını, selamlamak için istasyona koşuyorlardı.

Bu heyecan havasının Ursula'ya da geçtiğini görüyordu

Gregorçik hayret içinde. Merdiven başına çıkıyor, pencereye koşuyordu. Kapıya tebeşirle yazılan yazıyı unutmuş muydu yoksa?

"Tam da Papenburg'a yakışır bir büyüklük. General Konrad adını hiç duymuşluğum bile yoktu." Gregorçik omuz silkiyordu. "İstasyonda karşılama! Abartma değil mi bu yani? Yenik düşülen bir savaştan sonra geri dönen generalleri ıslıkla karşılamak gerekirdi aslında."

"Ben de hiç duymamıştım adını" dedi Ursula Gregorçik'in görüşüne katılıp. "La Rochelle'i savunmuş galiba..."

"Bir kahraman!" Şöyle bir baktı Ursula'nın yüzüne. "La Rochelle'i savunmuş! Peki ama, onu oralara hangi Allahın cezası neden sürüklemiş?"

"Şöyle istasyona kadar bir göz atıp dönsem kızmazsın bana değil mi? Hani yakışık alır da..."

"Yakışık mı alır?" Şaşkınlığını gizleyemiyordu Gregorçik. "O neden?"

"Bu Konrad'ın eşi bizim kalemde çalışıyor, hem..."

"Hem ne?"

"Şu karşıdaki cadılar da sanmasınlar ki, seninle beraberim diye... hani... İyice Polonyalılaştım sanmasınlar..."

"Nasıl, ne dedin?" İyi duymamış gibi yaptı Gregorçik...

"...İyice Polonyalılaştım sanmasınlar" diye tekrarladı Ursula gülerek.

"Ötekinin berikinin ne düşündüğü böylesine etkiliyorsa seni..."

Gregorçik alınmıştı.

"Aslında ne şu bön Konrad'a, ne de Bayan Matz'ın ne düşündüğüne aldırıyorum!"

"Neden gidiyorsun öyleyse?"

"Küçük bir kız gibiyim; küçük bir olay, bir kalabalık ya da ortaklaşa bir heyecan gördüm mü, ben de göreyim istiyorum ne olup bittiğini, durup seyredeyim istiyorum. Senin şu Raçka gibi kibirli olma Stefi!"

"Stefi deme bana! Adların böyle kısaltılması hiç hoşuma gitmez benim. Adım Stefan."

"Sen de bana Orszulka demiyor musun bazen, oysa benim adımda Ursula!"

"Ama o güzel bir ad! İnsanın içine işleyen bir ad! Sen Alman değilsin ki hem!" diye çıkıştı Gregorçik.

"Ama Polonyalı da değilim." Zorlama bir bakışla baktı Gregorçik'e.

"Ne yazık" diyerek içini çekti Teğmen.

Ursula bir karşılık vermedi. Aynanın karşısına geçip, titreyen elleriyle şapkasını giydi. Yüzündeki gülümseme silindi mi, yüzünün çizgileri katılaşıyor, bayağı çirkinleşiyordu. Diana Foss'un kızı olmaktan çıkıyor, sadece Hayneman'ın kızı oluyordu o zaman.

Gece masasının üzerinde yine 'Aşk Kadınları' serisinden roman dergilerini gördü Gregorçik. Hep aynı bayağılıklar: Althan'lı Maria, İmparator IV. Karl'ın Sevgilisi. Şeytan Kadın Messalina. Küçük Bir Dansözün Büyük Rüyası, Cleo de Merode...

Tedirgin bakışları odada geziniyordu: Yaldız çerçeveli Spitzveg röprodüksiyonu, pencere kenarındaki yapma palmiye, guguklu Schwarzwald saati, çaydanlığa geçirilmiş yün başlık.

"Neden okuyorsun böyle şeyleri?" diye inledi Teğmen.

"Ruhu incelmiş bir insan değilim ben. Sadece hastabakıcıyım!"

Ursula duyduğu öfkeden sapsarı kesilmişti. "Gitmeme izin vermiyorsan kalırım."

Ursula'nın da, tıpkı Hayneman gibi, küçük düşmanca bakan gözlere sahip olduğunu ilk şimdi görüyordu Teğmen.

"Git, hadi, git, çiçekleri de unutma" diye seslendi Gregorçik acılı. "Bayan Matz, Bayan Konrad ile, yok bilmem şu Venzel ile karıştırma kafanı yalnız! Gecikirsin sonra!"

Son ana kadar, herhalde gitmez diye aldattı kendini. Şapkasını başından çıkarıp, gülecek, şaka yaptım sana, diyecek diye bekledi. İstasyonda ne işim var benim? desin diye bekledi. Ursula giyinip de kapının kulpuna el attığında,

küçük altın yılanın içindeki yakut ışıldadı. Gregorçik, Margarete'nin yüzüğünü görüverdi hemen.

"Çok rica ederim, şu yüzüğü takma!" Uzanıp, Ursula'nın elini yakaladı.

"Ama bu annemin yüzüğü benim!"

"Hayır! Yanılıyorsun" diye bağırdı Gregorçik. "Bu yüzük benim annemin yüzüğü!"

Kendini tutamamıştı artık, elinde değildi. Sert ve dobra dobra konuşarak, Ursula'ya her şeyi anlattı. Ne Yan'ı sakındı, ne de Yan'ın dostu kadını.

Ursula çöküntü içinde, başını önüne eğmiş, yerlere bakıyordu. Merdivenden ayak sesleri geldi bu sırada, komşu kadınlar sokağa iniyorlardı. Parmağındaki yüzüğü çıkaran Ursula, yüzüğü masanın üzerine bıraktı.

"Geri gönder annene. İstersen nehre at!"

"Hiç açmamalıydım bunu" dedi Gregorçik neden sonra aklı başına gelip.

"Elbette açmamalıydın! Beni düşünerek değil! Babanı düşünerek" dedi Ursula alay edercesine.

Kendini zor tutuyordu ağlamamak için, öyle odadan çıktı. İstasyona. La Rochelle'i savunmuş üniformalı yankesici Konrad'ı karşılamaya! Ve çamaşırcı karı Bayan Matz'a Polonyalılaşmamış olduğunu göstermeye!

Akşam eve döndüğünde, kötü bir suskunluk içinde yemeğe oturdular. Birbirlerine söyleyecekleri bir şeyleri yoktu ilk defa.

Ve o gece, Gregorçik yine Grünwald Strasse'ye döndü, nehrin öbür yakasına, Yan ile Margarete'nin bulunduğu kıyıya geçti hayalinde. Kalın yorganın ağırlığı altında, sabahlara dek uyku girmedi gözüne. Karanlıkta, yapma palmiyeye bakıyor, Ursula'nın tedirgin soluklarına kulak veriyor, şimdi çok gerilerde kalmış bir Paskalya yortusunun güneşli saatlerini düşünüyordu. O günlerde de önemli bir adam gelmişti şehre, bütün ev halkını istasyona sürüklemişti.

Belki Paskalya, belki de başka bir gündü, ama Şehir Meclisi binasının önündeki çimenlikte mayıs çiçekleri bem-

beyaz açmıştı, güvercinler bütün şehir üzerinde tur atıyor, pazaryerindeki evlerin kırmızı damlarına incecik tüyleri dökülüyordu. Grünwald Strasse için için kaynıyordu birkaç gündür. Bu konuğun gelişi sır gibi saklanmış değildi. Margarete baharlık bir giysi diktirmişti kendine çabucak. Günün modasına uygun, ayak bileklerine dek uzanan bir eteklik. Saçlarını daha akşam üstü köpüklü şampuanla yıkamış, çocukları daha sabahtan, bir leğenin içinde yıkayıp paklamıştı fırçayla. Sanki gelen büyük konuk, Brombergli çocukların temizliğini denetlemek üzere geliyormuş gibi. Küçük bacaksızlar yok mu, her şeyden önce kulakları gelir onların, duymadıkları şey yoktur. İkinci kattaki Bay Helminiak'ın, oğluna, sürükleye sürükleye götürseler bile 'şu adamı' karşılamaya gitmeyeceğim, dediğini... 'Lüks' mağazası sahibinin, "şu tiyatroyu" görmemek için çekip köye gideceğini... O adamın Yahudilerle işbirliği yapmış bir kimse olduğunu... Duymuştu genç kulaklar. Bütün bu duyulanlar arasında, hele şu "Yahudilerle işbirliği yapmış" sözü vardı ya, yalnız o yetiyordu çocuk kalbine korku salmaya!

"Böyle saçma sapan konuşan da kim, kim anlattı sana bunları?" diye çıkışmıştı Margarete. "Yaramaz çocuk! Gelme bizimle öyleyse, otur evde kal!"

"Evde kal da ne demek" demişti Yan. "Gelip görsün onu! Böyle fırsat her zaman ele geçmez! Giydir beyaz giysilerini!"

Yan, köşeleri kıvrık yüksek beyaz yakalığını takmış, redingotunu sırtına geçirmişti, giysi dolabındaki özel bir kutudan da, yıllar önce özel bir nedenle satın almış olduğu ilginç boyunbağını çıkarmıştı. Nitekim, Kont Sierakovski ve daha birkaç kişiyle birlikte, Doğu Prusya delegesi olarak Paris'e gitmişti bu kıyafetle işte. O yolculuk başlı başına bir efsaneye dönüşmüştü aile hayatında. "Paris'ten önce" ve "Paris'ten sonra" diye iki bölüm olmuştu Yan'ın hayatında. O zafer dolu ve şerefli günlerle ilgili rugan ayakkabıları "Parisli" diye anılır olmuştu, hoş rugan deri hanidir çatlak çatlaktı ya her ne ise... Yurtsever bir kunduracı, bu ayakkabıları, siyasal önemlerinden ötürü parasız yapmıştı. İşte

o boyunbağı da böyle, "Parisliydi, ancak çok önemli ve parlak günlerde takılırdı, yazı masasının ilk çekmesinde de en kutsal anı sayılacak bir Paris Metrosu planı durürdu. Ancak olağanüstü durumlarda ve eller sıcak suyla sabunla yıkanıp paklandıktan sonra bakılabilirdi bu metro planına.

Margarete, kül grisi kostümünü gelinlik giyer gibi bir tantanayla giymiş, bir demet de menekşe almıştı eline. Odaya bir kolonya ve benzin kokusudur sinmişti. Beyaz eldivenler son dakikada benzinle silinmişti çarçabuk da, ondan. Bütün ev halkı aynanın karşısına geçip kendini zevkle seyretmeye koyulmuştu. Bando da hanidir çalıp duruyordu dışarda.

"Süvariler geliyor." Yan sabırsızlanmıştı artık. "Gecikiyoruz."

"Caddeden yukarı dört sıra halinde demiryolu memurları yürüyor, ellerinde de, büyük kırmızı harflerle bir şeyler yazılı dövizleri taşıyorlardı. Öğretmenler öğrencilerini yürütüyorlardı. – Çoban köpekleri tarafından korunan bir sürü, bembeyaz kuzu! Bu küçük kuzular sevinçle meliyor, ellerindeki beyaz-kırmızı bayrakları sallıyor, çimli tarhların üzerinde tepiniyor, zıplıyor, sokakta önlerine çıkan küçücük taşları ayaklarıyla yuvarlıyorlardı. Günün olayı da göğe erişmiş iki kocaman atın koşulmuş olduğu kıpkırmızı itfaiye arabası ile sarı miğferli itfaiye erleriydi.

Margarete yüksek topuklu hafif ayakkabı giydiği için, bütün bu bayram günü burnundan gelmişti. Onun yüzünden ikide bir de durmak zorunda kalıyorlardı, hem de her saniyenin bile değerli olduğu bir sırada. Yan bu yüksek topuklara müthiş içerliyor, boynundaki adem elması hindilerdeki gibi kabarıyor ve tıraş olurken yüzünü kestiği yerden kan sızıyordu yine. Baharın ilk günleriydi ama, hava sıcaktı. Güneş kocaman bir bayram simgesi gibi ışıyor, bahçelerden, yeni açmış çiçeklerin kokusu geliyor, nehir hafif rüzgâr altında kırışıyordu. İstasyon çepeçevre öylesine bir kalabalıkla çevrilmişti ki, Margarete eve dönülmesini öğütlemiş. Yan'dan da aynı anda paparayı yemişti.

Ve istasyon caddesi, insan kalabalığından ötürü öyle geçilmez bir haldeyken... Gregorçik karanlıkta kendi küçüklüğünü, beyaz giysili o küçük çocuğu görüp gülümsedi, o küçük çocuğa bir karamela armağan etmeyi nasıl da istiyordu şu anda... Günün kahramanı olup çıkmıştı kendisi. İstasyona "arkadan dolaşıp" girebilecekleri bir yer biliyordu da, ondan. Bir çitin aralığından bir bahçeye gitmek, sürülmüş bir parça topraktan geçmek, sonra, küçük bir sokağa çıkılınca, hemen istasyon! Yapılacak şey buydu.

"Yakışık almaz yahu, çitin aralığından girmek yakışır mı bana?" diyen babası, Parisli rugan ayakkabılarına bakakalmıştı dertli dertli. Karşılama Komitesi istasyonda Gregorçik ailesine yer ayırmadı diye fena içerliyordu. Ne zararı dokunurdu ki bunun onlara?

"Çabuk olun, daha çabuk! Nerdeyse başlıyor!"

Kısa bir süre sonra, istasyon çevresi görünüp de, kalabalık üzerinde süvarilerin flamalı mızrakları parıldayınca, biri seslendi:

"Dikkat! İstasyona giriyorlar! Hazır olun!"

Daha adam sözünü bitirmeden bando, topraktan bir alev sütunu yükselircesine, başlamıştı bile. Kocaman, kalın, kıvrık sosisleri andıran borular öttürülüyor, trampetler, kıyamet gününü haber verircesine takırdıyordu. Yan, Margarete'nin kulağına bir şeyler söylüyordu bağırarak. Yüzü kıpkırmızıydı, saçının bir perçemi alnına düşmüştü. Boynundaki adem elması kabardıkça kabarıyordu.

"Geliyor" diye haykırıyordu biri kalabalık arasından. "Geliyor..."

İşte tam bu sırada Stefan'ın içini bir korkudur kaplamıştı, hiçbir şey göremeyeceklerdi galiba. Öylesine bir üzüntü içindeydi ki, bağırıyor, haykırıyor, ciyaklıyor, derdini anlatamıyordu. Çünkü bando ile dev gibi atların üzerindeki süvariler, tam önlerindeydi. Ne bandodan ne de kişneyip duran atlardan korkan anası, Stefan'ın elinden tuttuğu gibi bandocuların arasından sıyrılmış, atların korku salan parıltılı sağrıları arasından ilerleyerek, en öne geçmişlerdi.

İstasyonun önünde atlı beyaz at koşulmuş, çiçeklerle donatılmış bir araba duruyordu. İki fotoğrafçı da pusu kurmuş bekliyorlardı. Silindir şapkalı bir bay küçük bir kızın yanında bekliyordu. Küçük kızın elindeki tepside tuz ve ekmek vardı.

"Şu kapıya bak" demişti annesi. "Oradan çıkacak!"

Derken, bütün millet hoplayıp zıplamaya, elini kolunu sallayıp haykırmaya başlamıştı. Birkaç kişi engel oluyordu yine görmelerine. Anası kollarına almak istiyordu Stefan'ı, ama, soluk soluğaydı, çocuk ağır geliyordu. Tam bu sırada, bir er, pantolonunun kemerinden yakaladığı gibi havaya kaldırmıştı Stefan'ı. Güneş gözlerini kamaştırıyordu ama yine her şeyi görüyordu şimdi. İstasyonun loş olan iç tarafında açık renkli bir şekil belirmiş, derken, kapıda üniformalı, yuvarlak kasketli, bıyıklı bir adam görünmüştü.

"İyi bak, işte Naçelnik Pilsudski! İyi görebiliyor musun?"

Onu gördüğünü söylemeye kalmadan, ortalık depreme uğramışçasına yerinden oynamıştı birdenbire. Yandan, arkadan itiyorlar, bastırıyorlardı. Önce birkaç genç, çıplak kafalı çocuk arabaya doğru koşmuş, ardından, bu ilk koşanlar el kol edince de, bir kalabalık koşuşmuştu.

"Ne yapıyor bunlar yahu?" diye haykırmıştı biri korkuyla.

Atları çarçabuk koşumdan çıkarmışlar. Birkaç subay, çocuklarla tartışıyor, dalaşıyor, polisler zor kuvvetiyle uzaklaştırmak istiyorlardı gençleri ama onlar arabanın okunu çoktan ele geçirmişler, başları önlerinde ve insan sesine benzemeyen naralarla kendilerine yol açmışlardı bile. Millet saygıyla kenara çekiliyor, araba istasyon caddesinden aşağı, şehrin içine doğru iniyordu. Arkasından, çamurluklarından da itiliyordu araba. Pencerelerden bir çiçek yağmurudur boşalıyordu. Bütün şehir sevinç içindeydi.

Kül grisi kostümü içindeki Margarete, elindeki menekşe demetini arabaya fırlatmıştı. Margarete beyaz mendilini sallamıştı. Margarete genç, güzel bir kadındı eskiden. Yan

silindir şapkasını sallamıştı. Yan, "Parisli" boyunbağı boynunda, öyle yürümüştü. Yan, genç, gösterişli bir adamdı eskiden. Şu "Litvanyalı"yı savundu diye, Greşkoviak fırlattığı bira çömleğini kafasına yiyeceğini bilmiyordu o sıralarda. Henüz bilmiyordu ki, Greşkoviak ile Filipiak ile birlikte, aynı caddeden, elleri bağlı ve yalınayak...

Eskiden çiçekler yağmıştı pencerelerden, ortalık bahar havası içinde, sevinç içindeydi, müzik sesleri, şarkılar! Güneş insanları, ağaçları altın ışıltısına boğuyor, nehirde oynaşıyordu.

Gözlerini açtı. Ortalık ağarmaya başlamıştı. Ursula'nın solukları horultuya dönüşmüştü. Genç kadının ağzı açık ve sırtüstü yatmakta olduğunu gördü. Günün ilk ışıkları altında, boğulmuş bir insanı andırıyordu Ursula. Suratı balmumu gibiydi, suratının çizgileri mavi seher ışığında keskin ve sert görünüyordu.

Yabancı bir insan bu, diye düşündü Gregorçik kuşkuyla. Yan ile Margarete'den, bizim şehirden, Naçelnik'ten, Sokollardan, izcilerden ne haberi var? Ben kendi dünyamda yaşıyorum, o kendi dünyasında. Ona anılarımdan bile söz açabilecek durumda değilim. Bütün bunları ne anlayabilir, ne de hissedebilir. Yabancı bir insan.

Sabah oluyordu artık, Ursula tedirgin bir halde sordu:

"Beni seviyor musun?"

"Seviyorum" diye karşılık verdi düşünmeksizin. Ve hemen o anda, yalan söylediğinin farkına vardı. Onu sevmiyordu. Onu hiç sevmemişti.

Sonraları, epey sonra, bardağı taşıran damla neydi acaba? diye düşündü Papenburg'un "Lordlar Kamarası"ndaki sessizlik içinde, nasıl oldu da Gregorçik, düğünden hemen altı ay sonra... Ama olayların önüne geçmeyelim. "Lordlar Kamarası"ndaki yatay meşe sırığın üzerine tünemiş üstatlar şöyle tartışıyorlardı:

"Çünkü bakınız azizim bay avukat, insanoğlu –ki doğuştan intihar eğilimli bir yaratıktır– boynuna halkayı kendi elleriyle geçirir, mesele budur işte. Akıllıca bir şey mi dü-

şündü, hep kendi mahvına gitmek için düşünmüştür bunu. Tutalım takvimi buldu düşünüp taşınıp, tarihleri aralamayı! Görünüşe bakılırsa zararsız bir şey değil mi, çünkü zamanı hesaplamaksızın neyin ne vakit olduğunu bulamayacaktır elbette, gel gelelim bir de bakar ki, herhangi bir tarih, provasız dikilmiş ceketin koltuk altı gibi içini daraltıyor, ne olur o zaman, zavallıcık inler durur: Hey Tanrım, nice yıllar önce geçmiş bir olayın anısıyla dünya zehir oluyordu ona artık!"

"Şaşılacak bir şey değil, azizim Başkan, şaşılacak bir şey değil, çünkü bu, sizin söylediğiniz gibi öyle 'herhangi' bir tarih değil, aksine, çok olağanüstü bir tarih. Bu tarihi hangimiz olursa olsun, yaşadığı süre unutmayacaktır. Mahşer, dünyanın sonu, asla iyileşmeyecek bir yara, benzeri görülmemiş, korkunç bir hayalet, kelimelerle anlatılacak gibi değil. Gregorçik'e hiç de şaşmıyorum. Ben, ki başımdan iki dünya savaşı geçmiştir, öyle bir gün geldi mi, ister yılın ilk günü olsun ister beşinci günü, ben de yarı delirir, yaşlı bir çomar gibi zincirimi koparırım alimallah.

"Şu sürgünde neyin eksikliğini duyuyoruz, biliyor musunuz baylar? Bir genel affın! Anılar öldürüyor bizi. Öç tutkunu anılar, bizim düşmanımız, bize kötü öğütler veren kıçımıza tekmeyi basan, hep o anılarımız. Don't you think so?"*

"Protesto ediyorum, sayın avukat" diye seslendi köşeden biri alay ederek. "Bir fikir ve program önerisi olarak kabul edilecek şey değil sizin bu dediğiniz. Varlığımızın nedeni aslında iyi bir belleğe dayanmaktır. Olan olmuştur deyip geçmeyeceğiz, olan ve bir daha olmayacak olan her şeyin deftere kaydedilmesi şarttır. Tek bir ruhsal sermayemiz var: Uğradığımız haksızlıklar! Bunu bir saniye bile unutmamalı, asla unutmamalıyız! Her ikinci sözcüğünün: 'Unutmayın, hatırlayın!' diye uyardığı el ilanlarını yabancılara bile dağıtmalıyız."

* Sizce de böyle değil mi?

"Her ne olursa olsun, sayın baylar, Gregorçik olayında anılar, cankurtaran yeleği rolünü oynamıştır bana kalırsa, hah hah hah! Oğlan sabah sabah kalkıyor, of pufla Alman yatağından çıkıyor, gözcağızını açıyor, takvime bakıyor ve o tarihi, o günü hatırladığı gibi –başından aşağı bir kova soğuk su boşaltılmışcasına– kendine geliyor. Şarap sirkeleşiyor hemen. Bir de farkına varıyor ki –eh, Polonyalının aklı başına sonradan gelir– aşk evliliklerinden başka bir de nefret evlilikleri vardır..."

"Siz işi kolayından alıyorsunuz, azizim bay avukat, kolayından alıyorsunuz işi. Bereket insan hayatı tezli bir roman değildir, tek bilinmeyenli matematik denklemi de değildir."

"Olabilir, peki ama Gregorçik neden başka bir gün değil de ille de o gün?"

İşte mesele bu. Neden ille de o gün?

Sabaha karşı Papenburg üzerinden geçen uçaklar, Osnabrück'deki RAF hava üssüne bağlı İngiliz uçaklarıydı, yoksa bütün Alman Luftvaffe'sine bağlı uçaklar değil.

Bir dakika sonra havayı yutan canavar düdüğü de bir hava akınını haber vermiyordu aslında – sadece devriye gezen Military Police arabasının canavar düdüğüydü. Şehrin ortasından geçen bu askeri polis arabaları, gece gündüz demeksizin, Amerikanvari bir mizah anlayışla ötekini berikini korkutmaya bayılıyorlardı böyle canavar düdüklerini öttürerek. Ama yine de bu iki gürültü –gökyüzünden gelen motor gürültüsü ile yerdeki canavar düdüğü sesi– Gregorçik'in bir karara varmasına yetmişti. Ocak, mart ya da temmuz ayında çıkmış olsaydı bu sesler...

Ama Gregorçik bu sesleri 1 eylül günü, sabaha karşı duymuştu.

İçgüdüsel bir hareketle adımlarını yavaşlattı Gregorçik. Kırk elli adım daha ve kavşağın hemen ardında kamp görünecekti. Daha uzaktan, beyaz badanalı nöbetçi barakasını görmüştü. Papenburg Vatansızlar Kampı yazılı levhayı! Çıplak dallı kara ağacı! Telefon tellerinin sarılmış olduğu dalları! Hiçbir şey değişmemişti. Burada hiçbir zaman

hiçbir şey değişmeyecekti. Dikenli tel örgünün ardındaki yeşilimsi bir renge bürünmüş barakalar. Dikenli tellerde çamaşırlar kuruyor yine eskisi gibi. Büyük kapının önündeki kurumak bilmeyen çamurlu su birikintisinden buhar tütüyor yine, uzaklarda yine o turblu çayırların çürüksü boz rengi şeritleri. Çöp yığını ile tuğlaların arasında da pilot Kubuş. Çocuk, düşsel hedefleri bombalıyor yine. Başörtülü kadınlar depo önünde kuyruk olmuşlar. Yaşlı Grondziel, elinde çorba çanağı, koşturuyor. Rüzgâr bidonlardaki külleri savuruyor.

"Dur!" dedi nöbetçi barakasındaki nöbetçi. "Önce Binbaşının izni gerek, ondan sonra girebilirsiniz."

"Ooooo, bu ne sürpriz! Kimi görüyorum, Bay Gregorçik'in ta kendisi!" Raçka baraka duvarı boyunca koşarak gelmiş, ama onu selamlamadan koşmayı sürdürmüştü.

Nöbetçi, komutana haber verdi. Telefonu dinlerken dimdik duruyordu hazır olda. Binbaşı karşılık vermekte kararsızdı anlaşılan. Dakikalar geçip gidiyordu sonsuza doğru. Neden sonra, yitik evladın kampa kabul edilmesini bazı koşulların yerine getirilmesine bağladı Binbaşı.

"Her şeyden önce, toplantı salonunda herkesin önünde özür dileyecek benden. Buna boyun eğmesi şart" diye kısık bir ses geliyordu telefondan. "Çağırılıncaya kadar kapıda beklesin!"

Gregorçik bir sandığın üzerine oturup, sabırla bekledi. Belki bir saat, belki de daha uzun bir zaman, zaman kavramı diye bir şey kalmamıştı kafasında artık. Düşündüğü hiç bir şey yoktu, körkütük uyukluyordu sanki. Bu uyuklama halinden ayıldığında, elli, altmış, belki de birkaç yüz kişinin çevresine toplanmış olduğunu gördü. İçtima! Ders düzeninde toplanma! Dört bir yanında bir dikdörtgen! Toplanmış olanların suratlarını göremiyordu pek. Ama düşmanca, alaycı, aşağılayan bakışları üzerinde duyuyordu. Terli çamaşırların o yapışkan kokusu, baraka döşemelerinin mikroptan arınması için yerlere dökülen fenol kokusu, dört bir yanı sarmıştı.

"Doğada hiçbir şey yok olmaz" kamp komutanı böyle açtı toplantıyı. "Yitirdiğimiz neyse, yine burada. Aslında hiçbirimiz aramış değiliz onu. Kendiliğinden geldi."

Biri kahkahayla güldü bu sırada.

"Eski meslektaşımız Bay Gregorçik, uzun bir ayrılıktan sonra, yine Papenburg'a, anavatan kucağına, Polonyalı vatansızlar topluluğuna dönüyor. Bizleri öksüz bırakmıştı dersem, yalan söylemiş olurum. Onsuz da başımızın çaresine bakmayı bilmişizdir biz. Yeri doldurulamayacak insan yoktur. Bugün bizlere ders olan bu olaydan öğreniyoruz ki, her yer güzeldir, ama, kendi vatandaşlarımız arasında olmak en güzeldir."

Biri içini çekti yüksek sesle. Belki Sobçak'tı, belki de Miheyda. Peki ama, Henias neredeydi?

"Sayın bayan ve baylardan buraya kadar zahmet etmelerini dilerim" diye sürdürdü sözünü Kosko aşırı bir nezaketle, "çünkü bu, olağan bir durum değil aslında ve duyduğuma göre, Bay Gregorçik bizlere önemli bir açıklamada bulunacakmış..."

"Diyecektim ki..." Teğmen şöyle bir öksürdü ve ne diyeceğini bilemedi. Bir utanç ve alçakgönüllülük duygusuna karşı koymak isteği vardı içinde. Şu soytarı için yapmıyorum ya ne yapıyorsam, diye geçti kafasının içinden, Margarete, Yan, Sokol Kardeşleri için, kitaplık önünde can veren gençler için yapıyorum. Aynı anda da ölümlü bir yas kapladı içini; ikinci kez teslim oluyorum. Görünmez bir ipe bağlı zayıf, budala, gülünç bir insansın. Hiçbir şey kazanmadın. Her şeyini yitirdin bu oyunda. Sen kendin istemiştin; Sokollar, Grünwald Strasse. Ve Papenburg'a döndün şimdi...

Margarete'nin bir sözünü hatırladı: "Ne olacağız biz? Hiç. Hiç. Yaşamayı sürdüreceğiz." Yaşamayı sürdüreceğiz. Grünwald Strasse'de. Papenburg'da. Ve bekleyeceğiz... Hiç. Bekleyeceğiz...

"Dinliyoruz..." dediğini duydu sabırsızlanan Binbaşının.

"Diyecektim ki..." diye tekrarladı yabancı bir sesle.

"Kendisine yaptığım haksızlıktan ötürü Binbaşı Kosko'dan hepinizin önünde özür dilemek istiyorum. Bildiğiniz gibi bir süre önce Binbaşı Kosko'yu itham etmek üzere Meppen'e gitmiştim..."

"İftiradan ibaret bir itham ve alçakça bir bozgunculuk!" diye ekledi Binbaşı.

"Evet, iftiradan ibaret bir itham ve alçakça bir bozgunculuk" diye tekrarladı Gregorçik pervasız.

"Şimdi burnunu sürtüp her şeyi geri al bakalım" diye seslendi köşeden bir kadın. Binbaşının suç ortağı Bayan Buşkovska'ydı bu.

"işte böyle..." Teğmen, kötü havadan biraz daha çekti ciğerlerine. "Her şeyi geri alıyorum. Tamamen asılsız bir ithamdı, kötü niyetle, yalanla, kıskançlıkla ilişkisi olan bir itham..."

"Geveze, entrikacı" diyen yapmacık, öfkeli sesler duydu. Binbaşı taraftarlarının korosuydu bu. Baraka kıdemlileri. Fazladan bir tayın alacaklardır kuşkusuz.

"Onun içindir ki..."

Ortalık yeniden sessizleşti. Teğmen zor soluk alıyordu artık.

"...Sayın Binbaşıdan özür dilemeyi görevim biliyorum..."

"Ah, bu kadarı yetmez" diye bağırdı Bayan Buşkovska.

"Daha bitmedi ki" diyerek onayladı Binbaşı. "Şu Alman kadın meselesi ne oldu acaba sorabilir miyiz? O rezalet son buldu mu? Olayın en itici yanı oydu çünkü! Budalaca, törelere aykırı, bir Polonyalıya yakışmaz bir tutum. Burada herkesin önünde soruyorum sizden, o iş bitti mi artık? Sonu geldi mi o işin?"

"Ayrıldık." Kanın başına çıktığını göstermemek için eğdi başını. "Geçti gitti."

"Tamamen mi?" diye sordu Binbaşı eziyet ederek.

"Tamamen..."

Zafer kahkahasıyla güldü biri. Kahkahanın anlamı şuydu: Gördünüz mü, iyilik nasıl zafere ulaştı. Kaçağın aklı başına geldi...

Binbaşı kendi kendisiyle savaşıyor gibiydi. Kırış kırış olmuş alnını eldiveniyle ovup düşündü. Sonunda kararını verdi:

"Bakalım, göreceğiz!"

Çevresindekilere döndü:

"Onu yargılamak niyetinde değilim, baylar, yargılayacak da değilim. Kamuoyu versin kararını bu konuda. En adil yargıç odur. Af dileğini kabul ediyorum ama kendisini bağışlamayacağımızı elbette bilirsiniz."

"İstemiyoruz zaten" diye onayladı bütün kalabalık baş eğerek.

"...İşte bunun içindir ki, topluluğumuzun güvenini yeniden kazanması ancak ve ancak kendi davranışlarına, kendi tutumuna bağlıdır."

Gregorçik dinlemiyordu artık. İçini büyük bir yorgunluk kaplamıştı. Kendini boşalmış ve bomboş hissediyordu. İçinde ne acıya yer vardı, ne yasa, ne de gözyaşlarına. Başını önüne eğmiş duruyor, sessizliği bekliyordu özlemle. Aşağı yukarı bir saat bekledi, çünkü bir de Raçka konuştu ayrıca, onun ardından da daha başkaları.

Özlenen sessizlik başlayıp da herkes yoluna gidince, uyurgezer gibi eski barakasına sürüklendi Gregorçik, tahtadan mezarına. Değişmiş hiçbir şey yoktu. Burada hiçbir şey değişmeyecekti. Nemli hava, kül ve ezilmiş saman kokusu, hep aynı koku.

Aynı darlık.

Eski alışkanlığıyla odada bir iki gidip geldi. Ranzasına oturup kulak kabarttı.

Duvarın ardından iki yabancı ses duyuyordu, bir erkek ile bir çocuğun seslerini.

"Başkaldırmak doğru değildir oğlum. Başkaldıranın durumu daha kötüye gider. İşte Gregorçik. Kampın dışında kendini bulur sandı, deli gibi çıkıp gitti kapıdan, ee, ne oldu sonra? Hiçbir şey. Başaramadı. Burnu önünde kafese döndü yine. Beklemek gerek, işte o kadar..."

"Oy, oy, beklemeli babacığım" diye inledi tahta duvarın ardındaki çocuk. "Beklemeli, beklemeli, hep beklemeli..."

"Ne yapacaksın, çocuğum. Hayat bu işte. Bekleyeceksin."

Uzun süre bir sessizlik oldu. Gel gelelim çocuk vazgeçmiyordu. Yeniden konuştu:

"Çok uzun mu beklenir?"

"Bilmem ki yavrum."

"Bilmiyorsan çok uzun demek."

"Herhalde epeyi."

"Çok mu uzun?"

"Çok uzun."

"Bütün zaman beklenecek demek?"

"Beklemek gerekir."

"Ey Tanrı'm" diyerek içini çekti tahta duvarın ardındaki çocuk. "Demek böylesine uzun..."

Dışarıda yağmur başlamıştı. Rüzgârla savrulan yağmur damlaları kovalarda, konserve kutularında tıpırdıyordu. Tahta aralıklarından ıslak bir soğuk sızıyordu.

Hücresinde göz gezdiren Gregorçik, ayakları döşemenin üzerinde, sapasağlam durmak istedi dehşete kapılıp. Yüzü sarardı, kendini tutmaya çalıştı, ama çok geçmeden koyverdi kendini hiç karşı koymaksızın; boyun eğip ranzaya uzandı, battaniyeyi üzerine çekti, ayaklarını paltosuna sardı, algısız, körelmiş bakışlarını is tutmuş baraka tavanına dikti.

Aziz Anton Barakasındaki yaşlı Grondziel'de gözle görünür bir iyileşme vardı. Kirpiklerini kurnaz kurnaz kırpıştırıp yeniden mantıklı konuşuyordu artık:

"Çok şükür deliliğim geçti. İblis kafamı karartmıyor artık, başımı sıkmıyor yakalayıp. Böyle iyileştiğime göre çeyrek votkanızı içsem ne olur."

"Bizim Binbaşı ne iyi etti de tedavi için Almanlara teslim etmedi Grondziel'i" diye seviniyordu başörtülü kadınlar. "Zavallı onların hastanesinde olsa yaşayabilir miydi, oysa burada kalkındı bile işte."

Eylül ortalarına doğru, yağmur kısa bir süre için kesilip de güneş ıslak telefon tellerinde ışıyınca, yaşlı Grondziel ge-

zintiye çıktı. Sağlık derdinden çok, Kızılhaç'ın bağışı olan yeni kunduralarını denemek için! Hanidir kesilmemiş olan saçlarını kamburlaşmış sırtına dek uzatıyordu. Ayaklarına henüz alışmamış kunduraların içinde beceriksiz beceriksiz yürüyor, bir yandan da eliyle yontmuş olduğu bastonuna dayanıyordu. Aslında kalınca bir sopadan başka bir şey olmayan bu sözüm ona bastona, ateşte kızdırdığı bir çiviyle kuş ve çiçek resimleri çizmişti yakarak, bütün savaş süresince yanından ayırmamıştı. Eskiden pazaryerinde bu sopayla inekleri, atları dehlemişti. Şimdi de, Aziz Anton Barakasında iblisi kovuyordu aynı sopayla. Bir tuğla yığınının yanında duran küçük Kubuş, sokakta bulunmuş kıvırcık saçlı çocuk, daha uzaktan görmüştü Grondziel'i.

"Dede o bastonu bana versene!" Yaşlı adamın ardından koşuyordu Kubuş.

"Hadi git işine!" Grondziel kızıyordu. "O baston benim, senin değil!"

"Kubuş pilot" diye övünüyordu çocuk. "Kubuş bombaldıman edey!"

Ve yeniden sevdiği oyuna başlamıştı. Başını pervane gibi döndürüyor, kollarını açıyor, homurdanarak Grondziel'in dört bir yanında dönüyordu. Sol kanadının üzerine eğiliyor, gözleri pırıl pırıl bağırıyordu.

"Bum! Bum! Bum!"

İhtiyar, çatlayacakmış gibi gülüyordu. Dudaklarının arasından dişsiz dişetleri görünüyordu.

"Pilota bak, pilota bak, hahaha!"

"Dede, bastonunu versene" diye yalvaran yırtık pantolonlu çocukçağız, Dresden'den kalma kırmızı yanık izleri dolu kolunu uzatıyordu.

"Bastonu veririm sana, veririm ama, hemen değil" diye ciyak ciyak bağırıyordu Grondziel. "Seni köpek, önce nasıl uçtuğunu göster bakalım hahahaha, pilota bak!"

Çocukla, köpekle oynar gibi oynuyordu. Çocuktan kaçıyor, yeni kunduralarının içinde sendeliyor, sonra durup, sopayı havada sallayıp Kubuş'u öykünüyordu:

"Bum! Bum! Bum!"

Kubuş soluk soluğa yetişince, Grondziel yeniden kaçmaya başlıyordu. Yaşlı bacakları ile çukurları, çalılıklara takılıyor, sendeliyor ama, bu kötü eğlenceden yine de vazgeçmiyordu.

"Uçamazsın sen piçkurusu, uçamazsın ki!"

"Uçayım!" Küçük zar zor soluk alıyordu, "Kubuş pilot!"

"Kubuş pilot değil, Kubuş bli bli!"

Küçüğün gözlerinde gözyaşları belirmişti.

"Baston benim, senin değil!" diye kışkırtıp duruyordu Grondziel hâlâ. "Sana vermem bastonu, vermem, hehehe!"

Kubuş ağlıyor, kollarını iki yanına açmış, ihtiyarı kovalıyordu. Böyle ıslak, soluk soluğa öfkeli ve sinirli, bataklıklı çayırlardan koşarak ilerliyordu. Bir yoldan geçen Grondziel, bir fabrika avlusunun açık duran kapısından içeri daldı.

"Hadi gel bakalım, gelsene köpoğlu, gelsene!" diye azdırıyordu çocuğu ardından. "Bana yetişebilirsen bastonu veririm."

Tam öğle paydosu zamanıydı. Avluda kimsecikler yoktu. Çepeçevre tek canlının bile görünmediği bir ıssızlık. Önünde kırmızı kiremit damlı yüksek bir yapı görmüştü ihtiyar. Ardına kadar açık duran kapı onu içeri çağırıyordu. Bu depo yapısının merdivenlerini kıkırdayarak tırmandı ve Kubuş ikide birde sendeleyip soluyarak, kollarını açmış, ardından izliyordu.

En yukarda, üçüncü katta, hemen damın altında buluştular sonunda. Artık koşup kovalamayı sürdürecek yer kalmamıştı. Duvarlar, camsız pencereler, parmaklıksız bir çimento balkon ve aşağıda taş avlu...

Aşağı bakan Grondziel, saçlarını, uzun kafasını iki elinin arasına aldı:

"Ey iblis" diye inliyordu. "Bırak başımı, ezme artık, n'olursun!"

Uzun bir tırmanmadan sonra Kubuş da yukardaydı artık. Tahtaların üzerine uzandı, sık sık soluyordu. Bir süre öyle bakışıp durdular.

"Uçamazsın ki, piçkurusu!" İhtiyarın babaları tutmuştu yine birdenbire. "Uçamazsın ki..."

"Uçayım" diyordu küçük oğlan inatla. "Kubuş pilot!"

"Baston benim, senin değil ki!" Grondziel bastonu verecekmiş gibi yapıyor, ama çocuk elini uzattı mı çabucak çekiyordu. "Sana vermem, vermem, vermem işte."

"Dede, bastonu vey bana..."

"Yanıma gelde al bakayım!"

Kubuş balkonun kenarına doğru süründü.

"Daha yakına, piçkurusu." Grondziel yabancı bir sesle gülüyordu. "Korkma sakın, pilota bak, hahaha!"

"Kubuş pilot" diyen çocuk hemen balkonun kenarına çömelmişti.

"Uçabilirsen atla aşağı da görelim, seni solucan seni! Hadi uçsana bakalım!"

Küçük Kubuş kollarını açtı, çıplak kafasını pervane gibi döndürmeye başladı, bir yandan da ayaklarının üzerinde tepiniyor, ama durduğu yerden kıpırdamak istemiyordu.

"Korkma sakın, bir şey olmaz" diye kışkırtıyordu ihtiyar. "Yükseklere uçacaksın, prr, pırr..."

Kubuş gözleri kapalı duruyor, hafif hafif homurdanıyordu, küçük kolları titremeye başlamıştı.

"Uçsana pilot" diye haykırdı Grondziel gırtlağının bütün gücüyle.

Çocuk bir gerildi, anlaşılmaz bir şeyler haykırdı ve kolları iki yana açılmış, başının üzerine aşağı dikildi. Aşağıdaki taş avluya düştü.

"Bum!" diye bağırdı Grondziel yeniden, bastonuyla yerlere vurdu. "Bum! Bum! Bum!"

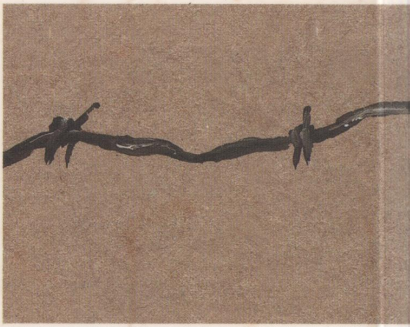
Birkaç dakika sonra, ihtiyar Grondziel aşağı indi, iki büklüm çocuğum vücudu yanından geçti ve baş ağrısından ötürü salına salına kampa döndü. Ve yine eskisi gibi dolapların ardında bir köşeye çekildi, başını dizlerinin arasına gömdü. Şakaklarını sıkıp duruyor, boğuk boğuk inliyordu.

Akşamüstü, olay açıklanıp da polis İngilizlere haber verince, kim olduğu anlaşılmayan biri –çünkü soruşturma sonuçsuz kalmıştı– ihtiyar Grondziel'i küçük bir odanın karanlığına çekip, ihtiyarı yatıştırdı, uyuttu. Kocamış bir köpeği uyuturcasına...



Polonyalı yazar Tadeusz Novakovski, *Azizler Kampı*'nda bahtsız bir ulusun 2. Dünya Savaşı sonundaki yazgısını dile getirir. Almanların kurduğu ve Amerikalıların yönetimine geçen vatansızlar kampında bir avuç Polonyalı geleceğe kuşkuyla bakmaktadır. Bu bahtsız insanların yaşamlarını anılar ve geriye dönüşlerle anlatırken gerçekçi romantizmin güzel bir örneğini veren Novakovski, kişilerine elle tutulur bir canlılık kazandırıyor.

Acı, güzel bir kitap *Azizler Kampı*.



Çeviren: Zeyyat Selimoğlu

Kapak illüstrasyonu: Mehmet Ulusel

ISBN: 975-458-212-2
OTM: 11011701

9 789754 582123